Ю. Федькович

ТВОРИ

II

Presented to the
LIBRARY *of the*
UNIVERSITY OF TORONTO
by
Mrs. Hlynka

Юрій Федькович.

[illegible]ть,
[illegible]ъ
но гол.
Слуги
входуть,
[illegible]кому
и
[illegible], "ка"
ку
[illegible]ненн,
ка[illegible]
хряки
ка[illegible]у.
не вій
[illegible]ногди
ва[illegible]ду.
[illegible]здничъ,
[illegible]ина,
зо
[illegible]

Подрастинъ.*)

А бувъ одинъ у свого батька, а батько багатирь бувъ! Бувало и по вісімъ найнятівъ тримають, бо було до чого. А мати и сонця не дадуть въ руки взяти, не то що. „Що тобі, кажуть, робовъ клопотатися, коли є кому и безъ тебе?...“

„Ехе сині безъ роботи сити, „кажуть, „коли сині нудно!“

„Тому би не нудно!“ стануть нести, „ка бувало гнівамися, „ану тінькі хрісъ да въ ліс!“ — „ой то а задля ка нечистого потоїла!!...“ А вони у „ниче отне кажуть, щоб мене від роботи відкинути! — Ніщо тогда вже й робити. Беру хрісъ та йду.

А въ недїлю, як тамъ у праздникъ, то сестри мене бувало аъ проклинають, бо нема від самого досвіта ні що не дїють, лишь ідъ дорікають: „А сорочка Іванова ака? а шушка ака? — а він про васъ и горяки ходить и недїлить!, а він сякъ, а він такъ, хоть васъ пори въ хаті!...“ Так сердешнимъ сестрамъ бувало тїшна через мене. Да коби хоть було за що; а то за синї и сорок,

Відбитка автографу Федьковича з половини 60-их років.

(Оригінальний формат)

УКРАЇНСЬКО-РУСЬКА БІБЛЇОТЕКА

ТОМ ДРУГИЙ.

УКРАЇНСЬКО-РУСЬКА БІБЛЇОТЕКА
ВИДАЄ ФІЛЬОЛЬОҐІЧНА СЕКЦИЯ
НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНИ ШЕВЧЕНКА
ТОМ II.

ПИСАНЯ
ОСИПА ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА.

ПЕШЕ ПОВНЕ І КРИТИЧНЕ ВИДАНЄ

ТОМ ДРУГИЙ.

ПОВІСТИ Й ОПОВІДАНЯ

ОСИПА ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

ПЕРШЕ ПОВНЕ ВИДАНЄ.

З перводруків і автоґрафів зібрав, упорядкував і пояснив

Др. Олександер Колесса.

У ЛЬВОВІ, 1902.

З ДРУКАРНІ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМ. ШЕВЧЕНКА
під зарядом К. Беднарского.

UNIVERSITY OF TORONTO
DEC
14
1964

ПЕРЕДМОВА.

Загальний плян виданя творів Федьковича обдуманий фільольоґічною секциєю Наук. тов. ім. Шевченка призначив другий том на повісти, оповіданя і иньші писаня буковинського поета, що підходять до сеї катеґориї його творчости. На основі специяльного пляну виготовленого підписаним референтом, котрому передано редакцию сього тому — ухвалила секция і тут задержати хронольоґічний порядок в рамах двох головних ґруп на які розпадають ся Федьковичеві оповіданя.

Першу ґрупу становлять ті повісти й оповіданя у котрих автор мав поперед усего на оці артистичні цїли. Тут належать повісти й оповіданя друковані в „Вечерницях“ р. 1863, „Мстї“ р. 1863, 1864, „Ниві“ р. 1865, „Правдї“ р. 1867, „Буковинї“ р. 1885 і 1896, „Буковинськім Альманаху“ р. 1885, „Зернах“ р. 1887, „Буковинськім календарі“ р. 1888, і недруковані нариси: „Капітан“ та „Кобзарь і жовняри“.

На другу ґрупу складають ся оповіданя приладжені для моралїзаторських і педаґоґічних цїлий. В тій ґрупі бачимо дві катеґориї оповідань. Одні з них призначені були для науки і забави селян і були надруковані в народних виданях „Просвіти“, як „Село Фармазони“ 1873, „Житє св. Юрія“ 1873, „Казки для руского народу“ 1873, „Як виряжав Петро Канарюк синів в наймы“ 1874, „Чортівска бочка“ 1874, „Житіє св. Дмитрія“ 1873, „Глогоро-

жечка“ 1873, „Нові муки Христові“; иньші такі оповіданя були поміщені в „Буковинськім Календарі“ за р. 1885 і 1887 т. є: „Голодний чорт“ р. 1885, „Іголка-угорка претонесенька“ р. 1885, „Місяці королї“ 1887, „Дурний гуцуляк“. Другу катеґорию сеї ґрупи становлять призначені для шкільної молодїжи оповіданя, нариси і дрібниці, що були надруковані у „Бібліотеці для молодїжи“ в роках від 1885 до 1892, з котрих велика частина входила до Федьковичевого „Букваря“. Не хотячи роздїлювати Федьковичевих творів на богато катеґорий, і бажаючи дати перевагу хронольоґічній методї, — ухвалила секция друкувати обі ті катеґориї в одній ґрупі в хронольоґічному порядку. З якої причини повісточки „Будь послушний“, „Лиш правду говори“, „Чуже не кивай“ поміщено на переді сеї ґрупи — пояснюю у відповідній приписцї.

Ряд повістий та оповідань Федьковича кінчить ся нїмецьким нарисом „Ein Don Juan“, одиноким із задуманої автором серії п. н. „Skizzen aus dem Huzulenleben“.

Як додаток до сього тому входить також поема „Слава Ігоря“. Вона не могла бути поміщена в першому томі, — бо коли він вийшов з друку, поема сеся була ще незвісна. Фільольоґічна секция „Наук. тов. ім. Шевченка“ ухвалила подати сю поему зараз у другому томі.

В основу тексту сього тому, так як і першого, покладено автоґрафи, а де їх не було — перводруки. Автоґрафів повістий та оповідань першої ґрупи маємо меньше як другої. З повістий що походять із 60-их років лиш чотири переховались в автоґрафах, т. є: „Побратим“, „Співанка для таких, що кохали ся а не побрали ся“, „Кобзарь і жовняри“, та фраґмент: „Капітан“. З пізнїйших повістий мають автоґрафи: „Ангіль хранитель“, друга часть повісти „Панич“, „Максим Чудатий“ і „Жовнярка“.

Автоґрафів тих повістий другої ґрупи, що були друковані в Галичинї, особливо заходом тов. „Просвіта“ — не вдалось нам віднайти; натомість маємо

автоґрафи трохи не всїх тих повістий сеї ґрупи, що були поміщені у буковинських виданях, як календарі й Поповичева „Бібліотека для молодїжи“. Опис автоґрафів подаю у примітках. Тут скажу кілька слів про їх правопись.

Правопись автоґрафів найдавнїйших повістий Федьковича: „Побратим“, „Співанка“, „Кобзарь і жовняри“ та „Капітан“ — дуже зближена майже схожа із т. зв. „Кулїшівкою“. Автор задержує знак ъ після кінцевих співзвуків. Знаку і уживає на означенє звуків: і н. пр. собі, кінь, скажіт, — дальше для звука йі (ї) н. пр. істи, іі (йісти, йіїі), в кінцї для звука та ьі (ї) н. пр. сіло, леліє (сьіло, лельіє = сіло, леліє): лишень сполучник: і, та на початку слів зам. і пише и н. пр.: Иванъ, Ицку, иде, инак. В однім місцї, в повісти „Побратим“ віддає Федькович сполученє: йо — буквами: іо: маіоръ; в иньших автоґрафах зам. йо уживає букви ё н. пр. ёго, ёму, моёго; зам. ьо уживає знаку ё н. пр.: слёзи, рідн̈ёго. Звук ґ передає латинською буквою g: German, gliду. Таку саму правопись бачимо в автоґрафах тих повісток, що входили до Федьковичевого Букваря і були написані в 60-их роках, т. є: „Будь послушний“, „Будь харний“, „Будь уклінний“, „Лиш правду говори“ та „Чуже не кивай“.

В автоґрафі повісти: „Ангіль хранитель“ не уживає вже Федькович знаку ъ а на означенє звука йі (ї) кладе букву ѣ н. пр.: моѣх, половіѣ, ѣсти, приѣжджаю; не уживає вже латинського: g — але пише ґ н. пр. реґементу. На иньших точках правопись „Ангела хранителя“ схожа із правописею давнїйших автоґрафів. Такої правописи придержуєсь автор у всїх пізнїйших автоґрафах своїх оповідань, з тою лиш відміною, що на означенє звука йі не все уживає букви ѣ, але часом і або рідше (в оповіданю: „Дурний гуцуляк“: їдеш, їв) знаку ї. В автоґрафах усїх оповідань поміщених у буковинських виданях (з виїмкою „Ангела хранителя“) попоправлювано рукою редакторів Федьковичеву правопись на т. зв. етімольоґічну правопись зближену до тої

якої вживав Ом. Огоновський, і якою друковані буковинські виданя того часу.

В автоґрафі поеми „Слава Ігоря“ уживає автор постійно на початку слів та в сполучнику: і — букви и зам. і н. пр. Игоря, Ивану, имени; звук йі віддає всюди буквою ѣ н. пр. золотіѣ, гармоніѣ, огненніѣ, ѣх, ѣѣ і т. и. В загалї, вживає автор тут такої самої правописи, яку бачимо в иньших Федьковичевих автоґрафах 70-их та 80-их років.

Репродукуючи текст із автоґафів зазначую в нотках усї зміни і поправки які пороблені рукою автора. Поправки редакторів звичайно переходили до перводруків і вони також всюди відмічені. Я зазначую в загалї всї відміни перводруків від автоґрафів. Варіянтів пізнїйших передруків (переважно шкільних) — від перводруків не зазначую; з того боку узгляднюю лише виданє Драгоманова виготовлене за житя автора, і найбільше розповсюднене.

Як у першому томі так і тут передаємо Федьковичеві твори правописею уживаною у виданях Наук. тов. ім. Шевченка, дбаючи пильно про те, щоби були вірно віддані фонольоґічні і морфольоґічні прикмети Федьковичевої мови н. пр. робив бесь зам. робив бись; чиму зам. чому; тиму зам. тому; нима зам. нема; ни зам. не знаю, мижи зам. межи, чисав зам. чесав; почирвоннів зам. почервонів; гірькими зам. гіркими; наша зам. наша; душя зам. душа; хранитіль зам. хранитель; підмінчє зам. підмінча; віря зам. вірять; нашего зам. нашого; свої милі зам. своїй милій сестрі і т. и. Таким способом наше виданє може бути придатне і для тих, що схотїли-б ним покористуватись для ґраматичних специяльно-ж діялєктольоґічних дослїдів.

Інтерпункция, яку бачимо в автоґрафах Федьковича, відбігає значно від загально принятої; впроваджуючи в тому зглядї більшу одноцїльність, задержував я Федьковичеву оріґінальну інтерпункцию там, де вона була потрібна до зазначеня своєрідної Федьковичевої складнї.

У приписках доданих до кождої повісти й оповіданя подаю описи автоґрафів і наголовки та дати перводруків. З виїмкою виданя Драгоманова не згадую пізнійших передруків, переважно шкільних. Стараюсь також означити по можности докладно дату написаня кождої повісти, коли така дата не вказана виразно в автоґрафі або в перводруку. Окрім того вказую важнійші літературні жерела тих оповідань, котрих тема запозичена. Се улекшить працю тим що схочуть занятись історично-літературним розслідом оповідань Федьковича.

Кождий аркуш сего тому переходив 4 або й 5 коррект; з них найменьше 2 читав я, одну з великою старанностию робив др. Іван Франко, з котрим підписаний редактор порозумлював ся часто, щоби редакция усіх писань Федьковича вийшла одноцільна; першу корректу читав д. М. Павлик. На жаль найшлись ще в надрукованих аркушах деякі похибки з котрих важнійші відмічуємо просячи уклінно Вп. Читачів, щоби їх справили.

Стор.	Ряд.	Надруковано:	Має бути:
16	1 з гори	ся	я
48	10 »	ньє	пє
49	7 з низу	бьє	бє
64	16 з гори	з'орудав?	з'орудував?
65	15 з низу	гагаю	гадаю
79	2 »	менї	неї
152	3 з гори	братчикм ій	братчик мій
203	3 »	набуть	мабуть
207	8 з низу	любов	тобов
217	4 »	»Чидатий«	»Чудатий«
245	12 »	сейпожик	сей пожик
333	14 з гори	похвалить	не похвалить
348	17 »	ео	до
376	3 з низу	по-оле	по-ле
398	4 з гори	на й	та й

Окрім осіб та інституций згаданих у передмові до першого тому, що причинились до сего виданя віддаючи Наук. тов. ім. Шевченка автоґрафи поета — належить ся ще прилюдна подяка: д. М. Павликови за те, що віднайшов і придбав для нашого товариства автоґраф незвісної до тепер поеми

„Слава Ігоря“, — родині пок. М. Драгоманова, що передала рукопись сеї поеми до музея Наук. тов. ім. Шевченка, — др-ови Ос. Маковеєви за копію нарису: „Ein Don Juan“ і д. інспекторови Ом. Поповичеви за деякі вказівки якими покористував ся редактор.

Том сей прикрашений мало розповсюдженим портретом Федьковича і фотоґрафованою відбиткою найдавнійшого із знаних нам автоґрафів його повістий.

Перший раз дістає наша інтеліґентна громада повісти й оповіданя Федьковича зібрані разом і в такій не ретушованій формі, в якій бажав їх пустити в сьвіт автор.

Від часу їх появи перейшла поперед наші очи ціла ґалерия новійших, талановитих українсько-руских повістярів, що внесла нові прямованя до нашого письменства, нові житєві проблєми, нові средства і методи беллєтристичної техніки, що вдарила в нові струни житя наших народнїх мас; але й при тій сучасній грі живих струн радо звертаєсь наше ухо до тої щирої, прозористої, сердечної мельодні, повної артистичних проблисків і сьвіжого вітхненя — що пливе із молодечих оповідань Федьковича.

Др. Ол. Колесса.

ЗМІСТ.

	стор.
Передмова	V—X
Повісти та оповіданя	1—229
Люба-згуба	3
Серце не навчити	35
Штефан Славич	47
Хто винен?	68
Стрілець	76
Таліянка	84
Пісня молодецька про удову	90
Сафат Зінич	94
Побратим	97
Кобзарь і жовняри	104
Капітан	108
Пісня молодецька про кохание	111
Співанка	118
Три як рідні брати	121
Ангіль хранитель	141
Опришок	167
Безталание закохание	177
Дністрові кручі	185
Панич	197
Лелії могила, або Довбушів скарб	204
Макеим Чудатий	213
Жовнярка	219
Оповіданя, повістки, казки і т. и. для народу і молодїжи	231—460
Будь послушний	233
Будь харний	237
Будь уклінний	240
Лиш правду говори	243
Чуже не кивай	244
Житіє святого великомученика Юрія (Георгія)	248
Фармазони	262
Казка за одного стрільця та й за одного опиря	309
Від чого море солоне?	321
Житє святого великомученика і мироточця Димитрія	332
Як впряжав Петро Конарюк своїх синів в найми	339

стор.
Чортівска бочка 343
Нові муки Христові 350
Придабашки 355
Глогорожечка 358
Золота кісочка 362
Голодний чорт, або дорога до пекла 369
Іголка-угорка претонесенькая 379
Нікс 385
Мудра жінка 390
Бідний Міхась 392
Хитрий кравец 397
Дурний гуцуляк 403
Місяцї-королї 406
Коточий каменец 411
Бідалашко 415
Адам і Єва 422
Вівчарь 427
Премудрий Саломон 431
Ярмарок на мухи 433
Підмінче 436
Два себні хлопаки 443
Хлопчик сирота і єго котик 445
Чудатий кінь 448
Провід Божий 450
Милосердний хлопчик 456
По щирости 456
Новий капелюх 457
Порядок-опадок 458
Горда качка 459
Свиня не до коня 460
Нарис із Гуцулського житя написаний німецькою мовою 461—470
Skizzen aus dem Huzulenleben 463
Ein Don Juan 464
Додаток. Слава Ігоря . . . . . 471—495
Бояриие! 473
До Велеса 476
До Бояна 477
До Ісаї 477
До Ігоря 478
Княждвір 479
Ігорь і Ярославна 480
Ігорь і Добринич 483
Ярослав і Олеш 486

Повісти та оповіданя.

Люба — згуба.

Повість.

Нічо так чоловікові віку вже не укоротає, як та люба. Хто не вірить, най лиш слухає, що розказуватиму. —

У нашім селї, знаєте, чинять два храми в рік, один на зимні Николи, а другий на весні.[1])

Зимні Николи, як здорові знаєте, припадають серед пилипівки, скрипку не можна навіть зачепити, а за танець і не говорім таки нічо: бо якби панотець узнали, то би й до церкви не пустили, не то що.

А парубкам та дївкам що за храм без музики? — але на що вам казати, коли самі здорові знаєте. От тому ж тото сидять собі наші легінї та дївки на зимні Николи красненько дома, та дозирають хати, а старина сама собі здоровенька храмує: як же за то дасть Бог дочекати весних[1]) Николів, то вже старина сидить дома, а молодїж пускають у храм.

От томуж тото назвали у нас зимний храм ч е с т н и й, а весняний к р а с н и й. Та й не дурно його так і прозвали, — хто хоче видїти охоту та красу, то най лиш приходить до нас у к р а с н и й х р а м. Скучно йому чей не буде, бо цїлі молоді гори тут вам зляжуть, як би їх вітер змів. — Але що вам казати, коли навіть і з лядського боку легінї приходять. А хороші тоті галицькі легінї, хороші! — лиш стань, та диви ся!

---

[1]) Так в перводруку: поруч прикм. весний, весні, весних, уживає Федьк. слова »весняний«.

Від нас знов хожують аж до шістьох сіл на храми, — ходять до Сердіїв, у Плоску, до Тораків, до Киселиців, у Дехтенець і у Довгополе, — ба декотрі ходять аж у Шипіт або тяр аж у Молдовицю. Та й нїщо уже й казати, скрізь нас так красно та честно приймають, що дай, Боже, лиш усім добрим людям так! — Ми знов за тото стараємось, аби й їх так повеличати, як вони до нас прийдуть, або ще й лїпше: бо Сторонець, знаєте, перше село на всї буковинські Гуцули, та ми не хотїлиб сорому набрати ся, а ми парубки вже й тілько нї.

Тому тото мій брат, бувало, — він був старшим парубком у селї, — скоро прийде недїля перед красним храмом, скличе з церкви всїх легінїв до себе, та дає їм порядок: — ти, Федоре, каже, підеш з тими а тими против Довгопілців; а ти, Андрію, знов з тими а тими підеш минї в стріть Дехтенецьким, і так далї, — так вам уже розпаює красно, що другий і з письма так не удав би, поки світа. — А сам уже стараєть ся про базарь, — базариско в нас страх велике, то він як накаже підпарубочнї, так його й обтичуть молодими смерічками та всїляким бростом, що аж любо дивитись, а стежечки вам починять, стежечки! хоть най парівна прохожаєть ся, не сором. — Жидів з оковитими горівками позаповідає вам аж з Вижницї, а музику заповість вам місяцем уже на перед аж зо самої Глиницї або тяр аж із Сочави, що як вам потягнуть смиками, то серденько лиш як на нитоцїї дригає.

От дасть Бог діждати й храму. — Парубки вже знають свою службу: ще до опівночи повстають, повибричують ся, поприберають ся, як лицарі, плоски в дзьобнї, колачі в бесаги, посїдають собі на гарні сїдлані коники, та гайда зустрічати сторонське парубоцтво, як уже там від брата розказ мали.

А брат вам убереть ся в кармазин, кресаню з полами насуне на чоло, порошницї, у двоє через плечі, так і сняють; а пистоллєт аж четверо засадить за ремінь, та й стане собі кінець суток, як навертаєть ся д' церкві, аби тут сторонських парубків ще раз, та ще краще привітати.

Коло брата стоять чотири післанці для його погріби, два знов післанці стоять кіньми з сього і з того боку села, аби дати знати, як буде надходити славне парубоцтво, а два післанці стоять на цвинтарніх дверях з мальованими фляшками, аби частувати кождого а кождого парубка, котрий ступить через поріг. Така вже, бачите, у нас установа. — А ще вам скажу, що тоті чотири післанці, що стоять з братом, називають ся стрілці, бо вони мають таку службу, що скоро яка сторонська дівка надійде, так вони їй зараз на віват мають стріляти, віттак відводять її два аж у цвинтарь, а тут чекає вже моя старша сестра, та веде у церкву святу, де знов середуща сестра жде, аби її красно де постановити.

Кінець села, чути, стріляють; се вже йдуть парубки. Музика там стоїть з одним післанцем, а друга з другим, — бо ми, бувало, усігди по дві музиці кличемо — зачинають відгравати на пригіст, а жид, що стоїть з двома непочатими барилками при братові, то лиш усміхаєть ся, клятий, бо знає, що так і з порожними[1]) бербеницями верне домів! —

Приїдуть парубки. — Брат їм клонить ся, витає мальованими порційками, та й провадить у Божий дім. Тут аж чи не сім попів а восьмий диякон соборну службу правлять. Господи! а дяків таки й не рахуй, такого попасходило ся, та як вам разом усіма засьпівають, то аж якось страх слухати.

Церква в нас красна дуже, та убрана: образи святі всї під золотом та під сріблом, лиш за тілько хиба, що тісно, таки так тісно, що в храму лиш стариня та дівчата входять ся в середину, а парубки хиба що світло постановлять та служби віддадуть, віттак мусять виходити на двір, та чекати водосвятия, але легіні, коби здорові, не конче й журять ся про се, — деб вже мав правду дівати! — вони зроблять вам дорогу від церкви аж на гостинець, та чатують, як яка дівка приходить. — Господи! то-ж то вже єї обзирають

---

[1]) У вид. Драгоманова: порожніми.

з усїх боків! — от так лиш нас тут єнорал[1]) на муйштрунку обзирає. —

Приїхали парубки перед церкву. Зараз скочили підпарубочі, що вже на поготові так і стояли, та повідберали парукам конї: бо у нас, знаєте, така вже поведїнка, що в яку небудь оруду, най буде храм, най буде старощина, най буде весїлля, а най буде таки і простий танець, так мусять підпарубочі ватажним парубкам коней пазити. Як би який флеков сього не пантрував, то й не приймили-б[2]) його парубки нїколи в парубки. Чи скажете може, що се дїло не добре? — Ой нї, се таки так має бути!

Віддавши парубки конї та скінчивши дїло в церкві, стали собі по цвинтарі прохожатись, а цвинтарь у нас великий! — витають ся одні з одними, пізнають ся, сміють ся, жартують, розказують одні другим, як там в них дїєть ся, що там чувати, хто до кого залишив ходити, хто посватав ся, хто побрав — от звичайно, як бурлакам заряд; чим би й журили ся, а чоловік, кажуть, мусить чимось журити ся на сїм сьвітї — от так і наші парубки. А й я журив ся, страх! — одно: що вус той дїдьчий не хотїв рости, а друге: Корочукова Аксенїя казала, що прийде на храм, та й не прийшла. — І брат мій не був конче при волї, — знати, що також очікував когось, та нема: аж тут, дивлю ся — їдуть сутками два парубки, один рижим, а другий карим, а самі поубирані,[3]) що краще й не може бути на світї, — пави та й тілько.

— Бадіко, — кажу я, та й справляю на гостинець, — адїть! — »Гей!« крикнув мій брат, та аж стрепенув ся: »де-ж, варе, так прибарили ся?« — а сам кинув ся до свого коня, що з другими кіньми парубоцькими стояв у пастівниці, сїдланий, готовий. Другі парубки тож само собі до коней, але вони ще й не посїдали, а брат уже летить у заводи тих двох гостей зустрічати. —

---

[1]) В перводруку: Єнорал. [2]) У Драг. приймалиб. [3]) У Драг. поубірані.

Позлїтали з коней, як соколи, поцїлували ся, коли не більше, як десять раз, пообзирали ся, сплакнули трохи, — якби мій фудульний брат знав, що я вам отсе оповідаю, то, бігме, ще-б в лице минї дав, — а віддавши колачі, — ведуть ся поза шию до церкви, а тим часом поприлїтали й другі легінї, що з братом у ватазї були, і поклонили ся гостям, віддавши колачі, — але доки що куди, доки підпарубочі знов конї повідберали, минуло вже й водосвятиє, а люде зачали помалу з церкви виходити.

Парубки зараз і цуп! зробили дорогу, куда будуть дївки йти, а самі так і тїшать ся, що собі з ними поморгають, — що тото, бачите, парубоцький пакоренок може! —

Брат посадив ся з тим парубком, що його так щиро дожидав, коло самих дверей: аби вже вам нї однїсїньку не перепустити, але обіздрівши єї з усїх боків і з переду і з заду — Боже, мене прости, — а Ілаш (так звав ся братів товариш) уже такий рад! — а я вже таки аж не можу устояти, так мене, бачите, кортить на дївочі жарти надивитись. —

Вийшла одна, не ступає вам з дрібна, нї! хтось гадав би, що незнати-що: вийшла друга: так вам і надюндюжила ся, нїби хтось такого дїла уже не видїв; вийшла третя: упхала лице в рукав, нїби вона соромить ся, а тут так нищечком і дивить ся на нас! — вийшла четверта: та вам на парубків моргає, аж таки просить ся, — щó тут мати з боку її товкмачить, щоби сором у лицї мала, — але деж там! За нею вийшла пята: як зарегоче ся! — а тїтка йде з заду, та як її упече палицею по спинї! — парубки в сміх! — такого реготу наробили, що аж панотець петропопа мусїли з вівтаря кріз вікопце палцем намахувати, щоби ми тихо були, а нам і нї в тот бік. Лиш Ілаш не любив нїколи з дївок сміяти ся. — Скоро ми в регіт, а він до брата: »А що, каже, »не йдемо, Іванчику?«

Лишень що брат кинув на його, аби мовчав, аж тут виходить із церкви — дївка? нї не дївка, але

хтось гадав би, що се якась царівочка до нас на храм прийшла, така собі пишна та убрана! чоботи червоні, сорочка рантухова, опинка волочкова на ній, пояси крамські, а коралів та монества на шиї! — може на яких кількасот левів срібних. Але все тото фрашки, — подивіть ся ко ви їй лиш у лице, най і Добошева Дзвінка сховаєть ся, а більше не маю вам що й казати.

Скоро ступила через поріг, глипнула ніби трошки гей з ненароку по парубках, а віттак чим борше обернула ся до дверей, та й махнула ручкою: »ходіть бо, ходіть же« — а рученька в її мов лелїєнька. —

Ілашко аж не стямив ся: — »а чия се!« питає.

»Та се моя перва сестра,« каже брат, »се моєї яблонецької тітки донька«.

Заки йому се брат розказував, вийшли сестри з церкви, узяли свою Калину (так вона звала ся) по-під руки і повели на базарь, а брат моргнув на парубків, та нуж усїма й собі на базарь за дівками.

Най вони там здоровенькі розшабашовують ся, а я вам тимчасом розкажу про Ілаша. — Був се старший парубок довгопільский, син старої Хороцованихи, що за єї казали, що вона свої сороківці[1]) дїлеткою міряє. Чи се правда, чи не правда, не знаю вам уповісти, бо вона мині своїми сороківцями не хвалила ся, але тілько знаю, що по над неї не знайшло ся богача на всї наші гори —, а мала вона двох синів: одного Ілаша, що ми за него говоримо, а другого Василя, що з ним прийшов. Батько їх давно помер, а кажуть, що хожував з Добошем, зрештою чи ходив, чи не ходив, а сини славні раз мав: один кращий та гарнїйший від другого. —

Ми з маленьку знали ся, бо нені наші щось були собі таки не чужі, та й дуже обі навиділи ся, але нїхто вже так не любив ся, як мій брат з Ілашем, а я знов з Василем, — люде нам бувало дивують ся. Але-ж бо

---

[1]) У Драг.: сороковці.

й не було щирої душі понад мого Васильчика. Ні він без мене, покойний, бувало, нічо не орудує, ні я без його; ми навіть і одної днини у парубки уписали ся, так тото ми собі добре жили.

Ми з Василем були собі ровесники, а наші брати то само, лиш що наші брати були чи не шістьма годами старші від нас, от тому й не випадало нам межи старші парубки пхати ся, — за тото стали ми собі оба май у послїди, та дивимо ся, як виходять дївки, — нїби тото й ми вже страх як розуміємо, що по чому, а вус ледве що гаразд і засїяв ся. — але де б, як тот каже, біда дїла ся? — лишень, бачите, що ми гаразд розморгали ся до дївчат, аж тут виходить Калина, — Господи, як мій Василь не почервонїє! — Як мене не вфатить за руку! — а відтак як не задрожить! — Аж я переполошив ся. —

»А се що[1]) тобі, Василю, такого?« питаю.

»Та нічо,« каже, »тихо!« — а сам як видивить ся на неї! — таки би єї очима їв.

»А що, може не красну маю сестру?« запитав я його жартуючи.

Він мині на се анї слова, але потяг боржій на базар.

На базарі — от звичайно на базарі. Одна музика грає по однім кінцї а друга по другім, шинкарі позасїдали собі у два ряди з повними терхами та з усїляким судником; дївки поставали громадками, та свої речі правлять, хто їх там зна, що, — от звичайно дївки, а парубки поставали, та лагодять ся на танець. Танець завів Ілаш з Калиною, а парубки кождий собі по дївцї, та гай за Ілашем, так і розносять ся! — а топірцї не лїтають, нї! аж за очи ловлять, так блищать ся в сонцї, а днинку дав Бог таку ясну та веселу, що люде аж помолодїли, а дївочки вам не розпустні, нї! — навіть і нї в той бік, що мами з заду дивлять ся та лиш собі на носї карбують, кілько би тото донеццї кулаків дома усипати, або таки ще дорогою, вертаючи з храму — а храм у нас ведеть ся через цїлих три

---

[1]) У Драгом.: А що се.

дні, то назбераєть ся кулаків тих май-май! — але дівочки не журять ся, — добре що матірки тут нічо не кажуть, а дома — хто там видїти ме,[1]) як та й що.

Так собі дівочки, а брат з ватажними парубками так звивають ся та частують, та приплїскують, та додають охоти, звичайно як гостям, та ще таким милим гостям: а Ілашко Калину таки й не пускає з рук, в одно гуля та гуля, а топірчик і не дотикаєть ся його, в одно по над головою шумить, аж старі люде дивують ся, а Калина вам — справдї калина; лиш що калина в гаю цвіте та не говорить, а наша Калина і цвіте і сміеть ся і говорить і моргаєть ся по де-коли з храму, — а храм у нас ведеть ся через цїлих три з Ілашком, часом і засоромить ся трошки, бо легінь не знає вже годї, та часом щось і скаже, що й сам не знає, що він казав, — ну, пропав, тай доста того, се вже й слїпий далї уздрів би, не так ми.

Лиш Василь сегодне нї сміеть ся нї гуляє, — він і так не конче був до того гуляня, а сегодне йому і не наводи таки нічо, бо можеш ще й в лице дістати. — Дивить ся на Калину, та й мовчить.

— »Та йди бо, та гуляй,« кажу я, »чогось осторопів? — ади, онде стоїть Маріка (моя середуща сестра) — ану йди, та вже вимахай нею, аби знала, з ким раз гуляла, — вона через цїлий тиждень так і радуєть ся, що з тобою гуляти ме«.

»Е, що минї там до твоеї сестри,« воркнув Василь — »най собі гуляє, про мене, з ким хоче, зо мною певне що не буде«.

»Отто-ж бо й ти файно наговорив! — чекай, скажу я Марії, не бій ся«.

Василь лиш кинув головою, нїби тото оттак: та кажи, минї байдуже. —

»Юрію, а ходи ко сюда!« закликав мій брат, стоячи та чудуючи ся, що за танцї Ілаш з Калиною виводять, таки аж землї не досягають. Доста того, що глинницькі цигани самі вже казали: »Ми вже, кажуть,

[1]) У Драгом.: бачити ме.

по весіллях та по храмах свій вік збули, але такої гульні ми ще, бігме, що не виділи«. — А Іванко ще дуще, гей несамовитий! — а не веселий, ні! — гей ніби вже знав, що він оце в останнє у нас на »краснім храму« гуляє. — Най мині ще хто скаже, що душа не віщує своє горе! — Та що з того, що душа віщує, коли серце годі навчити! Люба — згуба, шепче душечка, а Калинка слухає, та от що: прилипла як мід до легіня, а тут не знаю, чи коли до тепер і бачили ся гаразд, бо Яблониця далеко, а Калина як ще була маленькою у нас на храму, так і не була ще до тепер, а колиб знала, яке ще має діяти ся, то була б і не приходила. — Але що, — чоловік не годен своїй долї так утечи, як земля від сонця не годна відступити ся. Та вже най би зрештою і так було, лиш коли б тота доля май по правді робила, а то дасть одному за багато, а другому таки нічого, Бог би її побив. —

Але доки долї буде, а я обірву від брата якийсь кулак, бо він мене від коли кликав, а я тут зачав вам рацію про любу та про долю, ніби ви сього діла і без мене не знаєте. — Господи! — от біжу лїпше д' братові.

»Що казати мете, бадічко?«

»Іди« шепнув мині брат в ухо, »та проси неню, аби борше стіл лагодили, бо вже далї пора«.

»Зараз,« кажу, та й скочив домів, — наша хата, знаєте, зараз таки коло церкви.

»Нене,« кажу, »бадіка[1]) просили, щоби[2]) стіл лагодили«.

»Та стіл уже, синку, від-коли готовий! хоть зараз най просить«. — Я в заводи до брата: »стіл уже давно готовий, бадічко, чи скажете казати музикам, аби стали?«

»Кажи, — але кажи їм так, що як будемо йти ід хатї,[3]) то найже мині грають, не жартують! а при столї аби мині хиба лиш до оченашу утихли«.

---

[1]) У Драг.: бадічка. [2]) У Драг.: щоб.

»Гай, гай!« кажу та й махнув, аби робити, як мині казано, бо я, знаєте, свого брата дома гірше бояв ся, як тепер не знати якого снорала, — та й таки так і має бути, щоби молодший брат старшого бояв ся, — а може ні? — Може де й ні, але в нас межи Гуцулами уже раз така установа, тай ніхто єї не переіначить, бо у нас, знаєте, старі руські обичаї ще чисто утримали ся, — коли не ліпше, як на самій Україні, бо Україною, бачите, орудував, хто хотів, та все їй своє набивав, але до Гуцулів, Богу дякувати, не конче Ляшків, та Недоляшків, та Переляшків, та як погана віра май зветь ся, — і кортіло. У нас справа швидка: з креса та в груди — за димом не видко, за громом не вчуєш.

Тото лиш тепер перейшли Гуцули на біду, але з-за мого веремя ще інак було. — Ох, ох! — милий Боже! ти високо, царь далеко, а несї-віри роблять, що хотять. — Але чей колись і на наші ворота сонце засвітить.

У нас на храмах обберають також старосту, як би й на весіллї. — У нас тогді був один чоловік. Ферик називав ся, за храмського старосту. От і прийшов, та й став просити до столу, — а тото вже таки гаразд пізно було, так собі парубоцтво здорове погуляло, і ні в той бік, що сонечко вже потало у Чорногору, аби там нашому панові Добошеві поклонити ся, та й його у »красний храм« до нас запросити. Чогось барить ся ще любчик наш, — але прийде він колись, хіба би тоту Чорногору вітер уже роздув. А доки він прийде — то ми хіба ходім з Богом, та просимо й вас, пани мої честні, будьте ласкаві на хліб, на сіль, та на що Бог дав, та добрі люде прилагодили. Не гордуйте, прошу; хоть у нас великі приправи не найдете, то найдете чисте серце та щиру думку, — а хоть тота думка трохи бистра, як ті вітрове в наших горах, то нічо тото не шкодить; ліпше так, міркую, як би ми ходили замлїлі та бездушні, як ті ваші міщане, що щиру[1]) думку та нітвісти май що малпують, а тут би раді чоловіка в лижці

[1]) У Драг.: щіру.

води утопити, — ми не так: ми вас хіба у мідку солоденькім утопимо, а бити вас, бігме, не мемо, — най вас Господь бє ласкою своєю та усім добром, а ви знов будьте добрі на нас, та не цурайте ся нас, простих Гуцулів, анї нашого столу. — Просимо, будьте ласкаві!

Музики пішли у перед, за ними повели мої сестри та дівки з сестриної ватаги сторонських дівок. Віттак пішли другі музики, а за ними рушили парубки, — на сам перед мій брат вів Ілаша і так далї провадив кождий парубок з братової ватаги усе по два сторонські парубки, як тото вже у нас установа. А я свого Василька ледве відшукав по базарі, — стояв собі, серденний, під явором та мнув шириньку[1]) у руках, аж тут я зирк на його, а він плаче! —

»А се, Василю, якої?« писнув я, — »а чи тобі лиш хто що не казав?«

»Не казав,« каже, а сам ще дуще!

»Я це не розумію,« кажу, »може я тобі чим прогрішив, та тобі так баино? — коли що було, братчику, то вибачай, я це бігме не хотячи, — цить же, не плач!«

Він лиш на мене подивив ся, а далї промовив: »Ти менї, Юрійку, нічо[2]) не винен«.

»Так чого-ж плачеш? Гей! як би Маріка виділа, що такий легінь, моспане, плаче, тото-ж би сміяла ся — а хто-ж бо таке видів?!«

Трафив я на лїк: Як опарений кинув ся мій Василько, обтер ся боржій, та й уфатив мене за руку:

»Ходім!« каже.

»От так, то що инше,« кажу я, »так але, ходім«. Та й пішли.

»Лиш не сади мене коло — — —«

»Коло кого?« питаю.

»Та коло — Калини, чи як її там звете«.

»Та хоть[3]) би й рад посадити, то не посажу,« кажу, »бо коло неї Ілаш сидїти ме«.

»Ілаш?« заскреготав мій товариш зубами, та й більше нічого не говорив через цїлий вечер, ти-б

---

[1]) У Драг.: ширіньку. [2]) У Драг.: нічого. [3]) У Драг.: хоч.

казав, що хтось його замовив. В хаті — звичайно як у храму. Стіни оббиті коверцями, світло горить: куда обернес ся, столи аж вгинають ся, по тім боці за столом сидять дівки, як ті квіти у грядоцці, а по сім боці коло столу сидить знов славне парубоцтво, та щебече собі як дрозди. На стілці против столів сидять музики та заводять, як то звичайно перед вечерею, якоїсь волоської туги, що аж серденько топить ся, а коло печи[1]) порають ся неня аж з трьома кухарками, та ладять страву.

Іван сидить против Калини, я свого Василя посадив против Марії, а сам пінов братові помогати: бо брат, знаєте, не мав при столі сидіти, але за гості[2]) старати ся. — така вже в нас, бачите, поведінка.

Помирили ся, помолили ся щиро Богу небесному, староста поклав на стіл аж шість мисок великих грітої з медом горілки, та став частувати, я знов з братом крою колачі, неня подали страву на стіл, парубки чаркують порційками аж любо, а дівок силою засипають, котра не хоче випити. Бесіда мила, козацька: брат та ватажні парубки гостеньків усе демнають, усе просять, неньки такі раді, що аж Богу святому молять ся, а Іван топить ся таки, дивлячись на свою Калину, а вона знов гине, дивлячись на його. Лиш Василь як сидить, так сидить собі, невеселий. Що сестра його займає, що другі дівчата зачіпають, — бо по-над Василя, знаєте, не було кращого парубка на цілу Буковину. — що таки неня та брат та я приговорюємо, — годі! та й роби з ним, що хоч. — Але, дивлю ся я, сестра лиш увяла. Я кинув ся до неї.

»Сестро, а вам що? — — Прибігли і неня — Я бо тобі не казала, Маріє, аби ти тілько не гуляла. — Боже мій! з тими дівками, як вони не хочуть мене слухати«.

»Та Марія,« кажу, »і кроку вам сьогодня не зробила в танці. — Чого бо й ви ще від неї хочете? — а дайте-ж покій дівчині«.

---

[1]) У Драг.: печі. [2]) гостей.

Неня аж зажурили ся. »Так чого-ж?« кажуть: »чи не з очей лишень? Одокіє! а заведи ко сестру до комори та постели, най трошки ляже, може їй лекше буде«.

Одокія (старша) узяла сестру по під силу, та веде в клїть, а я кинув ся в перед, аби боржій клїть відомкнути та постелити.

От лишень що Одокія положила сестру на підклад та накрила, аж тут кричить мій брат з хорім: »Юрію, а де ти?«

»Озьде, бадічко!« відзиваю ся я та й біжу в хороми.

»А подиви ся ко, де Василь дїв ся,« каже брат, — »я й нї в тот бік, як він вийшов з хати«.

Я кинув ся на двір, нема, — у пасїку, нема; аж дивлюсь у пастівник, а він коня собі лагодить.

»А це якої знов, Василю?«

»Та от такої, що хочу їхати домів«.

»Коли-б хоть горілки був пив, то ще не дивував ся б тобі, а то й горілки не кушав, а таке зводить, що сміх і людям уповідати. А неня та брат що казали-б, як-би се ти зробив?«

»От скажеш їм, що я заслаб чогось, та й поїхав до дому«.

»Але-ж бо так! Та брат минї кулаків надавав би, що й до других Николів чув би, як-би я йому сказав, що ти занедужав, а я тебе до дому пустив, та ще й самого. Не пускаю, кажу«. А сам трутив його від коня, здоймив сїдло та поніс у клїть, аби замкнути. —

В мене дїло бувало горить: загадав тай зробив. Вихожу на двір, а Василь ще в пастівниці, як стояв, так і стоїть.

»Ходи в хату, Васильку,« яв я його по добру голубити, бо знав, що фрикою з ним і тілько не вдію. »Ану-ж, ходім,« кажу: »мене так кортить з тобою горілки випити, аж страх! Я єї сьогодня і не коштував. Ану, брате, та випємо і собі по чарці, ворогам на збитки!«

»Чекай,« каже, »зараз піду, най лиш трошки прохолоджу ся, бо минї душно«.

»Так же ходімо у сад,« кажу ся йому, »там так красно; там я тебе проведу, а віттак підемо оба в хату«.

»Ходім!« каже, та й пішли.

Під садом стояла наша пасіка, на всї боки обпаркована, а мали ми тогдї більше, як двіста маток бжіл. Під пасікою була лавочка: »От тут«, каже Василь, »сядьмо собі«.

»Добре,« кажу, та й посїдали.

Гостї одні в хатї бавлять ся (бо вже було по вечері): одні гуляють на дворі, а декотрі співають собі за музиками, навіть і неня, що до співанок не конче ласі були, заспівали собі з добрими людьми; не так уже про свою волю, бо вони дуже вам з роду журливі були, але аби гостям охоти додати. А музика так красно і потягає за співанками! — Боже любий! шкода, що до нас не конче добре було чути ся, бо пасіка гей далїчко від хати. За тото-ж бо місяць так нам красненько і світить! А Василь мій так таки вам затужив, що аж не можу вам сказати. —

»Та й не уповіш минї, товаришу, що тобі є такого?« питаю я по часові.

»А цить же,« каже він, тай слухає, — аж чуємо, двері рип до пасіки.

»Братчику, любчику, голубчику,« — став хтось у серединї казати. — »дай минї яку пораду, бо гину«.

»Та годї-ж бо, Ілашу, годї!« обізвав ся мій брат. »Порада тобі готова: ти любиш Калину, а Калина любить тебе. — віно хоть-би в моїх сестер, таке! А дївка — як сам знаєш; та до того тобі така господарна, що пари їй нема. Стара знов жона честна та анї раз не фудульна. От шли в недїлю по рушники, та й годї. Твоя неня, знаю, що від разу пристануть, а я з Калиною самий поговорю, скоро по храму, та й все буде добре, так маю в Бога надію«.

Ілаш аж підскочив, та братові поза шию: »Ей! світе ти мій, братчику ти мій щирий та любий!«

Більше не міг і промовити з радощів.

»Та годї бо, годї!« каже брат, »бо ще мене задушиш«.

»Та коли-ж бо я не маю брата по над тебе,« каже Ілаш, »тай не зможу тобі віддячити ся. Чому мині Бог не дав сестру, щоби був її за тебе віддав«.

»За тото,« перебив його брат, »дам я свою одну сестру за Василя: знаєш, от може таки Марію, бо вона на його щось дуже приязно сьогодня дивила ся«.

»Але́ що даш?!« питає Ілаш весело.

»Чому ні?« каже брат.

»Дай руку!«

»Озьде й рука й слово, що дам«.

»Ходім же пити слово!« каже Ілаш.

»Ходім!« Та й пішли. А Василь як вам засміє ть ся! — ще[1]) й сьогодня мині страшно від його такого сміху.

»А чув?« питає мене.

»Чув«.

»Так ходім і ми в хату, щоби виділи, як буде твій брат з моїм братом слово пити«.

»Добре, кажу, »ходім!« — взяли ся та й пішли.

* * *

Минув і храм. Гості роз'їхали ся, кождий у своє. Брат випровожав тітку аж против Устірік, та також вернув ся, діставши від Калини вже красну та красну шовкову хустку на шию (ще й сьогодня її має), а мині знов дала премудру дзьоблинку міцкову та й запрядач делікатний. Брат їй знов віддарував ся крамськими чобітьми жовтими, а я дуже мудрою політикою багровою на пядь. У нас бо, бачите, уже така установа, що родина, як іде в гості, то дарує ть ся. Чому тото так, то не знаю, але як люде роблять, так і ми.

Храм був у понедівнок а на другу неділю, прийшовши з церкви та пообідавши, неня собі лягли на постіль припочивати; бо з великої оруди та гей трудні були, — а брат узяв чудотворник у руки, та читає коло стола на голос; бо неня дуже любили слухати, як

[1]) У Драг.: що.

він читає, часом так і задрімають солодко, от як і тепер. Сестри знов сидять собі на дворі на приспі, та, — от як тото вже дівкам заряд — регочуть ся та судять других дівок, що в храму були: ба ся мала згрібну сорочку, ба ся мала подерті чоботи, ба та не знала гуляти, а на тій урвали хлопці морщиння, ба друга знов випила порцію горілки від-разу (ніби вони не пють, лиш аби ніхто не видів), ба ся знов сяк, ба та знов так, — от, що й робили би більше. До того ще посходили ся від сусід дівки — ярмарок та й годі! Аж брат мусів вийти, та їх в сад нагнати, бо були-б не дали нені і відпочити. Лише сестричка Марічка не була межи ними, — лежала вона собі, сердешна, в пасіці, та так і плаче тихесенько, ніхто не знає чого, а приповісти ся і мині навіть не хотіла, не так аби кому другому сказала.

»Що вам сестричко?« питаю ся її, увійшовши до пасіки (бо в нас, знаєте, кажеть ся старшим браттям та сестрам »ви«). »Ви щось від того храму як не свої стали, — чи вам лиш хто що не казав? Таже маєте на-щось братів претці, Господи! — Скажіть лиш бадіці або мині, та ми його в капусту посічемо«.

»Нічо, братчику,« сказала сестра, та лиш ручкою махнула, — а далї й каже: »От сьогодня однако неділя, поїхав би у Довгеполе відвідати — Васпля,« — а се доказала вам уже на силу, та й сховала головку в джергу.

Мене неня в голову не била: знав і я, куда що і по чому в світї.

»Іду,« кажу, »коби лиш бадіка хотїли пустити. А ви нічо, сестричко, не переказуєте в Довгеполе?»

Сестра лиш на мене подивила ся. — Боже милий, Боже! Сестричко моя люба, тепер уже на мене не подивис ся нїколи синесенькими твоїми очицями. Сльози мині закрутили ся, — вийшов з пасіки, не допитуючи ся далї.

Увійшов я в хату. Брат усе читав, як читав коло стола; неня дрімали, а я став коло неї, тай чекаю, як брат стане. —

»Може тобі чого треба, Юрію?« запитав по часї.

»Чи не пустили би ви мене, бадічко, у Довгополе? кортить мене відознати за Василя«.

»Про мене,« каже брат, погадавши часок. »А з чим же-ж ти підеш, коли й колачі минули ся, і горілки дасть Біг...?«

»Горілка буде,« кажу, »коби гроші, а колачів я маю пару ще своїх«.

Брат посяг у ремінь та й виймив мині сороківця. »На!« каже, »та возьмеш по дорозї око горілки, а тепер убери ся мині пишно та прийди сюда, щоби тебе обіздрів«.

Я в підскоки в клїть, — от уже й убрав ся та ухожу.

Брат подивив ся по мині, та й немав уже що й казати, бо до уборів не взяв мене кат. — Як вам бувало порошниці утру та топірчик, то не дбаю, аби й до самого цїсаря у старости.

»Іди-ж, хлопче, та не бари ся мині туда«, наповідає брат: »ходом та й назад«.

Я насупув брови: »Що мене,« гадаю собі, »мають бадіка хлопцем звати, коли я вже, Богу дякувати, парубок, а вус уже таки сїєть ся, — гм!« —

Брат усьміхнув ся, та аби мене потїшити, й каже:

»А котрим ти конем їдеш, хло!?«

»А котрим же їхав би? рижим!«

»Дай рижому покій,« каже брат, »він недавно з дороги, — бери мого«.

Не треба мині се було двічи казати, — як скочу! На мліг ока був рижий розсїдланий, а вороний осїдланий! Ей то-ж то був бо раз і коник уже! хоть під якого отамана.

Увійшов я в хату: »Я вже готовий, бадічко, чи кажете йти?«

»Іди, йди!« каже брат, »та поклони ся там Ілашеві, щоби здоров був, — скажеш йому, що на Петра будемо бачити ся, або може й борше.

»Гай, гай!« кажу я, »оставайте, бадічко, здорові«. Але лишень що я на поріг, а молодша сестра з криком, в стріть мене: »Ілаш з Василем, бадічко!«

»Де?!« крикнув брат та кинув книжку на стіл, а сам вибіг з хати.

»Адіть! бадіко, адіть онде право Кодоманки. — Та й у кучмах, не видите? адіть!«

Брат аж плеснув у долоні: »Квапив ся, нема що й казати. Біжи, винеси мині красаню[1]), най іду пана молодого зустрічати«. А самий такий рад!

Сестра побігла за красанею, а я уже не сердитий, ні! Та й чи-ж і нема чого сердити ся? У ряди-годи придало ся мині на братовім коні їхати, та й з того нема нічо, — то-ж то би вже були Довгопілці дивили ся, а Корочукова Аксенія! — аж трохи що не заплакав. Але ніколи було, бо брат кинув, та побігли ми боржій в стріть пана молодого.

»Слихом слихати,
Видом видати, —
А пана молодого витати! —
Щастєм, здоровлєм,
Розумом добрим.
Ласкою господиньою,
Дружиною надобною.

Най тобі, брате — чи хочу казати, пане молодий, — Бог дає

І з роси,
І з води,
І з усеї лободи.
А Пречиста Діва
За столом сіла,
А за нею добрі люде
Тобі доленьку судять:
Як золото ясна,
Як весна красна,
Як хліб добра,
Усему[2]) світові подобна«.

[1]) Так в перводруку зам. звичайно уживаної форм: кресаню або крисаню. [2]) У Драгом.: усьому.

Скоро се брат проказав, так і зняв красаню, та й уклонив ся аж тричи.[1]) —

Ілаш нічого не відповів, але як скочить з коня, як обійме бадіку, як стане цілувати! — аж мало що не перевернули ся. — »Дякувать тобі, братчику!« тілько й бесіди з його. —

»Та годі вже, брате, годі!« стали бадіка казати: »уповідай, як там було, як тебе стара приймила, що Калина казала, що твоя неня казали, що Довгопільскі дівчата говорили, почувши, що ти на сторонї посватав, — що?«

»Ей — та бо ти такого насипав, що я вже нічого не знаю,« каже Ілаш, — »а мині й так лиш одно в голові: моя Калинка. — Ех, тото вже нажию ся та нажию, бо є з ким! Чим же я тобі віддячу ся, братчику мій єдиний?!« та й знов братові по-за шию.

»От і не говорив би таке,« каже брат, та ще й против ночи, — ніби тото я в тім що свідім? От любить та й повязала, — ходім д' хаті!«

Коли се браття говорили, стояв Василь з боку, та лиш[2]) усміхав ся, а сам такий марний, марний! — гірш моєї сестрички. Ніхто в світі не сказав би, що се він, тот Василь, що за ним дївки гибли: аж очи йому потали в голову.

»Як же, пане піддружбо?« жартую я до його, — »я тобі вклонив ся, а ти мині ані слова, — що се такого має значити? Зараз мині встати з коня, та красно мене привітати! чуєш? Або хоч, щоби я сїв он на карого, та поїхав пріч, аби тебе й не видїти? Видиш, онде кінь уже стоїть таки сїдланий готовий, я лишень що хотів до тебе на Довгеполе їхати«.

»Чого?« перетяв Василь.

»От так! чого? — аби відознати, що ти дієш: бо я бояв ся, що ти може розболїв ся. Та й так. Чого ти такий страшний став, Василю?«

»Я, страшний? Та хоть[3]) би й так, що кому до того? А ти не кажи мині більше таке, бо« —

---

[1]) У Драгом.: тричі. [2]) У Драгоманова: лише. [3]) У Драгоманова: хоч.

»Бо що?« став я питати, »може мині в лице даш?«[1])

»Щоби знав, що таки дам. Що кому до того, який я в лиці?«

»Так?«

»Так!«

»Ну, добре, що знаю, — кажу я. Більше ти на мене токма за се не будеш гнївати ся«. А сам умовк. Більше я до його не промовив сього вечера[2]) анї слова, такий мині жаль був великий. А я вже таку натуру маю з роду, що дуже багато треба, аби мене розсердити, але як мене вже хто уразить до живого, так моє серце вже не обернеть ся, поки світа. Але не аби я може на його ворогував: крий Господи! — І сприяти йому буду і в огонь за його піду, а говорити вже не буду, хіба він сам мене на бесїду зачипив[3]) би, — та й то відповім йому на його запитаннє, — розговорювати ся вже не буду, анї йому моє добре серце не покажу. Не красно се так, знаю дуже добре, але що-ж буду вже робити, коли натура така лукава.

Повходили в хату.

Неня як учули, що Ілаш уже посватаний, тай з ким, та й як, такі уже раді, що аж Богу молять ся, та в долошки плещуть; бо вони, знаєте, Ілаша дуже навиділи з роду. Позасїдали по-за стіл, — одна сестра кинула ся до печи, друга до циган по скрипника, — наймеття розіслав брат по парубках спрошувати, мене знов по горілку до жида, а сам такий охочий, аж гуляє, — не тому може, що Ілаш його запросив у старші дружби. Але він тому такий рад, що його Ілашко з радости аж не знає, що собі робити.

От і моя лиха воля минула помалу. Против корчми стрітив Лейбину Анницю; став, поговорив трошки, пожартував, ущипнув зо двічи, от — і попустило трохи з серця. У пропинації приповів старому Дувидові за того жида, що не хотів устати. А се так було:

---

[1]) У Драгоманова: даси. [2]) У Драгом.: вечора. [3]) У Драгоманова: зачепив.

Одному чоловікові злягла в ночи жінка, так він, сердешний, не знав з радіщ, що робити, але вхопив барилку, та побіг у коршму. —

»Абрамку, а спите ви?«

»Гм?«

»Чи спите ви?«, кажу.

»Сплю«.

»Встаньте та дайте горілки«.

»А богато?«

»Пів ведра«.[1])

»А на що тобі аж пів ведра?«[1])

»Мині жінка злягла, та мині треба«.

»І моє жінки лягло, нівроке, та їй не треба горілке, а тобі треба: не встану«.

»Але встаньте, коли я вас прошу«.

»Я тобі казало, що я не встану: ну, іди собі. Може ти хочеш що украсти або зрабувати. Іди собі: ну, іди!«

»Ей, Господи, бо з вами!«

»Що, Господи? що? Ніби мене твій Господь здойме? Іди собі, кажу, до дідке, бо буду гвалт кричати. От таки зараз кричу, ну!«

»Ей, бо й ви, Абрамку! От, таки дасть Бог, що ви встанете«.

»Що хлоп св... рохкає, що Бог дасть, то я встану? А Бог таки дасть, та[2]) я не встану«.

Аж Дувид самий засміяв ся, а товста Дувидиха аж за черево береть ся: »Дувидлебен, гіб же ім а гіт бромфен!«

Хоть я тоді ще по німецки не розумів, то я претці знав, що до чого йде.

»Дайте, Дувидку,« кажу, »дайте, та вам колись ще якоїсь приповім«.

Дувид і уточив мині з під самого чопа, аж вам цяти бють. А мині стало зараз ще легше на серці, як від Лейбинової Анниці. Боже милий! нема тото як молоді літа! —

---

[1]) У Драг.: відра. [2]) У Драг.: що.

Дома застав уже повно легінів, а Іван мині зараз і поклонив ся, та й став просити: »Кланяю ся вперед Богу святому, а віттак вам, честний брате та й товаришу, щоби були ласкаві на сесь колач (а тут мині вже такі великі два колачі плетені міські і подає!) тай до мене на весілля у післанці«.

Я приймаю колачі, та й дивлю ся на брата: »Як ви кажете, бадічко?«

»І овшем,« каже брат, »позволю: чому ні!«

От лиха воля минула й до решти: та коли-б то, але ще й тої утіхи тілько відкись узяло-сь, що вже аж за богато було, а тут ні з ким навіть і своє серце поділити (бо до Василя уже сам ні чичирк). От підійшов я до Івана, та й кажу:

»А чи бачили ви тоті пістолєта, що мині бадіка оногди з-за гори винесли?«

»Пістолєта?« крикнув Василь, схопивши ся з місця, — »ану, покажи!«

»Ану-ко, покажи!« повторив і Іван.

Я побіг у кліть, та й виношу пістолєта, а тут такий рад, що на моїм таки стало: бо я знав, що Василь з роду за збрусю таки аж гине.

»Ади!« кажу до Василя.

»А набиті?« питає.

»Не набиті,« кажу, »або чому?«

»Так на-що-ж мині їх показуєш,« рік Василь сївши собі знов, як сидів. »Спряч їх собі!«

»Зійшов з розуму, та й годі!« гадаю я собі, а сам іду до Івана, щоби хоть йому похвалити ся.

»Адіть!« кажу, »що за мудрота! Лиш ножів ще не маю«.

»Я тобі подарую свої ножі,« обізвав ся Василь, »мині їх однако не треба. От будеш мати по мині, чи там від мене памятку«.

»А ти на-що ножів збавляв-сь би?« обізвав ся мій брат до Василя. А віттак каже до мене: »Я тобі самий справлю ножі. От і завтра можеш піти в Плоску, та сказати собі робити пару ножів та й вилки, які сам злюбиш«.

»Та вже, коли кажете ножі робити, бадіко, то кажіть ретязи нові робити; бо в моїх гетъ нізки рвуть ся« — так зголодали ся«.

»Ну, про мене!« каже брат; »але диви ся, щоби мині за тото й покосив гарно сього літа«.

»Бігме, бадічко, цілий згарець вам скопу,« кажу я. А самий такий утішний, гей-би мене хто на сто коней посадив був. —

»Ну, ну!« каже брат; »мемо видіти. А тепер іди, та розсідлай онде[1]) вороного, що аж по копита в землю вбив ся, а все через тебе, господарю, бо ти не міг його розсідлати, нім був за горілкою, — де би?!«

»Ей! табо ви, бадічко, все лиш сварите та сварите; а мині ніхто-б і пальцем крови не дорізав ся«.

Всї в сміх. А я й кажу: »Не журіть ся, бадічко, про тото, що ваш вороний трошки собі попостояв, за то він собі від сьогодня за дві неділї й на весїллї погуляє та мідку випе«.

»Може й пива?« накинув Василь.

»Пива?« кажу я; »а хто-ж бояре пивом частує?«

»Не знаю,« утяв Василь, та й вийшов десь на двір, а я знов пішов коня розсїдлувати.

Як там того вечера в нас далї діяло ся, не маю що розказувати, бо самі, здорові, знаєте, як на запросинах дієть ся: пють, гуляють, говорять, жартують, фіглї роблять — що більше й робили-б? Лиш Василь не гуляв, бо сидів собі смутний та невеселий кінці стола. А сестричка собі також не гуляла; бо лежала в пасїцї та тужила. Але я собі байдуже: мині лиш мої ножі та ретязи в голові. Гай, гай! милий Боже!

* * *

В кого нема у весну роботи? Хіба, кажім, в того, що не хоче робити. — Правда, що у нас у горах на

---

[1]) У Драгом.: пропущено.

весні нема вже тілько кутання, як у Поляниць, чи як то в нас кажуть, гречкосіїв, але робота все таки є, ба плоти закладати, ба пересипати, ба одно, ба друге. От так і зійшли нам тоті дві неділї до весілля, як палцем махнув.

В четвер у вечер кажуть неня до нас: »Ну, синку, колачі вам готові, та й горілка вже в ладу. Коли-ж люде вас за люде мають, то підіть, а ще токма такому любому товаришу, послужити«.

»Або ви не їдете, ненько?« питає брат.

»Поїхала би, синку, з радної душі,« кажуть мама, »але гей не бізую. Їдьте-ж тепер самі та веселїть ся, здорові, доки ще молоді; бо старість, синку, не радість. Ох нї, нї! любчику, нї!

Я встав, ще далеко було до днини, нагодував конї, вичесав як дзеркало, що хоть голи ся, осїдлав братові вороного а собі рижого. Вимив ся, вичесав ся, убрав ся як лицарь який, оперезав свої нові ретязи, засадив пістолєта та ножі за ремінь, а сам аж не можу діждати, доки сестри бадіку уберуть та налагодять, щоби боржій їхати. Так тото кванно мині діяло ся, а про нїщо так, як про свою Аксенїю, що її у весіллї певно вже побачу. Лиш один тягар маю на серцї: той собачий вус, як не хоче, так і не хоче рости, ти-б казав, на укірки.

»А готовий ти, Юрію?« питає брат з хати.

»Готовий,« кажу, тай вийшов з клїтї, навіть і не замикаючи, так мині, бачите, пильно діяло ся тодї.

»А пороху узяв?« питає брат.

»Узяв; сто набоїв. Доста буде?«

»Доста,« каже брат; »але флейтухи мині не забудь, господарю, щоби не так, як оногди«.

»О, вже не забуду,« кажу, »мене, знай, ще й сьогодня вязи болять, як тодї накрутили«.

»Гайда, гай! Іди лиш та лагодь конї«.

»Та конї вже від коли готові! Лиш сїдати«.

Підійшли ми д' ненї:

»Благословіте, ненько, на дорогу та й на весілля«.

»Най вас Бог благословить та й веселить,« кажуть неня, перехрестивши нас: »лиш дивіть ся, синку,

щоби там якої колотнї не було: бо минї сеї ночи таких ягід уже снило-сь! А ягоди, кажуть, що то кров«.

»Ет, сон мара,« каже брат, поцїлувавши неню в руки, а я за ним. Та й вийшли з хати. Але лишень що виїхали на гостинець, аж біжить старша сестра, та й кричить за нами: »А ждїть же,« каже, »таже ви колачі забули взяти«.

Брат на мене викрикнув: »Уже до чого твоя голова,« каже, »служить, то бігме не знаю«. Я вернув ся конем, узяти бесаги з колачами, а сестра й шепче минї: »Там найдеш,« каже, »у папері завиту ширинку. Ту ширинку даш Василеві та й скажеш, що від Марії. Але щоби Іван не знав. Міркуй же!«

»Гай, гай!« кажу, та й поїхав.

Як ми пригостили до Ілаша, як він нас там красно приймив, як ми рушили в Яблоницю на старощинне — не буду уповідати, бо багато розказувати-б, а мало що слухати, а я й так уже багато дечого понаплїтав, без чого могло-б було ретельно обійти ся. Але даруйте, панове! Ви не знаєте, як тото мило чоловікові згадати про давні свої гаразди, а я їх зазнав — зазнав, панове, та й браття мої любі. Що я тут пишу, то я не пишу небилиці, але кавалок мого життя, мого так красного та любого трівку, що годї його буде й до гробної дошки забути. Нї! зелена моя Буковино, сині мої гори, холодні мої ізвори! Хіба мене рука моя забула-б, щоби я вас забув. Тото лиш ви мене забули серед світа, але я вас про тото не забуду.

Їдучи в Яблоницю, відкликав я Василя на бік, та й кажу йому: »Озьде прислала тобі Марія ширинку«.

Він лиш усміхнув ся та й заток її собі за ремінь. »Се щось дуже дешевий дякувать« гадаю я собі та й від'їхав. Доста я від онодга до його серце стратив, а тепер щоби його таки й не видів. Але його може й тякло, що в минї кипіло. От приостав трохи конем, та й кличе на мене: »Юрію! а ходи-ко сюда, я щось маю з тобою говорити«.

»Кажи!« кажу.

»Не гнївай ся, брате!« зачав він мині казати, »що я дарунок від твоєї сестри не можу раднійше приймити, але Бог сам видить, що серце годі навчити. Хіба от тілько: поклони ся від мене Марії, та й проси її, най на мене не банує та най таки й в тугу не вдаєть ся. Вона ще молода, а коли-б знала як я страждаю, то й простила-б мене. Красний сесь світ, братчику, красний!« А подумавши годинку, каже:

»Ти гнїваєс-ся, брате? Нема за що. Про мене гнївай ся, не гнївай ся, як собі вже там любиш, але коли хочеш, щоби я мав по чім згадувати на те давне товариство, то витешеш мині красний хрест з тої самої ялиці, що у нас...«

»А тобі хіба хреста...? Схамени ся!«

»Або я за хрест говорю? Отто-ж і я наговорив! Я тобі мав щось инше казати...«

»Кажи!« кажу.

»Чи Калина любить діправди мого брата?«

»Отто-ж бо й ти наговорив! Старіст повязала, а його не любила-б?«

»А ти гадаси, що нема так, що дївку силою віддають?«

»І так може бути,« кажу, — »чому нї? Але ти не видів, як вони в нас на храму прилипали? Ну, то вже не інак, але мусїв ти бути п'яний«.

»Твоя правда, брате! Видів я дуже добре, а я тебе ще питаю. Я знаю, що вона його любить«.

»Не любить, але таки в нїм топить ця,« потакую я. Де я тодї розум мав, також не знаю.

»Топить, топить,« повторив мій товариш кілька раз, та й лиш на кульбаку повалив ся.

»Що тобі, Василю?« став я питати! »Чи тобі що не лихо?«

»А чого-ж би мині лихо, — мині добре, дуже добре«.

»Так, чогось так почорнїв від разу?«

»От не видиш, вечер; а тобі здаєть ся, що я почорнїв«. А віттак знов каже: »Нї за чим мині вже так не банно, як за моєю кресанею«.

»Або з твоєю кресанею що?« питаю я. »Чи не потер лиш де когути?« У нас, знаєте, носять на кресанях дорогі угорські когути, та тому я його й питав.

»Ні!« каже, а сам так красно, трошки гей крізь плач говорить.

»А покажи-ко мені твою кресаню,« став він мині по часові казати; »най вижу, чи ми однакі голови маємо«.

Я йому й подав.

»Однакі,« каже, потрібувавши зо два рази, та й віддав мині її назад.

»Як би я загиб, то не відказав би свою кресаню нікому, як лиш тобі«.

»А ніби й я так не зробив би?« кажу. Коли-б я міг був розуміти, против чого він тото таке говорив. Хто був би навіть і на гадку собі наволік?

»А чули,« став Василь на парубків покликати, що в боярах були, »чули, як ми з Юрієм поміняли ся?«

»Як там, як?« стали гуртом питати.

»От так,« каже Василь, »що як-би я борше вмер, то лишить ся моя кресаня йому, а як би він, то його мині. Чули?«

»Хіба, що так,« стали другі парубки сміяти ся.

»На старощинне їдуть, а за відумерщину говорять«.

»Блище д' Христу, як д' Різдву,« каже Василь, та й мало що й говорив сього вечера більше. От їхав собі латирь мене та сумував. Хіба тілько, як я хотів під'їхати ід другим парубкам, щоби з ними балакати, так він мене й кличе: »Їдь зо мною, бо мині скучно без тебе«. От так переїхали ми майже цілу дорогу.

Стали ми нарешті і в Яблониці. Тітка приймила нас так, дай Боже, аби усіх добрих людей так приймали! Та й було чим приймати, — стара собі була багачка на все село, а мала лиш одну доньку, та одного сина: тілько в неї і дітей.

Горілка стоїть перебоями, куди повернес ся, в хаті світло на всі боки, а по дворові горять величезні смоляниці, так що аж небо почервоніло. А гостей, го-

стей! і в хаті і хоромах, і на дворі, і в сутках, навіть і на гостинці стояли деякі, що не мали де помістити ся на обийстю: бо кождого, знаєте, кортіло подивити ся, яке старощиннє справить стара Слижиха своїй доцці.

За столом сидить Калина зо своїми дружечками. Молодого посадили з братом та боярами коло неї, музики грають — було щось аж шість скрипників а два цимбалисти, усе віжницькі. Дружечки співають, а я стою з Василем серед двора перед вікнами, та тримаємо коні: він тримає коня пана молодого, а я старшого дружби (ніби братового), бо в нас, знаєте, така вже установа, — але коні не ржуть вам, ні! Аж страшно якось слухати: але не конче їх було й чути, бо парубки, що були в старощинні, не гримають вам з пістоллєт, ні! Одні з хати крізь вікна, а ми знов відси з надвіря, аж гори відзивають ця, таке гримаємо! А музика в хаті не тужить, ні! аж мороз іде тілом: а Василь позирає лиш кріз вікно на Калину, та ані словечка аби вам до кого заговорив,[1]) а сам то почервоніє, то побіліє, то аж почорніє.

Прийшли й пан-отець, сиві, сиві як молоко, а борода понижше пояса.

»Веселите ся, діточки?« питають, ідучи по при нас, »веселите?«

»Благословіть, отче!« каже Василь, знявши кучму (бо в нас, знаєте, ходять молодий і дружби в кучмах, не в кресаках) — а сам так і силакав.

»А чого-ж бо ти, серце?« стали пан-отець голубити, а нарешті додали жартом: »З веселими весели ся, не жури ся! Господь наш Ісус Христос сам так робив, так і ви, діточки: веселіть ся, доки ще весело! Господь Бог не дурно дав і весну і молодість, і утіху, і скрипки, і пістоллєта нарешті: все то Бог дав людям, не хто«.

»Правда, пан-отче, що Бог,« утяв Василь, а сам так і повеселів. »Він дав чоловікові для його заходу

---

[1]) У Драг.: не заговорив.

і веселість, і скрипку, і пістолля, лиш аби знав він, коли чим орудувати«.

Може-б пан-отець були де-чого май сказали, бо вони дуже любили з парубками бесідувати та їх правди Божої учити, але ніяк було, бо повибігали всї з хати, вхопили пан-отця нашого любого на руки, та понесли за стіл. — такий се пан-отець в нас були. Тут приймили ся зараз за діло, помолили ся Богу, прочитали, що вже там треба було, заручили молодих, та й не цурали ся з ними повечеряти: такі се в нас пан-отчик не горделиві були: не так, як тоті нові пан-отці, що лишень що зо симинарії повилазять, а тут уже й Бога не хотять знати, не так, аби вони з нами, простими мужиками жили.

Гості вечеряють, музики приграваютъ, дружечки приспівують, стара Слижиха не памятає з радіц що вже робить, ми на дворі в одно й одно так і гримаємо з пістоллет, що аж шиби в вікнах на дрібні кавалочки потріскали, так і дзвонять сплючись по каміню, а Василь каже до мене:

»Тепер-же, братчику мій сердешний, будуть зараз молодих виводити на двір гуляти. Скоро вийдуть, стрільмо-ж два набої нараз, нехай буде братчикові мому да на славу!«

»Та чого-ж бо ти плачеш, Василю, уже сього вечера другий раз?«

»З радіц, Юрійку! Ти не знаєш, як я свого брата кохаю«.

»Та того тобі плакати? Але говори я, та не ладуй! а тут староста, чути, вже й просить з за стола«.

Ладує Василь, ладую й я, як мали бесіду, але Василь, бачу, інак собі тоді ладував. От, слухайте, лиш. Ступає молодий через поріг, а тут їм таку вже дорогу підкладами й устелили — — — Грим раз і другий!! Ілаш лиш повалив ся Калині у ноги, а Василь — мині: ні пари з уст, а кров так косицями і грає! геть мині мою рантухову сорочку оббрискала.

Молода зомліла. Брат імив Ілаша на руки, та лиш вдарив ся у стіну головою, а я знов пустив бор-

жій коня. та до Василя. Ні рушить ся: куля пішла право крізь серце.

Я витяг йому боржій хустку з за ременя, що йому сестра передала, та й заткав боржій рану. Чи вінцувала, варе, моя сестричка, як сю ширинку коцикамн угорськими та лілїточками дорогими вишивала, до чого вона придасть ся? Не знаю. Я й раз питав ся, але вона мовчала та — вяла. Як та квіточка без сонїчка вяла. любка моя, душечка моя, аж доки не зовяла.

Калину понесли більше умерлу, як живу в кліть. Дївки повтїкали, куди котра, пан-отець розважали тїтку, кілько могли, а парубки зробили ноші з зеленої смеречини, зложили на нїй обох братів, та понесли в Довгеполе.

Брат мій ішов цїлу дорогу при ношах, а самий такий блїдий, аж чорний. Я знов вів за ними конї, пана молодого та братового, бо моїм та Василевим побігли два парубки на перед давати знати. Файну потїху принесуть старій-старесенькій Хороцованисї! Лиш двох їх мала, як дві оцї в голові. Налагодила посаг, та тепер най лагодить на лаві.

Не рано вже було як ми стали у Довгімполї. Ждав на нас уже увесь рід Ілашів, і мале і велике, ба таки цїле Довгеполе злягло, скоро почули що стало ся. А не плачів там, нї! не голошіння, нї! Хіба камінне не плакало, а решта всї.

Нарядив я з братом обох на лаві, головами до купи. »Отто я тебе оженив, братчику мій, соколе мій!« аж крикнув брат, а сам як заплаче, як упаде на Ілаша, як його обійме, як стане цїлувати! А він, сердешний, лежить собі, фудульний, як бувало, анї ворухнеть ся. І я заплакав. Або може не плакати, мавши одним одного щирого товариша, та й того скласти на лаві?! Не смійте ся, пани мої; наші прості груди жаль дуще дотикає, як ваші — панські. Ми серце ще не запечатали в калитцї, анї віддали до шпаркаси: як в його є, так і говоримо. Коли се не до-ладу, то красно дуже вас прошу, не гнївайте ся.

На другий день приїхали комісари пороти. Господи, як кинеть ся стара мати! — »А неволя-ж би вас утяла та укрила, солона та тяжка! Чи тото я вам під ніж синів своїх годувала? Вон з хати, біси, або в вас сокирою загачу, як у псів, та й сама страчу ся!« А на се як заруе, як припаде до своїх синів, як стане цілувати! Господи милий, Господи праведний! відки тото в матери тілько сліз тих береть ся та тілько люби, та тілько жалю?!

Німці пошваркотіли, почічіркали, та й потекли ся. »Течіть ся, як та вода по камінню течеть ся!« клине стара: »а над моїми синами не діждете збиткувати ся«. Се діяло ся в суботу. А в неділеньку з ранку й поховали: Ілаша коло церкви, а мого Василька за цвинтаром у куті. Що вже стара напросила ся та намолила пан-отця, аби й його з братом у купі ховали — не помогало. »Най ваш син,« кажуть пан-отець, »уже на сім[1]) світі покуту приймає: може Господь його за тото на тім світі простить«. А знай, що Господь милосерний простив: бо така вже вам красна та ясна днинка була, як їх ховали! Тото лиш люде лихі, а Господь милосерний добрий: він нам усім батько, погрозить ся, а віттак і обернеть ся, і вже добрий.

Цілий тиждень стара Хороцованиха нас не пускала від себе. »Най,« каже, »мині видить ся, що мої сини при мині«. А сама як заголосить, як ударить сивою головою у стіну, то стіни аж заплачуть! Але третьої неділї треба нам було конче їхати домів, бо пеня вже щось три опади переказували. От попрощали ся, та й поїхали, обдаровані усею збруєю товаришів наших нещасливих. Брат дістав з Ілаша, а я з Василя усе, усе, що до цятки; та не до того нам було! На саму Пречисту Божу поховали сестричку, а з нею і ширинку, тоту кроваву, що я нею Василеві груди затикав. Не хотів я їй дати, але як стала покойна просити: »Братчику мій, любий мій! таже я тобі вже не довго буду на сім світку доїдати, — дай мині тоту ширинку, дай, дай!« От і дав. Носила вона її на серденьку, аж

[1]) У Драг.: тім.

до гробу взяла. »Братчику!« каже вона мині на саму Пречисту раненько, »здойми-ко мене на твої ручки, але так здойми, як ти мого Васильчика здоймав«. От і здоймив, та — поклав уже мертву. »Сестричко, сестриченько моя єдина!« сплакав я: »чи-ж тобі не жаль твого братчика от-так сиротою на сьому світу лишати?!«

Нічого не відповіла, усміхала ся. — Знай, побачила вже свого Васильчика.

»Люба-згуба« — се перша повість Федьковича. Написав її Осип р. 1862. На се вказує отся замітка, яку читаємо в »Вечерницях« з д. 12 грудня р. 1862: »Сими днями надіслав нам Федькович хорошу повість прозою п. з. »Люба-згуба« і станем з новим роком поміщувати«. І дійсно появила ся вона в »Вечерницях« з р. 1863 ч. 1—5. В листї до Д. Танячкевича (»Товариш« ст. 113.) пише Федькович: »З повістев »Люба-згуба« робіть, як самі здоровенькі знаєте«. Лист сей походить з р. 1863, коли »Люба — згуба« уже друкувалась. Замітка ся дасть ся пояснити або тим, що поет, пишучи лист до Д. Танячкевича не знав ще, що його повість уже друкуєся у »Вечерницях«, або, що річ правдоподібнійша — ті слова відносять ся до окремого виданя »Люби-згуби«. Вийшло воно р. 1863, яко передрук із »Вечерниць« коштом руських семинаристів«. Передрук сей замітний тим, що в ньому — очевидно за порозумінєм із автором — поміщено картку із присвятою: »Пантелемону А. Кулїшеві«. Передрук сей обіймає 46 стор. малої 8-ки. Пізнійше р. 1876 передруковано повість у виданю Драгоманова »Повісті Осипа Федьковича«, стор, 1—30. Иньших передруків тут не згадую. Автоґраф сеї повісти не переховав ся. Друкуємо її на основі передруку, задержуючи усї фонольоґічні неконсеквенциї. Деякі українізми у правописи походять мабуть від тодїшнїх редакторів »Вечерниць« — Федора Заревича або Володимира Шашкевича.

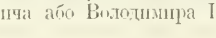

Серце не навчити.

Повісточка.

Жили в нас в горах два парубки товариші, а що вже буйні та хороші собі були, то й на папері не спишеш, такі вже хороші були сї два легіні. А до того ще як уберуть ся бувало у кармазини та в жировані порошниці, та стануть собі гостинцем гуляти, то дівчата як-раз усі у вікнах. »Що ти, дівко, там забула?« кричить мати на ввесь рот, а донечку мов приковав до вікна. »Неиечко, ох неиечко люба, най хоть надивлю ся!«

А легіні наші мов не видять, що дівчата вянуть. Понасувають кресаки на мальовані свої брови, кинуть голови д'горі, мов лицарі які, возьмутця поза шию, та сміют-ця ниицечком з бідних дівчат. А кресаки були в тих двох парубків такі, що кождий вартував ретельно коло яких 500 срібних, коли не більше: такого золота, пав та червінчиків було на їх! Як, бувало, зустрінес-ся з ними, то аж за очи вхопис-ся, так засняють!

Вечер дав Бог тихий та милий, сказано, клечальної неділї. Гульки на базарі сьогодня не було, славне парубоцтво прохожалось гостинцями та сутками, а дівчата позбігались у громадки, та яли вишниками співати, щоби, знаєте, легіням жалю завдати, а вже нікому так, як сим двом, що як ходять, так ходять по при їх ворота, і боком на них не глянуть. А місяць так і сияє по-над горами, по-над красними та високими нашими горами!

»Чого ти так засумував, Василю?« став один легінь другого питати; »чи не болить тебе знов голова?«

Або мене коли голова боліла? каже другий.

»А учора, йдучи з Ріжі, не боліла тебе голова?«

Василь почервонів трохи, а за хвильку й каже:

»А як тобі у Ріжі Гинцаришина Олена сподобала ся? Правда, що козирь-дівка?

»Дівчина на цілу Буковину, каже Іван: гадаю за тиждень старости слати.«

Василя мов на паль хто посадив би. »І я гадаю,« каже, »старости посилати.«

»Як собі, братчику, любиш, умкнув Іван та й стис плечима.

Василь ще дужче осердив ся: »Таже,« каже, »оба чей з нею не оженимо ся?!«[1])

— »Оба, правда — ні, але я, то знаю, що оженю ся з нею.«

»А чому ти, чому не я?«

»Тому не ти, каже Іван, не тративши ані раз доброї волї: »бо я старший, і дівка моя має бути!«

»Коли-ж бо вона мене любить,« каже Василь, а сам аж кипить.

»А я її люблю,« каже Іван, мов камяний.

»Або най так буде,« каже Василь, »як дівка пристане«.

»І так ні, став Іван з проволока говорити: »Олена буде моя!«

»Хіба мене не буде!« кремснув Василь.

»На таке я зараз пристаю,« відвернув Іван сміхом: »ходім, та поміряємо ся. Хто виграє, того й дівка буде«.

»Ходім!« крикнув Василь.

»А чим, ножами чи пістолетами?« питає Іван.

»Чим хоч!« верещить Василь, »а Олена буде моя!«

»Та вже побачимо, рече Іван, »як нам лицарське щастє послужить. Гайда!«

Пішли в чагір. Але доки на місці стануть, скажу вам ще по словечку про їх.

Іван і Василь були се два богатирські сини із Соколія.

[1]) В первод. мабуть через друк похибку: оженемо ся.

Батьки їх були собі сусїде,[1]) а вони товаришували собі ще з маленьку і страшне любили ся, — бувало, нї кроку один без другого.

Іван був хмурний, неввічливий і дуже фудульний, бувало й гуляти не хоче, а коли піде на базарь, то лиш про Василя, щоби де-що не попацив, бо Василь, знаєте, опалистий та швидкий, мов та поломінь у печи, а як, бувало, розсердит-ця, то гатить топірцем, не питає, чи голова, чи руки, чи ноги. Багато він уже біди з за сього мав, а як-би не Йван, то хто знає, що був-би ще пацив, а так Іван уже його пантрує, як око своє в голові. Хоть Василь похопит-ця, бувало, щоби кого по своєму попобити, то Йван уже впрве йому залїзною своєю рукою топорець з рук, а його возьме силою та поведе домів. Але-ж бо й Іван, знаєте, не був з тих святих. Як, бувало, возьме собі що в голову, то гадає, що таки на його мусить бути, аби не знати що, — дуже упертий був. Лиш за тілько його хіба можна пофалити, що за правдою бувало аж гине, аж топит-ця. Умерла раз на Соколію бідна вдова, а шестеро дрібним сиротам не лишила нїчого, як одним-одну коровину, та й ту узяв він за похорон. Іван каже до тата: »Дєдю, дайте минї одну корову!

»А тобі на-що?« питає старий.

»Вам не питати, на-що. Коли маєте дати, то дайте, а нї, то не допитуйте багато«.

»Возьми собі, сину!« каже старий. Іван займив корову сиротам, а попа з димом пустив, — згорів на пикрум.

Ще одно вам розкажу.

Тримав на ріцї один жид красний лужок, а Іванова сестра позбірала одної недїлї усї дївчата, та гай на той луг у квітки: але жид возьми та пішли своїх посїпаків, щоби дївчат грабувати. От постягали з них ба опинчки, ба коралї, ба монества, ба пояси, ба баюри, доста того: посмішили дївчат. Одокія прибігла домів без опинки, плаче, голосить, каже що піде топити ся, а Іван сміет-ця: »Так тобі треба,« каже, »най тобою

---

[1]) Так у первоф. зам. звич. сусїди.

не носить по жидівських лугах, коли й в лісї й на нашій царині є цвіту до волї«. В осени найшли жида здохлого в лісї; хтось його там привязав до ялиці та й лишив. Хто це був такий, не знаю, але далеко від Івана він не утїк.

При усьому тому мав він таке чисте серце, як один чистий диямент; гніву і завистї не було в нім за мак-зерно. За отця-матїрь був би й гадинї в очи пітрик, а побратима свого Василя беріг, як око в голові, аж доки не нагабало його то нещасливе коханнє, що вже не одному чоловікові віку укоротало.

У нашому чагорі є красна, велика поляна, покрита шовковою травою та усїлякими цвітами: тут наші парубки поставали.

»Стріляй!« каже Іван.

Василь стрілив. Лиш фоя посипала ся з ялиці, а Іванові нїчого не стало ся.

Іван засміяв ся, звів скалки, пістолля загреміло, а з Василевого плеча почуріла кров по тоненькій сороцці рантуховій, що сестричка усїма шовками та загірськими лїлїточками повишивала.

Іван заток пістолля за ремінь, а сам пішов до Василя, — слеза йому в очах закрутила ся. — »Видиш, брате,« каже, »треба нам сього було?«

»Завяжи минї руку,« каже Василь, сперши ся на дерево, — »бо зачинаю ослабати«. А кров, бачите, так грає косицями!

Іван здоймив собі боржій шовкову хустку з шиї, приклав лїсової губки до рани, та й завязав. »Ходїм,« каже, »тепер до дому, я тебе підведу«.

Пішли мовчки. Але не далеко хати каже Василь: »Олена тепер твоя!«

»А вже-ж,« каже Іван, »по лицарському праву моя«.

»Я без неї не можу жити, брате Іване!« А се так жалїсливо промовив, що аж трохи не сплакав. Іван стис плечима.

»Попрощаймо ся, брате,« став Василь далї казати, а сльози йому, як град горячі по тварі покотили ся, »попрощаймо ся, братчику! Двадцять років дїлили ся ми лихом і добром, двадцять років беріг ти

мене, як свою душу. Дякувать тобі, братчику. Прощай мене!«

Обняли ся, поцілували ся, сплакнули, та й розійшли ся. За Василя ніхто більше не чув, пропав, як під землю впав. Одні казали, що втопив ся, другі казали, що пішов у опришки, ба де-які казали навіт, що пристав до угорського війська. Будемо видіти, а тим часом ходім до старої Гницарихи. —

Федора Гницариха була собі багачка на все село, але не сиділа вона в селї, тільки у потоцї, у Ріжі. Мала вона там побиті хати, та й мешкала собі мов яка вельможна. А дочка в неї, дочка! — чорнобріва, кароока, а на личку, мов полонинська рожа молоденька. Стара бувало дує на неї, як на дорогий камінь: де коралї красні, де уставки мудрі, де киптарь уписаний, де пояс славний: Олена все дістала. Стара убере її, бувало, як ляльку, та й посадить під образи коло віконця: »Тут тобі, дончечко,« каже, »сидїти, а не коло печи вентат-ця. Личенько згорить«.

Але полювали раз над Ріжею два легінї: Іван і Василь. »Е що!« каже Василь до Івана: »годї! ходім домів: щось минї сьогодня не йде під крісс«.

»Ходім!« каже Іван, та й пішли. Але не учинили ся вони ще в потоцї, аж тут здоймив ся вітрець, звіяв хмарку до хмарки, тай нї з сього нї з того став дощик росити. А наші стрільцї навіть без сердаків.

»Що робити мемо?« питає Василь.

Хіба повернім до Гницарихи та пересидимо, заки дощик перейде,« каже Іван.

Повернули. Стара приймила їх любенько, бо з роду щира була, а часом, то любила й забавити ся. Наші легінї не були від того.

Але тут инше стало ся. Олена, скоро побачила Василя, то аж увяла, як та квіточка на сонцї, а Іван, уздрівши Олену, аж упрівав. От таке то тутки подїяло ся, та й то за одну минуточку.

Дощик попійшов трошки та й став. Небо знов чисте стало, як зеркало, гори дишуть усїма запахами, — красно, любо, мило.

Парубки попрощали ся, пішли, а удова їх випровадила аж за ворота. А що, питає жартиком, — котрий з вас ніле старости?

Легіні усміхнули ся, подякували старій, та й пішли мовчки Ріжею. Сказали собі добра ніч та й розійшли ся.

Се діяло ся в суботу. В неділю стріляли ся наші парубки, а в понедівнок, знаєте, був у Гницарихи молодший брат Василів, та й дав Олені знати, щоби вона на його надії не мала. Ми, каже, з Іваном мірялись: я пройграв, а ти будеш Іванова. Але не забувай про тото Василя, — ти його ще колись побачиш, а сим часом бувай здорова!

Післанець лишень сказав своє та й пішов, а Олена в плач, у голос: Ох, Васильку мій! ох, Василечку мій! ох, Василеченьку мій!

Годі, годі, любко моя! каже стара, а сама так і журитця! Годі, донечко моя, бо головка болітиме, та ще на личку мині змарніеш, — годі, щебетюнечко моя!

На-що мині краси, на-що мині личка мого румяного, коли Василечка нема? Ох, вайльо! вайльо![1])

Бідо ма бо з тобою, дівко! стала стара нарешті сердити ся: — або Іван може не красчий від Василя, або може не однакі багатирі?

Та що мині з того усього, коли не любий!

От так сумувала Олена цілий тиждень, навіть і до церкви в неділю не йшла, але вимкнула в городі стебелце васильку, сіла собі під калину та й в одно плакала та тулила-пригортала зілле до свого горячого серденька.

Під полудне летить служниця, що за ворітьми стояла, що духу в хату: — Газдине, каже, до нас старости йдуть!

Стара шурхнула з постелі в кліть, щоби хоть перебрати ся, бо з жури за дочкою навіть не переберала

---

[1]) В перводр.: вайло: звичайно говорять Гуцули вайльо — і так инше в иньших місцях Федькович.

ся сьогодня. — а сама вже така рада. Господи! Що-ж? — гадає собі: віддам мою одиначку за хорошого парубка, то й минетця її туга.

Пішла в хату. Старости привітали ся, поцілували її в руку. — А раді гостям, пані маточко? —

— Добрим людям хто-ж не рад би? — каже стара. — А яка щаслива година вас принесла? — а сама сїла собі в образи.

— Приїїс нас, пані маточко, сивий кінь до вашеці на поклін

Від князя молодого
До двора золотого.

А самі уклонились трічи. Стара зараз пристала, доньки навіть не питаючи. Хотїла-не хотїла бідна Олена, подавала у вечер рушники, а в зимі відограло ся й весїлля.

Привіз Іван свою молоду жінку до себе, а сидів він далеко у верху. Що вже його старі не тїшили ся, Господи! коли-б були могли, то би були свою молоду невістку в образи посадили, та як до святої молили ся: так її любили. — але що-ж? Олена як сумує, так сумує. Бувало, лиш вийде в садочок, вимче стебелце васильку, та й нестить коло серденька, тілько їй і радости було. Або сяде, бувало, під запашною кріслатою ялицею, та як зачне співати! Аж пташка в лїсї втихне, слухаючи її, такий тото голосочок мала. Співає і плаче, а сама, сердешна, блїда, блїда!

Іван був і досї неввічливий, а тепер ще гірший став, мов крига леду студеного: нї доброго слова з його не почути, нї ради, нї поради. От хіба тілько в його розривки було, що стане, бувало, під явором на обочі, та придивляєт-ця світу божому. От тогдї нїби трохи повеселїшає, ти-б сказав, той чистий полонинський вітер тугу його розвіяв, або перед сонечком ясним, що у синїх високостях сяяло, горе його розтопилось, і як вінцун наш любий каже:

Сховало ся у серцї лихо
Як звір у темному гаю...

А в хаті сяде собі кінці стола, зіпрет-ця на руку, засумує, потемніє, а далї як устане, як ударит-ця по полах руками, як здихне тяженько, та й вийде, мов пяний на двір. А стара ненька плаче: «Синку, Іванчику мій золотий, чому ти такий нещасливий? Знала я тобі стан козацький дати, та не знала я тобі доленьки впрохати!» Такої стара, бувало, заводить, а невісточка її прехороша сидить собі в городчику, та стебелце васильчику до серденька горне.

Дав Господь і Николая святого діждати ся. У нас храм. А красно та любо на божому світї! Пташки щебечуть, що чоловік аж сам себе не чує, зелені лїси ялинові позацвитали, та припорошили шовкові трави мов золотим маком. Цвіти та цвіти, цвіти та цвіти, та запахи, та радощі, а Путилівка річка бренить по білому камінню, ти-б гадав, що срібло розсипало-сь та задзвенїло. Мило, весело, — лиш у Івановій хаті сум, мов у домовині. Стара, куди кинетця, плаче: «Синку мій, Іванчику мій! іди, каже, хоть до тещі на храм, може межи людьми розважисся. Іди, любчику мій!»

«Піду!» каже Іван, а сам аж чорний, так змарнїв. «Піду, зберай ся, жінко, підемо обоє!»

Зібрали ся, пішли. Стара випровадила їх аж у плай, вернула ся, плаче. А далї як припаде до образів, як стане поклони бити, як стане рути! «Господи!» каже, «Господи милосерний! коли нема вже моїй дитинї лїпшого талану, то волїю я його поховати, легше минї буде!» Кроваві сльози почуріли з темних її очей.

А молоді ідуть собі плаєм, нї чичирк. А пташка так щебече гаєм, аж просить: «Співайте, співайте, люде, з нами!» Дивіт-ця, як красно дав Господь милосерний — співайте! А квіточки, що краєм процвитають, собі просять: «Любіт-ця, обнїміт-ця, люде! Обгорніт-ця чистою любовью, от як ми!» а самі пригорнут-ця одна до одної, мов справді вони обіймают-ця. А бджілка манесенька гуля та гуля собі плаєм, та в одно гуде: «Ану, люде, ану подивіт-ця на мене!» Адіть, я з кождої чічки мід збіраю: збірайте-ж і ви: світ сесь солоденький, — збірайте!» А кобилечка, невеличка собі, виспівує та

вигукує в зеленій траві: «Ану, люде, ану! годї журит-ця, ану лиш погуляточки, погуляточки по світові божому, от як, та от як!» а сама як підскочить собі, як знов заспіває, аж дзвонець-зїллє у траві зашумить!

Іван повеселїшав трошечки. «Олено, серце!» каже, «коли нема мнї від тебе нї словечка любого, то заспівай хоть!»

Вона зараз і завела:

Гей засвіти, місяченьку,
Да й ти, зоре ясна!
А в лузї, в лузї,
У лузї пшениця:
Там дївчина прекрасна!

Пшениченьку дожинає,
Та у гору поглядає:
Гей чи високо,
Да чи далеко
Сивий сокіл підлїтає?

Лїтає він да лїтає,
В кватирочку зазирає:
Гей, сїю руту,
Да сїю руту, —
Гой подай, мила, руку!

Рада-б тобі ручку дати,
Та боронить стара мати:
Узяла мати
Нелюба до хати,
Годї рученьку дати.

Да відсунь ся, моя люба,
Да відсунь ся від нелюба!
Зайду я з луга,
Та забю нелюба,
Да як того голуба!

Ще голосочок прекрасної сеї співанки відбивав ся гаєм, ти казав би, кожде дерево співало з безталанною молодичкою, аж тут цуп! Василь стоїть перед ними. Увесь у золоті, а сам красний, красний! — ще красчий, як був, лиш що поблїд трошки на личку. За ременем пістолєта та насажувані ножі.

Молоді стали. Василь протяг руку:

Як маєсся, брате Іване? здоров?

Здоров, славити Бога! а ти?

Здоров, друже мій. Та й поцїлували ся.

А се де ти до тепер був? став Іван питати.

Був я, пане брате, в Угорщинї в опришках: старшував на сто хлопців. — гадав, забуду своє кохання. Годї! Тепер вернув до тебе, довідатись, як живеш. Значно по тобі, що не щасливо. А Олену пізнав би хто сьогодня, що то вона? Не коротай, пане брате, віку молодого: віддай її минї!

Жартуєш, Василю!

О — я вже давно забув, що тото жарт! Я на правду кажу: віддай минї Олену!

Іван засміяв ся, а в Василя уже й ніж у руках блиснув.

Іван вихопив і собі ніж, пустили ся один на одного, мов ті тигриси молоді. Страшно було дивити-сь, як вони бороли ся, довго не пізнати було, чий верх: аж тут пістолля: грим!! Кров бризнула у три косиї. Василь повалив ся до землї, а Олена, мов нежива, на його. Як оба товариші бороли ся, то вона вихопила своєму чоловікові з за ременя пістолля, та хотїла йому в груди, але чи їй дуже рука трясла ся, чи що: не трафила свого чоловіка, але Василя — а Іван усе те видів.

Упав Василь та й лежить. Іван схилив ся, здоймив його на руки та й заплакав. — Братїку, братїку мій, як рідний! ми оба нещасливі! А Василь анї ворухнет-ця. Добре утрапила.

Пообтерав ся далї Іван, узяв товариша на руки, заніс у чагір, та й накрив зеленим віттям ялиновим. В опівночі, каже, я прийду та тебе поховаю. Ходїм, жінко!«

Під полудне стали у старої Гинцарихи, тихо, гей-би нічого не було: лиш сорочка на Іванові закрівавлена трохи, більш нічого.

* * *

Гостей повнісінька хата, — а хата в Гинцарихи була нова, просторна, музики грають, а наші молодята сидять собі за столом, сказано: у тещі. — Олена біла, біла, мов та стіна, а Іван такий веселий, що з роду його ніхто може такого й не бачив. Стара теща лиш повертаєт-ця у хаті, та в долонки плеще, така рада: »Зятеньку, дитино моя люба, голубе мій сизий! а отце чого тобі сорочечка покрівавлена? А сама хоче мов то обтерати приязними своїми рученьками.

»Лишіть, пепе! каже Іван: не обтерайте! се кров з ясного молоденького сокола«.

»Убив сокола, та й пірья нам не приніс, щоби ми собі кресаки пообтикали, стали другі парубки казати, що там у храму були.

»Питайте жінки! промовив Іван грімко, а сам аж підскочив: »питайте її, чому вам пірья не намикала: не я убив сокола, а вона«.

Олена встала, та хоче виходити зза стола.

»Сиди, ані руш! крикнув Іван.

Стара в плач. »А отце, каже, я тобі мою донечку на того дала, щоби ти так з нею обходив ся? Ох, головко моя нещаслива! ох, дитино моя безталанна!

Іван обернув ся до парубків: »Позвольте, браття, най вам одну казку скажу«.

»Просимо, просимо! обізвали ся усіма.

Іван став розказувати за якихсь двох парубків товаришів, як вони одну дівку оба полюбили, як вони зза неї стріляли ся, як один пішов у опришки — геть геть розповів усю свою долю, ніби то він якої казки каже, а нарешті обернув ся до своєї тещі: »А що ви, пепе, казали-б з такою жінкою учинити? (що ніби на свого чоловіка стріляє).

Я би такій жінці казала від разу голову врубати, як тій гадині, без суду, без права.

Топорець лиш блиснув, а Оленина голова покотила ся по столові. Іван штрик через стіл. Пропав.

* * *

Ніч ясна була та тиха, місяць сяяв серед неба, зорі плакали, а Йван копав у чагорі гріб, стояв над ним, та й думав. Далї нарубав самим тим топірцем, що своїй жінці голову стяв, зеленого віття смерекового, вистелив яму, розкрив Василя, зложив легесенько до гробу, поплакав над ним, а віттак поклав те пістолля, що його застрілило, а друге, що з його раз в лїсї на міру стріляв, товаришові на груди, та й промовив: Маєш, каже, братчику, памятку на віки! Я не забарю ся! Накрив його знов зеленим віттям, засипав яму, та й пішов. Третьої днини витягли його рибарі аж коло Тюдева з Черемшу, та й дали старій знати, щоби йшла ховати свого єдинчука.[1]) Не прийшла стара мати: як учула, таки впала на порозї, без душі. Лиш сестричка Одокійка побивала ся над братчиком, а старий дедик давав порядок дома.

Господи, що плакали нарубки, як Івана до гробу спускали! Але я сього не запамятав, бо то ще тодї діяло ся, як Буковина волоська була. От що чув від других, те й вам розповів.

Друковано в »Вечерницях« з р. 1863 ч. 8 і 9. Друкуємо з перводруку придержуючись тих самих засад, які ми пояснили у приписї до пов. »Люба-згуба«.

---

[1]) Так в перводр. зам. звич. »синчик«.

Штефан[1] Славич.

Повість.

Най каже, хто що хоче, я все своєї: нема й нема кращого світа по-над Гуцульські гори. Небо над ними чисте, як дорогий камінь, смеречина зеленіє, як зимі так літі, пташка не втихає, а хрещатий барвінок стелит-ця по шовкових травах, що цілу Буковину своїми запахами обвіяли. О, — панство моє миле! як у кого коли серденько заболить, най лиш іде до нас, а коли тут не подужає, то вже нема йому ліку у Господа милосерного. Більше не знаю вам що казати, от хіба тілько, що як діправди приїде хто коли в наш окіл Путилівський, найже не минає й нашу хатку: стоїть вона коло Сторонецької церкви, мала й не видна, але Бог святий великий, — а ми хліб свій (та Божий) перед ніким ще не ховали і не будемо ховати, хіба би Бог милосерний допустив, щоб його таки не мали.

Церква наша стоїть серед села на високім березі, тут бренить ріка Путилівка по білому камінню, чиста, чиста як сльоза, а як пустис-ся нею, то минеш три селї мов три раї, а на четвертім уздриш на березї страшний великий камінь, мов манастирь який заклятий, або замок який, що до половини засунув ся в землю. І хто зна, чи се справдї не є який заклятий замок, бо що ночи, бачите, скоро місяць у повнї, сидить він (счез би) у однїй дїрі або на прискалку де, та так вам сумно та жалісливо на скрипоньцї приграває, що подорожний,

---

[1]) В пізнїйших числах «Вечерниць»: Стефан; в текстї: Штепан.

аби не знати що, то мусить стати і заплакати. У нас тому назвали тот камінь Бісків, (бо ніби біс там грає), а по нему назвали й цілий верх проти того каменя Бісковом.

Верхом Бісковом стоїть не один хутір, а все під побоєм, бо там газди усе багаті, усе багаті, а вже ні один так, як тот Петро Славич, що своїй худобі та сороківцям ліку не знав. Слуг тримав собі більше, як двадцять, а стара Петриха, бувало, присягает-ня, що вона хіба лиш в Ордан водиці пье, бо вона, знаєте, в скоромну днину лиш молоко, а в пісний день лиш мід солоденький попивала, а коли хотіла вина, то пішла у земник, та й наточила собі, якого хотіла, бо стояло воно в неї бочками: і угорське, і волоське, і усіляке, а меди аж позацвітали були. В таких росконах тревали собі наші старі.

Доньок не дав їм Бог був, а сина мали лиш одним одного, як одну душу, але за тото й хороший собі був, прехороший! — чорнявий, кучеравий, а зростом хоть так — невеличкий, але складний, мов якого князя син. Люде, бувало, на його дивлят-ня, як на який образ, а дівчата дуріють: в церкві святій на образи анї глипнуть, але все за Штефанком стрижуть, а коли дяк заспівав Господи помилуй! то вони собі пищечком: Милий, бігме милий! А Штефанові й на гадку ніколи не приходило, який-то він хороший, такий він собі був, бачите, звичайненький: сказано, чиста ще душа у Господа милосерного.

Але, чи дівчата вже за багато нагрішили були, чи таки Бог уже так дав: прийшла рекрутація. Штефана остригли, та й займили до Червівців. — більше вже його ніхто дома не видів. — Про плачі та голоси старинї його не хочу вам навіть і розказувати. — от хіба тілько уповім, що цілі наші гори одним голосом заплакали, як учули, що Штефан Славич пропав. — навіть і малі діти плакали, не то що. А що вже стара мати напобивала ся, то аж годї розписати. Кілько, бувало, увійде у клїть, та гляне на Штефанові убори, тілько, бувало, й заголосить. — припаде, обцїлує кожду штучку, зросить крівавими своїми слїзоньками, неначе вінцувала,

що вже свого синка не побачить ніколи. По цілій ночи висидить, бувало, у клїті плачучи та убрання обзираючи. Але-ж бо й убори були в того Штефана, убори! Боже, воля твоя! все шовк, все кармазин та золото! А за зброю його ясну й не споминаю нічо, бо аж завість мене бере. Зброя його та убори могли ретельно яких пару тисяч срібних коштувати, коли не більше, — та кому-ж їх і мати, як не Штефанові Славичеві, одиничукові такого великого багатиря, як був його батько? або може не так?

Зо Штефаном жили ми собі як браття рідні. Чи я, бувало, до них піду, чи він, бувало до нас прибіжить: попосидимо, поговоримо, подражнимо ся а часом і погуляємо собі, знаєте, бо сусїдські парубки, бувало, скоро учують, що Штефан у нас, ого! вже й вони тут: і музику десь видруть, і горівки принесуть, і такі гульки справлять не раз, що брат, бувало, аж гнїває-ця: „Та цур-же вам, навісні! сварить, бувало, „чи у вас, хло, що днини мясниці?“ Але де-ж там! вони як вам стануть, бувало, коло брата, як стануть, то брат уже мовчить та лиш сміє-ця, а з досади часом і собі як піде тропака або як утне метелиці! аж помости гнут-ця.

А дївки, бувало, скоро лиш учули, що Штефан у нас, ого! заразіськи найдуть собі діло до сестри до одної або до другої. Сїй треба заполочи, та просить шовку, третій ігла уломила ся (Боже мня прости!), четверта прийшла узорець собі напивати, пятій треба чирчику, — доста того: кожда в требі, а лиш, знаєте, так, щоби собі погуляти, та з Штефаном зачіпати ся. Висидять, бувало, по пів днини, та все одна від одної: „Ох лишенько мині! а мати що скаже, що я так забарила ся?“ — а друга собі: „Неволе моя солона, та стара мене дома вбьє!“ — а третя за нею: „Я, сестричко, вже таки й не йду домів, бо тїтка десь з тачівкою вже жде!“ — Так усї, бувало, та з того смутку гуляють собі кілька ніч з нами! — аж неня бувало вже сердят-ця: „Та бо то, дївчата, ішли би вже домів!“ — „Пані-маточко, утко!“ стане одна від другої зрікати ся, „та я від коли вже кличу Федора (нїби брата)

щоб інши: та коли-ж бо годі його узяти, а я сама не піду у ночи! Таке вони вам пені, бувало, запіють, та й роби їм, що хоч. А ми собі як гуляємо так і гуляємо.

Та бо не довго того нашого гуляння й було. — Штефана остригли як на весні, а мене в осени, але я його вже в Чернівцях не застав, бо зараз, скоро його взяли, так і займили, серденного, в Ардял до регементу, а я ще служив більше як пів року при вербецирці, доки і мене туда займили. Не діждав би я був ні тот Ардял видіти, ні тоті цісарські дорожечки бити!

Нас провадив один оберлейтман, молодий, білявий. Господи, що мині добре з ним було! Що днини, що днини бувало, платить мині або горівки, або снідання, або дасть доброго турецького тютюну в люльку. Скоро лиш рушимо зо станиї, він зараз і кричить: А де мій Гуцулячок, де!?

Гир! пане оберлейтман.

А чому гир, чому не гір? — питає, бувало.

Або тото не однако, пане оберлейтман, чи так, чи так гаркати?

Він у сміх. Ану заспівай, каже.

Сегодня бігме не можу, пане оберлейтман!

А то чому би не міг?

Захрип, пане оберлейтман.

Він знов у сміх: а віттак кричить на свого профатина: Міхал! а дай по там, серце, мому Гуцулові що поснідати. Ну, а тепер співай, або гроші вертай!

А я відки гроші маю, пане оберлейтман? Доки ще стояли на Рошоші по кватирах, то все перепадало по копійчині від дівчат, коби здоровенькі, а тепер і те урвало ся. Не всігди в середу Петра.

Та ти, штанку, і тепер не гинеш з голоду, стали декотрі з ряду обзивати ся.

А, не гину! а ви коби знали, що я ще сьогодня навіть і не курив.

Пан оберлейтман наш зараз і виймають капшук з тютюном, та й дають мині новну жменю. Ну, а тепер же співай!

Я зараз заведу якої там, що він любив, а дуже він наші співанки любив! Дві чи три навіть собі написав, так йому були уподобали ся.

От так зайшли ми поволи й до Турди, де моя компанія стояла.

Не велике містечко було собі ся Турда, але гарне та веселеньке, мов у віночку. На горбу стояла церківця з трьома верхами, улиці скрізь широкі та чисті, доми білені та цеглою криті, люде приємні та ввічливі, дівчата як намальовані, а доокола міста зеленіли горивиногради.

Не далеко міста вийшов протів нас один товстий черлений капітан з охвицирами, ніби тото нас зустрічати, а сам такий якийсь неласкавий, надутий, — по чому би й капітан називав ся? Пообзирав нас, пообзирав, напалив нашого пана оберлейтмана, та й потік ся у місто, а нас казав роздати по компаніях. Девять нас відобрав один молоденький фельфебер, та й повів до своєї компанії, звісно: до нашої, а тут віддав нас капралям, що вже умисне того чекали. Я ще з двома прийшов до третього цуґу до одного чорнявого капраля, що його Круком звали. — Чемний се був козак, дуже чемний, — дай Боже, де він тепер обертаєт-ця, щоби йому щасливо вело ся на кождім постуні, бо се не капраль був нам, але батько рідний, а може й батько рідний не дбав би так за своїми дітьми, як він за нами: він, бувало, сам кару прийме, а чоловіка до біди не приведе. А був він з Галичини, родом, либонь чи не з Шупарки коло Залїщик.

А ти відки? — став мене випитувати ся, пообзиравши нас на усї боки.

Я з Сторонця, пане капраль, з Буковини, коли знаєте».

»З Сторонця? де тото той Сторонець, що я його не знаю?«

»Ледви й знатимете, пане капраль, бо се дуже далеко, на Гуцулах«.

»А як ти називаєш-ся?« — став далї допитувати.

»Так і так,« кажу я йому.

»Якесь не просте імя, — чи не попович?«

Є з нашого роду багато й попами, пане капраль, але я не туда: я собі так, простий, одної вдовиці син.

Нічо тото, синку, нічо, став він мене по під бороду гладити, — справуй ся лиш добре, то добре тобі буде. —

Не жури ся, небоже, стали жовніри, що там були в хаті, один від одного взмовляти, — »наш пан капраль — батько рідний, вони тобі кривди певно що не зроблять«.

Мині аж сльози стали в очах від такого ласкавого слова моїх товаришів. Браття, став я казати, »будьте й ви на мене ласкаві, я вас буду слухати, і поважати по старшині, лиш навчайте мене на добре, та наводіть на розум. Я сирота, не обіжайте мене, товариші мої милі!

Усі зараз приступили, та й стали мене цілувати, аж тут прибігає з міста — хто? Штефан. Господи, як мене вздрів, як не скочить, як не впаде мині поза шию, як не сплаче! Брате, братіку мій як рідний, де-ж ми отсе побачили ся!... Аж пан капраль Крук самі заплакали, та таки всі, що там були тогді. Годі бо, годі! стали пан капраль нарешті казати, — бо ще й мене засмутите. —

»Пане капраль, щиросте наша! промовив Штефан, утихомиривши ся трохи, як же мині не плакати? само серце плаче, згадавши літа наші молоденькі, та гаразди наші давні«.

Пан капраль ніби не чують. А хто, кажуть буде з Федьковичем за товариша?

»Пане капраль, став Штефан голубити, як би ви його не дали до мене, то я би на вас не наплакав ся«.

Про мене, кажуть пан капраль, та й вийшли на двір, а Штефан ухопив мене по-за шию, та й потяг за собою, а сам такий утішний, Господи! Брате, братчику мій коханий, голубить, доки будемо у компанії, то все будемо в купі! Так Штефан, а я дякую Богові милосерному, що таку щиру душечку мині наверну.

Але-ж бо й є, щире серце се на світї було. Бувало, поводит-ця в компанії, як який ангел Божий, анї його не чути. З усїма товаришами жив як з братами рідними, а мене знов як жалував, то й брат рідний би був, поки світа, так не пожалував. Що днини, що днини платить минї, бувало, й снїданиє й вечерю, а часом і пугар вина заплатить, бо гроиси було у його сила, ще з дому, а до того приходили йому що місяця, що місяця листи, а все з великими грішми, бо було відки й слати. А він мене, бувало, все питає: Юрійку, братчику, а не треба тобі якого крейцаря?

Не треба, Штефаночку, кажу йому усїгди, — і я не без крейцаря при души.

А зацо-ж ти мою зброю та мої ринтунки та мундур чистиш, хіба за дурно?

Чуєш, Штефа! ти в мене дуже розумний хлопак, але часом як щось скажеш, то бігме аж гидко слухати. Та же то, від коли світ, така уже поведінка у війську, що молодший товариш мусить старшому зброї пантрити. А хоть би і не те, — ви робите фрайтерську службу, то я вас мушу обслужити: так реглема каже. А ще до того зроблять вас сьогодня-завтра капралем...

Мовчи, бо ти бігме в писок дам. Відки котрий, нїчо не знає, лиш усе: капраль та капраль, — а Бог би вас побив з вашим капралем! Страшне ненавидїв покійник, як йому хто за капраля згадав, — сяде, бувало, та плаче.

Та бо ти дурний, Штефане, возьму я йому нераз казати, коли тебе хоче капітан людьми зробити, то будь. Або тобі може легше буде, як зроблять якого штурмака капралем, а ти йому будеш мусїв честь вести?

Ну, ну, лиш не дай ти минї покій! — І бігме що тебе зараз запакую до арешту, будеш видїти: лиш доїдай ти минї багато.

А, як скажете іти до арешту, то видко дїло, що мушу йти, — ви на те робите фрайтерську службу щоби вас слухати.

Мой!

Слухаю!

А не будеш ти тихо?

Таже я нічо не кажу, пане фрайтер, прошу послушно.

Він аж по полах ударит-ця.

Юрійку, братчику!

Кажи, серце.

Не гризи мене!

Не буду вже, душко.

Забожи ся, що не будеш.

Бігме, не буду.

І »ви« мині вже не скажеш?

І »ви« не скажу.

І фрайтером не будеш мене звати?

І фрайтером не буду.

А підемо сьогодня по розказї в місто?

Підемо, чому нї?

А куда підемо, братчику?

Куда злюбиш.

Але заспіваєш минї якої?

Отто рація! чому би не заспівав? —

Пан капраль Крук слухають, бувало, нашу сварку, та сміют-ця. А на решті кажуть:

Як ітимете сьогодня на місто, то кличте й мене.

Лиш коли-б були ласкаві з нами піти, пане капраль, каже Штефан.

А мене не возьмете? питає пан[1]) фрайтер Білоус.

Братчику, лиш коли охота тебе збирає, — і овшем[2]), каже Штефан.

Лиш зо мною нема кому піти, жалуєть ся Цигрис, — а він, бувало, мене та й Штефана так любить, як рідних: де ми, там і він.

»Цигрис, брате, а ми-ж би тебе лишили? Або може ми багато без тебе по спацирах ходили? так ми,

---

[1]) В перводруку мабуть через похибку: там. [2]) В перводруку: овісм: мабуть через похибку.

бувало, йому. От так тото ми собі жили, і сварились, і мирились.

Але прийшов одної днини такий був розказ до компанії, що десь не далеко Турди в однім селї Волохи побунтували ся, та не хотять податок платити. От і вибрав нас фельфебер 20 мужа та й післав з одним капралем у тото село на закуцию, а ми з Штефаном такі уже раді, що собі трохи на волї погуляємо! — по за яка тото вже у війску й воля.

Прийшли ми у село. Двірник зараз покватирував нас хороше. Штефана й мене дали до одного Волоха багача, що найдуще бунтував ся. Господи, добре нам там було! — Старий дозирав нас, як свої діти, а найдуще вже тїшив ся, що ми знали по волоськи. По цїлих ночах, бувало, з нами балакає, та розпитує то про се, то про те. На світї нам добре було.

Але одної недїлї прийшов до нас капраль, поносидів, поговорив, (дуже се ставний козак був пан капраль[1]) Лагадин, він був з Мамаївців,) а — далї[2]) й каже: — А шо, хлопцї, хіба підім до корчми, щоб виділи, як тут парубки гуляють. Зібрали ся та й пішли.

В шинку було набито людей: парубки, дївки, молодицї, ба і з наших хлопцїв було кілька. Волохи привели собі якогось там цигана, та й справили танець, а ми дивимось, як вони там крутят-ця. О, вже нема, як наші танцї руські! — най усї нічі сховают-ця. Я навіть кажу до пана капраля: — Пане капраль, соколе, позвольте, най і ми собі дамо один сабаш грати, аби тоті Волохи виділи, що то танець значить. — Але пан капраль не хотїли, а ми — мовчати.

Волоська челядь дуже красна та делїкатна, а що вже пишно убрана! І парубки нїчого собі хлопцї, кремські, охочі, але нї один межи ними вже так не храбрував, як один рудий високий парубок у тоненькій забераній сороцї. Як став вино брати, як став усїх поїти, як став сабаші платити. Боже! воля твоя! Але

---

[1]) В перводруку: капраль, очевидно похибка друк. [2]) В перводруку: делї.

хто видів, аби при великій пятниці та коли на сухо обійшло ся? Пан капраль[1]) Лагадин і кажуть: „Ану, хлопці, домів: тут на гаразді не обійдет-ця“. От узяли ся, та й пішли.

Другі пішли у перед, а я з Штефаном та й з капралем ідемо собі поволи дорогою: аж чуємо, у корчмі гвалт: бьют-ця. Ми зараз скочили, дивимо ся, а Волохи того рудого парубка, що їх поїв, на смерть убивають, уже лиш хропе. Господи, як повитягаємо наші шаблї, як станемо Волохів молотити! — по гуцульски, знаєте: ледве неледве ми парубка уборонили, а з його так тирба і точит-ця! Як би були не ми, то парубка убивали.

Штефан зараз кинув ся до його та став його водою відливати, а я з капралем пудимо Волохів з корчми. Аж тут прибігає і батько того побитого парубка, стар дуже чоловік, як заголосить! „Сину, сину мій, став по волоськи приповідати, „чи я вже тебе не просив та не молив, щоб ти твоєї поганої натури покинув ся?“ „Ох, пани мої, пани мої милі, коби ви знали, який я на сїм світї нещасливий з сим моїм сином!“ — Він мене без часу у гріб тручає“.

Аж нам старого жалко зробило ся. „Не плачте, дядьку,“ стали ми вмовляти, „та він ще молодий, ще прийде до розуму“.

Старий лиш махнув рукою, та гірко, гірко сплакав, поваливши ся на стіл.

Прийшов і Манолї до себе (так старий звав свого сина): ми його обмили чисто, повязали рани, злагодили постіль на кіллю, та й понесли до його дому, — а вже нїхто так за ним не побивав ся, як Штефан, аж зажурив ся, сердешний. Ох, щира се душа була у Господа Бога, щира! дай йому, Боже, небо.

Капраль узяв старого та повів, а ми два понесли парубка на кіллю. Прийшли до його хати. Хата красна, нова, білена, по-під стелю образи премудрі, а все браними рушниками позапинані, стїни коверцями оббиті,

[1]) В первоцр. знов: капраль.

а стіл та ослони усе мальовані. Дуже гарно та чисто було в хаті.

Скоро ми увійшли, стара бабуся як заплаче, як ударит-ця в одвірок сивою своєю головою! сказано, мати; а за нею стояла дівчина молоденька, та плакала, плакала! —

Ми положили флекева на постіль, а та дівчина як припаде йому до серця, як зарідає: Братіку, ох братіку мій нещасливий! Аж ми усі мусіли сплакати, дивлячись, як бідна сестра побивалась.

Ну, добраніч вам, дядьку, стали ми зо старим прощати ся, — та й не турбуйтесь: йому завтра чей ліпше вже буде. — А я, — каже капраль, — я завтра надбіжу, скоро-день, та й доглежу вашого сина. — А капраль, знаєте, був раз десь комендерований у шпиталї та знав, як маєт-ця коло побитих ходити.

А ми-ж би вас так пустили? — аж скричав старий — сїдайте, панство, сїдайте, просимо: най вас хоть пошануємо в своїй хаті, буде нам здавати ся, що наші діти... коли нам не дав Бог утїхи з Маполїя... ох вайльо, вайльо! вайльо! вайльо!

Ми не хотїли старих ще гірш смутити, та й посїдали за столом. Стара зараз кинулась до печи, а доцїї звелїла йти в пивницю та вточити вина. А славне туда вино росло.

Увійшла дївчина з вином, заплакана, як та рожа полонинська в ранцї під росою. Красна, красна, як намальована. Але скажіть: чи годен я єї красу на папері написати? Хто годен, най пише: я не годен.

Стала вона нас частувати, а Штефанко увяв, та лиш на мене повалив ся. — Пофтім! — стала вона до Штефана голубити, — пофтім, домнуле, чінстіц де біне, — а сама як подивит-ця на Штефана, як найдут-ця єї чорні очи з його очима, як почервонїє, трохи що їй цугар з вином не бриз з білесеньких єї ручок. Я усе видів, та лиш мовчав.

Повечеряли ми красно, подякували Богу небесному, попрощали ся зо старими, та й пішли по кватирях. Штефан нічо до мене дорогою не говорив. Дома я його розібрав, поклав спати, а сам узяв ся мундур

чесати та зброю утирати; далї покутав і я, помолившись Богу, та й ляг і собі. — Трудний був, так зараз і заснув.

Але пробужую ся у ночи, — Штефана нема на постелї: чекаю, чекаю — нема. Я боржій на двір; дивлю ся. — а він сидить, сердешний, у садку, та плаче-плаче! —

Господи святий! — братїку мій, а се ти чо?

Він лиш махнув рукою, пообтерав ся, та й мовчить. — А сам блїдий-блїдий!

Я сїв коло його: Братїку Штефаночку, не скажеш ти минї, що тобі є? чи в тебе що не болить, любий?

Болить в мене серденько, став він промовляти, та хто минї порадить? —

Братїку мій як рідний, став я казати, ти полюбив Зоїцу? скажи минї!

Полюбив, каже, а сам сумує!

Камрате мій нещасливий, став я жалувати, лїпше би було, щоб ти своє серце розрадив; таже ти жовнїр. Що може з твого вірного кохання бути? розважай ся, братїку, яко мога.

Або-ж я годен серденько випити? вона, все вона минї лиш на гадцї, вона перед очима, вона, куда гляну.

Що я вже не навмовляв ся, що я вже не нарадив ся — так дарма. Я нарештї вже рад був, що його затягнув у хату, бо би був ще захворував, серце моє.

На другий день встали ми дуже раненько, — навіть і не снїдали. Братїку, каже Штефан, іди, іди та кажи їй, що я гину, іди брате.

Я і пішов. Манолї стогнав на постелї, а я буцїм то прийшов його відвідати.

Попосидїв трохи, та й хочу йти. Силували на снїдання, але я подякував красно, вихожу, а стара грімнула на дочку: Чому, каже, не випровадили пана вояка? —

От і вийшла за мною.

»А чому, каже по тихоньку, чому не прийшов ваш товариш з вами, га?«

»А я знаю, чому ти з ним таке поробила, що він навіть і встати не може, не то що?

»Вайльо! бідкає дівчина, а сама ніби то й журит-ця, а ніби й весела.

»Дурно і вайкатись, зіронько моя, — хлопець пропав«.

Любчику мій! жалує вона.

»А правда отце, що ти тепер казала? став я заходити.

Ох правда, каже, правда!

»Зоїцо! кричить мати з хати.

Скажіть, що я його люблю, що я його любитиму до самої смерти«.

»А побачити його не хочеш? питаю.

»У нашім садочку, по опівночи! та й стрібнула в хату — мов ясочка.

Штефан мало мене не задушив обіймаючи, як я йому розповів, що було.

»А чи не дурив ти мене лиш? усе питав та допитував.

»Або я тебе багато дурив? кажу я, ніби сердитий.

— Він так і рад! —

Ледве неледве дочекали вечера. — Ходи вечеряти, кличу. —

Але де-ж там! — йому вечеря в голові? Таке прибірает-ця, та зачесує, та в дзеркальці призерает-ця!

А не час уже, аби ми йшли?

Я аж качаю ся зо сміху: »Та цур тобі! ще й сонце гаразд не зайшло. А вона казала в опівночи приходити.

Ваги, переваги, діждали ми тої опівночі, пішли.

Біля єї хати був красний великий сад, усе яблоні та вишні, та сливи. По-під паркан калина попадвисала.

Я став під парканом мов шельвах, а Штефан перелетів у садок, сказано, до своєї милої. Тут і обнялись.

— Серце, серденько! — раю мій, покою! — тілько й бесїди в їх було.

Ох Штефаночку ти милий мій, а не покинеш ти мене? — процебетала вона нарешті, склонивши головку свою мов рожеву квіточку на Штефанові груди.

Зоре моя ясна, світе мій рожевий, як ти можеш мене отце питати? Не питай, душко, не рви мого серця, бо я ще хочу жити, я ще хочу з тобою пажити ся!

Вона зомлїла. — Бери, вийми, каже, мою душу!... козаче мій, місяцю мій, соколе мій!

Знов обняли ся, знов мовчали. А калина укривала їх широким своїм листом.

Стало далї зоріти.

Штефаночку мій, голубе, а як ти підеш відси, мене поховають! — не годна я без тебе жити. — І знов як чічка йому до серденька.

Сонце моє, маю мій! — став він гудїти як голубчик, — або-ж то з Турди сюда далеко? Я можу бути в тебе що тиждень.

Що тиждень! що тиждень! — стала вона плакати, — а я й години без тебе не можу бути!

Що-ж маю робити, ясочко моя пресвєтлая, коли я вже такий нещасливий на сьому світї. — А сам заплакав, як мала дитина.

З хати щось ринуло. — Поцїлувались, розлетїлись. — Тільки того й щастя було. Штефан дома не лягав уже спати, і мене не пускав. — говорить, щебече. — Та бо чому ти сьогодня якийсь такий неговіркий, Юрійку? — в одно мене питає. А я говорю з ним, як звичайно.

Юрійку, братчику, який же я щасливий! ти не знаєш: — говори бо, Юрійку.

Та же я говорю, братчику: чого з мене хочеш?

Хочу, щоб ти поділив ся зо мною моїм щастєм: я братчику такого щастя ще й не зазнав на світї!

Гай, гай! думаю собі, чи-ж довго триває тото наше щастє? — От що побачив його, а тут крикнуть Марш! — уже й по щастю, уже й по долї.

Так я собі тогді думав, а це й справді так було. Штефан дожидає вечера, як Бога, аж тут приходить післанець від капраля: Збірайте ся як найборше, мусимо вертати до компанії, розказ прийшов.

Вернули.

В Турді — як у Турді. Камрати привітали нас щиро, сердечне, сказано: камрати. Капітан сварив — сварив на капраля, чому так припізнив ся, та й повіяв ся у цукорню, де собі горівочки здорово все потягав, а ми знов своє діло пазили, аби, як тот казав, світ не без нас. Лиш Штефан мій дуже засумував, таки так засумував, що я вже побоював ся, аби не пішов до шпиталю. Братіку, кажу я йому не раз, товаришу мій милий, розбивай свою тугу, розважай своє серденько, розважай, камрате мій дорогий.

Та коби то я міг, промовить, бувало, а сам ляже на ліжко, тужить. Я вже його не відхожу ні на крок; йому розказую де-що, співаю, жартую, ба далі й сварю ся, нічо не помагало: чахне та й чахне, а все мовчить. — Не раз йому вже й капралем доїдаю, — мовчить.

Але пішов я в один раз на варту аж до цісарської бані, а Штефана лишив дома. — Не жури ся-ж мині, Штефанку, кажу я йому ідучи, бо бігме битиму як прийду. Він мов і не чує. Се діялось в неділю.

Цісарська баня стояла на горі; до кола гори, та сади, та виногради раєм процвітали. Сонечко збіралось на нічліг, а я сів собі на дворі під вахцимброю та радую ся світу Божому. Аж тут прибігають два жовніри в чаках, та таки просто на вахцимбру: Фрайтер, а не був тут Славич?

Або що?

Та же здезертирував.

»Брешете! (не до вас кажучи), крикнув я мов опарений, вбігаючи і собі на вахцимбру.

Бреши ти з усіма псами! грімнули на мене тоті два жовніри, а фрайтер питає:

»А чому-ж ви його тут шукаєте? —

Бо ми ще гадали, фрайтер, стали вони казати, що він у Федьковича буде . А він, бувало, усїгди, як я де на варті, то зараз по бефелї прибіжить до мене, принесе горівки трохи, закуски якої, побалакає, та й піде собі коло паністраху домів.

Як я уже тоту варту збув — не хочу вам казати. Облюзували нас нарештї. Прихожу до касарнї, дивлю ся: Штефанова зброя висить та сияє, я аж заплакав.

Чому не обідаєш? питає Цигрис.

Лиши! по тому .

Брате Федьковичу!

Чую .

Велика печаль на тебе .

Нї, кажу.

Цигрис сїв коло мене, та хотїв щось говорити, аж тут чуємо по ганках крик: Славич, Славич!

Вибіг на двір: аж тут ведуть його два жандари з накрученими багнетами, а з ними йде рудий той нарубок, що його Штефан тогдї обороняв від смерти.

Я до Штефана: Братїку мій, рідний мій, а тобі що отце стало ся?

Іди собі, йди собі, каже, та минї легше буде! Я пішов. Шаблю на себе, та до капраля: Пане капраль, батечку, пустїть, сизий!

Іди, кажуть пан капраль, лиш не бари ся . А самі так зажурили ся, аж таки їх нема, — але нїчо нікому не кажуть.

Я побіг: Цигрис за мною і в капраля навіть не мельдував ся.

Жандари віддали Штефана до гарешту, та й вернули до своєї касарнї, я за ними в слїд. Один з них був від нас з Шипота, звав ся Онуфрій Салагор. Кілько то він в нас на храму нагуляв ся!

Онуфрійку, братчику, став я його благати, уповіж минї, соколику, що тото отсе такого подїяло ся?

Він, серденний, аж по полах руками вдарив ся. От, дурний розум, каже, та й годї. — Штефан хотїв побачити свою дївчину, та й побіг туда: гадав, що за вчасу домів вернет-ця. Але рудий пес, скоро се

вздрів, з кількома такими, як він сам, упали на його потай, звязали, та й до нас[1]) знати, що мають дезертира.

Нам нїщо було робити: мусїли його сюда вести: таже ти, братчику, сам здоров знаєш, яка наша служба жандарська. Так жандарь розказував, а самому аж сльози в очах крутят-ця.

Я аж осторопів.

Що тут своїй голові дїяти? — кажу.

А має Штефан гроші? — питає Онуфрій.

Та гроші є, — кажу я, — але що по тім.

Ну, коли є, — каже жандарь, — то добре. Возьми-ж 24 леви срібні, та заплати боржій рудому, аби нї в кого нїчо більше не допомагав ся: лиш так хіба би міг скапати штокгавзу, інак нї. — Та й то ще від капітана залежить.

Біжу я шукати того рудого анцихриста, — кажу, — а ти, Цигрис, лети, брате, як найборше, до нашого пана оберлейтмана, упадь до колїн, най роблять милость, най просять у пана капітана.

Цигрис полетів як стріла, а я знов парубка шукати. Відшукав у однім шиньку, — сидить, клятий, коло стола, перед ним оковита, а на колїнах, не до вас кажучи, гайта якась, обідрана, боса. —

Добрий день!

Добре здоровья!

Озьде маєш гроші за твого дезертира.

А кілько?

24 срібних.

Добре.

Добре, — кажу: — але аби минї капітан нї за макзерно не знав.

Гм, — став рудий міркувати ся. — а я таки до капітана піду.

Ба не підеш, собако, — а сам аж палаю.

Хіба-б ти минї за моє чоловіцтво що заплатив, аби не пішов?

---

[1]) Тут мабуть пропущено слово: дали.

А кілько-ж би тобі за твоє чоловіцтво дати?« питаю я, а тут аж дріжу вхопити шаблю, та затопити як у пса. Але що-ж, гадаю: я тим нічо не полагожу; тут треба камрата ратувати.

А даси 10 срібних? питає рудий.

Я йому й кинув їх на стіл.

Що там? що тото? як тото? стали венгерські парубки допитувати, що там були.

Я їм розповів. Господи, як ухопять мого рудого, як потащать його аж за міст, за Арапюш! а самі стали на мості вартою, аби може рудого не покортіло, дійправди до капітана піти, бо такому ворогові не тяжко. Два дні тримали вам легіні варту! Та йскажіть, чи нема добрих людей на світі? — Є, але не всі.

Лишив я легінів на мості, а сам пішов домів.

А що-ж, Цигрис, брате, як з'орудав?

Добре.

Що-ж казали пан оберлейтман?

А що-ж би казали, — ухопили шаблю, та й побігли до пана капітана.

Дай Боже, аби вони мині ще сноралом були.

Ой бо і варта, каже Цигрис, такого пана не найдет-ця.

Другої днини прийшов Штефан до рапорту. Капітан так кричить, так лютує! — крий милий Боже, — аж прискакує:

А ти мині будеш у вірій літати, паничу? Чекай, научу я вже тебе! — Пане оберлейтман: сегодне по полудню 20 буків йому!

Пан оберлейтман лиш поклонили ся, бо не сміли нічо більше і казати. — Доста й так добре обійшло ся. — Завели серденного Штефана знов до гарешту.

А я зараз по обіді як піду, як упю ся! — Що, гадаю я собі, волію і я буки брати, як маю дивити ся на кару свого товариша.

Ще на брамі переймив мене капраль Кример, а се, знаєте, був від наше вірех.

Стій, ніроке! крикнув.

А ти пяне, га? свиня ти, дай Боже!

З свині чую, пане капраль, послушне.

Гвалт, патроль, супротипацїя! — кричить Кример, — злодій, опришок, беріть його, — каже минї, що я свиня!

Вибігає пан капраль Крук.

— Ади, Крук, ади! — каже Кример, — бери його зараз собі до арешту.

Пан капраль так і осердили ся! — Та я його до арешту дам, — кажуть, — але ти не називай мої люде свиньми, ти хантелею вопячий, ти цибулянику!

Більше нїчо йому пан капраль не казали, але взяли мене, та й завели на вахцимру: а тогдї були пан капраль Українець на вартї, таки з нашого цугу.

— Диви ся, Українче брате, — стали пан капраль наказувати, — най виспит-ня, але не мельдуй нїкому нїчо, я хочу, аби тото тихо було.

Спав я геть до пізна в ночи, коли пробужую ся, а мене хтось укриває плащем, та гріє студені мої руки. Глипну, се Штефан. — А варта спала около стола, мов пяна, — чи то я ще був пяний, та минї здавало ся, що цїлий світ пяний.

— Юрійку, серце, брате, голубить Штефан, що тобі є? —

— Добре, кажу; поплентав ще щось, звісно: пяний, та й обернув ся на другий бік. — Не рано вже я витверезив ся. Пішов до дому. — Аж тепер гагаю собі, буду я мати ся від пана капраля. Нї словечка не згадували. Ох чоловік се був, чоловік! Дай Боже, аби нїколи на лихе місце не ступив!

Се дїяло ся у вівторок, а на другу недїлю трафило нас обох з Штефаном на варту коло одного магазину. Вечер був ясний та тихий та теплий, сказано: серед лїта. А місяць підновень дивив ся з неба, призирав ся, як тото на світї красно. Соловії десь таки і розливались!

Я сидів собі подалїк мід муром, невеселий. Якісь сумні гадки минї все набивали ся: гадав, що мину ся. Аж тут приходить Штефан, сїв, тихонько пригорнув ся до мене, а сам такий, такий блїдий. — Юрійку, Юрійку мій, братчику!

— Що-ж я тобі поражу, друже мій нещастливий?

Він заплакав. «Заспівай мені, каже, тої, як летіла зазулечка по-над море в гай».

Я трохи розгадав, та й співаю:

Ой летіла зазулечка
по-над море в гай.
Та й пустила синє пірце
у тихий дунай:
Плави, плави, синє пірце,
долів за водов,
А я собі молоденький
човном за тобов.
Приплинемо, синє пірце,
на жовтий пісок,
А там собі заспіваєм
усіх співанок.

Ой маю я срібний перстінь,
пущу по горі;
Ой маю я три сестриці
в чужій стороні.
Ой маю я три сестриці,
а четвертий брат.
Скажу-ж я їх закликати
в яблінковий сад:
Всї яблінки солоденькі,
лиш одна винна, —
Сестрички ся посходили[1])
а брата — нема.

«Мій товариш так слїзми й умиває-ця! — лебідь на воді».

«Тихо, кажу братчику, тихо, а сам виймив ширинку, та й подаю йому, аби утер ся».

«Ся ширинька, каже, ще з дому?»

«З дому, братчику: або що?»

«Нїчо, я лиш так питаю».

---

[1]) В перводруку очевидно через похибку: Сестричам посходили ся.

„Ablösung!“ крикнув фрайтер від варти.

Штефан схопив ся, стис мене за руку, та й пішов на свою пошту, аж тут чуємо — нараз стрілило, — біжимо: а Штефан уже неживий лежить на кровавім камінню.

У вівторок поховав я свого товариша. Господи, що усї плакали, а вже нїхто так, як Цигрис сирота, таки топив ся. А пан капраль Крук дали за свої гроші красний дубовий хрест зробити, та на Штефановім гробу закопати.

А що на дворі вже ясно було, як покойного ховали! нї хмариночки, нї листочок не ворухнет-ця! лиш соловії десь приповідали, та камаття плакали, бо попа не було, аби хоть що-то прочитав, сказано: чужий край, чужа сторона.

А Цигрис каже до мене у вечер: „А що, каже, нема твого пана, нема вже кого розберати, братчику Федьковичу?“

„Нема, — кажу, та й ляг мовчки спати. А ті сльози чогось так ллют-ця!

Друк. в „Вечерницях“ р. 1863 ч. 13—16. Поміщуємо тут на основі перводруку.

Хто винен?

Оповіданє народнє.

Ой кажу: не то що, але й порох аби їм святив ся, тим молодим літам! — Учерашнє не памятаю, а що тогди діяло ся, що й до крихіточки тямлю.

А нікого я вже так гаразд не запамятав, як ту стару Лавриху, що сиділа онде у Тисницькій. Багатирка, знаєте! — І полонина своя, і худоби без ліку, а що вже двори побудувала собі, двори... батьки мої! — Аж з ляцького боку майстри в її робили, та писали, та мальовали, та перемальовували!

Лавра я не зазнав. — Кажуть, що він ще зза молоду отемнів та й скоро і помер. А славлять люде, що йому, покійник, ні раз якось не вело ся. — Чи мушка, чи скотинка: де що, бувало, піде, відти не прийде, де що пішло, відти не прийшло. — Мабуть йому так уже починено, чи що. — Вороги, знаєте, та лихі душі. Бог би їх не простив.

От, скоро, кажуть, Лавра спрятали, молода удова не загнула руки, як то друга зробила-б, але приймила ся за діло: і сему дала розвід, і тому дала розвід, а все розумно, все обачно: от і дав їй Господь парть: діждала ся і худібки по малу, і пасіку собі розвела, і полонину купила, і ще докупила, ба вітак і побудувала ся, що вже краще таки не може бути. Усї їй, бувало, дивуют-ця. — »Ви, лелє Матроно, далї нас заплатите,« жартують не раз передні газди у селї, чи там ідучи з церкви, чи як.

Батьки мої любі, голуби мої сизі, стане вона їм, бувало, правити, »а я-ж би гріха не мала, як би

я для своїх сиріт не старалась? — В мене господар, знаєте, як був... (а тут бувало як заплаче!) я мушу своїм діточкам бути і вітцем і матірю. Ой так, газди мої славні, газди мої любі! —«

А діточок було в її лиш двійко: дві дівчині. Одну звали Калиною, а меншеньку Оленою. Господи, що красні обі в світі[1]) були! як з образа, а що вже господині, то пари їм не було: чи упрясти, чи виткати, чи вишити, чи закрасити: ніхто як вони: а що вже коло худоби та до пасіки знали, то най і старе сховаєт-ця.

Але жив у сусідстві молоденький легінь хорошого зросту та личка румяного: Марком його звали. — Господи, що покохала його наша тихонька Калинка, а він її. Одно за другим аж гине. — Було, — зійде місяць з зіронькамн. Калинка викрадет-ця з хати, да й уже у садочку, уже коло свого Марочка білявенького. — Нічо не говорять, лиш цілуют-ця[2]) та обіймают-ця. — — — Ох!

»Марочку, серденько, а чого ти отсе такий смутний та невеселий? — Уповіж мині, душечко!«

»Фіялочко моя препишная, мабіть літа твої молоденькі баламучу. — Я сирота без вітця і без матері, я бідний, дуже бідний, а ти . . .« та й не доказав, лиш слізоньки покотились по мальованім личку, та по молоденькому вусочку. »Дівчино моя, лишім ми хиба кохатись?«

»Ти мене можеш лишити, а я тебе не лишу ніколи«. Промовила та й прилипла йому мов листочок до серденька.

»Ні, я тебе не покину, янгеле мій небесний. — Дій ся Божа воля!« — аж скрикнув Марко, да й знов цілувались да пригортались до самого світа. А вічні зорі усе сяяли над ними. — Хто би знав прочитати, що там написано! — — —

Кохают-ця наші молодята якийсь час, аж тут їдуть старости кіньми, далекі дуже люде, аж геть десь

---

[1]) У Драгом. пропущено. [2]) У Драгом. всюди поправлено: ...ть ся.

з Ляччини. — Сватають Калину за одного вдівця, багатира без міри. Він покойному Лаврові якось і родич доводив ся.

»А який Бог вас аж на нашу Волощину приніс?« питає стара.

»Та гаразд, пані маточко.« — Та й стали розказувати, як старий Микитула повдовів, як чув через майстри, що тогідь в її робили, про Калину, та як їх аж сюда за рушниками вирядив. — »Повяжіть пані-маточко,« кажуть, »там стадо коний, там пятеро сот рогатого товара, там кошара перахована, а сам удовець бездітний«.

Стара така рада! — »Іди,« каже, »доню, та пошукай, що там понатикала та понашивала. —

Калина бух до землї: »Ненечко, ох ненечко моя, не топіть мене за нелюба. — Або лучче ветроміть ніж у серце, та лїпше минї буде. —«

Стара мов і не чує. — »Що ти знаєш,« каже, »ти ще молода. — Або може я тобі не мати? — Іди та давай лиш рушники.«

Прислухувала, віддала.

* * *

По весїлю забрав молоду з собою. Посагу і питочки не хотїв. — »На що минї,« каже, »посагу, на що минї віна, коли в мене скриня гроший в земнику«. Поїхали.

По новій господї ходить Калина мов не по свому світу. Все лиш він один їй на гадцї. — Що старий не вмовляє, що не діє; дарма. —

Одної недїленьки сидять собі обоє, одно в один бік дивит-ця, а друге в другий; нї чичирк. Аж тут уходить у сьвітлицю легінь молоденький, увесь чорно убраний. — Поклонив ся. —

»А відки легінь?« пита старий; »куди дорогою?«

»Буковинський, — каже; — іду служби шукаючи«.

»Найми ся в мене«.

Та добре .

А що правиш?

Що другим даєте, то й мині даєте, — каже. »Згода. — Просимо-ж у хату .

Старий сказав, та й пошкатульгав у кориму. — Бачив він свою недоленьку, та й топив її у горілці. День в день у коримі напиває-ця.

А молода молодичка дома умліває. — Марку, коханнячко моє незабутнє, іди, іди від нас, не рви моє серце!

Він за крисаню: — »Іду, каже, — »до Черемошу глибокого, — не далеко«. —

Вона його за ручку: »Не йди, каже, — »або й мене бери«.

Остались обоє, обгорнулись, — нічо не говорять, лиш плачуть. А він нарешті промовив: »А чого тобі,« каже, »но під вічка такі синці? чого, голубко?« — та й знов став цілувати. —

»Нелюб убиває,« каже. »Ох, Марочку, серце моє, коби-ж[1]) то ти знав, як він бє! — ох, да якже-ж він мене бє, бє! — А ти не чув?«

»Чув, голубко моя нещасливая. Продав зараз і грунтик і хату, а сам пішов сюда. — Буду, гадаю собі, до їх в найми просит-ця, та й не дам мою квітку толочити. — Я тебе не дам, крішечко моя.« — Так говорив, обіймаючи її, як голуб голубку. —

А старий із коримн. Пяний-пяний! Та й до жінки:

»А чому ти мене не любиш, — га? — Ти сяка — така дочко! —

Вона мовчить.

»Чому ти мене не любиш, я тебе ще раз питаю ся! —«

Вона мовчить.

»Ех!! — Відмахнув сокирою, та хоче її в голову: а Марко лап за руку: »Стій! —

---

[1]) У Драгом. похибка: хібаж.

Марко був сильний хлопець. — Старий згвалтував та пустив топорище, а сокирка відвинула ся, та йому право в чоло. Від разу пав без душі.

* * *

Марка звязали та віддали до неволї. Казали, що він стрия зарубав. Що божив ся, що присягав ся — дарма: не ймили Нїмцї віри.

Хотїли і з неї, сердешної, протоколи тягнути, та годї вже було: від тої годиноньки, як головництво стало ся, вона — без ума. — Нїчо, бувало, не робить, лиш сидить у віконцї, та все питає — випитує: »А не йде, каже, Марочко, га? — не йде мій милесенький? — ох, що-ж бо то бавит-ця коханнячко моє молоденьке! — Де ти пробуваєш? —

А він пробуває у славнім містї Станїславі, у темницї: на руки і на ноги кайданячко гостре. На другім місяцї і поховали.

Не раз там оповідає старенький гайдук, що хворих невільників дозирає: »Я прихожу,« каже, »одної недїленьки в раницї, а він лежить на постелї, ручки на грудях. —

»А ти хворий, небоже, ти дуже хворий?« питаю

Він на мене пильно-пильно подивив ся. »Хворий батечку:« та й хопив мене за руку. — Не був,« каже »нїхто від нас?« —

»Не був,« кажу. — А він, сердешний, забув, що де Станїслав а де Буковина. А що його любка уже без ума, мабіть також не знав. — Його вхопили, знаєте, як на воздухах, у темницю.

»Я, дядечку, стрия не зарубав,« каже він: — »чи хоть ви минї на сїм світочку вірите, що я не винен?

Я стис с плечей, а він ив плакати: »Боже, Боже,« каже, »в яку я годиночку народив ся?«

»Цить, кажу, цить, синку, не гнївай Бога: він тобі допоможе«.

»О, вже« — каже, та й накрив собі очи. Але за часок знов до мене обертаєт-ця: Я би, дядечку, пішов до віконця!« —

Повів я його помаленьку до вікна.[1]) — Відти було видко ся геть-геть аж у гори, що так у ясному сонечку і леліли! — А він дивит-ця — призирает-ця: а далї як припаде ік залїзним гратам, як заплаче-заплаче! — Не знаю, як лиця ті залїзні штаби не потріскали.

»Іду,« каже, »зараз«. — Глянув ще раз у синї свої гори, притулив голівку ік холодним гратам, та й уже — по нему. »Марку« кричу, »Марку! Бог з тобою, опамятай ся!« — А він лиш хляв на мене, як той явір підтятий.

Так розповідав нераз старий гайдук, а сльози як горох котят-ця по снїдій його тварі.

* * *

Пішла скоро поголоска й волоським повітом. — Приїхала стара та й узяла дочку з собою. — Да що з того, коли навіть і неню собі не пізнає. — А ти хто?« — питає ув одно.

»Таже я твоя неня, синку!« голубить стара, умиваючись крівавими слїзоньками.

Вона лиш покиває головкою: — »Та ти мині не неня!« каже, »а де-ж ти мині неня?« —

Одної неділеньки рано і змила ся сама, і счесала ся сама, і убрала ся сама, да так уже гарно! — навіть і заквічала ся. Стара вже не ходить по двору, та не молит-ця Богу! — »А чей Господь милий, каже, »умилосердит-ця і на мене грішну. — А чей Матїночка Христова помилує дитину мою нещасливу!«

А вона, сердешна, припала перед образами, мов янгіль який молящий, саме проти віконця, а сонічко присвітило на личко її біле — білесеньке, та на чоло ясне. А вона зняла ручки до матері: »Матїночко,

[1]) У Драгом.: віконця.

каже, »ану припадьте і ви, та кажіть мині Отче-наш, а я за вами казатиму«.

Стара припала та й проказала їй і Царю-небесний, і Святий-Боже, а вона, сердешна, вже так красно та пильно говорить. Аж у Отче-наші зупинилась:

»Ненечко,« каже, (та й справляє пальчиком у віконце), »ах, матіночко моя, адіть! о-о! — ох, ненечко моя, любко!«

»Да Бог є тобою, доню, голубить стара; »таже там нема нічо, серце, нічо нема; ади, у віконці, там лиш от склівочка є квіточками, є твоїми квіточками, душко!« —

»А межи квіточками мій Марочко! — Адіть, адіть, ненечко, як він мене мило кличе — викликає. — А який же він красний! — Ох, да який же він красний, ненечичко моя! да який же він ясний, та убраний... а на чолу йому зіронька сияє! — ану, дивіть, ненечко: а так, що зіронька?«

»Дитино моя дорогая, дитино моя люба, просить мати, схопивши її за ручки: »Бог є тобою, — там нема нічо,« —

»Оф!!« — скрикнула та й ухопила ся у сердечка: — »іду милий, іду милесенький мій, жди.....« та й повалилась мамці своїй на коліна, — без душі.

* * *

У два роки віддавала ся й Оленка. Господи, що за красава дівчина з неї вибралась: кров та молоко. — Але стара її вже не силувала. — Іди,« каже, »доню, за кого тобі мило та любо, а я собі піду у манастирь, чей бих там спокутувала гріхи свої неспасенні. — Да чи і простить мині Бог, що я три душеці погубила?« —

Так стара бувало. А її доненка вибрала собі молоденького слусаря, легіника не то на всї гори та на всю Буковину, але на цїлу руську Україну. — Господи, що за речі він роблював! що креси, що пістолєти,

що ножі, а що вже за топірчики мудерні зспав, то не найдет-ця в світі. І отсї порошниці, що на мині, то він робив. — А ще хвалив ся оногди, що має піти до Станїслава, та на Марковім гробу хрест покласти, але хрест раз, такий, аби в світі не було такого. — Най йому Бог допомагає, на що гадає. —

Друк. в Метї р. 1863 ч. 1. стор. 44—49. Передрук. у Драгоманова стор. 31—37. Друкуємо з перводруку.

Стрілець.

I.

Мій старший брат, знаєте — та кохав ся у стрілецтві. — Господи, що кохав ся! Як, бувало, така длинка випаде, що не може собі погуляти тими темними лїсами, то його аж нема. А хороший собі був парубок — о, хороший! Усе в чорній одежі ходив, в дорогій, — а чупер носив собі коротенький, чисто.

Полює мій братчик, що полює, але від якогось часу став він дуже барити ся по лїсах. А дядик раз питають: »А де ти отсе так забарив ся, Онуфрію?«

»Да я,« каже, »гнав ся за оленем аж під самий Буковець!«

Дядик лиш покрутили головою: »Да чи ти собі, хлопче, куничку де не переймив?«

Мого брата мов би хто окропом попарив, так зачервонів ся, та й утїк з хати, а дядик у сміх: »Еге!« кажуть, »туда стежка в горох!

Полягали.

II.

Господи, що я був хлопцем пустий! Де, бувало, які хвиглї вистроют-ця[1]) по селу, то без мене не обійшло ся. — »Ого!« кажуть люде, »отсе вже того шибеника робота!« Але про те мене всї любили, а дядик найдуще.

[1]) У Драгом. і тут поправлено: ...ть ся.

Другої днини до-світа брат знов кріс на плечі та в ліс, а дядик мене кличуть: »Грицьку! кажуть, »ану сюда, — Грицьку!«

Я прибігаю: »А що там, дядичку?

»А йди-ж мині, кажуть, »за Онуфрієм назирці та диви ся, куда він піде, та що він робити ме. Але сохранно-ді!

Мене мов би маслом хто помастив. »Гайда, гай!« кажу, та стрібнув у ліс, мов та яведа. — Дивлю ся, а братьо так стриже плаєм, так стриже! аж хвоя сиплетця; так тото йому, бачите, кванно. А я все за ним, все за ним, — суну ся як лис.

Не далічко якогось хутора зупинивсь, — зазирає по-під ліс так уже приязно! — Не видно,« каже: »забарилась«.

»Еге«, гадаю я собі, та мов той кіт вихопив ся на одну високу ялицю; сижу собі як дітько, ні чичирк.

А брат з за череса угорське своє пистоллятко: гримнув раз, гримнув і другий раз, аж гори загуркотіли, та й сів собі на колоді, а я аж щипаю ся з цікавости, що то буде.

Аж тут: чах! чах! — крадет-ця по-під ліс молодичка, мов ласичка. Прибігає: він єї вхопив на коліна, притис до себе, цілуют-ця так, страх! — »Отто,« каже, віддихавшись, »отто-ж я забарилась! Доки свого недужого чоловіка покутала, доки що —«

Він зітхнув тяженько. »О!« каже, »ми будемо мати гріх за отсе!« А вітак як крикне: »Олено, Олено! нещастячко моє: лишім ми кохати ся!!«

»Да чи так?« каже вона та й стала глумить ся: »хто дав принуку, чи я, чи ти — га?«

Він заломав ручки свої білі, а вона:

»Го-го! паничу, я не таких ще виділа, як ти. По смерти каяння нема. Мій чоловік сьогодня — завтра —«

»Да не згадуй мині хоть твого чоловіка!« крикнув брат не своїми голосами, та й повалившись на колоду. »Бог би тебе, каже, »побив!«

А вона буцім то не чує. Зараз сіла коло його, поклала голову собі на коліна, стала пестити, цілувати, лоскотати. Мов та гашечка коло його вет-ця. Братіка мого мов-би чарами хто обійшов! прилип до неї, як той метелик до меду.

»Ади, що я тобі принесла,« каже вона та й посягла в[1]) пазуху. Я хотів ліпше видіти, нагнув ся з ялиці, а вірнечок хрусь! — а я гегеп! з ним до землї. Ох, обдряпав ся-ж я на ломаччя, обдряпав! А брат до мене:

»А тебе,« каже, »котрий анцихрист сюда приніс та ще в смерічку висадив — га? Не міг де інде зависнути, та тут тебе чортова неня випялила?«

Я так вже й стогну! »Ох!« кажу, »ой-ой! — гину, — свічки, гину! А тут так бих сміяв ся, що аж пукаю, та не смію, — убє, гадаю собі.

»Но-но!« каже, »я тебе зараз вигою! Лиш коби мині дядик за мак-зерно довідались, що тут було, то на колу тебе повішу, хло! як ворону! Рушай домів!

Ніколи було не йти. Пішов.

»А що?« питають дядик.

»Та нема нічого,« кажу. В перше я отсе перед дядечком збрехав. Та добре, що хоть не забожив ся.

III.

Щось у три, чи в чотири днї потім чуємо ми: по-душі. Непечка зараз і стрепенулись: »А кому-ж отсе?« кажуть.

»Та то старому Бердареві,« уповідають.

А мій братьо не ждав і тижня, але каже старині: »Я хочу женити ся!

»Та-же ти ще молоденький!« кажуть дядик: »ніяко тобі ще вязатись: от погуляй собі ще років зо два, щоби тобі жалю не було по твоїй молодости«.

»Я вже до волї нагуляв ся, дядичку! пора мині газдою стати ся«.

[1]) У Драгом.: за.

Дядик подумали трохи. »Про мене!« кажуть. »А де-ж ти міркуєш брати?«

»Бердареву молодицю«.

Неня в плачі:[1]) »Сину мій, золото моє, соколе мій! не бери удовиці! У вдовиці чари на полиці. Не бери, голубе мій!«

»Коли не даєте мині брати Бердареву, то йду в світ від вас: я без неї не можу жити«.

А ненька йому в ноги: »Бери«, кажуть, »де хоч; бери, що хоч, лиш не йди від мене, не йди, соколе! я умру«. —

У пять неділь відгралось і весілля. Господи, що гуляли! Лиш неня ходили, мов убиті: не по їх була ся пара, та що-ж уже мали своїй голові робити! А тітка все ходить та в-одно: »Починено! починила йому сука (не до вас кажучи) — о, починила. Онуфрійку мій, синку!« Дуже вони, знаєте, брата любили, а такі собі були, що як намотають собі що на вус, то все дарма. Аби їх убив, то вони все своєї будуть.

А люде все до них: »Та бо мовчіть уже, тіточко! хоч тепер мовчіть, — не чиніть слави, голубко!«[2])

Так вони: »А чому-ж бих мала мовчати — га? Я не буду мовчати! Таки щоб знали, що починила, починила, починила — і починила! А хто-ж видів, щоби такий цвіт молоденький, та дивив ся на таку бабу? Перед панами, перед попами, перед світами казатиму, не то що! У девятьох церквах присягну, ой присягну!«

IV.

По весіллю брат відокромив ся від нас, пішов до жінки собі. Дуже рідко у нас бував, а невістка таки анї раз: вона неню ненавиділа та ще й хвалилась, що битиме.

Але наш війт, та женив сина. А дуже він з нами добре тривав, з усіма. От і просить на весілля.

Доста менї не до того було, а претціпь пішли. »Що-ж?« кажуть, »коли так щире просять, чому би

---

[1]) У Драгом.: в плач. [2]) У Драгом.: голубочко.

не піти! З людьми треба якось жити. Сьогодня — завтра загину, та як людей не буде, хто допровадить до гробу?« Пішли.

На весіллю тім був і Онуфрій з жінкою собі. Він щось не веселий, не так, як бувало, коли гуля собі, як той орел сизий по під сонечко. А мати стали його питати: »А чом ти, Онуфрійку«, кажуть, »до нас не приходиш? Забуваєш свою неньку стареньку«.

Хотів сердешний щось відповісти, але невістка його пхнула в бік, а ненечку в лице: трас! трас! »А чи ти,« каже, »маєш мині чоловіка кликати — га? Хто йому пана? — чи ти, чи я?«

Ненька не рекли ні пів словечка, лиш заплакали гіренько та утерають собі кров, що так пішла з них чурком, але-ж мого братіка неначе-б хто обміняв: Господи! як ухватить свій келеф позолочений, як стане жінку бити! »А чи ти,« каже, »сяка-така будеш мині неньку зневажати?« Певно, що був би на смерть порубав, як би були не люде. »Утікай!« кажуть їй, »коли хочеш на світі жити: ми його натуру вже знаємо«.

А вона стала на дверях як була: розхрістана, кровава: хрусталь та монества золоті на ній пірвані, та й махає на брата: »Жди-ж,« каже, »вражий сину! попамятаю я тобі отсе, не бій ся!« та й пропала. А Онуфрій рвет-ця від людей, неначе той цигрис в запертті: »Пустіть мене,« каже, »люде! нехай її порубаю, нехай її розсічу, як гадину!!!«

А тітка снують ся по-між жінками, та ув одно: »Відьма! знахарка! мальфівниця! троюда! А я-ж не казала! А я-ж вам не казала, ластівочки мої пишні!«

V.

І те весілля минулось, як не було, лиш неня плачуть ув одно. Аж тут приходить мій братік, блідий-блідий, мов то не він. Увійшов, поклонивсь та й сів собі на лаві.

Ненечка аж ізлякли ся: »А отсе-ж що тобі, синочку мій золотий, дитино моя люба?«

»Не здужаю,« каже, о не здужаю!« та й склонив головку на ручки собі, хитает-ця, мов той явір підтятий.

»Бідо-ж моя! рекли мати та й кинулись до постелї, стелити. »Ох знала я, знала, що то таке буде! Іди та ляж, сину мій нещастливий«.

Він зітхнув лиш тяженько. »Грицю,« каже: »ходи, роззуй мене!«

Облїг мій братчик: лежить. Такий став, як тїнь, нїхто би з роду не казав, що це він. А старі ходять мов убиті.

»Тепер я вже не зрозумів, що своїй біднїй[1]) голові дїяти,« кажуть дядик, ударивши́сь по полах руками: »що хто казав не казав — усе робив, не помагає«.

»І не тратьтесь дурно, і не трудїтесь, дядечку мій любенький,« рече Онуфрій, »минї вже не поможет-ця. От шлїть лучче[2]) за попом, аби без порядку не піти — бідна головко!«

Дядик в плач, мати в голос. »А чим же ми тобі так докорили, синку мій, що ти нас хочеш осиротити? Онуфрійку, дитино наша кохана!«

А тїтка на двері: »Тепер же я,« каже, »знаю! От тепер же я знаю!! Напоїла, каже, »ящуром напоїла! Циганка Хима —

»За попом!« крикнув брат на силу, »ідїть за попом!«

Побіг я до пан-отця. Сидять собі у кріслї.[3]) а перед ними така книга, як половина цего стола: читають.

Я поцїлував їх у колїно та й став їм казати, чого я прийшов, а вони аж стрепенулись. »Онуфрій, кажуть, »Онуфрій умерає?[4]) А отсе що йому«.

Хто би знав,« кажу. От упав та й лежить. Уже й клик викликали, і пострів висукували і кілки відбивали, та дарма. Тїтка кажуть, що його напосно«.

---

[1]) У Драг. пропущено. [2]) У Драг. лучше. [3]) У Драг. креслї. [4]) У Драг. умірає.

VI.

Були й пан-отчик. — Спорядковали хорого, поносиділи, поговорили та й пішли. А він ніби то повеселішав трошечки та й кличе мене: »Іди,« каже, »Грицьку, та склич мині[1]) побратимів, най попрощаю ся, лиш хутко, братіку!«

Збіглись усі, обступили: »Онуфрійку - братчику, товаришу наш милий та славний, що є тобою?«

»Умірає,« каже: »прощайте, товариші мої!«

Вони так і заплакали покотом! »Най тебе,« кажуть, »Мати Божа прощає, товаришу наш годний та славний!« та й стали з ним цілувати ся: а дядик та неня у слізоньках потапають. Аж тут старший парубок, що брата за голов держав, як не крикне: »Свічки! свічки давайте!«

Ледве що свічку спостигли зажжечи, а братіка мого вже не було на світі. Лиш товариші стоять около його та слізоньки втерають.

VII.

Поховали мого братіка любого, зробили обід, але її не було. Не та гуля собі у Хаїма та є парубками водит-ця. »А що!« вівкає на ввесь світ, »він гадав, що над мною старшуватиме? Нехай же тепер старшує. А й стару відьму (отсе-б мою неню) маю ще навчити, лиш най мене не перепросить!« —

Але ненька її не перепрошували.

Зараз по похоронові як облягли, так і не здоймали-сь — спочили. А як умірали, то мині наказували: »Не бери,« кажуть, »удови, бо я-б тебе є того світа проклила«.

»А я-б йому головнею очи випекла!« кажуть тітка.

Да трапила й коса на камень. Гуляла наша невісточка, що гуляла, аж висватав її один урльопник, що в кирасирях служив: висватав та й узяв. О тогді

---

[1]) У Драг. мені.

вже ніколи було гуляти та бришкати: привяже, бувало, її за кіски до лави, покладе перед неї око води та хліб с попелу, замкне хату на ключ, а сам піде собі в корчму, або справит-ця по храмах та по свестиях.

Казав Бог дати,
Лиш треба ждати.

VIII.

Сижу я собі раз у дровітні та роблю нові чепиги до плуга, а вона йде, стара-стара та бідна! Дивит-ця в наш двір та й заплакала: О — каже, »Онуфрійку мій, господарю мій! коби ти мині жив, я-б твої слідочки продувала«.

А на його могилї четверті вже чічки процвітають: і білі, і голубі, всілякі.[1])

Друков. в Метї 1863. стор. 117—123. У Драгоманова стор. 38—44. Друкуємо з перводруку.

---

[1]) У Драг. всякі.

Талїянка.

I.

Від матері я маленький оставсь, а батечка мого таки і не тямлю — покойні!... От і пішов поміж чужі люде. А чужі люде які? і роблю було день і ніч, і корюсь, най би малій дитині, а все таки не було мині просвітлої години: а ти сякий, а ти такий! і шматок хлїба не варта, що їси, не то що! От таке-то було. Хиба лиш одна гадина мене не їла...

Да на решті дав Бог доробитись і мині: вже маю і пару воликів своїх, і коровку, і овечок з пасемце. А все те отеими своїми бідними руками замучив, бо Бог мині допомагав, за те мабуть, що я кождому було по правді хожу. Та думаєте, що я врадувавсь мукою своєю крівавою? — Прийшла вербецирка: а війт не мав кого за свого сина упхати, та мене сироту. Оттаке-то безталання!

Лиш за тількі ще лишив мині Бог щастя, що мене хоть у тому війську нїхто не збиткував. Да й не мали за що, коли я було кождого послухаю, кождому честь оддам, а царської служби було пантрую, як ока в голові. Другі не раз, було, з мене аж сміють-ця: »наш Харовюк, кажуть, »наваживсь конче старшим бути, — так ставит-ця, так ставит-ця!«

»Еге, братїки,« кажу я, »ставтесь ви лиш, а я не ставлю ся: — є кому старшувать і без мене«.

II.

По котрих-то краях ми не стояли! Були і в Австриї, і в Тиролях, і в Угорщині, і в Чехах, а нарешті зупинились аж у тому славному місті Венедику, що якийсь вражий син серед самого моря збудував, на безголовя собі, чи що. Двори такі великі, як світ, стоять вам у морі, буцім це яка калабатина, де баби коноплї пражять, чи як там.

А що церкви у тому місті препишні, то й не сказати: але вже нїщо так, як один двір величезний, де, славлять, якісь-то Дожі колись-то пересиджували, чи що. Ох, та двір же то, двір!... мабуть і змалювать такого не можна; як було часом підемо там на варту, та стане нас один Талїян по усюдах водити, та все показувати та розповідати, то й очей своїх забудемо, а не надивимось. А тут зараз і манастирь святого Марка стоїть, і базар препишний, і голубе море грає, а на морі огрядні кораблї без лїку-міри стоять собі пишними рядами та ряхтять, мов те павяне пірря на сонцї, або ті маки цвітунцї, що вже нї переписати нї перемалювати.

III.

Був у нашій компанії капраль один молоденький, личка мальованого та хорошого стану: Василь Коронїйчук звавсь. Такий-то вже, такий! було увесь світ лиш на його дивит-ця. Да від коли прийшов у той Венедик, то неначе-б хто обміняв його, чи що: і на личку змарнїв і волю стратив, і ходить засмучений та задуманий, хтось би був гадав, що в його сумлїння недобре: було й на погулянничко наше молодецьке не прийде, не то що.

»Що вам оце такого подїялось, соколе пане капраль?« станемо ми нераз питать-ця: »ви може нездужаєте, чи що, або може кватира ваша нездорова? Хлопцї! хто з паном капралем на кватирі? яка там кватира? —

»Та пан капраль самі на кватирі!« обізвет-ця де-хто з цуґу: »вони вже давно сами, ще від коли Маник у шпиталї, — буде три місяці«.

А пан капраль Чибринюк (старший капраль у нашому цуґу) слухають та й лиш подивились на Коронійчука. »Василю!« кажуть (вони собі були з одного села, та й не чужі), чи ти лиш, небоже...«

Коронійчук так і зачервонївсь, а пан капраль Чибринюк яли його за руку, а йому на руцї такий-то вже перстень срібний, синаний! Чибринюк стягли перстень та й сховали. »Тобі,« кажуть, »не треба вже цего перстеня: відошлю його до —«

А Коронійчук як упадуть йому в ноги: Братїку, каже, прости мене!« а самі плачуть, як мала дитина. Але пан Чибринюк як гукнуть на мене:

»Збірайсь«, кажуть, »хлопче, саком-пак, підеш з паном капралем Коронійчуком на кватиру!« А сам так-то вже якось на мене подивились дивно! —

»Добре, татку,« кажу. Зібравсь та й пішов.

IV.

Кватиру ми мали в одного старого куниця Талїяна, що в його чотири кораблї свої по морі ходили. А що вже за двір мав, то двір! мабуть би й цареві не сором було-б ув йому сидїти, не то що. Що світлицї величні, що ґанки пишні, а що вже в тих світлицях гарно, то й не сказати: куди нї глянь, все золото, все парчі дорогі, все оксамити хто зна які, а стїни, коли не з дзеркала, то з дорогого мармуру, а коли не з мармуру, то з білої риби кости. А що вже помости дивні там були! Бач, насажувані, да так насажувані, що нїхто би і не вгадав, як-то, та з чого-то.

Наша світличка була у нижницї, над самим морем, а з дверей виходилось на один широкий ґанок з білого мармуру лискучого, з білими стовпами та з широким поруччям мармуровим позолоченим. Господи! що там любо було пробувати! Сяду собі було у великому вікнї

широкому, та дивлю ся, як ті морські филї одна другу здоганяє, наче ті голуби сизі пригортают-ця, або вийду на ґанок, зійду собі східчиками аж у море та граюсь з білою рибкою, гулячи її хліба кришечками,[1]) а нї, то слухаю-прислухаюсь, як ті молоді рибалчики собі приспівують, або ті пишні керманичі кедровими веселцями плюскають.

V.

Одного вечора, вже пізно було, сижу я собі знов у вікнї[2]) та думаю, а пан капраль мій вийшли на ґанок, обняли обома руками холодного стовпа, притулились ік йому, а самі дивлят-ця як той великий та крівавий місяць з тихого моря виринає; аж тут править мальоване човенце, править та й прибило до самого ґанку, а з човенця виходить панночка якась, уся в білих атласах убрана, виходить та й право до пана мого молоденького. А вони, серденні, стоять собі, мов приковані: нї пари з уст. Прийшла та й обняла їх білими та маненькими своїми ручениятами:

»Василю,« промовляє, »ангеле мій, се ти! Василю!«

Вони наче не чують, а вона знов: »Ти не чуєш твою милу, мене покидаєш? скажи минї!«

»Вже й покинув,« кажуть пан капраль з тиха, та й зітхнули.

»Не кажи так, серце. Я знаю, що ти оце дрочис-ся, а я й в жартї не хочу такі речи чути. Васильку!«

»Я не жартую, сеньора«.

Недобрий молодче! чи-ж можна мене так налякати? — Осердив ся мабуть, що я цїлий тиждень не приходила, а я, серце, не була дома: я їздила аж у Віденъ до твого царя та купила тобі одиграву. Возьмемо шлюб, милий. — Чого-ж бо ти так дивис-ся понуро?! Возьмемо шлюб, серце!«

---

[1]) У Драг.: кришками. [2]) У Драг.: у вікоцця.

«Не возьмемо,« каже мій пан, а сам білий, білий, як та стіна!

«Чому ні?« питає Таліянка.

«Бо я вже жонатий«.

«О Пречиста!!« аж скричала Волошка.

Гострий ніж блиснув, пан капраль поховзлись по крові своїй багровій на мармурову плиту, а доки на моїх руках Богу духа дали, нещаслива дівчина вже давно спочивала — на дні моря.

Друкувано в «Меті« 1864 стор. 46—49. — У Драгоманова стор. 45—48.

Репродукуємо з перводруку.

Буковинські пісні з голосами.

Збірав **Ю. Федькович.**

Не багато руського народу на буковинській живе Україні, да багато він значит. — І Буковина була в неволі, і тут ляли ся крови ріки, під нагаями панських посіпак та під пазурями захланного . . . . . : але духа народнього ніхто не чіпав ся, як ось в Галичині або на Вкраїні, де жидки-ляшки не тільки що руську кровцю цьмоком пили, а ще і душу руського народу згубить задумали, а коли уздріли, що діло їм не конечне ведеть ся, давай його мерщій у шпони Єзуїтам. І справді, руської треба було упрямості, щоб зо всім не пропасти. — Спасибі тобі за отце, руський Роде!

Не так-же діялось у нас на Буковині: Драв дука, драв баша, драв владика, драв пан, драв піп, драв дяк, драв дячий, драв навіть і піддячий, але до народньої душі ніхто не доберавсь. Росла собі вона та виростала по своїй волї, а хоть без козацького гуку та без дніпрового шуму, то і без ляцьких риганців та московських сколотин.

А на цікавість з кілька вам буковинських співаночок. Да не для книжника поганого, щоб з їх собі критики кроїв, а Вам на радість на утіху. Панове молодці, та на козацьку славу!!

I.

Пісня молодецька.

Про ту удову молоду, що свого мужа зчарувала, а потім другого дожидала, щоб то, знаєте, хлопці каялись, та від удови і поли рубали та втікали. Не дурно то і кажуть, що

у вдовиці
Чари на полиці.

Не дуже швидко, а гарно. Сли більше співаків, то співає перші три такти оден співак, а віттак усі разом.

2. Та як брала, так стелила,
Ще й до личка притулила:

2. Ой коби я мужа мала,
Я би його шанувала,

2. Медом-вином шанувала,
В кармазини убірала.

2. Прислухав ся удовин син,
Кинув косу на покосу,

2. А сам пішов до домоньку
Склонив на стів головоньку.

2. Побачила стара мати,
Тай узяла нарікати:

2. Чо' ти сидиш тай думаєш,
За роботу не згадаєш?

2. Позволь, мати, вдову взяти,
Вдова буде шанувати —

2. В кармазини убірати,
Медом-вином напувати.

2. Не позволю вдову взяти,
Вдова знає чарувати:

2. Зчарувала мужа свого,
Збавить тебе молодого. —

* * *

Отже справді так! — Не оден парубок хороший пінов уже через те в сиру[1]) землю жити, ось як би і Андронюків Штефан, коли тямите. Да як би і не тямили! — Ходит собі, було, мов той панич по селу, та все цигари курит, мов справді він пан. А ми стали 'го раз питати: »Пане Штефане, а коли вже кликати мете у бояре? — а він:

»Коли Бог поможе, то за чотири неділї кликатиму«.

А з ким, коли ласка ваша?

Та з удовов Мотрихою,[2]) коли знаєте?

Ми так і засторопіли. А він як гукне:

»Да якої стилої маттері (не до вас кажучи) ви отце так видивились на мене? — Може Мотриха не красна, може не маюча?

Ми на це замовкли. Але все нам таки Мотрихин перший чоловік не сходить з думки, що як сьогодня ще з нами на базарі гуляв, а як завтра вже і на лаву поклали.

* * *

---

[1]) В перводр. мабуть через похибку: сіру. [2]) В перводр. мабуть через похибку: Матрихою; дальше бачимо два рази форму: Мотриха.

Відогралось і Штефанове весілля. А таке було весілля, що як скупювали молоду, то князь єї браттям дватцять червінців сипнув як раз. Да що з усього того, коли охоти не було; старі люде лиш головами покивували, а бояри стали оден за другим домів одкрадатись. — Лишили Молодого[1]) лиш з дружбою.

А она зараз таки на весіллю: »А я«, каже, не хочу, щоб ти вже з парубками на танець ходив.

»Коли-ж бо мені цілий оден рік ще вольно з парубками гулят![2]) — Ти мині може заборонин?«

»Може й заборону, хто знає? — Томку, (отце був наймит таки у нашого сусіда, зайшлий якийсь, а славили, що він з удовов в оден раз знававсь) — Томку, каже, чи й у вас така поведія, щоб новоженець по весіллю ще цілий рік мав волю гуляти? — Отце то! — — — Гуляй собі, любчику, я тебе не сператиму? — а сама так і моргаст-ця пищечком з своїм Томком! —

* * *

У тиждень, чи як там, було у нас колачиння, а неньо (у вас кажуть батько) посилають мене за пивом. — Прихожу я у шинок, а Штефан сидить собі за столом, пяний-пяний! — аж піна му зо рта[3]) йде (а він парубком було щоб горівки і на очи не видів).

Штефане, братіку, а ти що отце? — Ходи до дому! — Я тебе відведу .

»Куда! — каже.

Та до дому, Штефаночку, у твою господу. —

Щось . . . . тобі в господу, сякий такий сину! а тут так кулаччам у стів ріже! — аж кров йде, — Сердешний! —

Оттак вже і оставсь до самої смерти. — Та боле, що хоть не довго каравсь на світі: до року Бог і спрятав. — Пє, було, пє — пє — пє, що і днинки білої

[1]) Так у перводр. [2]) У перводр.: гулять: коли се не друк. похибка — малиб ми тут мабуть чи не останок давного суміна. [3]) В перводруку: зь орта — се очевидно друк. похибка.

не тямить. А як би 'му хто о хаті лиш словечком спомикнув, то би 'го був мабіть на шматочки розніс. Оттаке то 'му[1]) вража вдова була починила!

(Прощайте, панство! — на другий раз ще вам кращої заспіваю).[2])

Друковано в »Ниві часоп. науково-літерацькій« вид. у Львові р. 1865 ч. 1. ст. 9—11; з віди й передруковуємо. У Драгоманова стор. 61—63.

До заголовка »Буковинські пісні з голосами« додала редакция »Ниви« від себе ось яку замітку: »Знаючи усю славу нашої пісні народньої і усю силу таємничого її та чуло-сумовитого дзвону, тай до того добачуючи превелику користь, яка виходить з неї для співливого молодого товариства, — бо як нігде так до грунту не висповідав ся наш народ, як в піснях своїх, так і ніяк лїпше добратись до глубині його духа, як за голосом тих пісень! — подаєм ми щиро вдячні дорогому збірачеві оці буковинські пісні. Вповаємо: що молода братія наша щиро їх привітає. А поки що, наша така думка, щоб невгомонно одзивались гарні пісні народні одна за другою на словесній »Ниві« нашій«.

---

[1]) У Драг.: йому. [2]) У Драгом. се ціле речене пропущено.

Сафат Зїнич.

Я собі вже не раз оттак сижу та гадаю: як то, бідний світе, де-якого сердешнього некрута бють да глузують при ті науці! — а мене, було, і пальцем ніхто не кине, не то що. Алеж бо я і бравсь швидко тої муштри! було капраль мині ні покаже, а я вже так і вдав. А пан майор наш і розсудили: Тобі,« кажуть, не при вербинирці маятись: скоро по обрихтунку, піди до полку..

От і пішов.

Наш полк стояв тоді аж у Банаті, далеко. Трохи не два місяці машерювали, доки зайшли.

Мене дано до гранатирів до першої компанії, до третього цугу, що по кватирьох собі стояв. — А добрі кватирі мали! все в Сербів; багачі, знаєте. — Туда ситні краї, не такі, як у нас, чи що.

А мині звелів капраль йти на кватирю з одним старшим жовнїром. Сафат Зїнич звав ся. Господи, що за вояк пишний з його вдав ся! а що вже гордовитий був, то й не сказати: правдешний Буковинчик. — Я, було, аж його бою ся, ниначе[1]) якого охвицера, чи що. Такий то він був, отцей Зїнич; і в очи[2]) 'му важко тобі подивитись.

А ми мали кватирю ув одної удови. Славили, що колись то вона і богачка була, да на старости літах довелось збідніти. Слабовита була. — ув одно лежала. А діточок не було у єї, лиш одна дівчина. Марта зва-

[1]) У Драг.: неначе. [2]) У Драг.: очі.

лась, молоденьке та плоховите собі, знай та співушечка в лісї. Як було глянеш в очиці єї тихонькі та благонькі, або в личко блїде, замучене, то тільки що не зомлїє: така вже безталанночка собі була!

У вдови жили ми, як у своїй рідні. І хлїб нам був оден, і сіль не ховав нїхто з перед нас. Сафат було і дров купить, (він мав, знаєте, гроші, ще з дому) і скорому устарає, що треба. — Дуже бідну удову жалував. — А я вже і дров утну, і води внесу, і скрізь покутаю, як треба, щоб то, знаєте, на дївчину лекше. А вона, моя рибочка, було, аж плаче: »Чи отце вас,« каже, »Бог з неба до нас, бідних, послав, чи що?«

З разу ще, як ми там були на кватирі, то ходив оден молоденький Сербинчук, Янко звавсь: хороший парубок дуже. А що вже любила його наша тихонька Марта, то мабіть і в співанках пима[1]) так. Як 'го було одного вечера не видить, то і вечеряти ни ме, і виплаче любі свої очинятка, аж нам їй жалко стане. А они були заручені з собою, бо там, знаєте, така уже установа, що два або і три роки передом собі слово дають, а вітак аж поберають ся.

А Янко ходив що ходив, а далї[2]) і приостав ходити. Переказував, що вибіраєсь за Дунай в купецьтво. Нарештї вже і не прийшов. — Поїхав мабіть.

Одної днини йдемо ми від бефелю, аж чуємо: на нашій кватирі гомін. Прибігаємо, аж тут уже усї сусїди порають ся коло серденної Марти, що вже мертва на полу лежить, мов та щебетюшечка убита. Ми зараз стали і питати, що отце таке за лишенько подїялось, від коли ми з дому. А люде всї як раз нам і відповістили: »Янко, кажуть, відослав сї перстень[3]); висватав собі другу, багачку, — у Василя Карадїча, коли знаєте«.

»Чи так?« каже Сафат, а сам унурив соболї свої очи в землю. Нїчого більш не казав.

Третьої днини поховали і Марту і стару, а сами пішли на иншу кватирю.

---

[1]) У Драгом.: нема. [2]) В перводруку делї. [3]) В перводруку: перстенъ.

У дві неділї по тім гуки по селу. Карадїч дочку оддає, а Янко ходить з дружбами хата од хати, та збірає собі бояре, спрошує гостї на весїлля.

У вечер збірається і Сафат. — »А ви куда отце?« питаю.

»На весїлля,« каже, — »іди принеси минї доброго віна ведро,[1]) та колач!« а сам кинув минї червінця.

Я побіг. Прихожу, а Зїнича вже нима,[2]) пішов. — Що тут робити? думаю я собі. Беру віно, та біжу за ним. А у Карадїча ни крик та ни ґвавт на подвіррю!

»А там шо таке?« питаю людей.

»Сафат Зїнич застрілив молодого,« уповідають.

Я закаменїв. — »А деж він?« кажу. (Зїнич отце).

»Пішов сам до гарешту,« кажуть.

Убрали гарештанта в залїзо, та оддали в катуш. Осудили на сердешнього десять рік тяжкої неволї. Я провожав 'го аж за місто, да так ми уже жаль! — »Братїку, камрате мій дорогий та любий: чого ви отце так марне пронадаєте?...«

»За правду, товаришу!« промовив, як у дзвін вдарив, а сам нї ся скривить.

Жовнир раз був.

Передруковуємо з: Нива р. 1865 ч. 2. стор. 25—26. У Др. стор. 49—51.

---

[1]) В перводр.: вадро. [2]) У Драг.: нема.

Побратим.

Я був оден у свого батька, а батько багатирь був! бувало і по вісїм наймитів[1]) тримають, бо було до чого. А минї і сокири не дадуть в руки взяти, не то що. »Що тобі, кажуть, роботов клопотатись, коли є кому і без тебе? —«

»Якже минї без роботи жити,« кажу я, »коли минї нудно!«

»Чому би не нудно!« стануть ненечка, бувало, гнїватись, »ану тільки кріс да в лїс! що-ж би то я заячпка печеного попоїла!!...« А вони умисне отце кажуть, щоб мене від роботи відгулити. Нїщо тогди вже й робити: беру кріс та йду.

А в недїлю, чи там у праздник, то сестри мене, бувало, аж проклинають, бо ненька від самого досвіта нїчо ни дїють, лиш їм дорікають: »А сорочка Іванова яка? — а ширинька яка? — а він про вас і чорний ходить і незмитий, а він сяк, а він так, хоть вас три в хатї! Таке сердешним сестрам бувало пієт-ця через мене. Да коби хоть було за що; а то на минї і сорочка як папірь,[2]) і ширинька як мак, і голова вимита да вичесана, що вже лїпше хіба в якого принца, а неньцї ще недогода. Оттак то я дома проживав. А батечко, аби лиш недїля: »ану, сину, ану на базарь.

---

[1]) Перв.: наймегів: поправлено рукою автора.[2]) Перв.: біль.

ану нагулятись, доки молодий!« тай мині карбованців зо два в черес! Оттак то я пробував у свого батечка. Да не довго набув ся, прийшла вербицирка, а гусарський майор тількі цьмокнув, як мене побачив. — Кучерики мої золоті да кохані, пішли ви по під ноги!...

У нашому селї ни було кращого парубка, як той Сідор Чобанюків: бувало аж сіяє, де стане; а що вже до стрілецтва вдав ся, то і не сказати. Бувало, не мине таке літо, щоб він тих два або і три ведмеді не вбив, за инчу дич і не згадувати. А увійти до него в сьвітлицю, то нічо не видко, як лиш ті роги оленеві да зброю стрілецьку, по росішках навішану. Були там і такі роги, що в 24[1]) росіх, коли не більше. А що вже зброя! а що вже коник на стайни, сивий як голуб! а що вже сїдельце турецьке да поводи шовкові сріблом цвітковані!..

Зо Сідором жили ми собі лїпше, як два рідні брати, да як нам і не жити було, коли оба жваві, оба хороші, багацькі сини, сказано єдинчуки, а ще до того оба стрільцї! — Нї пообідаємо оден без одного, нї повечеряємо. Чи він, бувало, до мене прибіжить, чи я до него: говоримо, сміємось, радимось, полюємо, або посїдлаємо собі коники та гайда в заліжку! — А як і то нї, а ми полягаємо собі в чердаці, позакурюємо люльки, та станемо собі наші стрілецькі придабашки уповідати, або так що...

»А ти чув,« кажу, »що Савюкову Катерину завили? —«

Він зареготавсь, аж му люлька з зубів випала. »Еге,« каже, »нї перша, нї послїдня!

»Хло, чи лиш не твоя причина? —«

Він регочет-ця.

»Не гоже так, братїку,« став я єму дорікати. »Чиму не женши ся?«

»Ще,« каже, »по протів себе не вишукав«.

---

[1]) В автоґрафі примітка підстрічна автора — опісля перечеркнена: »двацять і чотири«.

Абож Савюкова Катерина не против тебе?

Видиш, що ні!«

»А чимуж, братчику?

»Бо тому, що ні!«

Хиба принцизни ждеш?«

Я принцизни не жду, а такої жду, щоб ся не дала парубкови на підмову. — Тепер знаєш, якої?

І не знайшов?« кажу.

Видиш, що ні!« грімнув, тай став ся ще гірш сміяти, а далї: »Да ти пусту отце бесїду звів[1]), Іване; говорім що гарнїщого. Уповім ти, як я вчора з ведмедем боров ся«.

Що ти кажеш!...«

Оттак ми, бувало, з Сїдором.

Нас відобрано одної днини дватцять, де-кого до Єгрів,[2]) де-кого до Парми, а мене до Гусарів. А скоро нам прицягу прочитали, звелїв нас оден охвицер під арешт дати. »А знайте,« каже, »щоб вам на завтра страву поприносили, бо руйнте кождий до свого полку«. Я вже так прошу ся: »пане охвицер,« кажу, »сизий мій, пустїть мене домів хоть попрощатись. Я завтра на коли скажете, на тогди ставю ся! Пустїт, пане, пустїт!« — —

Охвицер засміяв ся. »Війте,« каже до мого батька, (а вони були тогди війтом) »що отце за парубок? можна 'го до завтра пустити?«

»Це мій син,« кажуть батько, а сльози їм лиш кіть-кіть по білї бородї, — »коли ласка, пане, то можете 'го пустити, я ручу за него. —«

От і пустили.

Дома сум. — Ненечка лежя на постели півмертві, сестра одна і друга стоя по кутах та плачуть собі тихесенько, а старша сестра голосить у коморі да лагодить

---

[1]) Перв.: звів бесїду, — опісля поправлено рукою автора. [2]) Так в автографі: опісля поправлено: до Єгрів; так і в перводруку — де ужито латинської букви: g.

мині шмаття на завтра. Я сів кінці[1]) стола, да плачу і собі. — Чи побачу я вже гори свої красні, чи почую я ще мого батечка ласкавого голосу, мою ненечку, сестрички, дружечки[2])?...

Оттак я думаю да плачу-плачу, аж Сідор, побратим мій дорогий, на двері. Як прийшов з полювання, в кресі да в порошницях, так і прилетів до мене, сизий мій.

»А що, брате Йване, злагодили тебе?« поспитав, а сам палахнув, наче та поломінь, — »злагодили тебе! —

»Злагодили,«, кажу.

Він сів коло мене тай заплакав, страшне заплакав. Да не довго плакав: пів мінуточки, або й тільки ні: повтерав ся тай ухопив мене за шию:

»Братіку,« каже, »нічо на мене не здаєш? — мене забуваєш? —«

»Братчяку,« кажу, »побратиме: батечко мій старий, — з сестрий моїх буде хто небудь збиткуватись!...«

»Богдай я такого слова від тебе був не почув!« сказав він гірько.

»Не гнївай ся, братчику: я знаю, що ти мої сестри не лишиш в поругу. — А мого вороного возьми, братчику таки до себе. Ніхто го так не пожалує, як мій рідний товариш«.

»Твому вороному не буде в мене кривди, каже Сідор.

»Ще тя прошу, братчику: доглядь мої зброї! Батько слабі, а наймети — звичайно«.

»Лиш ти тим не жури ся, брате! На що мині те й казати, коли я сам знаю«.

Другої днини попрощав ся, пішов.

Служу в війську рік, служу другий, добре мині. На решті зробили й капралем, а я в одно Бога прошу, коби то лиш домів! Аж тут приходить мині лист

---

[1]) В автоґр. первісно: кінець; поправлено рукою автора.
[2]) В автоґрафі було перше: дружину; поправлено рук. автора.

з дому: »Приходи, сину, домів.« шепчуть батько. »як найборше, у нас велика тривога. — Ось тобі 200 левів на дорогу. —«

Я зараз побіг до нашего пана ритмайстра. »Пане, кажу, татку, змилуйте ся!« тай показую єму лист. А він так:

»Не журіт-ця,« каже, капраль Дзвінка. »я зараз сам піду до пана майора за вас прохати«.

Ще того самого вечера сів на пошту та й поїхав! —

До села прийшов я, вже вечеріло. Вхожу в хату — нема нікого, лиш хтось дише на печи. Прихожу блище — се мій батечко старенький. — »Чи то ви там, дядечку? — здорові,[1]) дужі? — «

»О — спасибіг ти, синку, що прийшов. — Сідай, душко! —«

»А неня де?« питаю.

»Аби ти здоров, душко, а ненечка твоя вже — покойна . . . . . Засвіти, любчику: свічка оттам десь за образом«.

Засвітив — дивюсь — батечка мого вже й не пізнав, такі то вони стали.

»Чого ви самі в хаті, батечку? де сестри? —«

»Зараз поприходя, синку; Марія пішла в млин, а Аксеня коло худоби порает-ця. —«

»А Мітрана? —«

Батечко тільки заридали. — »Мітрани, синку, вже не має. — Подякуй свому товаришеві..... Гарного собі побратима вибрав, о гарного!...

Я затетерів. »Що тут стало ся, кажіть, бійте ся Бога!! —«

»Сторія коротка, сину: Звів бідну дівчину, насьміявсь — — пішла до Черемшу глібокого, та вже не вернулась. — До тижня і стару поховали. —«

Ще батейко і не розповістили гаразд, а я вже був у Сідора. Гострий ніж, пара пістолят за чересом. — Вбігаю, а він стоїть коло стола, та кріс набиває.

---

[1]) Перв. було: здорови.

»Здоров, брате!!! — де моя сестра, де моя неня?!! —«

Він став як укопаний, ні пари з уст.

»Борони ся, товаришу, бо гинеш!!« крикнув я тогди, а сам пустив ся на него з ножем. Да він швидший був: імив мене обома руками за мою руку, що тільки сили мав.

»Стій, каже, »побратиме: ще слово-дві позволь мині сказати! —«

»Говори.« кажу, »да не бари ся, — я не маю коли! —«

»Добре, каже, я зараз готовий. — Ти жовняр: — наробиш головництво — марне загинеш, а за кого? — за одного фалчивого товариша, що с твої руки і кульки[1]) тої ни варта. —

Ні, брате Іване: Я лиш раз тебе зрадив, а другий раз того не буде! Що оком кліпнути — вирвав мині пістоля з-за череса — кулька забриніла — а він тільки повалив ся мині в ноги. — Добрий стрілець був: в саме серце трафив. — Як би в війську, то би капітан за такий цент і лева срібного не пожалували.

Гуцульская славо,
Яка-ж ти крівава!...

* *

*

»А вітак?« поспитаєте, панове молодці.

»Ну, та вітак: сидів у штокгавзі, вийшов на волю, вислуживсь, вийшов до дому, оженивсь сеї осени, тай тільки. А що вже красну жіночку собі маю, то і не сказати: хиба[2]) Пречиста одна краща!

Батечко при мині. Господи, що їх моя Марічка жалує! Щоб ся ні ворухнули на печи, так вона зараз

---

[1]) В автогр. перечеркнено: одної. [2]) Перв. було в автографі хіба: поправлено рукою автора.

і стрепенет-ця: »а це ви куда, батечку? — не виходьте з хати, а то на дворі холодний вітер віє, щоб вас не підвіяв, або що!« — А де ні обернет-ця, вже їм і їсточки на піч. — »Ану-ко кушайте отцего, що я вам зварила, це добреньке, ану-ко! — та бо ви нічо таки і не вживали! — ви у нас ще з голоду загинете!« — Така моя Марічка, моя щебетушечка співоча! а як то там Бог дасть ще й дитинку, що тогди аж буде? — Боже мій милий!...

Сестри мої вже давно віддані, ще я був у війську. Марія пішла за Тимофія Ковалюка, а Аксенія за Никифора Дарашанюка. Парубки усе годні, усе господарські. — А що вже мене поважають, то і не сказати! Котрий відки, а все до мене: »А я вам, пане Іване, на зиму 100 козбків маю своїми волами привезти!« — а другий знов собі: »а я вам з своїми найметами маю 10 фалеч трави уробити!« — Таке то. Навіть і женити ся не хотіли, доки я сам з війська не написав, що можна.

Лиш моя Мітраночка не діждала вінка! — Як упила ся в Черемши, так ще і до нині ни проспалась, сиза моя!... виспиаєсь[1]) собі за цвинтарем (бо на цвинтари не дав піп,[2]) а коло неї близько-близесенько Чобанюків Сідор, мій побратимко коханий! —

Гуцульская славо,
Яка-ж ти крівава!

Друкуємо з автоґрафу (власність тов. Руска Бесїда в Чернівцях). Се шість листків сїрого, пожовклого паперу, 4-ок звичайного »канцелярийного« аркуша. До заголовка додав автор примітку, що мала бути надрукована від редакциї »Ниви«. »Перериваємо повість Колись було«, щоб скорше дати місце цему оповіданю нашого Федьковича. Р. Сесю примітку і помістила редакция львівської »Ниви.« — де перший раз було надруковане се оповіданє. (Р. 1865.

---

[1]) Первісно було в автоґрафі: спочиває, поправлено рукою автора. [2]) Первісно було в автоґрафі: пан отец; поправлено рукою автора.

Ч. 5. стор. 65—69. На шестім листку після слів: »Гуцульская славо, Якаж ти крівава! ...« помістив Федькович свій підпис. Се показує, що по першому пляну тут був конець оповідання. Уступ: — »А вітак? поспитаєте панове молодці« і т. д. що становить немов епільоґ описуваної події — докомпонований автором очевидно пізнійше, коли прочитавши первісну концепцию — догадував ся, що оповіданє не доведене до кінця, не зовсім заспокоює цікавість читачів. Епільоґ сей, що по моїй думці псує артистичне враженє першої концепциї — помістила редакция »Ниви« — так як у автоґрафі, уже після підпису Федьковича. У виданю М. Драгоманова »Повісті Осипа Федьковича« стор. 52—56. епільоґу сего не поміщено.

Кобзарь і жовняри.

1862-го року стояли ми ув одному містечку на Семиградіх.[1]) Кезди-Вашаргели звалось. Містечко це було маленьке, ни гарне: от і ни волочивсь я по базарі, а сидів собі дома: читав або що.

А по »розказї« і тількі вже мене ни кортіло на місто. — Ни встигну, було, і шаблї одчинить, а тут уже і наші хлопці позлїтают-ця до мене, мов ті соколи ясні. —

»Здорови були, пан лекман!«

»Дай вам Боже, пани! — а щож там?

»Нїчо, добре. Богу дякувати.«

»Сїдайте, братїки!«

Посїдали. А поштарь з двома паками на двері. — »Чи тут мешкає п. лекман Федькович?

»Тут. — що там такого?«

»А ось вам дві паки: одна зі Львова, а друга з Черновець. Я зараз і одібрав, як треба. А хлопцї до мене: »Ану розпечатайте, пан лекман, любий, дорогий, ану розпечатайте.« А я давай дрочить-ця з ними. — »еге«, кажу: »ни розпечатаю, аж завтра«.

»А я сам розпечатаю!« каже фір Хрестик.

»А штокгавз на що?« кажу я.

»Або в штокгавзї ни люде сидя?« — Печатки тількі захрупостїли, а Хрестикові остались у руках дві

[1]) В автоґрафі було первісно »в Сіміградіх.

книжці, в червонний сапіян оправних, а ще до того і гарно назолочених.

Всї так зараз і обступили його. — »Ох, а отце що? —

Отце, — каже, »чаловець длї фіра Стихаря з 15. ком панії, — коли знаєте . — (а я був у-перед у 15 компанії, доки пішов до 13).

»А Стихарь же ніби знає читати? — питає капраль Урбанський.

Правда, що знає, — я його вивчив. Да ще до того і фрайтера Ґермана і Антонюка. — Ось для Ґермана псалтиря. — А Стихарь учить теперь капраля Близнюка, Ґерман — Сухарюка .

Отце ж то! — каже Дучак, »таже Ґерман волох?«

»Ану скажи йому, що волох, чи зараз ти в писок ни дасть? — каже Урбанський, — »я його знаю, ми ходили оба до піонерів .

Доки ми отце говоримо, а Хрестик уже і другу паку розпечатав: »Мой-мой! — каже — оттут книжок!!

Дивимось, а отце львівські парубки поприселяли мині і Кобзаря і Квітку і Марка Вовчка і Куліша. — Спасибі їм.

Та бо отце ни по німецьки, — каже капраль Павлїнчук, що в срібних перстнях ходив, — (а він знав по трохи німецької азбуки, мабіть те, що німці вже позабували).

»А я знаю, по якому отце!« — каже фрайтер Тевтул.

»Ну, по якому? — питає Павлїнчук.

»Або по руськи! — каже фрайтер.

Ти хіба знаєш, котре по руськи а котре ні?«

»Правда, що знаю .

Ану, то читай, коли знаєш?«

Став фрайтер читати, а отце був Кобзарь. — Читав він його аж до чаністраху, а ми тількі утерасмось: ни то що, але і Хрестик заплакав. — »А я,« каже, »хочу вчить-ця читати .

І я, і я, а я также! — стали усїма казати. А Дучак як налетит таки на фрайтера Тевтула: »А ви, — каже, »як мене ни вивчите по руськи читати,

абих так знав, як ви сами, то ни маєте ся чого і крутити в цуґу. — (а Дучак був старшим канралем у 4-му цуґу).

А я з тобов буду учить-ця, — каже Павлінчук до Дучака.

А мене таки пан лекман сами навчуть! — каже Хрестик.

А мене також! — каже Урбанський.

І мене, і мене, а мене ні? — — —

За три місяці знали усі ни тільки читати, але і писати.

Було, по цілих ночах сліпають. На роздвяні святки сами собі листи домів уже писали.

А що вже з моїм Кобзаром та з Марком Вовчком подїялось, то й ни сказати. Як стали їх, знаєте, возити варта від варти, касарня від касарні, від одного »письменного« до другого, то тільки цумаття я вже достав, а ни книжки, і то ще такі, що хазяйка бублейниця булаб з їх кварту сала натопила.

З Кобзаря багато собі дечого повписували наші »письменні«, а багато де чого повпучувались і на память. А ніхто вже так як той фрайтер Тевтул. Було хлопці його аж по руках нося: »фрайтер, сизий, ану ще раз тої: »Ух, ух, соломяний дух!«

А він стане на стів (бо нивеличкий собі був) та як утне! Аж чоловікові мороз тілом піде.

Се автобіоґрафічне оповідане не було ще нїде надруковане. Друкуємо з автоґрафу. Папір автоґрафу такий самий як автоґр. »Побратима«. Сей факт, і правопись така, якої уживала »Нива« каже нам догадуватись, що оповідане се було написане р. 1865 для »Ниви« — тому друкуємо його безпосередно після »Побратима«. Автоґраф написаний на 3-ох листках виразним почерком — має на кінці підпис автора.

Капітан.*)

(Відривок оповіданя).

—

— — — —

А капітан машерував з нами одну днину, вітак знов вернув ся до Відня (бо отце, що я вам теперь уповідав, у Відни діялось) та мав бавити вісім день.[1]) а вітак нас аж у Бресції здоганяти. Да не бавив він усіх вісім день, а зараз читвертої днини вернув, коли ми стояли обозом під містечком Аркуніяном. — Скоро приїхав, так зараз кличе мене до себе: я йду. — Знов скаже, думаю собі, дватцять буків уеипати.

Вхожу[2]) в його наміт, а він сидит собі коло столика, та на руки[3]) спер ся. Я мильдуюсь, а він мовчит: тільки ввертів чорні свої очи в мене та мовчит, великі сльози покапали по столови.

»Співай мині,« каже, »тої співанки, що ти не раз співав, як ми машерювали до Відня.

»Котрої?« питаю.

»Про удову, — онде на ліжку кобза, сідай собі«.

Я сів, тай співаю: а він не плаче, ні! — І він плаче і я плачу, бо мині єго жалко стало, я єго любив. А ще мині гірш жалко стало на него, що він мене так безневинне катував!... Я виспівав, положив кобзу на ліжко, тай став собі, як то вже в войску звичай: прямо та тихо, жду, доки не скаже йти.

»У співанках правда!« — промовив він не борзо.

»Правда,« кажу.

Він бере саківочку з самими червінцями тай дає мині. — »На,« каже.

»Не озму, кажу, пан капітан«.

»Чиму?« питає с тяха.

Я тільки стис з плечий тай пустив очи в землю. — Хоть ти мене теперь важ золотом, думаю я собі, коли ти мою славу, моє здоровя відобрав. — О, пани, ви пани: богдай ніхто в ваші руки не впадав ся!...

* * *

У полудне, саме ми сіли обідати, аж тут крик та гомін по обозі: капітан застріливсь! капітан застрі-

---

[1]) Переч.: три дни. [2]) Тут перечеркнено: я до него. [3]) Перечеркнено: руку.

ливсь! Ми так і затетеріли![1]) вбігаємо в наміт — а він лежит, серденний, у самі груди прострілений[2]): профатин на колїнках коло його, кровцю 'му тамує, що так і грає косицями по мураві!...

Пан капітан, кажу, татку: що ви отце наробили?...

Не я, каже, а доля моя!

Сказав тай сконав.

Відривок сей, піде ще не друкований, репродукуємо з автоґрафу: 2 листки сїрого пожовклого паперу записані по обох боках. На послїдній стороні підпис Федьковича. Папір і почерк такий самий як у автоґрафах, оповідань: »Побратим« та »Кобзарь і жовняри« — каже догадуватись, що оповіданє се було також написане коло р. 1865 і було призначене до »Ниви.« Листки значені числами 3 і 4: значить, що бракує листків 1 і 2. Засновок першої частини оповіданя становила мабуть тема подібна до історії Йосифа Прекрасного і жінки Пентефрия.

---

[1]) Тут в автоґрафі перечеркнено: Ну. [2]) В автоґр. буква р написана над стрічкою.

Буковинські пісні.

Збірав **Ю. Федькович.**

Пісня молодецька

про кохання — та як то годі любої дівчини забути. Співає-ця поволі та солодко. Найкраще за скрипкою.[1])

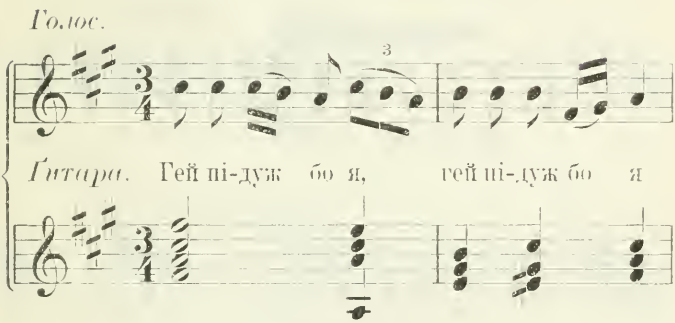

[1]) Приписка редакциї Ниви: »Ноти до цеї пісні уложені на голос і шездару не встиг кеплограф на дереві вирізати: отже постараємось, щоб їх пізніще з другими разом налитографовати. »Пізнійше, в ч. 9-тім на стор. 140 подано ноти до сеї пісни п. з. »Буковинська пісня з голосом«. Від редакциї поміщено тут примітку: »Тут подаємо ноти до »Буковинської пісні,« поміщеної в 8-ому ч. нашого письма: уложені вони на голос і шездару (гитару)«.

то в го-ру. то в до - ли-ну;

Ой найдуж бо я. ой найдуж бо я

I-то

то ро-жу то ка - ли - ну.

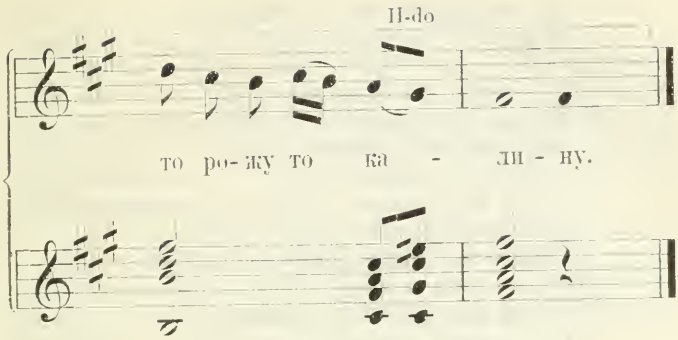

Ци рожу рвати, ци рожу рвати,
Ци калину ломати? —
Ци ся женити, ци ся женити,
Ци парубком гуляти? —
Оженив-бих ся, оженивби-х ся —
Заболить головонька,
Не женив бих ся, не женив бих ся,
Затужить дівчинонька. —
Мудрому бути, мудрому бути —
З креміня вогню дути:
Ще мудріщому, ще хитріщому —
За дівчину забути!

Гей піду-ж бо я, гей піду-ж бо я
Берегом над водою,
Ой натну-ж бо я, ой натну-ж бо я
Пруттячка шабелькою. —
Нарубаю-ж я того пруттячка
Гаточку загатити,
Та щоби добре, та щоби не зле
До дівчини ходити. —
Ой піду-ж бо я да й до гаточки:
Гаточка не гачена:
Ой піду-ж бо я та й до дівчини:
Дівчина заручена! —
Мудрому бути, мудрому бути —
З креміня вогню дути:

Ще мудрішому, ще й хитрішому,
За дівчину забути!

Гей піду-ж бо я, ой піду-ж бо я
Під могилу орати:
Забуду-ж бо я, забуду-ж бо я
За дівчину гадати. —
Ой як бо прийшла, гей да як прийшла
К' мому серденьку туга:
Випрягай, хлопче, випрягай милий
Сірі волики з плуга! —
Ой ци подоба, ци не подоба,
Ци подобнії річи,
Щоб з під могили, з під високої
Аж до дівчини бічи? — —
Мудрому бути, мудрому бути,
З кременя вогню дути,
Ще й мудрійшому, ще й хитрійшому:
За дівчину забути!

*

* *

Отце я було співаю, а мій камрат Саґанюк сміє-ц-ця з мене. Я, каже, що ми за діло плуг покидати у полі, а самому бігти, ка'зна де.

»Або ти з роду може не кохавсь, Іванцю?« — питають було пан фір Квітка.

»А я з роду дурнем не був,« каже Саґанюк, та було так осердит-ця! А ми йому тим дуще допікати: »Все,« кажемо, »найдет-ця[1]) і на тура шура«. Ще ми того дождем, що пан ґранатир Саґанюк з першого цуґу з другої компанії, за хвартухом ходитиме, ні та кішечка за салом«.

»Да хиря маттері ваші з вашими хвартухами та з вашим салом!« станет-ц-ця він було юшить, »заткай-

[1]) У Драгоманова: найдеться.

тесь, а то я вам зараз — сяк та так!» — Так ся було розлютує, що і не сказати.

А ми стояли тоді у Відні, коло самого цісаря, знаєте! Так то нам уже добре там було!... Пани пхають нам, було, гроші та циґари силов у кішені, де ні обернеш ся, усе тобі баночка, усе баночка... а тепер нема часом за що і горівки порцію випить, не то що. Гай-гай!... та ще гай!...

Да не довго ми нарозкошувались у тім Відні: місяців з вісім, чи що: аж тут пише Француз до нашого пана цісаря, щоб то ішов бит-ця з ним аж на Італію. — От і помашерювали ми на сам Божий Великдень. — Оттаке то було!

А що вже нас у тій Італії біда наїла ся, то і не сказати! Бємось, було, і босі і голодні від ранку аж до самого вечера, а прийде ніч, де-б то чоловікові припочить: а тут як люне дощ! як з кофи. Наче нечистий[1]) з його ллєт-ця. Да то-б усе таки нічо', коби ми були мали хоть єдиоралів, як треба. А то водят нас, було, як тих сліпих старців; а сами ще гірш дурні од[2]) нас, простих жовнїр. От і ударав Француз напасти від нашого царя: половину Італії, а може й більше, — не знаю. От таке то!

А під Солферином били ся ми од самого досвіта аж в темну ніч. Боже, що бились! — — не то що, але зубами кусались, так бились! — О... да не один там камрат любий поляг головою... кулї сиплют-ця як град та свищуть тобі коло ух, знай та гадя. А як гукне гармата, то вже десять або кількі хлопців так і ляжуть, мов підкошені...

А в ночи звелїв нам полковник іти помагати грабарам побитих ховати. От і викопали піонїре три ямі, такі великі як світ, а ми ходимо при місяцеві, та зношуємо сердешних на вічне спочиваннячко. Було їх мабуть сот з пять, — і наших, і Французів, і Талїянів.

* * *

---

[1]) В перводруку: Нечистий. [2]) У Драг.: від.

Ношу я з Саґанюком, що ношу, — геть були ся обкрівавили, — аж там лежить Таліянчик молоденький, убитий. Приходимо ми до його, а над ним над головою сидить дівчина, та плаче-плаче! »Братіку,« каже, »братіку мій сердечний, за віщо-ж ти мене бідну сироту у широкому світі покинув — покинув!... братіку мій, дорогий мій, життя моє!«

»Да годі вже, годі дівчино,« кажу я, »тількі побиват-ця; понесемо твого братіка до гробу«.

»Ні, ні!« каже она, а сама схопилась мов без ума, — »я свого братіка сама поховаю. — Тай стала копать яму під тополею, — — яке там з еї і копання було!... от відоймив від неї рускаль, тай викопав сам яму. — Най Бог прийме.

А мій Саґанюк стоїть проти сердешньої дівчини, та так ся вже дивить на її приязно! Цілий світ забув мабуть дивячись на Волошку. — А я так і гукаю: »Іванку,« кажу, »мій Іванку! — чи що тобі отце — Іванку!! — — — ходи та поможеш ми грішне тіло до гробу скласти!« —

Він ледви схаменувсь. — »Ходи,« кажу, »та спустимо тіло в яму«. —

От і поховали ми бідного Таліянця. — Дівчину лишили куняючи на могилї, а сами пішли.

*

* *

Прогула і війна. — Цісар не з'умів уже що робити та помирився з Французом. А що цей бородатий напасти узяв, та що народу хрещеного погибло — усе пропало.

А нам дали марш на Буковину, до дому! — ми вже не раді, ні!! цілу дорогу сміємось та гуляєм, мов навісні. — »Еге«, говоримо — »подають нам в Чернівцьох урльопаси — оттож то вже погуляємо та погуляємо.[1]) та набудемось у нашім краю та межи нашими людьми

[1]) У Драгом. пропущено.

та в своїм селї!... Оттаке ми собі було маршем правим а скоро дадуть нам де раст, а ми в присюди, або козака як удремо! — Нехай стара вязне.

Лиш Саґанюк ув одно чогось задуманий ходить, не веселий. — »Що тобі отце, братїку?« — »стану я 'го не раз питат-ися,[1]) — »чи ти лиш не хворий що? — уповіж минї, сизий, що треба. Або цилюрика закличу?« —

»Ий та де-ж там!« стане він ся було одтинать. — »Ану лиш — заспівай минї тої:

»Мудрому бути, мудрому бути,
З кременя[2]) вогню дути:
Ще мудрійшому, ще[3]) хитрійшому —
За дївчину забути!

А я співаю. —

(А на другий раз — дасть Бог дождати, — ще якої утну!)

Друковано в »Ниві« р. 1864, ч. 8 стор. 120—122. У Драгом. стор. 57—60. Передруковуємо з перводруку.

---

[1]) У Драг.: питаться. [2]) У Драг.: з кременя. [3]) У Драг.: ще й хитрішому.

Співанка

для таких що кохали ся.[1]) а не вібрали ся.

склав **Юрій Федькович.**

Співаєт-ця на той голос, що: „З'їздив єм коника, з'їздив єм другого“.

Ні ружі с[2]) калинов. ні калини з ружев
Не пий ти до мене, несужений друже:
Не печаль мойого ти роду;
Не тручай без часу до гробу!

Як мині не пити до тебе, голубко:
Медок солоденький у золотім кубку.
Золотий мій кубе. ти кришталь.
Втопю[3]) я у тобі ввесь мій жаль!...

Забувати. милий. забувати треба.
Може так судила нам Пречиста з неба:
Забувай. мій милий, забувай! —
Коли жаль на серци — прогуляй!...

Заграйти-ж[4]) музики. заграйте-ж ми даже.
Нихай[5]) погуляю. коли мила каже. —
Заграйте ж музики таку йгру:
Нихай погуляю та й умру.

---

[1]) В перводр.: кохались. [2]) В автографі було: с калинов, опісля поправлено червоним — мабуть рукою Горбаля: з калинов. [3]) Так в автоґрафі було написано автором: опісля рукою редактора поправлено: втоплю. [4]) Так в автоґр. опісля рукою редактора поправлено: заграйтеж. [5]) В перводр.: Нехай.

А як у кедрову домовину ляжу,
Я до тебе, дунко, звіздов перекажу:
Прилітай, голубко, на той світ!
Там розлуки серцю уже нїт! —

А знаєте, братцї, против кого я отцю співаночку складав? Против мої[1]) сестрички, любої мої[1]) та красної мої,[1]) що так і стоптали долю єї[2]) молоденьку, знай ту фіявочку весняну ногою!...

Да і красна-ж бо була, красна, знай та зіронька ясна, що на широкому небі мижи[3]) усїма сіяє! А що вже полюбила собі хлопця вродливого та ружевого, та чорнобрового, та кароокого, що так цїлий світ єму[4]) й дивував ся! Мабіть і царівочки дочка пішла би була за його[5]), не то що! —

А батько і знати не хочуть. — Що, кажуть, я би свою дитину за жовніра дав? (а він серденний був капралем), — нїгде нїколи! Що неня напросились та наплакались, що я наблагав ся та наумовляв[6]) ся — годї! — Нехай, кажуть, їде за него.[7]) а я їй благословити не му, да і весїлля єї[8]) не справю.[9]) От і оддали за одного удівця старого-старого, знай у яму закопали.

А він, сизий мій (моїй[10]) сестри милий отце), став напиватись; що було заробит,[11]) те й пропє (а він бідний був,[12]) мусїв заробяти[13]). А скоро сестру мою де побачив, чи на базарі, чи так де у селї — ого: він уже й там! і меду зараз і вишнику і вина; сплує, напуває.[14]) А вона[15]) так і просит-ця: Василю, каже,

---

[1]) Так в автоґрафі; в перводр. змінено на: моєї. [2]) Так в автоґрафі: опісля поправлено наукою редактора і надруковано її. [3]) Поправлено в автоґрафі рукою редактора і в перводруку: межи. [4]) В автоґрафі було: єму; поправлено рукою редактора і надруковано: йому. [5]) В перводр.: за него. [6]) Первісно було в автоґрафі: умовяв ся; опісля змінив сам автор: умовляв ся. [7]) В перводруку: нього. [8]) В перводруку: їй. [9]) В перводруку: справлю. [10]) В перводр.: моєї. [11]) В перводр.: заробить. [12]) В автоґрафі було: знаєте; опісля перечеркнено. [13]) В перводр.: заробляти. [14]) В автоґрафі було первісно: пити; опісля поправлено рукою автора. [15]) В автоґрафі було: вже; опісля перечеркнено.

Василю, бій ся Бога, не чини слави між людьми, не губи мене!...» А він: «Що,» каже, «по славі, коли долї нема!» До пів року і поховали.

А у два місяцї, ще й не сповна, і сестру: вяла, вяла, доки не зовяла. — А скільки там нї фіявок[1]) цвите, що лїтечка на єї[2]) гробу! Піду, було, у недїлю, та цїлий оберемок назбіраю.

»А де то таких пишних нарвав?« — питают[3]) батько.

»На Катрині[4]) могилї« кажу.

Друкуємо з автоґрафу (власн. Руск. Бесїди в Чернівцях), 2 листки такого самого пожовклого паперу, на якому написані оповіданя »Побратим« та »Кобзарь і жовняри«. На другім листку підпис автора.

Оповіданє се надруковано перший раз у »Ниві« з р. 1865 стор. 235—236.

---

[1]) В перводр.: фіялок. [2]) В перводр.: її. [3]) Рукою редактора поправлено і надруковано: питають. [4]) В перводр.: Катриній.

Три як рідні брати.

Повість.

I.

Мині ще й дватцять рік ледви було, як уже кучерики мої золоті облетіли! Навіть і попрощатись не пускали, але звеліли[1]) від разу йти до компанії. З тяжков бідов відпрохав ся на три дни до дому.

А дома сум та плач. Мати розболілась, ридаючи (батька давно вже не було на світі), сестри неначе з ума зійшли, таке заводя. Лиш брат мій Онуфрій сидить собі кінець стола, неначе то не мене відобрали. Білий-білий та сухонький! — лиш очи світя.

Братіку, кажу, а вам мене не жалко? Він мині на це нічо не відповів, тільки дві сльози великі-великі покотились по красному та зовялому тому личку. — Заплакав і я собі, попрощав ся та й пішов.

II.

Служу рік, служу другий, ні смутний ні веселий. Нічо мене не займає, нічо не тішить; тручаю свої дни[2]) як вильми. Тільки того й розжитку, коли стану, бувало, на стойці, та собі тихесенько поплачу, або Богу помолю ся. Тогди мині неначе та недура розсунет-ця:

---

[1]) У Драгом.: велїли. [2]) У Драгом.: днї.

і зіроньки засіяють іначе, і місяць усміхнет-ця і соловейко процебече. А я собі стану, зіпру ся на ясную свою зброю, та слухаю або дивлю ся.

А у касарни, — от як у касарни: гомін, зойк. Де хто лає, де хто бє: де кого знов другі бють. — А я собі — от як то я, все мовчу, та своє діло роблю. Пан капраль Косович не раз бувало й кажуть: »Це, кажуть, »чоловік камяний: я би так не з'уміг жити на світі!«

»А щож,« кажу, »пан капраль: ми не можемо бути всї однакі«. — Тай знов мовче.

Одного вечера[1]) сидимо ми собі в касарнї. Де хто ще порает-ця коло рунтунків, де хто вже покутав ся та люльку собі курить, з камратом розмовля де що, а я стою собі у вікнї та думаю. Аж тут прибігає капраль зо дня. — »А нема тут — каже — Шовканюка Йвана?«

Мене неначе би серпом чирк. — »Я озде, кажу.

»Завтра до рапорту; тобі лист прийшов«.

»Нїчо«, кажу.

А камратя так зараз і в жарти: »Еге,« кажуть, »з грішми! Шовканюк завтра платить!«

Добре вам жартувати, думаю я собі, да не так то старій бідній вдові дїти годувати, да ще до того й боля обходити. — А мій брат, знаєте, вже три роки як з постелї не встає: сохне та кровйов ув одно дише.

III.

Другої днини рано зібрав ся чисто, прихожу до рапорту. Капітан такий сердитий, недобрий: приходить до мене:

»Як зовеш ся!« грімнув.

»Так і так, кажу.

»На,« крикнув — тай шпурив минї лист у лице. Навіть і не подивит-ця на чоловіка, а хоть подивит-ця,[2]) то неначе собака крізь пліт.

---

[1]) У Драг.: вечора. [2]) У Драг.: подивиться.

Поніс я свій лист до одного фрайтера, що знав читати. »Ану,« кажу, »фрайтер, прочитайте мині отцей лист, бутьте такі добрі!

»Чому ні, каже, »прочитаю«. Та і став читати. А я слухаю.

»Братіку мій дорогий та любий! — читає фрайтер, а мене гіркі чогось так і обіллили! — »Далї, прошу, »далї!«

»Ти вже мене не застанеш, бо я на смерти. Да не вдавай ся в тугу, любий: ти знаєш що я не жив на світї а карав ся«.

Коли зможеш, приходи на урльоп, Іване, бо мати наша сама остаєт-ця — Сестри пішли в найми, а Василька взяли в двір до волів«.

»Волики продав, ні-що було робити: за податки душу брали. І кожух свій мусїв продати; але сардаки оба ще стоя: коли не закрадуть у похорон, то понаходим«.

»Вуйко Андрій дуже нас укривдив: і послїдну коровину з загороди займив. Але не споминай йому[1]) лихом, як вийдеш. Усе таки свій своїм«.

»А теперь, брате мій Іване, брате мій рідний, прощай мене; і перший раз, і другий і третий! — А коли тобі Бог поможе, та будеш мати з за чого, споминай мене.

Твого рідного брата

Онуфрія«.

IV.

На другий день пишу ся знов до рапорту. — »Co chcesz?« — крикнув капітан, а очи ходя в него, знай у тої гадини пажаристої.

»Прошу послушне пана капітана хоть на два місяцї на урльоп. У мене....«

---

[1]) У Драг.: його.

Господи, як утне мене в лице! — кров тільки почуріла по білому кабатови. »Я вам,« каже, »урльоп дам, ви сякі такі сини! — До гарешту з ним«.

Завели мене в гарешт, мині байдуже. Сижу собі, неначе то не я. — »Ти достанеш буки,« каже капраль відо́ дня.

»Нічо«, кажу.

І обгорнули мене думки та гадки. — Піду, гадаю собі, та утоплю ся: чого в світї більше й жити? — Там хоть побачу ся з братїком своїм рідним, а тут тільки бють та збиткуют-ця. — Боже ти наш, Боже!...

V.

На третий день ведуть мене знов до рапорту. — Я стою: рапорт великий, капітан звелїв прийти усїм Словакам, що сорок-осьмого року на Угорщинї були половили. Було їх у нашій компанії більш як двадцять мужа.

»А що,« питает-ця мене капітан, »чи будеш ще на урльоп проситись?«

»Нї вже,« кажу. — А думка в мене одна: коби по рапорті — піду, та втоплю ся.

Приходить капітан до Словаків: »А що,« каже, »прийшло, аби вас пустити до дому«.

Вони так зраділи, Господи!

»Шкода мині вас,« жалує капітан, »ви хлопцї годні. — А може має хто з вас охоту остатись рік з оден в компанії? — вам добре буде«.

Нї чичирк.

»А ви, капраль Бая, не маєте охоти ще з рік послужити? У мої компанії добре!«

Цїлий рапорт як раз усміхнувсь. Наш капітан та про добре говорить!

Але Бая не много думав. »Пустїть,« каже, »пан капітан, Шовканюка на урльоп, то вам ще рік служитиму.« — Оттак!

Капітан не йме віри: то на мене дивит-ця, то на капраля. »А це, каже, як?

»Оттак, як кажу: пустіть Шовканюка на урльоп, то вам цілий ще рік служитиму. — Пустіть, пустіть, пане капітан: в нього брат помер, в нього стара слаба мати з голоду погибає«.

»Про мене, каже капітан подумавши хвильку. Шовканюк іде на урльоп«.

VI.

Другої днини дали мині урльопас, дали кабат дранкавий, дали мантлину стару-стару та дєраву, тай пустили. А я такий уже рад! — »А де, кажу, »мій пан любий та золотий? де пан капраль Бая?

»Да нема, кажуть, »пішов у місто«.

»Ох мині лишенько! а я щоб з ними не попрощав ся? Я ждатиму, доки вони не вернуть з міста.

»Да не дожидай ти богацько, — каже де хто з цуґу, »а то фельфебер як тебе захопить, то матимеш ся«.

Коли так, то хиба йти — думаю я собі, — а мойому пану капральови най Бог дає, що сам розуміє. — Оттак думав я та й пішов.

А за містом — я й ні в той бік, а пан капраль Бая як раз проти мене. Я так зрадів! »Пан капраль!« кажу, »а я думав, що я з вами вже не побачусь. Чого ви так борзо пішли?

»Да я умисне, кажуть вони, »бо я мав ще з тобою говорити дещо. — А багацько тобі миль до дому? — кажи правду«.

»Сорок миль, да ще й кілька, кажу я.

Вони на те нічо', лиш дивлют-ця на мантлиночку мою[1]) дєраву, тай кивають головою. А то студінь така, Господи! — сказано перед різдвом.

»Ходи, кажуть, »у шинок, випємо вина!«

---

[1]) В перводруку: тою; се очевидно друк. похибка.

Випили ми вина — Господи, що добре: я го доси і не пив. Оттакого, думаю я собі, коби то братікови тому хворому винести, (бо в мене все на гадці, що я братіка свого ще застану). — »Ну нічо'.« — гадаю я собі — »коби то вчинити ся на Віжници: ні їсти, ні питиму цілу дорогу, а вина мушу свому братчикови винести«.

Час мині до касарні, стали нарешті пан капраль казати, виймають пять левів баночку, тай дають мині. —

А це на що?« кажу я.

На дорогу, здаст-ця, кобих більше мав, то я би тобі і більше дав, а так не маю, бери що є«.

Да я, кажу, »зафасував два леви срібні: мині доста буде«.

Вони аж розсердились. Коли я тобі даю, то бери,« кажуть. Коли вже не те, то хоть кожушок собі купиш. Тепер студено«.

Не хотів я їх більш гнівати, узяв. За два леви, думаю я собі, куню неци добру хустку, тепленьку, за лева шовкову хустку братови до шиї, а по левови кождій сестрі по рянтухови тонкому та широкому.

Попрощались: подякував свому пану капральови як умів, тай пішов. А тут не студінь, ні! аж око вяне.

VII.

Ще і тиждень не минув, а я вже на Віжници. А це саме святий вечер; по хатах світло видко, чути, як добрі люди радуют-ця, сидя при вечери, а я собі йду з ціпком у руках, та думаю, що то теперь у мене дома діет-ця. Братіка мого мабіть уже й не має на світі!... А що непечка, а що сестри? Але побачу, думаю я собі! домів нема вже більше як чотири милі маленькі, на опівніч стану, або і борше. Посмотрив за торбинку, чи є всі дари та гостинці, що у Бистрици, йдучи, накупив? — Є всі, йду далі, навіть і в вікна не дивлю ся, так іду. А тут так мене і тисне щось коло серця, неначе не що мене за серце, і дрімлет-ця

мині. неначе я пяний. або що, а я нині і крипечки хліба в устах не мав, не то що. Да не те. щоб не було: були в мене в торбинці і два колачі пшеничні плетені, і фляшка вина доброго, і риби визнини штука. — Да не буду їсти, думаю, домів принесу. А тут мині так і позіваєсь! Сяду, думаю собі, припочину мінуточку, а вітак скоріи і піду, як відотхну. — Сів собі на якимсь там приулку, в очех замрійло, за серце ймило. — Це я змерз, думаю собі; хотів встати — не здужав, поваливсь у сніг. — Ратуй святий Николаю, в тяжких бідах теплий наш заступниче, ратуй!...

VIII.

Прокидаюсь — а я вже не в снігу, а в гарні, теплі постели. Над мною стоїть оден жандарь, красний, молоденький. Бачили ви того ангела, що в Черновцех у святі Параскеві на лівих дверех намальований? — Такий і це жандарь був, благий та ясний. — Стоїть надо мною, та дивит-ця мині в вічи.

Я так і стрепенув ся. Ох мині лишенько, кажу, »а я де отце?«

»У мене,« каже жандарь, »як у рідного свого брата, або ще ліпше. Не вставай, серце, ти дуже хворий«. —

Я зараз нагадав собі і Опуфрія, і Баю, і урльоп. »А це,« кажу, »як я тут зайшов?«

»Богдай[1]) і не згадувати,« каже жандарь, »учора, з вечері йдучи, найшов я тебе під одним будинком, без душі«.

»Боже, милий Боже!...«

»Так тобі треба,« обізвав ся другий жандарь пузатий, що по хаті собі ходив та люльку курив, »не пий лайдако!« — А я тої днини і води в устах не мав, не то що. — Такі то люди.

---

[1]) У Драг.: Водай.

Молоденькому жандареви тільки сльози в очех закрутились. Покивав головою, тай сів собі коло мене на постели. — Пикатий вийшов з хати.

»Пане,« кажу, »а мундур мій варе є?

»Є,« каже, »не жури ся: і мундур є, і торбинка і урльопас«.

»В урльопасї,« кажу, »був лист«.

»Є і лист,« каже, »я находив«.

»Коби я знав,« кажу, »де мій мундур, я би збірав ся.

Доста невеселий був жандарь, а ще засміяв ся. »Коби,« каже, »за три днї, то би добре«.

Я аж не зумів ся. »Що ви отце кажете, пане? Ви не знаєте, як у мене дома!«

»Я все,« каже, »знаю. Але дохтор велїв тебе не пускати.

»А де-ж той,« кажу, »дохтор?«

»Він зараз повинен надійти; я вже післав по нього«.

Прийшов і дохтор. »А що,« каже, »як тобі?«

»Добре,« кажу. »Пустїть до дому«.

»Ще тобі не можна,« каже дохторь, »ти ще дуже слабий«.

Я так і став благати! »Пане,« кажу, »пустїть мене! — В мене дома от як, та от як. — Минї вже недалеко«.

Жандарь чварснув щось до нього по нїмецки.

»Про мене,« каже дохтор на решті: — »завтра можеш йти, а сьогодня лежи минї ще в ліжку, та пий отцї лїки, що я ти приніс. А тїло масти собі отцев мастев«.

Я так і зрадів! — »О дякувать же вам, пан дохтор!«

»Не минї дякуй,« каже дохтор, »а отцему панови; бо як би не він, а ти би вже не жив на світї«.

IX.

Лежу я в ліжку та думаю: коло мене сидить жандарь та люльку курить. »Чого,« каже, »так задумав ся, серце?«

»Чи-ж нема чого?« кажу.

»Не жури ся, брате, Бог батько. Лихо мине, гагаразд буде«.

»Хто би збаг,« кажу, »що з моїм братом стало ся: коби 'го ще хоть живого застати«.

»Аби ти, та я здоров,« каже жандарь.

»Мене неначе ножем уток.« »Або ви знаєте?« кажу.

»Твого брата учора тиждень ховали«. Тай сплакав.

»Або ви,« кажу, »мого брата знали?«

»Я,« каже, »не мав вірнїйшого товариша на цїлі ці ваші Буковинї«.

»А ви-ж відкіля?«

»Я? — О я з далеку, друже, я аж з тої великої Німеччини. — Не будеш знати«.

»А так — якже-ж ви пізнали ся з Онуфрієм?«

»Я не раз,« каже, »у вас на кватири стояв: от і пізнали ся. Як то було таку щиру та любу душу не полюбити? — Царство йому небесне«.

»А сестри мої, не знаєте, чи прийшла хоть одна до дому? Бо брат минї писав, що обі в наймах«.

»В наймах,« каже жандарь, »а сам так і почервонїв!...

Чудно минї, та дивно минї.

X.

Другої днини уже минї лїпше. Богу дякувати: зібрав ся тай хочу йти.

»Жди,« каже жандарь, »по тебе зараз віз приїде«. За годинку був і віз; сїв я тай поїхав.

А домів як прийшов, то мало з ума не зійшов, так то я застав. В хатї студінь; неня лежить на печи ледви жива, Василько пригорнув ся до неї, та просить хлібця дріжучи: а я на двері.

»Добрий день вам, ненько, що дїєте?«

»Чи то ти там, синку? — Дай-же тобі Боже здоровля, що прийшов, а то я вже не гадала з тобов ся видїти. Гину, синку, з студени та з голоду«.

Я скинув борше дранкаву мою плащину, тай укрив неню, а сам ухопив сокиру, що стояла за лавов, та в ліс! За малу годиночку були і дрива[1]) в хаті, і вогонь гарний у печі. Для рідньої неньки борзо дривця рубают-ця!...

»О, простибіг же тобі, синку!« кажуть неня, скоро почули вогонь у печи. — »Ходи сюда, душко, най тебе переблагословлю!«

Поблагословили. »А коли,« кажу, »Онуфрія прятали?« —

»Передучера тиждень минув,« кажуть неня.

»А що казав? як умірав?«

»Нічо' не казав, синку мій, лиш у в одно тебе сподівав ся — дожидав. Нема — каже, Іванчика, нема братіка мого рідного, нема!... а мині все причуває ся, що він іде: він недалеко мене, він прийде. Та як зітхнув тогди, синку мій, так і Богу душечку дав. Не діждав братіка свого рідного побачити, що' го так дуже щире дожидав!...

Десь коло опівночи позбігали ся і сестри з села. »А що,« кажу, »сестрички: ви, бачу, вашу неню гарно дозираєте, ні що казати! — як би не я був нагодив ся, то зо студени гибли, і сами і дитина...

»А щож, бадічку,« одрікают-ця сестри плачучи, »коли у таких панів служимо, що і до церкви не пускають, не то що. От же тепер викрали ся...

А также не будуть вам нічо' казати?«

»Та нехай уже кажуть: нехай нас і вбють, а нас кортіло з вами побачитись, бадічку. Не гнівайтесь!...«

Мині жаль аж серце розриває, але нічо' не кажу, мовчу: виймив дари та й роздав. Лиш та хусточка шовкова, що братікови свому купив, лишилась!...

XI.

Другої днини пішов я до жида. »Давай,« кажу, »на роботу!«

---

[1]) У Драг.: дрова.

»Коли хоч, а ти бери на сажнї« каже жид.

»Нїчо',« кажу, »озьму і на сажнї«. Взяв три кірцї хлїба, взяв соли, взяв гроший, роблю, так роблю, аж піт крівавий з мене йде! а минї здавалось, що це не робота, а іграшка: для рідньої неньки немає тяжкої роботи...

Роблю я оден тиждень в лїсї, роблю другий, аж тут прибігає дитина плачучи:

»Бадїчку,« каже, »ідїть д' хатї,[1]) бо неня дуже слабі«.

Покинув роботу, — біжу. Прибігаю домів, аж неня вже без душі. І свічки нікому було в руки дати. — Оттаке то бідного'... »А чимуж ти минї, синку, давно не дав знати?« лаю я на хлопця.

»Я хотів, бадїчку, коли-ж бо неня ув одно мене не пускали,« повістує хлопець плачучи. »Ви, ненечко, слабі, — я піду за бадїчком у лїс?« — »Не йди, синку,« кажуть неня, »а то ще тебе собаки де нападуть та перепудя. — Не йди синку, я не слабенька«.

XII.

Поховав я свою неньку, а сам облїг. Лежу, так лежу, що ледви й тямлю ся. Прийшов піп: »Плати за похорон«.

»Погодїть минї, пан-отчику: видужаю, та вам або заплачу, або віроблю!«

»Нї, таки плати зараз!«

»Що-ж я вам дам, добродїю, хиба душу?«

»Чорт по твоїй души. — Плати та й годї . . . . минї . . .«

»Маю ще онде в торбинї дві парі шмаття комісьного, та кілька щіточок, хіба то беріть; більше нїчо' не маю. — Ще і хусточка шовкова за два леви срібні.

»Сюда з ним,« каже піп, тай ухопив торбинку, що висїла минї над головами. Подав паламареви, а сам пішов клинучи та тріскаючи.

---

[1]) У Драг.: до хати.

Аж тут уходить і війт з десятником. — »А ти, каже, »набрав у жида на сажні, чом не робиш?«

»Коби я годен,« кажу, »я би робив, а так сами видите, що не годен«.

»То дай заліг,« каже війт, »або підпиши ся на ґрунт. Жидівське не сміє пропасти«.

»Жидівське,« кажу, »не пропаде, а я на ґрут не підписую ся, бо до того є сироти, не лиш я. — Коли подужаю, а я жидови відроблю, ще й камату »му заплачу«. —

Війт насварив на мене тай пішов, але жид поганий не ждав; в тиждень чи як, прийшов мене фантувати. А я ще лежу. Записали і ґрунт і хату в заліг.

Я сижу на постели, та сплакав. Так ревне плачу, що аж серце з мене вискакує. — Аж тут убігає Нестерюк Яків; убіг, тай зупинив ся коло дверий.

»Добрий вечерь, брате!

Добре здоровля. Прошу: сідай«.

Най увесь гаразд у тебе сідає. А тебе забрали?

»Забрали,« кажу.

»Шкода, що і шкіру з тебе не здерли,« упік Яків.

»Від тебе, брате Нестерюку,« кажу я, »мині і таке слово миле. Ми в оден раз товаришували.«

»В оден раз!« повторив Нестерюк гірко, — »а теперь?«

»Теперь я у печалї, у великі печалї. Не годит-ця мині вірного товариша займати«.

»Ти дурень!« (не протів вас говорячи, четці мої любі!) — »ти дурень!« ще раз повторив Яків, а сам пішов, і бувай здоров не сказав. — А другої днини приносить мині жид письмо: »На тобі, пак,« каже; »Яків Нестерюк вже мене закутало за тебе«.

»Як то закутало?« питаю я.

»Оттак закутало, що твою роботу переймило на себе. — Воно пак сьогодня вже за тебе латри в лїсї рубає«.

XIII.

Яків Нестерюк був з нашого села, парубок годний та щирий, такий уже щирий, що й не сказати. Доки мене остригли, то ми собі товаришували, а вітак уже і не бачились більше, бо він далеко від нас сидів, аж на другім куті. — Тільки неня покойні мині уповідали, що він, заки я був у війську, остав ся від вітця і від матери та тепер сам собі ґосподарює, тільки з сестрою, (бо їх лиш таки двійко було). Мене не раз кортіло до його піти, відвідати, та все не смів; така то вже, бачите, натура. Як би був сам до мене не прийшов, то хто знає, коли би ми були і побачились.

Другої днини, чи що, прибігає вечером до мене: »А що діеш брате?«

»А що-ж би-м,« кажу, »діяв, — лежу«.

»А знаєш ти, чого я отце прийшов до тебе?«

»Чутиму«.

»Я хочу йти до тебе сидіти, або ти йди до мене.«

»Як отце?« питаю я.

Оттак каже Яків. »Ти хворий, хто знає коли видужаєш, а тобі треба кого в хату, не то щоб обходив ґосподарство, а те, щоби тебе розважав. — От Бог дає далї і весну на дворі: треба закладати, орати, сїяти«.

»А твоє-ж ґосподарство?«

»За моє не журись: я і свого догляну і тут буду. — Так і завтра кочую ся хиба до тебе?«

Я хотів щось казати, але він не дав. »Ти дурень!« каже, тай пішов свищучи у двері.

XIV.

Іде дощ, доки іде, а вітак і сонічко загріє. Оттак і на мене: Яків переніс ся до мене, довг мій відроблений, поповя заплачено, сестри повислужувались та повертали домів, а я сам став помалу дужати. Яків у мене як рідний брат: і мене розважає, і весну ро-

бить і співає, як той соловій у гаю. Мині весело. Аж тут прибігає гайдук з бецирку: »Іди, каже, »пан староста тебе потребує!«

Прихожу до старости. »А що там,« каже, »небоже: подужав?«

»Подужав трохи,« кажу.

»А дома як?«

»От як,« кажу: »сироти вічні, без вітця і без матери. — Як мене, не дай Боже, поволають, пропало все: і ґрунт і ґосподарство«.

»А як ти слабував, хто тебе кутав?«

»Яків Нестерюк,« кажу.

»Годний хлопець,« каже староста. »А знаєш, чого я тебе кликав?«

»Пан світлий скажуть!«

»Прийшов тобі абшит«.

»Мині абшит?« кажу я. — а тут з радіщ аж не стямив ся. — »Як то може бути, пане?«

»Я писав за тебе до міністерії, бо мині жандарь Тайвер усе уповів.«

»Котрий то жандарь?« питаю я.

»А той, що тебе на снігу замерзлого найшов. Я все знаю«.

»Пане мій годний!« кажу я, тай упав старості в ноги. »Пане мій добрий: дай Христе Боже, аби ви ніколи на лихе місце не ступили!«

»Годі вже, годі,« каже староста. »А тепер іди собі домів, жени ся, та ставай на ґосподаря. Вже доста бурлакувати, — час раз і людьми стати!

XV.

»А що там,« питает-ця Яків дома.

Я показую йому абшит, тай уповідаю, що мині староста казав. — Яків посумів.

»Нестерюку«, кажу, »брате: А ти не рад, що я вже на воли?«

»Рад,« каже, »та й не дуже!«

»А то чому, соколе?«

»Нічо', каже, все добре«.

»Ні, ні, кажу я, »ти мене так не збудеш: уповідай, що таке«.

»Оттаке, коли хоч знати: нам не бути вже в купі«.

»А чиму?«

»Бо тиму: Ти оженишся«.

»Ну, та оженю ся; та вітак?«

»Ти дурень, каже Яків а сам став свистати. (Це він бувало осїгди так, як осердит-ця чого).

»А що би з того було, як би ти одного дурня послухав? кажу я.

»Буду слухати, каже.

»Дай свою сестру за мене«.

»Ой?«

»Та бігме!«

»А я що буду робити самий дома?«

»Зо мною жити, коли ласка твоя. А ні, і ти женись, та станемо оба ґаздами«.

»Гм!« каже Яків.

»Так брате!«

»Коли так, то хиба й я женю ся?«

»Ану жени ся, братїку: без жарту«.

»А даси за мене свою сестру?«

»Моя сестра сирота, а ще до того й бідна. — А ти багач!«

»Ти дурень, каже Яків, тай став весїльної свистати. Даєш чи не даєш за мене свою сестру?«

»Хоть обі, любчику!« кажу я. — »А я-ж« —

»А гов!« крикнув нам хтось зза плечий. — (а ми отце в саду розмовляли, уже в вечер), »не роздавай усї, бо й мині треба лишити хоть одну!«

Ми обіздрілись, а мій жандарик молоденький стоїть нам за плечима, але лиш у мундурі! без зброї, тай паличка в руках.

»А це ви, кажу, »пане мій золотий, ангеле мій добрий, що-сьте мене два рази від смерти відкупили? Пане мій делїкатний та дорогий!...«

»Та бо гов тобі вже з тільким паньканням!« каже жандарь. »Я вже й не пан, я такий мужик, як би й ви«

»Отце би то?« кажемо.

»Учора дістав абшит. Але нехай вам крайним словом скажу. Я дома не маю ні вітця ні матери, ні родини такої, аби мині до душі. — От задумав собі оттут між вами оселитись. Маю пару гроший, куплю собі ґрунт гарний, покладу хату, справлю худобу, тай буду собі жити, коли Бог поможе, бо я знаю ґосподарства«.

Я так зрадів. Господи! »А ви-ж би —« кажу.

»Та бо гов — уже с тим тільким виканням!« грімнув жандарь. »Не кажіть мині »ви,« але таки по нарубоцьки »ти«.

»То нехай же буде й »ти«. А ти-ж би, кажу, між нами, простими Русинами хотів жити?«

»Я,« каже Тайвер, »той руський край, та ті руські люде так полюбив, що і не сказати. У вас, каже, »так якось сердечне, звичайно, красно: а у нас, на тій нашій Німеччині, холодно якось, нудно!«

»Та бо тобі треба женити ся,« каже Яків до жандаря. »Без жінки не йде ґосподарство в лад«.

»А ти як гадав?« каже жандарь; »женити ся відки голова! Що варе моя Оленочка та чарівочка діє? серце моє!«

»Яка Оленочка?« питаю я.

»Або твоя сестра?« каже Тайвер.

»Як це?«

»Оттак це: ми двоє любимо ся, тай годі! — Ти не знав?«

»А я-ж би відки знав?« кажу я. »Олено, ходи сюда зараз!« крикнув я.

Вона вийшла, да така вже вам засоромлена, що і світа Божого мабіть не видить. »Дівко,« кажу, »а я отце що за речи чую? О—о!«

Вона мині в ноги! »Бадічку,« каже, »простіть мене, я согрішила. Я вже більше не буду!«

»Вже більше мене не будеш любити?« каже жандарь, а сам і собі засоромивсь. »Що ти мині казала? знаєш, тогди, коло кирниці? — га?«

»Ий та бо ти все з твоїми вигадками!« каже бідна дівка плачучи.

А я тобі тогди не казала, що то таке буде? а ти все своєї!... О падоньку-ж мій! Бадічку, не гнївайтесь на мене, я вже на него анї подивлю ся більше. То він, біг-ме він винен, най сам скаже: хто кого перший раз зачепив? Та ще і з тим морганиям своїм поганим!...«

Ми як стояли, так усї і засміялись! »А тепер що буде?« питаю я жандаря.

»Тепер оттак буде,« каже він. »Я остану в тебе, доки собі де ґрунт не напитаю, та не справлю, що треба. Тим часом дасть Бог і Великдень, а по Великідни і Зелені святки, чи як там, буде і весїлля. — Згода? —

»Та бо ти не чув, що Олена тебе і знати не хоче?« кажу я жартуючи.

»Та я, бадічку — я лиш так — я Біг-ме лиш так — я...«

Не цїр ся, небого, тільки, але скажи таки по просту, що любиш, та й годї. Минї тутки комедії твоєї не потрібно«.

»Я лиш трошечки, бадічку. Біг-ме лиш трошечки!«

»Коли лиш трошечки, то я тебе за него не оддам. Що би то,« кажу, »за тривок між вами був, як би ти свого чоловіка лиш трошечки любила«.

»Та бо я го буду дуже любити!« каже бідна дївчина, а тут так засоромилась, що мабіть не знає, чи вона на земли стоїть, чи під землею. »Коли так,« кажу, то що иньше: поцїлюйтесь. А тепер ходїм вечеряти, бо я вже зголоднїв, тільки говорячи«.

XVI.

Перед Зеленими святками лагодимо ся ми всї три д весїлю. — Тоній, жандарь отце, має вже і ґрунт свій і хату, і худоби чимало, а що вже убрав ся гарно! — По нашому перебрав ся. Нагавиці на ньому чир-

чикові, як той жар, сардак чорний, бланений, сорочка рантухова, черес у пять пряжок, кресак у золоті та в павах, а келеф хороцівський, такий уже, що такий! — А сам — хлопець-хлопець!... Сердешна Олена що гляне на його, так і зовяне. — А по руськи не рубає ні!... з роду ніхто би не казав, що це Німець: Руснак тай Руснак!

У тиждень перед весіллям, у неділю (вже і заповіди вийшли і пиво вже взяли) сидимо ми собі усі три, та радимось де що, а я журю ся.

»А ти що журиш ся?« питає Тоній.

От журу[1]) ся. Ви вже маєте кождий свою дружбу, а я ще не маю. — Тай не знаю, кого би то собі взяти?

»Або Андрія Сірмана?« каже Яків. Аж тут Марія, (Якова молода), без духу в хату. »Бадічку,« каже, »за вами якийсь вояк питає!«

»Де?« кажу.

»Та он за ворітьми!«

»Чиму-ж не йде в хату?«

Не хоче: каже, аби ви д' ньому вийшли...

»А який він?«

Русявий, високий, очи як ті фіялки сині, а як говорить, то — то ув одно моргає«.

Я не побіг, а полетів с хати. »Бая,« кажу, »пане мій годний, соколе мій ясний, чи це ви, чи я пяний?...«

»Ба, це таки я сам. Наш реґемент стоїть тепер у Черновцех. — Я чув, що ти женишся, (бо я за тебе ув одно перевідував) — от і випросив ся на 14 день на урльоп, щоб то в тебе погуляти вже та погуляти! Чи добре я отце зробив?...«

»Ой,« кажу, »пане мій срібний, пане мій дорогий, орле мій сизий!... а сам так 'го обіймив, трохи не задушу.

»Та гов-же бо, гов,« каже Тоній сміючись. »Ліпше просім отцього пана, аби тобі пішов у дружби«.

»У підскоки!« каже Бая.

---

[1]) У Драг.: журю ся.

»Але? Але? — питаю я, та й віри не йму. Де-ж я того годен.

»Ти дурень!« каже Яків свинцучи.

»Хіба так!« кажу я, глянувши то на Якова, то на Баю.

»Ви отце пусте завели,« каже Бая.

»Ануте-ко мині лиш чарки!« а сам виймає з тобівки пиш з вишником такий, що в дві оці!

XVII.

Тепер ми вже давно як жонаті. Тоній держить мою сестру Олену, Яків Марію, а я знов Яковову Катерину. — Такий то вже тривок між[1]) нами любий та милий! — І ґрунта маємо, і худобу, і пасіку, ще і ставок хочимо собі викопати. — А з Тонієм та з Яковом жиємо собі; як ті рідні братя, сказано: Три як рідні брати. — Скоро неділя або праздник, а ми вже в купі: сидимо, радимось, балакаємо, а як нас охота збере, то і випємо по чарці, і заспіваємо собі гарно, а ніхто вже так, як моя Катруся серденько; як заспіває, то неначе в клиневий листок запіє, а Тоній за нею на скрипку. — Славно грає. А часом то згадаємо собі давні свої літа, як то ми бідували у світі, не знаючи долі. Тогди[2]) хіба посумуємо хвильку, але лиш хвильку, — вітак знову зрадіємо, звеселимось, тай порозходим ся тихонько, гарно, звичайно, сказано: щасливі. — Лиш братік мій Онуфрашко, сизий мій, не обізвет-ця між нами, не подивит-ця очима тими тихими та любими, не промовить речами своїми добірними: як спить так спить собі на цвинтари поуз батечка свого та неньки. А мині[3]) все здает-ця, що він не вмер, що він мусить відкіля надійти. Да мабіть не прийде вже, серце моє!

Друковано в »Ниві,« 1865 ч. 18, 19 і 20 стор. 273—277, 289—293 і 305 - 310. У Драгоманова, стор. 64—81.

Репродукуємо з перводруку.

---

[1]) У Драг.: меж. [2]) У Драг.: тоді. [3]) У Драг.: мині.

Ангіль хранитель.[1])

Повість.

I.

Я з Богом ни[2]) сварю ся. І про віщо? — хіба то поможесь? — І помочи ни поможе, і Бога розгнїває.[3]) і серце заріже.[4]) А нам треба ще стати буде о-перед него насуді. — так кажуть люде, то що вітак?[5]) Хіба ми можемо знати, що вітак? — Люде кажуть, що там горю конець буде? Може й буде, да те ни знаю. Чоловік сподієсь на сім світі,[6]) чого би ни мав на тім світі? матбуть тілько того й буде що та надія, та фата морґана на пущи, що нас дурить та дурить, та раї нам показує. Ми біжимо, і тов силов, що їй ни маємо, приходимо — нима нічо'! нічо' і ни було, нічо' і ни чути хіба рик лева[7]) та скомор голодної гієни. Нащо й більше.

Ми бідні були, дуже бідні, бо бадечко наш ув одно слабували, мамі ніяк було піти що заробити, бо нас шестеро[8]) дітий лишилось малих. Онуфрій, я, три дівчині і хлопчик маленький у колисці. Що було нам ро-

---

[1]) Перечеркнено в автоґр. наголовок: Безталанний. [2]) В перводруку у всіх сполученях: не, зам. Федьковичевого: ни. Сеї зміни дальше зазначувати не буду. [3]) Перечеркнено: розгнївить. [4]) Перечеркнено: убє. [5]) В перводруку: відтак. [6]) В перводр.: тім сьвіті. [7]) В перводруку: льва. [8]) Переч.: троє.

бити? — мати мусїли збувати де що було, аби ми з голоду ни загибли. Що-ж, думають собі: коби хлопцї хоть ті два старші підросли, в'ни покладуть усьо на містце.[1]) Да ни було много що й класти, бо і з разу нїчого ни було. Пару дробу, трохи одїня, от і всьо.

Мати Богу молилась та дожидала, щоб ми підросли. От ми і підросли, вже далї і парубків здоганяємо, да що є[2]) того? Онуфрій. Онуфрій наш любий та добрий!...[3]) став занипадати на здоровю, став кровйов хрікати та на груди кволитись, дознаку так як бадечко покойний. Мати лиш дивють[4]) ся на него пильно-пильно та кілько є хати вийдуть, тілько гірькими умиють ся[5]) бо в хатї, звичайно — про віщо сердешному ще й плачами тяжірь завдавати, коли він і сам знав, що єго чикає.[6]) Ни раз, бувало, як увійду[7]) з нипнаду в хату, то захопю єго, як нипньком ревне плаче.[8]) Я чипюсь що ни вижу!... да думка в мене така: з мосту та в воду!... Хіба серце може на таке дивитись?... О ангелю хранителю! — — — І вірне достоїв[9]) він коло мене, той ангіль хранитель, що я бувало так щире єго молю. Бо ни пішов я у воду топитись, але взявсь до ґосподарства, взявсь до роботи тов силов навіть, що її і не було, бо мої ровесники ще сопівки та зруби пазили, а мої вже руки від роботи лупились та кровйов закіпали. Жиди навіть, що погана[10]) віра, з мене дивувались, відки в мене тої сили такої бралось. Бувало в мене шість-сїм[11]) латер дров на тиждень утяти і скласти — то було фрашки, а що недїлї несу, бувало, і по вісїм[12]) срібних домів, ни рахувавше[13]) що собі[14]) досвітками на токарни заробю. І добре я вгадав, що взяв ту токарню у жида на відробок, бо часом на нї і по чотири[15]) срібних на тиждень заробю, а то для братчика мого любого, аби єму сердешному нї на чим ни

---

[1]) В перводруку: місце. [2]) В перводр.: з того. [3]) В перводр.: дорогий. [4]) В перводр.: дивлють ся. [5]) В автогр. переч.: гірькимисъ умивають ся. [6]) В перводр.: чекає. [7]) Переч.: прийду. [8]) Переч.: сльози утерає. [9]) В перводр.: достояв. [10]) Переч.: ни наша. [11]) Переч.: пять. [12]) Переч.: десять. [13]) В перводр.: рахувавши. [14]) Переч.: бувало. [15]) Переч.: пять.

збувало. Він. бувало, лиш на мене дивит[1]). ся дивит ся!.. О ангелю хранителю!....

І вірне достоїв він коло мене, той ангіль хранитіль. бо за тих чотири роки і довги по батькови заплатив — а було їх чимало! — і хату побив, і помости наклав, і ґлоту вбрав[2]), а на загороді бліло пасемце овечок, бинділи чотири коровиці, красувалась воликів пара. А волики то були. волики!... ни воли, але діти! — Як бувало мене на загороді обінруть, то годі було і вигулитись з мижи[3]) них: чеши тай чеши їх, хоть самі собі нівроку такі гладуни. що й муха би на них рощахлась, ни то що. Да ни много я чисав[4]) мої половії!... прийшов гайдук від війта тай каже: »Завтра рано хлопче, до вербицирки!« — А мині лиш потемніло у очех . . . .[5]) серце чуло своє горенько, та сказать ни вміло! Да серце серцем. думаю я собі: я уповаю на свого анхеля хранителя, я на єго[6]) сподіюсь!...

II.

Пригнав нас війт до вербицирки, много нас пригнав. А там панів панів!... войськових і міських і усіляких;[7]) одні руді. другі шпаковаті. треті такі, що і ни вгадав-бесь[8]) які. А оден мижи ними у срібні прошивці. да такий уже сердитий та гордий!... инпаче той черлений когут у нашего[9]) війта, що о-перед него годі було людем і дорогу перейти. От що![10]) Аж тут приходя' і два жандарі, оба в мудерупку,[11]) оден старий та пузатий, з вусами як помела. а другий молодий - молоденький, да такий уже красний, що я скоро 'го побачив так собі зараз і ангеля хранителя спомянув. Такий лиш він матбуть, та мій братчик Онуфрій,[12]) красний та

---

[1]) В перводр.: дивить ся: і всюди мягкі закінченя дієслів. [2]) Переч.: усю. [3]) В перводруку: межи. [4]) В перводруку: чесав. [5]) В перводр.: очах. [6]) В перводр.: його. [7]) В перводр. додано: а. [8]) В перводр.: вгадавбись. [9]) В перводр.: нашого. [10]) Переч.: мене самого раз вшобіськав гарно. [11]) Перечеркнено: в цілім був. [12]) Переч.: мій.

погляду такого тихого, що як на чоловіка гляне, то ниначе миром помирує. Такий погляд був і в того жандаря молоденького. Аж тут глину[1]) з нинападу, стоїть і братчик[2]) мій, стоїть і ненечка моя старенькая. Мене ниначе щось у серце боднуло; чо', думаю, прийшли в'ни?[3]) — хіба ще доста ни наплакались? О, дуня[4]) та віщує, хоть і сказати ни вміє!... Да я сподіюсь на свого ангеля хранителя!... і про віщо би ні? — Я як казав: я з Богом ни сварю ся.

Про теє-ж мене і першого остригли... першого таки[5]) у сам перед!... Той жандарь[6]) молоденький узяв мене під варту. Я дивюсь по через мир — а ненечка моя, як стояла під муром, так і впала, ниначе громом убита, ниначе нижива. Онуфрій коло неї. »Чо' плачите,[7]) мамо!...« каже, »хіба ви хочите, аби він і без шматочка хліба пішов завтра до Чернівців? — О мамо, мамо!...« Неня на це встали, ни встали, але схопились як опарені і побігли гостинцем, як у наше село[8]) ідет ся. Онуфрій запросив ся, жандарь молоденький пустив єго д' мині. Він ниначе то і ни журить ся: тільки хіба що як у-перед був білий, бліденький, ниначе той цвіт на лелії, так тепер і почорнів чогось як земля. — »А що, небоже« каже. »А що-ж би?« кажу »нічо'«. »А то брат?« питає жандарь Онуфрія. »Брат рідний, пане!...« каже Онуфрій тай лиш спотикнув ся[9]) ниначе пяний. Да ни був він пяний, братчик мій... він з роду ніякого трунку і ни пив; от часом солодкого молока, тай тілько. Чо' той жандарь так на Онуфрія дивит ся? думаю я собі: а мині все здаєть ся, що єму сльози в очех крутять ся... ни братови, а жандареви отце. Да то трафляєсь, що в їх очи часом боля, а то від того, що їм богато писати. Я то опісля в війську довідавсь!...

На підвечер ми прицягли, а вітак нас пустили, котрі близькі, по домах. Лиш казали рано дуже прихо-

---

[1]) Переч.: дивлю ся. [2]) Переч. дорогий. [3]) В перводр.: ви: [4]) В перводруку: душа. [5]) В перводр.: так. [6]) В перводр. всюди жандар. [7]) В перводр.: плачете. [8]) Переч.: куда до нас домів. [9]) Переч.: повалив ся.

дити, бо йтимемо до Чернівців до реґементу. От ми і пішли з Онуфрієм домів. Дома застали — от звичайно! — мама нечуть хліб, сестри лагодя пиманатя[1]) мині на дорогу, Василько маленький спить у запічку, волики стоя румиґаючи на загороді та дивлять ся право в вікна... да я ни вийшов до їх як бувало, бо у перше мене обгорнули жалї иначе ті тумани темні, коли на чорні гори зляжуть, і у перше на моїм віку я заплакав... бо жаль минї[2]) було на мого ангеля хранителя, що я на його так уповав дуже, иначе на рідного брата!... Да що поможесь? від смерти може би був і вратував, да від цїсарських ножичок матбути і Богу годї, бо ті войськові пани такі нидобрі, такі!... иначе їх ни мати родила на сей світ, а гадина пожариста. Що анґіль хранитель проти таких!... Онуфрій сидить коло мене...

Аж тут уходить нараз той анґіль, хочу казати — той жандарь молоденький у хату, що коло нас на вартї стояв. Ми так і затетеріли!... це матбуть за мнов, думаю я собі, — щось знов нового склалось. А наше село близенько було від міста, так що пани хожують туда, бувало, ни раз на прохід, а до нікого вже так, як до того рудого[3]) Мортка, що для їх держить, бувало, і пиво добре, і вино, і хто зна що.

»Добрий вечер!« каже жандарь.

»Добре здоровя, пане! матбути[4]) за мнов?« —

Нї, каже,[5]) »да я прийшов запитати, чи у вас ни має картофель на продаж?«

»Нима,« кажу, »що є, то треба самим: весна йде«.

---

[1]) В слові пиманатя, переч. оловцем букви: ма. [2]) В перводр. всюди: менї. [3]) Переч.: собачого. [4]) Переч.: а що. [5]) Тут зачеркнено у автоґрафі уступ, що є немов варіянтом дальших слів поміщених у тексті. Уступ сей подаємо у примітці: »да мене кортїло знати, де ви мешкаєте. А вітак — я мав тебе щось просити!«

»Кажіть, пане!«

»Ти йдеш з дому, а брат лишаєсь хорий. Часом може й так лучитись що прикро в дому припаде. А я прошу, аби минї можна було часом до Онуфрія прийти, та в єго довідатись, чи єму що ни треба?«

»А ти вже завтра йдеш?«

Завтра.

А брат хорий сам лишаєсь дома?

Видко діло, що сам...«

»Таке то, каже, »в світі! Да я би ни раз прийшов твого брата відвідати, коби лиш він хотів?«

»Онуфрій,« кажу, »від коли слабує, то аби єму ніхто чужий і перед очи ни йшов. А про[1]) друге, кажу, дві дівці в хаті. Що би люде казали, як би жандарі до нас ходили? — ви наших людий ни знаєте ще, пане, — а за решту — ми собі ні родина, ні дружина, тай нікого ни шукаємо. Будем обходитись сами.[2])

Жандарь почпрвоннів[3]) ниначе твій[4]) кармазин. »І це правда, каже. Посидів ще хвильку, посунивсь трохи, (так мині це здавалось) тай пішов. А мині жаль єго стало... За віщо, думаю собі, я так з ним холодно та різко[5]) обійшовсь? Да я ни з своєї волі[6]), я так мусів. О Боже милий: о много би то було ладнійще на світі, коби то чоловік ни мусів мусіти!... Да я с тобов ни сварю ся, Боже, а в ангеля уповаю!...

III.

І вірне коло мене стояв хранитіль[7]) мій, бо як я попращавсь, як до реґементу зайшов, як я муштру та школи вивчив — і сам ни знаю. Бувало, других рекрутів бють сердешних та збиткують,[8]) а мене ніхто і пальцем ни кине, ни то що. Матбуть ни було і за віщо, бо мене, бувало, в касарни і ни чути. Другі галасують, сміють ся, борють ся, жартують, а я мовчу, мовчу та думаю. Думаю, чи моє горе глібше, чи та Тиса,[9]) що ни далеко нашої касарні дзвинить та грає.

---

[1]) В перводр.: по друге. [2]) Слова: »будем обходитись сами« дописані автором пізнійше з боку картки. [3]) В первод.: печервонів. [4]) В перводр. той. [5]) В автоґр. перечеркнено: холодно. [6]) В автоґрафі перечеркнено: це мусів. [7]) В перводруку: хранитель. [8]) В автоґрафі перечеркнено: катують. [9]) Перечеркнено в автоґр.: той Дунай.

Однакі они матбуть, да дома братчик у нидузї, неня сами, сестри без опіки, от що... І ни пішов я Тису міряти, да моливсь до ангеля свого, аж тут і прибігає капраль відо-дня. »А тут Складанюк Семен?« — Мене ниначе пожем хто просадив!... »Я є,« кажу. — »На,« каже, »тобі[1]) лист прийшов. А ви, фірер, Квітка, завтра[2]) до рапорту,[3]) на урльоп ідете, прийшло вам з реґементу«. А він ни веселий, нї!... »О Боже мій,« каже, »та й я ще побачу рокитії[4]) мої гори, тай ті ліси кидровії[5]), що так бервінком[6]) і укрились? — О коник мій любий на стайни! о зброя моя золота!«... Такі ті Гуцули матбуть усї, думаю я собі, — у їх нї тато, нї мама, нї брат, нї сестра, у їх лиш ліси передні, та зброя, та воля! — от що! Да ни завидував я це гуцульському ледїневи, бо добрий був, добрий!... а вже такий щирий, що і останню сорочку з себе дав би! А знов як опалить ся чого, то і брата рідного убив би, ни то що! — Такі ті Гуцули, такий був і фірер наш молоденький, що про єго розказую. Бувало, некрутови[7]) або хоть кому і тусана дасть і горівки купить, і пару ниматя подарує, і з болотом змішає. Да минї з роду нїчо нїколи ни сказав, лиш бувало жартує: »О... Складанюк,« каже, »такі зойки справляє, що нїхто і в касарни ни всидить!« А думаю я собі, добре тому виріти, до кого приступає, да[8]) в мене братчик дома лежить,[9]) хто знає чи побачу?... О ангелю мій хранителю!...

І пішов я з своїм листом до одного кадета. — »Кадет,« кажу, »прочитайте минї, що тут стоїть? Кадет читає, я слухаю!...

Братчику мій Семене!
Брате мій рідний!

Як би я знав, що ти ни розумний та ни розважний, то я би до тебе отці слова і ни ни-

---

[1]) В тім місцї перечеркнено в автоґрафі: завтра до рапорту. [2]) Перечеркнено: також. [3]) Переч. підете завтра. [4]) Перечеркнено: днїстровії. [5]) Переч.: луги зелеиї. [6]) Переч.: цвітами. В перводр.: барвінками. [7]) В перводруку: рекрутови. [8]) Перечеркнено: ни так. [9]) Переч.: хорий.

сав, бо ни веселі тобі будуть. Да ти знаєш тої приповідки: »Коли тобі добре, ни весели ся, коли лихо, ни смути ся«. Тай про віщо смутитись?! про сей світ?[1]) — маків цвіт![1]) Тиму[2]) я єго хочу і покидати, братчику. Бо як сей лист тебе дійде[3]) — мене вже на світі ни буде.

За ці шість рік що ти у цісаря служиш, много у нас дома переіначилось[4]). Мама мусіли і худоби збутись і з дому много де чого попродати, і ще до того удовжитись[5]) чимало, а все то через мене та через мою лежу таку тяжку!... О, прости мині, братчику мій Семене, що через мене уся твоя праця та мука за тілько рік пішла марне!...[6]) Да щож: я маму під милий Біг просив, аби через мене останнього ни збували. Коли-ж бо з ними годі що вдіяти було!... ті дохторі та тая аптика у старці нас довели, а помочи нічо' ни помогли... Хіба дохтірь годен кому нові груди на місце покласти, чи що?... От нищастні ми, тай тілько! — Я ще тілько рад, що хоть твоє одінє ни дав продати, бо і то би було за дохторями пішло!...[7]) Коли у похорон ни закрадуть, то найдеш усе в порядку замкнене в твої скрини.

Вуйко Ґаврил[8]) кривдив нас чимало, волики у нас взяв, ни знаю сам за що; каже, що батько єму винни були якийсь довг. Світ знає, що цему ниправда, да я тебе прошу, братчику, коли мене щире любиш, ни споминай 'му це лихом! Бог видітиме, на Бога здаймось! — Що сестри пішли у найми, то тобі мав уже хтось уповідати, бо з нашого села много урльопників покликали, я ними до тебе переказував, от хоть би і Федором Соколюковим.

А за сим словом, братчику мій рідний....

»О, ни читайте вже далі!« прошу я кадета.

---

[1]) В перводруку всюди: сьвіт, цьвіт, сьпів, сьміх і т. п. [2]) В перводр.: тому. [3]) Переч.: тобі дістанесь в руки. [4]) Переч.: много тут попереіначилось. [5]) Перечеркнено: яби й довг. [6]) Переч.: пропала. [7]) В перводр.: дохторами. [8]) Переч.: Андрій.

»Ни буду,« каже, »але тут при кінци ще пару слів приписано.«

»Читайте!« кажу. — Він і читає:

»Той жандарь молоденький, що був у нас того вечера, коли ти мав до війська рушити, ще у В... як і був. Здибав мене оногди на місті тай каже: »А що? ни пише Семен?« — Мині жаль на него, що мене на відході так уразив. Да коби лиш здоров був та миром[1]) з війска вийшов, мусить він мене ще коли тогди перепросити, або я єго«. Брате Семене! я ни знаю, чи ти єго чим уразив, да як сему[2]) справді так, то перепроси єго, єпзий, бо ти ни знаєш, кілько він нам доброго нишьком[3]) робив тай робить!... Як би ни він, то матбуть би нас жиди давно вже і з оселї були вигнали, ни то що!«

О так читає кадет, а я собі думаю: »ни даром я до тебе моливсь, ангелю хранителю! — А я так низвичайно з ним обійшовсь!...«

IV.

На другий день пишу ся я до рапорту. »А чого?« питає капраль відо-дня. »На урльоп до заволаня.« кажу. Він засміявсь. »А де-ж теперь у зимі урльоп, небоже? то що инше Квітка, єго дома треба, а тобі чого?« Але йди про мене і до рапорту, я тебе ни зпераю, да капітан сердитий буде, видітимеш!« — »Нихай буде і сердитий« думаю собі,[4]) »мині все одно. Убити мня ни вбє... а хотьби і вбє[5]) ни велика шкода!... Ни велика шкода? але братчик, братчик, що дома умерає? пеня? сестри? і це ни вилика шкода?« А серце моє віщує, що брат ще ни вмре, що я єго ще живого захопю[6]) коби лиш хотїли пустити на урльоп. — О ангелю хранителю!...

Пішов я до рапорту: перший[7]) стоїть Квітка, вітак я. Прийшов і капітан. — »А що?« каже до Квітки. »За

---

[1]) Переч.: здоров. [2]) Переч.: так є. [3]) Переч.: потай. [4]) Переч.: мині все одно. [5]) Переч.: вбив. [6]) Переч.: захопив би. [7]) Переч.: оперед мене.

вами прийшло аби, ви йшли домів? — ви були дома стрільцем? ватажком? ваш отаман просив, аби вас домів пустили? Пан полковник пускають, да як ви підете в таку студінь да у таку зиму? а до, в-весну[1]) транспорт[2]) ни буде йти, хіба би-сте сами йшли про себе? Пан полковник дає вам на волю. Да мушу вам сказати, що мині за вами жаль, ви у мене були чемні. Може ви би з свої охоти хоть до весни лишились? — »Ба йтиму, пан капітан, каже Квітка, таки ще сегодне! теперь у нас саме полюваня на вовки та на лиси. Я собі легко можу на днину по десятці застрільчити, про свята та про мясниці і ни згадавши[3]), що ось за тиждень приходя. А пану капітанови такі маю дві серні убити, а ви вже такі!... Чорт їх матбуть ще ни вибрав усіх! — Як мене остригли,[4]) то ще їх таких було, що для всіх офіцерів би було стало, ни то що! — Але я їм рога виправю, я! Федір Квітка! — Приходить капітан до мене. »А ти чо, Складанюку? Кортить і тебе з фірером Квітков на серни?« — »О, пан капітан!... про мене серни цілі будуть, у мене брат умирає! у мене...« тай ни доказав... гіркі так мене чогось і оббілляли!... А капітан вихопив мині з руки лист, та читає. »Гм,« каже, »що-ж я тобі, хлопче, поможу, коли пан полковник дав приказ, аби усіх с твого року аж у осени на урльоп пустити? мусни ждати, небоже, ни моя в цім воля«. — »Ох, пан капітан!...« зарідав я. »Ни плач сину, ни поможесь,« стис капітан с ніч — »полковника приказ годі ни слухати, ти сам знаєш«. А вітак: »Як же би ти пішов теперь домів сам без транспорту, у таку лють, у такі зими? сам собі розміркуй? Квітка має[5]) пару левів[6]) складаних, найме собі чи почту,[7]) чи оказію,[8]) а ти? Ни можу пустити, серце, хоть би і на малий час. Шістьдесять миль, то ни в зимі самому хід!«

---

[1]) Так в автоґрафі зам. до весни. [2]) В автоґр.: транспорту [3]) В автоґрафі похибка: згадувши. [4]) Переч.: мали. [5]) Переч.: в мене. [6]) Переч.: у касі гроші. [7]) Переч.: чи фіру. [8]) Переч.: а то купни собі кожух.

Пустїть 'го, пан капітан! я за єго служитиму вам аж до в-осїнь, гроший 'му дам що маю.«[1])

Капітан видививсь то на Квітку то на мене, буцїм[2]) то він питаєсь, хто з їх двох збожеволїв: чи Квітка, чи капітан? На решті засміявсь тай кяже: »А серни-ж? — а вовки? а лиси?«

»Чорт маттери їх хиря! а я даю письмо на себе, що до в-осїнь вам служитиму, лиш пустїт о-цего домів, най тілько-сь ни слипить! — ви ще ни вірите, пан капітан, як то за братом жаль? — Він за вас тай за мене Бога проситиме, а то велико значить: — бо нї ви та нї я Богу ни молимось, а то все через тї прианахтемські шиньки та Угорки, коріня би їм[3]) повсихало. А дві серні однако дістанете, бо я ще сегодне напишу до нашего ватажка! А що? — пустите, чи нї?

»Хіба ті Гуцули ни дурні та ни божевільні?« каже капітан. — »Про мене най буде й так! я о перед полковника відновім. Да як він минї в дорозї замерзне?[4])

»Молоді так борзо ни мерзнуть, а як 'му буде студено най у жменї[5]) дує, чорт 'го ни взяв«.

Як минї урльоп виписали, як мене пустили, як Квітка минї[6]) 20 ср. на дорогу дав, як я єму за це дякував, як він на мене за це сварив, як на решті на відходї єму прианахтемська якась муха і то ще до того в зимі! — в око впала: все теє ни буду вам росказувати, бо то старий на небі у свої книги записав, та буде вам на страшнім судищу читати. Я лиш тілько вам скажу, що і минї чимало прианахтемських тих мух у вічи було нападало, тай що я ще тої самої днини[7]) дві мили чкурнув, хоть уже сонце низїчко було, як я рушив. А мухи ще і по дорозї в вічи падали!... О ангелю хранителю, ни даром я на тебе уповав!...

---

[1]) Переч.: про кожух моя грижа. [2]) Переч.: неначе. [3]) Переч.: усїм. [4]) Перечерк.: Давайте лиш минї сорок срібних моїх з каси, а що він замерзне то в мої грижи. О ангелю хранителю, ни дармо я на тебе уповав. [5]) Переч.: у руки. [6]) Переч.: кожух та чоботи купив, як гроший минї. [7]) Перечеркнено: днини три.

V.

Як я там іпов домів, ни буду[1]) розказувати, бо на віщо би вам те придалось і знати? — Доста того: семої днини на підвечер я вже був і в нашім містечку[2]) В., де мене остригли. А тут такий мороз, що аж око вяне, аж стинає!... А я такий слабий... у голов мене морочить, усе тїло болить, на сон мене ломить!... Це нїчо', думаю я собі; домів минї лиш пів мильки, зараз і дома буду, а то саме святий вечер! — Так щож іти без гостинця домів? до братчика любого? — до сестрий?[3]) — до неиї? О, минї ще лишились три леви!... треба купити братчикови хустку, неиї табаки, сестрам по квітці, Василькови обарінчик та оріхів, а усім меду[4]) доброго з око. От і пішов я крамницями, накупив що треба, склав у торбинку,[5]) а тут уже смеркнулось, минї так дрімнет ся!... Ни буду, думаю собі, спати, але ітиму. По хатах видко[6]) вже світло, видко як добрі люде сїдають вечеряти, як дїтвора гомонить, як люде благодаря, як ведет ся весела розмова, звичайно: святвечер, годї! — І я зараз буду дома, думаю собі, там застану братчика мого любого, застану всїх, будемо і ми веселї. Да лиш на хвильку собі сяду отут на припулок, відотхну трохи, а вітак і піду скоріще.

І сїв я собі на припулок... так минї добре!... так минї якось... уже і в голові ни морочить і тїло ни болить, і ни студено минї. Доми зачинають никнути, снїги згибати, пташки співати, трава рости, сади цвисти, а сонечко ниначе маком розсипалось[7]) по світї, так сіяє! А сади то вже такі!... поміш і цвіт, і садовина, а мижи садами луги-луги[8]) та сїножати!... самий цвіт та самі запахи, а тими лугами бжьоли, бжьоли[9]) грають та потічки чуркотя, ниначе голуби гудя, с тих потоків, пють оленї зимну воду а пташка ни співає[10]) нї!... Да

---

[1]) Перечеркнено: вам. [2]) В перводр.: місточку. [3]) В перводр. сестер. [4]) Переч.: вина. [5]) Переч.: тобівку. [6]) Перечерк.: дивось. [7]) Переч.: розсипаєсь. [8]) Переч.: левади, левади. [9]) В перводруку: бжоли. [10]) В перводр.: сьпіває.

мині все теє за ні за що, бо я все думаю за братчика свого, чи він ни вмер, чи я ще єго живого застану!... Аж тут дивюсь[1]), іде братчикм ій і ще з одним ледінем, а на тому ледіневи таке убранє мудре, мудре, я усе як біль біле, та багровими поясками та золотом обшиване!... я ще з роду такого і ни видів. А братчик мій також убраний, убраний, аж від його сіяє!... а що вже веселий!... »А що, »каже, Семене, не ліпше тут як у війську? або хоть би й дома? — дивись, братчику, отце все моє! моє тай твоє, братю мій! — А цего ледіня не пізнаєш?« »А чомуб я ни пізнавав?« кажу, »таже це Квітка — ні, ни Квітка, а той жандарь молоденький, що на варті стояв, коли мене остригли. І ни жандарь, а це мій ангіль хранитель матбуть, що я на єго[2]) уповав. Да теперь ми вже ни розійдемось, братчику? а так що ні! тут нам добре! — да і мій ангіль хранитель... ох мині лишенько! таже це ни він, а Андрій Підківюк, що ми з ним давно товаришували а вітак зза німіки[3]) і погнівались. Да ми ще поєднаємось[4]) братчику Андрію? Да бо це — це бо ни Андрій, це...« О Боже мій, тут як ударить грім!... ні брата, ні ангеля, ні садів, ні цвітів, лиш касарня чиста біла, доокола ліжка та зброя ясна, у однім з тих ліжків я, а надо-мною мій анг — ні, той жандарь молоденький, що[2]) я єго в мене с хати однако як прігнав. А він стоїть надо мною, ниначе справді який ангіль. Я так і стрепенувсь... »А це я де?« питаю.

»У мене, у[6]) касарни, каже жандарь.

»А я-ж відки[7]) тут узяв ся? таже я сів собі був на заулку припочити? Хіба отце — —«

Я тебе найшов замерзлого, без душі[8]) на тім приулку смутчім, взяв тай поніс до себе. А то щастє твоє — бо дохтірь казав, що чверть годинки ще — і по тобі би було було. — Хтож видів у таку страшну студінь на дорозі[9]) і сідати?

---

[1]) В перводр.: дивлюсь. [2]) В перводр.: його. [3]) В перводр.: примітка: за нічо з волоського. [4]) Переч.: перепросимось. [5]) Переч.: тогди. [6]) Переч.: у жандарські. [7]) Переч.: як сюда. [8]) В автоґр.: без душу: се очевидно похибка. [9]) Переч.: на дворі.

О це мене Бог покарав за мого братчика Онуфрія, що я ни спішив[1]) до його, а сів собі ще відпочивати, ніби не я би був і дома ни приночив! А ви мене ни пізнаєте пане?« — »Тебе би я ще ни пізнав!... а вітак — найшов у тебе на грудех право серця той лист, що Онуфрій до тебе писав. Мене тякло, що ти це на урльоп ішов«.

»О чи Онуфрій братчик мій ще жиє?...

»Коби ти здоров, брате! — нині[2]) і поховали!

»Ох Боже!... а ви це як знаєте?...«

Ти мині тогди, знаєш, заказав у вас бути. От я і послухав твої волї, бо твоя правда була. Да нині як учув, що Онуфрія ховають, ни міг ни піти на похорон. Да не бійсь: я в хату ни входив, лиш на цвинтари був. А віти йдучи тебе під жидівськов буждиґарнев без душі найшов, от що«.

»О братчику мій!...«

»Чо' плачеш, небоже? — таж ти міг давно знати, що Онуфрієви кожда днина була рахована? — він сердешний і так ни жив на світї, а тілько каравсь, хиба лиш тим жив, що тебе дожидав. — Я хоть до вас ни ходив, а все знаю...

»А сестри варе? а мама?«

Жандарь почервонїв, иначе твій кармазин. »Сестри,« каже, »служя, неня яла заниидати с часта. Василько вже величенький! у тебе вдав ся.

»А ви все на мене гнїваєтесь за моє инуважне слово?

Я,« каже, нї. Коби ти ни гнївавсь, що я тогди так і внав у хату, як той горобець у просо«.

Ниничком як я теперь! О коби то я знав, як ви зветесь?...

Я? — Антон Тайвер. Хіба тобі що с того прийде, що знатимеш? Я єго ймив[3]) за руку тай хотів поцїлювати, він вирвав руку; »лиїм ми це,« каже, »це пусте!« тай вийшов с хати. А я собі думаю: »о так і єму тогди було на души як мині теперь. О коби то

---

[1]) Переч.: квапив. [2]) Переч.: рано. [3]) Переч.: вхопив.

чоловік на кожде своє слово уважав, що говорить! Ни тяжко серце утяти, а загоїти тяжко!«

За тиждень мині було лекше. Я забажав до дому — жандарь наймив[1]) сани.[2]) Ни хотів він мене пускати — да я як наваживсь — от і відкочували[3]) мене домів.

»І теперь ни прийдете до мене?« питаю я на відході.

»І теперь ні!« каже.

Аж тогди скресло моє серце нипаче та крига на весні! »Брате, братчику Тонійку,« кажу, »як ти теперь мене ни простиш — у мене ни будеш хоть колигогди, то тебе на віки проклину! Ти знаєш, що в мене брат помер, що я брата ни маю!...« Він утер дві сльозі великі-великі! »Коли будемо здорови я і ти, то на зільського Івана сподівайсь мене брате! — борше ні!«

О, яке мині то слово »брате« було миле! Ангіль мій хранитель мене ни забув! я даром на єго[4]) ни сподівав ся!...

VI.

А може і даром сподівавсь на єго,[4]) бо неню я застав дуже хвору, мене і ни пізнала. А тут і я слабий. Василько як мене уздрів, так і в реви! »О« каже, »а ви хто?«

»Таже я твій брат, я Семен, бадіка Онуфрій тобі нічо ни вповідали?«

»О, бадіка Онуфрій казали, що ви в війску!... Як они вас дуже сподівались! . . . . . Семен, кажут, мусить прийти, от що 'го лиш ни видко!« . . . . дивились дивились у вікно — так і спочили! . . . . . А теперь ви мій бадічка?«[5])

»Я, синку!«

»А чо-ж ви давно ни прийшли? неня би були ни захорували, як би ви були прийшли! . . . . . а то від

[1]) В перводр. найнов. [2]) Переч.: і відвезли мене д' хаті. [3]) Перечеркнено: відвезли. [4]) В перводр.: його. [5]) В перводр.: бадіка.

студени! . . . . . а у вас там у війську так студено, як тут у нас?«

»А Марія-ж та Олена, та Катерина, ни набігають д' хаті, аби вам хоть вогнику накласти?«

»Марія набігає що вечера, да Оленї та Катеринї ни добро, ґаздинї їх ни пускають. Кажуть, що вни їх наймили для себе, ни для неиї. Але від тепер, то ви нам кластимете ватерки? ни правда бадічку?«

»Кластиму синку. А в похорон же — хто давав порядок у дому?

»Андрій Зборовюків із свойов старинев. Він нам і дривец[1]) привіз, і хліба встарав, і всего що треба було .

»Хто, хто синку?«

»Таже я казав. Андрій Зборовючок, той такий високий русявий, у лице черлений! він хотів навіть і за похорон попови грішми заплатити. Да ніи ни хотів гроші брати, казав що єму корова йдет-ця«.

»А вітак?«

»Вітак ни знаю, як они там злагодились, люде[2]) казали, що він хотів іди до старости, попа тягати. А ніи і поховав до гроший[3]), казав, що на вас ждатиме. О Боже, що неня тогди плакали!...

»Чого тогди плакали, синку?

»А чого плакали! Неня казали, що у нас були давно і корови і воли, і всячина! а тепер дасть Біг!«

»Дасть Біг синку, лиш ни плач. От вигреби поволеньки попів з печи, а я тим часом утну дровець та накладемо ватру велику-велику, аби нени тепленько. Я вже від вас нікуда ни йду, матимете і дровець і хліба і всячину«.[4])

»О!... а я буду всігди попелець вигрібати, та трісочок нести!... я вже вмію і в хаті замітати... Кобе-сте[5]) виділи, бадічко, як гарно!...

»А там хто порту отворяє?«

»Андрій бадічку! везе дровець!...

---

[1]) В перводр.: дровець. [2]) Переч.: неня. [3]) Переч.: без плати [4]) В автографі всячино. [5]) В перводр.: Кобисте.

»Іди, скажи 'му синку, що най дровець уже ни привозить, що я вже дома«.

Хлопець побіг казати, а я собі думаю: чи се такий допуст божий, що муся мині такі все у пригоді ставати, котрих я через їх фудулію та подуфалість,[1]) абих і на очи ни видів? А такий подуфалий з подуфалих був і отцей Андрій Зборовючок, що мині раз на базари сказав, що таких богачиків, як я, і знати ни хоче. С цего зайшло слово по слову, аж на велике вийшло, а то на таке, що без бучі було би і ни обійшлось, коби були люде ни трафились, та нас ни розборонили. А від тогди абих 'го був і на свої очи ни видів! Да[2]) він у похорон те зробив, що і брат рідний би був ни зробив! О, коли-ж бо то серце лукаве!... А ми ще хочимо[3]), аби нас ангіль хранитель сокотив. О, ангіль хранитель має правду, коли нас відступає!...[4]) І відступив від мене ангіль мій хранитель!... бо ще того вечера узяв я у жида сто левів на латри, набрав хліба, соли, набрав усего що в дім потрібно! Але знай Семене, каже жид, »що як мині на речинець ни відробиш, то я у тебе оселю заберу!« Ни бійсь. Мортку, кажу, хіба я у тебе це перший раз на робу беру!« »Ну, ну!« каже жид, а тут так мене у голові морочить. Того самого вечера я облїг!... О ангелю хранитетелю!...

VII.

Промітую[5]) я ся — що це я вижу? що це я бачу? і очем своїм ни вірю! Вікна, двері поотворювані, сонечко світить, розсипаєсь, пташка співає, жайворонки припівують, ластівки рокотя, щебечуть, кукурудзки у колїна красують ся на ниві о перед вікон, горох, фасуля,[6]) позацвитали рясно, рясно, а на дворі тепло, тепло, та ясно, та запашно та усе пиначе з образа знято, таке

---

[1]) Переч.: котрі фудульні та здуфалі. [2]) Переч.: за щож. [3]) Переч.: бажаємо. В перводр.: хочемо. [4]) Переч.: покидає. [5]) В автоґр. і в перводр.: Проміту я ся. Се очевидно похибка. [6]) В автоґр.: фасулу.

красне та барвістне! Де це я? що зо мнов сталось? Коло мене сидить Василько та квітками граєсь.

»Васильку, Васильку а це ти? що се[1]) зо мнов? де я?«

»Бадічку любий, бадічку дорогий!...« заридав хлопець тай припав коло мене.

»Де я отце, Васильку?

»Хіба ви ни тямите, бадічку? таже ви дома! ви у себе! дома! Ох тож то ви тяжко, тяжко лежали! ох да так тяжко, бадічку!... далї нів рік! Дохторі казали, що ви вже ни будете!«

»Які це дохторі?«

»З міста, бадічку! якийсь панич їх що днини приселав! а такі то пани добрі!... кілько, бувало, приїдуть, то мниї обарінків уже та горіхів! та хто зна що!... А я від їх зразу так боявсь, бадічку! — А теперь[2]) уже ни боюсь! — нї раз ни боюсь!«

»А неня-ж де, душко?«

»Неня? таже неню зараз у тиждень і поховали, як ви заслабли! Господи, що люде всї плакали! лиш панотець ни плакали!«

»А панотцеви-ж хто заплатив? хто порядок давав? — О Боже мій світе!...«

»А хто-ж би, як ни Андрій? Таже ви знаєте, що вуйко Ґаврил з нас би і сорочку зідрав, коби міг? Але дав єму Андрій добру проповідь, ни бійсь! Матбути довго тямитиме«.

»А Андрій же не гнїваєт ся на мене?«

»Таже ти знаєш, що ми у сварцї? Я теперь аж собі пригадую, як я єго казав відогнати, знаєш, тогди, як він дров привіз?«

»Андрій с того бадічку сміет ся! Е що, каже! Дурному, а лихому хто би протививсь?

»А жиди ни приходили? — ни казали нїчо за роботу!?

Е.... коли ще Андрій їм роботу віддав!.... ще до великодня!... Той панич, що дохторі посилав, наймив

---

[1]) В перводр.: це. [2]) В перводр. все: тепер.

до него ще[1]) Марка Кураша[2]) та Івана Вардарюкового, так за десіть[3]) неділь робота і була на містци! Жид ще навіть і дарував ту горівку, що нени на похорон брали.«

»А мої-ж гроші? таже я взяв був у жида 100 левів на відробок? що с тими[4]) сталось?«

Десятку дав Андрій за похорон, а девяносто стоя у війта у громадскі скриниці. Жид набігав, аби єму було гроші вернути, бо боявсь, що ви вмрете, а гроші пропадуть. Так Андрій казав ни дати гроші. Я, каже, гроші у тебе ни брав, тай ни буду віддавати. А робота тобі буде до великодня, а найдалї до Юрія готова, я за це ся ручу! Жид пристав!«[5])

»А дівки що? — усе служя?«

»Служя, бадічку. Ще мають бути до Йвана, а вітак казали, що домів прийдуть«.

А на похоронї-ж були?«

Лиш Марія була. А тих двох і до церкови ни хотіли пустити, ни то що! Андрій уповідав, що війт так їх ґаздів машкарив!... а то на самий великдень, при людех! Ще, кажуть, що і панотець помогали!«

»А того панича, що дохторів присилав, ни було тут?« —

»Ни було, бадічку. Андрій уповідав, що тогди, як ви дуже були заслабли, коли дохторі казали, що ви загинете, то він набігав до війта, та про вас довідувавсь. А так уже плакав, кажуть, ... Аж умлївав«.[6])

»А ліки-ж? Матбути і ліки привозили з міста«.

»Ліків ни привозили богато, лиш якусь масть та яблучка якійсь жовтенькі, такі вже запашні!... вітак видушували ті яблучка в склївку з водов та з цукром, та давали вам ув одно пити, ув одно!... А потому привозили вам і малини якісь у таких великих шклах!... ви вже чотири чи пять школ таких випили з водов. Я бувало кушаю — а то таке добре та запашне!... Та

[1]) Переч.: ще двох. [2]) В перводр.: Курапа. [3]) В перводр.: десять. [4]) В перводр.: з ними [5]) Переч.: на це. [6]) Перечеркнено: аж топивсь.

бо ви бадічку плачите?[1]) ни плачте, голов. болїти ме. Я, бігме, лиш раз чи двічи тих малин кушав!«

А неня нічо ни казали, як умерали?«

»Они нічо і ни памятали! лиш у гораччі було про дядика, та про Онуфрія говоря, ув одно, ув одно! та так то уже красно уповідають, що аж плакати ся хоче! А за вас знали, бадічку, що ви дома... Семен, кажуть, приходив до Онуфрія, але там жандарь якийсь молоденький єго геть прігнав! — Руш, каже, руш! тобі ще тут ни час! Там ще житимеш! Я тебе ни лишати му!«

»О мій ангіль хранитель!.. жандарь, кажеш?«

»Ага! — А я би вам щось уповів, бадічку!«

»Кажи, любий!«

»Я оногди[2]) бігав до Андрія, бо ви дуже були слабі, а я боявсь сам з вами сидїти. Біжу я — аж там — да я це вам ни скажу!...«

Чиму[3]) ни скажеш, спику?«

»Бо Марія мене просила, аби я вам ни виповідав!« —

»Та що там з Марієв такого?«

»Марія стояла коло кирницї!...«

»Сама?«

»Нї: з одним[4]) жандарем. А так, що то жандарі на кресанях ніря нося?«

»Ага, та що они робили?«

Плакали...

Та нічо ни говорили?

Марія казала до него, що ви, бадічку, ніколи на це[5]) ни пристанете...

Що я ни пристану?

Ага! тиму вин так і плакали!

»А жандарь нічо ни казав?«

Жандарь нічо ни казав, лиш казав, що на Йвана буде в нас та з вами говоритиме. А як твій брат ни позволить, каже до Марії, то піду в московщину,[6]) куда

---

[1]) В перводр.: плачете. [2]) Переч.: у вечеріх. [3]) В перводр.: чому. [4]) Переч.: з якимсь. [5]) В перводр.: те. [6]) В перводр.: до московщини.

очима видїтиму.[1]) Да твій брат ни є такий лихий як єго пишуть:[2]) він нас двох ни закопає«.

»А той жандарь як виглядав, душко?«[3])

»Такий за великий[4]) як ви, лиш чорнявий. А руков в одно собі волося за уха[5]) запрятує! — А цить-теж! Андрій іде! О то-ж то буде веселий! Я біжу проґів него! матбути ягід мині приніс!«[6])

О ангелю хранителю, ни відступив ти ще від мене! да і я від тебе вже ни відступлю![7]) Єй Богу — ни відступлю![7]) — За хвильку увійшов і Андрій, гандруючи з хлопцем, нипаче і сам ще хлопець.

VIII.

І справді був той Андрій пустий та збитошливий, нипаче той хлопець. Жура? Горе? клопіт? — того він і ни знав на світї, що то оно таке! Мама ‘му вмерла, хата му згоріла, а він собі з того було франкує!... »Да що,« каже, »Я з мамов у гріб ни ляжу, а доки ялиці у лїсї родя, то й хата буде, чорт ни видів!« — До пів року стояла і хата в єго на подвірю уся на помостї, тесана, що скажу — твій терем! він і регочит ся!...[8]) »А що,« каже, »я хіба ни казав, що чорт ялиці ни вигордузав ще, сяка та така єму дуля від ніс!« — Такі то усї ті гуцули! Бо батько єго зайшов до нас з далека з гір[9]), а єго хлопчиком малим привів.

Раз, доки ще мене ни остригли, були ми на базари. Андрій гуляє, аж розносить ся. Я стою з боку та дивю ся, бо я з роду ни гуляю. А тут і мій вуйко Ґаврил на базари, трохи понапилий. Так зараз до Опуфрія і прискінавсь!... »О я,« каже, »ще й сорочку отту є тебе зідру, лиш ни заплати мині довг, що твій старий у мене наробив!«

---

[1]) Переч.: куда мене очи. [2]) Переч.: він здаєт ся. [3]) Переч.: сизий. [4]) Переч.: такого зросту. [5]) В автоґр. похибка: уга: в перводруку: та уси. [6]) Переч.: за хвильку. [7]) В перводр.: відступлю. [8]) В перводр.: регочеть. [9]) Переч.: з гуцулів.

»Змилуйте ся, вуєчку«, каже Онуфрій (як то він уже був благонький з себе) »таже як люде докажуть, що батько мій вам що винен, так я в сей час вам довг подам, лиш ни нападайте мене мижи людьми, без суду, без права!

»Що там, що? — питає Андрій прискакуючи. — А ти стара котюго ще ни доста наїв-єс ся людскої праці та ще хочеш і цих двох сиріт гірше осиротити, як они є? Абих знав, що кремінаками[1]) розіпрію, а тебе так нагодую ще людскої праці, що дітько с тебе борзо бордюг зробить, ни бійсь! А вон тобі вітци!«[2])

Ніколи було що робити, забравсь мій вуйко, а я прихожу до Андрія.

»Спасибі, братчику, що хоть ти за нами вступив ся«.

»Хиба я твого дякуваня потребую?« крикне Андрій. — Від таких паничів як ти, мині дякуванє тілько значить, що та слина!«.

Який я це панич?

»О такий панич, що лиш чортови і собі живеш, а другим ни питаєш. Да сякий, такий і вдавить ся твоєми[3]) гріними, нині завтра. Я що маю кому казати, то в папірь ни завиваю. А коби мині ни Онуфрій, то я би ще ті причині і рад, аби одна чортова мошенка з другої шкіру здерла, а це твій вуйко с тебе! Коли тобі мої речі ни вдатні, то позивай мене! — а ні! — то можемо і на топірці спрубуватись! — О такий то був цей Андрій, о такий і увійшов до мене!

»А що, брате Семене? — май подужав?«

»Подужав, братчику! о брате мій Андрію!...«

»Або що таке?«

Ручку мині дай! О, чи я варта того, аби ти на мене такий добрий був?...«

»А ти від коли так умяк, инпаче ліварник?«

»Я би гадав, що ти у війску, а ще за тілько рік гірш закаменів[4]) як був?«

---

[1]) В перводр.: криміналами. [2]) В перводр.: відси. [3]) В перводр.: твоїми. [4]) Переч.: затетерів.

»О брате любий!... біда та нужда чоловіка уговтують!... Да я ни був і такий камінний, як другим здававсь. я лиш хотів як другі люде бути, а ни подумав, що другі люди можуть і котюжі душі в собі носити!...«

»Усї?«

О сохрань[1]) Боже! є і ангелські душі в людех, а найпаче в таких, що чоловік би ни надіявсь!... От як би і в тебе, брате!...«

»А знов?!« грімнув Андрій! »Я хіба ни кажу, що с цего молебень зробивсь? — Да я ни прийшов, аби ти минї богомолив, а прийшов тобі казати, що тебе сегодня до себе беру, аж доки зовсїм ни подужаєш. Я гадав і давно це зробити, так ті прпанахтемські дохторі ни позволяли. Казали, що аж нинї. Тебе моя неня[2]) та сестри лїпше дозиратимуть, як ось дитина. Тай і ти Васильку підеш з бадічком! — А вітак — тобі зовсїм ни буде так сумно в мене, як тут дома, де тобі брат та неня в одно на гадцї муся бути, в одно инначе оперед очий стояти. Я тобі хозяйство дозератиму як і доси«.

О брате мій Андрію! брате мій добрий! а я тебе так кривдив!«

»Ще одно таке слово, а... О, я ни дурно кажу, що ти ще будеш битий від мене! — Анї чичирк минї білше[3]) про теє що було! А де, Васильку, бадічина соломянка? Я єго проведу до нас у пасїку, там уже постелено! А Парасочка таких тобі вже файних ягідок назберала!... біжи Васильку! біжи синку боржі за кресанев!« —

Ще одно, брате Андрію! — да ти знов гнївати ся меш?« —

Ще цей оден[4]) раз нї! — кажи!« —

То жандарь поселав дохторів до мене?«

»Або хто би друхий? — я би був і ни допитавсь до їх, дуля матери їм під ніс! Я би був закликав яку

---

[1]) В перводр.: сохрани. [2]) В горі було, сказано, що Андрієва мати вмерла; з тої причини в перводруку слова: моя неня — пропущено. [3]) В перводр.: більше. [4]) В перводр.: один.

бабу, а та би була тебе синим каменем та лабуштаном вилічила на оден[1]) бік, ни бійсь! А знають приманахтемскі Німці добре лічити, чорт їх ни взяв! бо як ти в горячці лежав та по стінах дравсь, то я би був за твоє житє і скруток тітіню ни дав, ни то що!«

»А сегельбу[2]) ти за мене відробив? О, ни сердься бо знов, братчику! — таже ти казав, що ни сердитимеш ся?«

»Сегельбу? За паніматков отчинаш гладкий, коли Тоній робітників до мене наймив! Да це я би був і сам потрафив — так гроший у мене ни було, чорт їх хапає«.

»Таже мої гроші були?«

»Ти дурень! — хіба я знаю, що то за гроші були, тай що? Они ни скисли, о там у кліти в скрини! а мині руки, славити Старого,[3]) ни відпали, що там трохи у лісї попорубав.

»А той жандарь, братчику, відки він? хто він?«

»Хіба я єму на родинах був, аби я знав, відки він тай хто він? тілько знаю, що шкода 'го аби Німцем був, бо єму хоть сегодня ни сором гуцулом бути! Але ходім до нас! час минає, а Василь аж цівкає вже ягід. Ходім, Василю!« От і пішли ми поволеньки. А ангіль хранитель пішов з нами.

IX.

Прийшов і праздник святого Йвана зілського, у нас праздник великий, веселий! І мині весело, бо я вже здоровий, уже і сестри дома, уже і в дому і на обійстю лад: лани, левади, сад, ниначе у раю красують ся, а я сижу собі з Андрієм у садку, та ґонтимо де що звичайно як два побратими любі, що в них одна душа, одно серце.[4]) Аж тут Андрій нараз такий однослівний став, ниначе зажурив ся.

---

[1]) В перводр.: один. [2]) Переч.: роботу [3]) Переч.: Бога. [4]) Переч.: одна гадка.

»А це що тобі, братчику Андрію? чи лиш ни занидужав, ни дай Боже?«

»Чортової мами син мині і занидужав, да щось мині на серци лежить, ниначе панський чобіт: сто дуль їм під ніс, панам отце!«

»А чоботом тим об землю ни можна? А вітак побратимови висповідатись, що таке за хиря?«

»Що за хиря? велика хиря, чорт матери єї в ню! — Люба́, братчику!«

»Так щож? коли люба приступила, так і женитись!«

»Хіба би ти за мене твою Олену[1]) дав?«

Я видививсь[2]) на його, ниначе на божевільного. »Олену?«[1]) кажу.

»Хіба уха заступило?«

»Ни дай Боже! уха ни заступило, але і те ни може бути, аби таку бідну сироту взяв?«

»Таже я єї батька ни зарізав, що ти мині сироти під ніс тикаєш? А про багацтво — буде робити, то буде й богацтво. Тим часом мемо обходитись тим що маємо«.

»Олено, а де ти? ходи сюда!«

»Андрій тебе сватає. Підеш за него?«

»Як — ви — бадічку скажете — то — піду!«

»А ти ни боїш ся, що битиму? таже ціле село каже, що я побійця?«

»Та бо я так старатимусь, аби ни було за що бити! А як пусто битиме, то і в мене не всхли руки«.

»Отце в мене дівка!« каже Андрій[3]) та аж схопивсь[4]): »за отце я тебе поцілюю!«

Доки ті двійко цілювались — я дивюсь, аж ідуть з далеку два гуцули, оба як раз чисто та примайно убрані, кресаки в бляхах та в оґальонах с павами, а оба стрижені.[5])

»Андрію, дивись! а це що за гуцулики два ідуть такі нинні? матбути до тебе?«

---

[1]) Переч.: Катерину. [2]) В автоґрафі: видивсь. [3]) В автоґр.: А. [4]) В автоґр. переч.: штрик на ноти. В перводр.: схопив ся. [5]) Переч.: А це що за гуцули.

Нї, це не до мене братчику, я цих ни пізнаю! це матбути з далеку! — у нас ни нося такі коротенькі сардаки, та нї з голубими снурями«.[1])

»Ох минї лишенько! таже це оден — єй Богу, що це Федір Квітка! Братчику! Федірку! О братчику мій рідний!...«

»Годі« ричить[2]) Андрій, »а то ще задушитесь як крілики! Дуля би такому... а ти ледіню, відки?« питаєсь того друго, що з Квітков прийшов, »чи я тебе лиш де ни видів, хлопче? — Єй Богу, що я такого десь видів, лиш ни знаю де? —« Чи лиш ни в тім приманахтемськім Косові, де минї бойки мій насаджуваний ніж украли, сто дуль би їм під ніс? Єй Богу, що я тебе десь видів!«[3])

»Хіба у Ві...?« каже Квітка.

Тай я цего ледіня десь видів,« кажу, »лиш ни можу собі нагадати де?«

»Хіба вам позаставяло?« кричить Андрій ниначе біснуватий — »таже це наш жандарь, що тобі дохторів та кат[4]) зна що, дулї матери їх...«

Ангелю мій!« кажу тай єму поза шию, а він минї!... »братчику мій! золотий ти мій!... Чи це справдї ти Тоній? О, це ти, сизий мій, ти сам — аж теперь тебе пізнаю!... Да відки ти від разу в гуцули записавсь, соколе мій ти ясний?...«

»Хіба я з роду ни гуцул? коли ни вірни, то питайсь ось Федора, бо ми собі з одного села, та ще і близькі сусїди, ни то що! Так, братчику, я Гуцул, з Х. родом, Тоній[5]) минї імя а Хрестарюк порекло. А коли хочни знати, чого я прийшов, то тобі ось коротко скажу: прийшов сватати твою сестру Марію. Ти скажеш, аби у сї запитати. А я тобі скажу що ни треба, бо она минї дала слово, лиш коли ти позволиш.«

»Маріє! — — То ти вже єму[6]) слово дала?«

---

[1]) В перводр.: шнурами. [2]) Переч.: каже. [3]) В перводр. се реченє пропущено. [4]) Переч.: хто. [5]) Переч.: Христарюк зв. [6]) Переч.: уперед.

»Ох бадічку, я ни хотіла, да він як став с тим топлінєм, та з стрілянєм!... видни Тонію, це все ти винен, бо я тобі казала... а ти все...«

»Тихо, дівко, теперь уже плач ни поможе! Любин ти цего парубка, чи ні?«

»І це він винен, бадічку, бо як став с тими своїми бесідами та присягами!...«

»Але бо я ся тебе питаю, чи любин чи ні!«

»Таже кажи бо Маріє, так як-єсь мині казала? — чо маєш соромитись? — то претці[1]) брат рідний, однако як тато?«

»Таже кілько раз буду вже казати що . . . . . люблю . . . . . ледви промовила бідна дівчина, тай укрилась[2]) рукавом.

»Теперь же за те, що ви перед братом[3]) таїлись, зараз поцілюватись!... став Андрій наказувати. »Ни соромсь,[4]) ні, Маріє, поцілюйтесь.[5]) Ти Тонієва а Тоній твій! — по Дмитрю весілля!«

»Двох борзо збувсь, жартує Андрій, »коби так ще й третьої!...«

»Семен чий[6]) і мене ни забуде? каже Квітка[7]) »та твоя Катречка кароока, то моя?!«

»Хіба ти її видів?«

»Катрю? оногди в місті, як ми оба[8]) с Тонієм де що орудували, а она з Марієв у склепку[9]) також крамцину[10]) купувала. Ми вже навіть і говорили з собов, ни то що?«

»Ох мині лишеньхо! Катре! де ти? ти з отцим ленінем говорила?«

»То він зо мнов говорив, ни я з ним!«

»Та що казав.«

»Та що казав? — казав, чи я за него піду, а я му казала що то ни моє діло, най з вами говорить, бадічку!«

---

[1]) В перводр.: прецї. [2]) Переч.: закрила собі очи. [3]) Переч.: мнов. [4]) В перводр.: соромись. [5]) Переч. я вам ни сперяю побератись, вінчатись. [6]) В перводр.: чей. [7]) Переч.: О там дівчина. [8]) Переч.: два. [9]) Переч.: на торзї. [10]) Переч.: де що.

»Добре казала! — каже Андрій.) Дуля матери попам.[2]) що ни позваляють три жінці нараз тримати, а то я оден би[3]) зараз всї три узяв, як тут стоя«.

»А я би[4]) вітак відки мав такі три зяті любі та дорогі? Лиш я оден дулю[5]) маю!

»Чого би дулю, каже Тоній, коли у мої сестри є дївчина, як та повна заря в городї. Коли хоч, то она твоя, братчику!«

»Руку![6]) На Петра буду у тебе на обзоринах«.

Ув осени, на самого Дмитря, вінчалось у нашї церкви чотирі парі, а всї чотири щастливі. Тоній Хрестарюк з Марієв,[7]) Андрій Бровочок[8]) з Оленов, Федір Квітка з Катрев, а я, Семен Складанюк з мойов Одокійков голубков, що де очима гляне[9]) а усточками усміхнет ся, там скрізь барвінок росте і[10]) стократні рожі процвитають!

Друкуємо з автоґрафу (власність тов. »Руска Бесїда« в Чернівцях). Автоґраф займає 7 аркушів звичайного, сїрого, канцелярийного паперу зігненого в двоє, записаного по обох боках, з непироким марґінесом праворуч. Семий аркуш записаний лиш у части. На 3-тій сторонї аркуша — а на 27-мій стор. автоґрафу бачимо 2 рази підпис Федьковича — і кілька проб підпису з викрутасами. Тут помістив автор і примітку призначену до друку:

»Ся повість нагадає від разу ласкавим[11]) моїм читателям давну мою повість »Три як рідні брати«. І це справдї[12]) я ту повість на отню перепначив[13]), бо мене давно уже душа тягне, усї давнїці[14]) мої оповіданя, відповідно нинїшньому степени естетичнього мого знаня[15]) і пізнаня, переробити. Ни во гнїв да будеть[16]) честним моїм[16]) читателям«.

Повість сеся не була друкована за житя поета: аж р. 1896 надрукувала її черновецька »Буковина« (ч. 2, 3, 4, 5, 6). Подавши що йно наведену приписку Федьковича, пише дальше редактор (О.

---

[1]) Переч.: Такі три козирь дївці я би зараз сам узяв! казав зараз сам узяти. [2]) Переч.: нїмцям. [3]) Переч.: І одної тобі стане, каже Олена. [4]) Переч.: ни мав. [5]) Переч.: облизня. [6]) Переч.: А я хочу. [7]) Переч.: Оленов. [8]) Переч.: Боровочок. [9]) Переч.: то ниначе медом та миром помиру. [10]) Переч.: рожі. [11]) Переч.: любим. [12]) Переч.: так. [13]) Переч.: переробив, бо як сподїюсь ни во гнїв. [14]) Перечеркнено: давнїщні. [15]) Переч.: образованя. [16]) В автоґр. ті слова дописано над стрічкою.

Маковей) таку замітку: »Федькович »переіначив« давнє своє оповіданє очевидно в 80-их роках, тоді коли сам »Буковину« видавав або троха пізнійше. Але з незнаної нам причини оповіданє се не появило ся було в свій час в »Буковині«. Чинимо се тепер, поважаючи память славного Буковинця, і подаємо »Ангеля хранителя,« не вигладжуючи оповіданя в нічім, тілько так, як сто Федькович написав. Думаємо, що не тілько для істориків літератури, але і для всїх прихильників поета робимо милу прислугу, друкуючи отсе оповіданє, котре що найменче подає нагоду потроха пізнати — коли порівняти его з оповіданєм »Три як рідні брати« — який іменно був у Федьковича в 80-их роках »степень естетичного знаня і пізнаня« і чому він давнїйші свої оповіданя уважав такими, що їх треба би переробити. Що-до »пізнаня« поета — то сам початок »Ангеля хранителя« дуже характеристичний. Кромі того се переіначене оповіданє має й такі свої гарні прикмети, котрі зовсїм чинять его гідним друку«.

З огляду на ґенетичну звязь сеї повісти з оповіданєм »Три як рідні брати — поміщуємо її на тому місцї — хоч вона написана мабуть чи не в послїдньому роцї житя поета, і була ним призначена для »Буковини« — як се сказано виразно в примітці, написаній Федьковичем на 28-мій, т. є послїдній сторонї автоґрафу — очевидно в лїлку — оловцем: »До Буковини«. Але мусїв би хто перешсати, и призно вигладити[1]), бо ся моя робота лиш »ex crudo« а у мої недузї не маю сили се сам зробити«.

Перводрук, впроваджуючи одноцїльну правопись, затирає фонольоґічні а декуди й морфольоґічні прикмети мови Федьковича. З огляду на значне число приміток, у яких подаю зміни, що їх сам Федькович робив пишучи »Ангела хранителя«, — зазначую лише важнїйші правописні відміни перводруку від автоґрафу.

[1]) Перев.: зректификовати.

Опришок.

Оповіданнє.

I.

Нас було двох у батька: Семен старший, та я, двома роками молодший. Дуже ми любились. Ходить мій братик на танець, хожу й я; та гуляємо як ті соколи межи соколами, землї під собою не чуємо. Усї нас люблять, усї кланяють ся, усї поважають. Сказано, багатирські сини!

Семен був парубок годний, тихий, розумний: було й малу дитину не оскорбить. Стариню поважає, шанує, товариство любить, за побратимом і в огонь скочить. Оттакого братика я отсе мав.

Я знов у свого брата не вдав ся: подуфалий, палкий — і Бога знати не хочу, не то що!... Не спостигне було хто слово неуважне до мене заговорити, я вже і скочу, як іскра, і вхоплюсь до ножа, і таке заведу, що ради нїхто не може дати. Не було такого парубка в селї, що-б я з него кров не пустив.

Семен було мене і полає, і виганьбить, а часом і за чуприну таки гаразд покрутить. Да батечко-ж нї чичирк, як-би отсе я хто знає як гарно справував ся. У їх таки така натура була: нїкого в дому і словечком одним не зганьбити — нї нас, нї сестер, нї слуг. Да знали вони иньшим способом як нам доїхать, коли хто з нас прогрішить. Прибавить ся, було, Семен на вечерницях, вони до його цїлий день і слова говорити не будуть:

ого — вже братик мій більше й не барив ся по ночи; сказав там хто яке недзвичайне слово в хаті, вони вийдуть з хати, ще й дверми луснуть. Оттак вони було нами поводять. Слухайте тілько, як з мене фудулію вигнали.

II.

Одної неділі бив ся я знов на базарі з одним урльопником. Пустив з його кров, та прийшов обкрівавлений до дому. Батечко подивились тілько на мене, та й нічого.

На другий день встали ми з братом рано, пішли купатись, а він каже до мене:

»Не хороше ти отсе робиш, Іване: печалиш батька.«

»Або я сьому рад чи що?« — відфукнувсь я на свого братика, — »да суферять не буду, що-б вражий син та чванив ся, що йому сільских парубків нема й на раз що бити!«

Аж тут батько з хати:

»Іване, сюда!«

Я зараз побіг.

»Кажіть!«

»Осідлай мині коня!«

Я шатнув ся до стайні, осідлав духом коня, та й вивожу.

»Семене! а батько куди отсе їдуть?«

»Не знаю,« каже брат.

III.

Другої неділі батько вже дома були; прийшли ми з церкви, та й обідаєм. А батько кажуть:

»Ти, Іване, підеш завтра до Р..., наймеш ся у старого Донди на піврік. Я вже з ним зговорив«.

Мати в плач, сестри в голос, братикови аж ложка з рук упала, а я стою, мов причмилений. Неня зараз до батька:

»Чоловіче, а се що тобі Бог дав на розум, діти собі прогонити з дому? Багато їх маєш, мабуть та не бізуєш годувати?!«

»Мовчи, стара,« промовили батько уважно, »ти собі пазь дівки, а нарубками я сам маю орудовати. Знайте тілько, абу йому харч та нимаття було на завтра.«

Другої днини й вирядив ся.

IV.

На підвечер став я у Р... Село велике, пишне. Все сади, все сади, все горіхи волоські, та вишні, та черешні. По-через плоти понадвисала червона калина. З поміж садів видко побої пишні: серед села стоїть церков нова, велика — хрести золочені.

»А куди, легіню?« — питає молодичка пишна, кароока, біжа з кінвами по воду, та й стала.

»До старого Донди, коли би ласка справити,« — кажу я, та й став і собі.

»До Донди?« — скрикнула молодичка, та аж кінви випали їй з рук; — »а отсе чого ви до Донди?« —

»У найми,« кажу.

»У найми? до такого опришка? Та нехай же вас Мати Божа заступає!...«

»Ви мене налякали, молодичко: що-ж бо то він, той Донда?«

»Та єретик на весь світ! Він вісім рік лиш в опришках був. Такий лютий, як гадина, ви там і три дні не будете!«

»Що-ж маю робити, молодичко? Рідного батька треба послухати... А де-ж він сидить, той ваш Донда?«

»А он, бачите, той хутір великий: два горіхи перед самими вікнами, нові ворота.«

»Спасибі вам, молодичко: може колись зустрінемось.«

»Здорові будьте!« прощебетала молодичка, та й стрібнула в сутки. Я пішов далій.

V.

Хутір гарний, двори великі: комори, стайні, колешні — усе під побоями, усе нові. В хаті вікна великі з кватирками. Вибігла дівчина зустрічати:

»Чи не з тої ріки, легіню? Може наймит?«

Так є, панночко моя гречна — кажу я, а тут так і задивив ся на вроду єї прекрасну та на стан єї преплиний! Уся в рантухах, да у намистах золотих!...

Увела мене в хату: світлиця аж сияє! Молоді служечки та вірні слуги вештають ся то сюди, то туди — усї тихо, усї без гомону, щоб навіть і голосу їх не чути, а за столом сидить собі чоловік великий та плечистий. Сидить собі, та люльку курить, а сам такий черлений, як кат; рудий вус аж по за уха закрутив. Я поклонив ся та й стою.

»Ти Коровайничів?« гукнув.

»Так,« кажу.

»Ти станеш у мене на службу: я вже з твоїм старим зговорив...

»Нічого,« кажу.

»Але я чув, що ти любиш бити ся?... Небоже!« та й справив на свою нагайку дротяну, що мабуть в два сяжні жандарські. Мене неначе фебра потрясла.

Мій газда ухопив кріс на плечі, та вийшов з хати, мабуть на польованя, а доньці звелїв, аби мінї розказала, що я маю до роботи.

VI.

Дівчина розказала мінї, що треба, та й дала підвечіркувать, а сама сїла собі з якимсь шитячком у віконця, да так уже приязно шиє! Дивлюсь, а се ширинька тонка — тонесенька. Що шовком закине, так зараз золотом і обведе. А я, як був дурний, так зараз і кажу:

Панночко-лебідочко, кому ви отсе таку ширинечку преплиину шиєте? Мабуть...

»Да я отсе братикови, каже вона зачервонівшись, »оттам за рікою. Та й глянула у віконце. Аж тут і мій газда на подвірря: вона шиттячко в скриню!

VII.

По вечері звелів мій газда в саду спати, що-б садовини пантрувать: от і пішов я у сад.

Нічка була тиха, та зоренлива, та тепла. Місяць розсипаєть ся над високими нашими горами, легінї щебечуть на сопілках, а дівчата приспівують по вишниках. Господи, як обгорнуть мене жалї да туга велика! Стала перед моєю душею і мати з поглядом єї тихим та святим, і сестрички мої щирі і братик мій золотий... І забанував я на батечка свого... Піду — думаю собі — до Черемшу глибокого, да втоплюсь... А той Черемош зараз таки коло хутора, так і шумить, так і гуде!

Вийшов над Черемош, сів собі на березї, сижу та думаю: — аж тут — плюсь! — човен з того боку плавле. Я сховав ся за вербою.

Приплив. Бачу — се парубок, хороший, молоденький, як мальований!

Прибив човенце до берега, а сам у сад, неначе метелик перелетів. А вона до його вже й рученятка простягла, дожидала. Місяць світить, а я слухаю.

VIII.

Не плач душко, моє серденько! — став він голубити, »я думаю, що ти мінї рада, а ти в-одно плачеш, кілько я прийду... Скажи: може вже не приходити? може собі красшого найшла?... Я бідний...«

»Василю, Василю! — та й зомлїла сердешна дівчина.

»А чого-ж бо ти плачеш, моя рибочко?« питає легінь, та й заплакав і собі.

»Відай нам не судилось в купі жити,« промовила дівчина не за малу хвильку. — »Джімерь хоче свати слати, а батько оддасть, я знаю: він багач!«

А ти гадаєш іти за його?« спитав легінь.

Я втоплюсь.« каже дівчина.

»Того не роби, рибочко, а корись твоєму батькови: він розумний, та за його головою будеш щаслива«.

»А ти, мій друже?«

»Я вернусь у військо, мінї все одно... Без тебе мінї світ увезде однакий, увезде чорний, як туман.«

Боже, Боже! заплакала дівчина: чому ми такі нещасливі?«

Ба я.« каже легінь.

Обоє — думаю я собі.

Як стали зорі погасати, вони розійшлись.

IX.

Одної неділї сидимо ми собі, аж тут і старости на подвірря. Моя панночка побілїла, як стїна: старий дивить ся, та вуса гладить.

»А від кого?« гукнув газда на старости, що аж стїни дзвенькнули. Вони сердешні тілько трясуть ся та кланяють ся:

»Від Андрія Джімеря до вашої милостї, коли би ласка.«

Скажіть Джімереви, що нехай свого сина оддасть у больницю, а не чужим дїтям світ ним путати. На тім світї, хто зна, як буде, а сей треба шанувати.«

»Спасибі і за се.« кажуть старости, та й забрались потихоньки з хати, бо з моїм газдою не добре переливатись. А панночка, як стояла, так старому в ноги:

»Спасибі вам, батечку, що мене не втопили!«

Да й так тобі не сидїти дївкою«, каже старий, »я вже яв ослабати, та рад би зятя в хату, що-б на мене легше, та що-б з за життя видїти, як моє добро уживати меть ся. Ти знаєш, дочко, я багатирь: можеш собі вибрати і пана, і попа, кого хочеш.

»Не хочу я, батечку, нї пана, нї попа.«

»А кого-ж?« запитав старий грізно.

Дївчина почервонїла, мовчить, тілько трусить ся.

Не мни багато ханьки, а скажи, що хочеш Василя Зарічука, та й годі! Ти думаєш, дурна, що я нічого не знаю? що я не чув, як ви що ночи охали та слинились у саду?... Що за розумні голови обібрались міні, старого опришка мудрувать!... Іване!« до мене отсе, »рушай на той бік: Василь Зарічук нехай міні в сей-час до мене ставить ся. А вай твоєму світу, як йому півсловечком нисней, що тут говорилось! Розумієш?...«

»Розумію, татку!«

»Махай же!«

X.

Привожу я Василя: він серденний смутний, неспокійний. Тілько на двері, а старий як не грімне:

»Хто сеї ночи говорив з моєю дочкою у саду?«

Мовчить.

Господи, як ухопить старий свою нагайку дротяну, як стане мого пана Василя періщити та періщити!

»А не ходи, каже, »ночами та закутками, як той злодій, але йди в хату, коли хочеш дівку взяти!«

»Даруйте життя!« верещить Василь на увесь світ, »вже більше не буду, їй Богу не буду! гвалту!... гину!... умераю!...[1]) вайльо!...«

»А сякий-такий сину! знай як старого опришка мудрувать! Тепер же рушай собі домів, а завтра рано приходи з старостами. Чуєш?«

»Чую,« каже Василь, і сам не знає, як йому діеть ся. Тут дротяна нагайка, а тут каже свати слати. Я тілько стою та смію ся. Аж старий ні з сего, ні з того, та до мене:

»А ти, паничу, де сеї ночи ночував?«

»У саду: а де-ж би?«

---

[1]) У Драгом: умірaю.

»Та не чув, як отсї двоє нявкали цїлу ніч під вишнею?

»Чому-ж би не чув? ... чув!«

»А мінї не треба було нічого казати? Так ти мінї служиш?!...«

Господи, як стане й [1]) мене цїдити тою анахтемською нагайкою! Був би душу вигнав, як би не панночка та не Василь.

»А болить?« питає мене старий по годї.

»Болить!« кажу.

»А дуже?«

»Дуже!«

»А як ти других бив, то не болїло?

»Не буду вже!« кажу.

»Тепер же збірай ся та рушай собі домів. А татови [2]) та ненї скажи, щоб за чотире недїлї приходили до мене на весїлля! Розумієш?

»Розумію!«

»А ти будеш Василеви [3]) за дружбу! Розумієш?« Розумію!«

»Рушай!«

Надруковано в Правдї, 1867. Ч. 1. стор. 5—7. У Драгом. стор. 82—89.

Репродукуємо з перводруку.

[1]) У Драг.: і [2]) У Др. татови. [3]) У Др. Василеві.

Безталанне закоханнє.

Повістка.

I.

Не то що на наше село, а на цілу славну Буковину коли найшов ся такий хороший парубок, як той Тодір Дугай, або красна дівчина, як тої старої удови Гребенихи дочка Олена, то я вже не хочу називатись свої іменем, але брехачем. А що Тодірко з Оленочкою собі кохались, то своєю дорогою йде; да як же їм і не кохатись, коли сусїде собі, да ще й близькі були. А то сусїдам лиш кохатись, бо так пан-отчик наш православний у церкві навчають. Чи як кажете?

З рештою, як вони там кохали ся, чи дуже, чи так лиш — не мінї се розберати. Але те знаю ретельне, що Тодірко з Оленою не могли якось удатись. Тодір був парубок тихонький, звичайний, щирий, ув одно лиш в думках да в гадках. Олена знов дївчина жартоблива, обмівна, нестановита, як той метеличок в лїтї. Задуману з роду-віку нїхто її не бачив. Оттакі се були коханки — Тодірко з Оленою.

*

* *

А стара Гребениха багачка була: фудульна, обрахована, з масним язиком, як-то кажуть. Свічку до церкови[1]) не понесла, часточку не дала, мисочку не поклала,

[1]) У Драгом.: церкви.

а проте лице своє перед людьми так знала обмити, що то! Вона все була »бідниця«: у неї бжоли не роїли, ні корівки скороми не давали, ні з овечок вовниці не встригла — вона зовсім безталанна була. А тут нищечком так і сміеть ся з дурних людей, що її було жалують.

Лиш одна душа на світі мала у неї і ласку й пошанівок: стара баба Ція, що зерном ворожила, да в звіздах смотрила; і днюють і ночують було в купі, да по цілих ночах вистоять порозплітані в садку, лічучи да викликаючи ясні зорі. Ще й не повечоріло гаразд, а Ція сидить собі вже при каганці на печі да зерном розсуває; Гребениха коло неї.

»А що там паде, любко?«

»Хиба я вам коли правду не сказала, зазулько?« каже ворожка; »у серці колач, на порозі колач, в хаті гість, а се у мене старости любко. Лиш осьде, з лівої руки, трохи жаль, але то нічого — минеть ся. А отсе зять багатий, з-під сонця: і колач, і радость, і борзо — бо плоту нема: як не буде сеї осені весілля, то в лице мині наплюй!«

»Се-ж у мене ще дівчина молода,« каже Гребениха, »а мушу віддати, щоби вже того Дугаїшиного раз позбутись. Учепив ся, тітко, дівчини, як репях кожуха — ні суди Боже!

»А дівчина-ж?« питає ворожка.

»Дівчина й гадки не має. Я кажу до неї: »Коли хоч, то йди за Тодора; я тобі не спераю.« — А вона: —

»Мамо, каже, коли-ж бо він такий тихий! яб за ним бувши знудилась. —«

»Любка моя!« — рекла ворожка.

»А тут бесід по селу вже повно! Журить ся Гребениха. »Знаєш, жоно добра, що я гадаю учинити?«

»Кажіть, ластівочко!«

»Хочу віддати свою Олену за Угринчукового Митра. Я вже й з старою зговорила...«

»А вітак же?«

»Завтра свататиме«.

Се ворожці вода на лотоки. — »Дай Боже таке чути!« каже. Я вже вам давно хотіла те казати, та не сміла. Я, любко, дуже несмілива з роду!«

»А що отсе тутки паде?« питає Гребениха, справивши палцем на купочку зерна.

»Та отсе, крішечко, се — гріб, але з лївої руки, то чужий... Да ще до того й бідний, нї мисочки коло него!«

*

* *

Доки ворожка ворожила, а на дворі зоренливо да тихо: нічого не чути, тілько Днїстер гуде, та соловейко свище. А в садку під вишнею, що білим цвітом так і припала, стоїть Тодір з Оленою. Тодір плаче: Олена скубе вишневу квіточку в шматочки.

»Я згублю ся,« каже Тодір.

»Який бо ти незвичайний, Тодоре!« каже Олена. »На що собі такі гадки до серця приводити, коли я тебе люблю«.

»Ув-одно каже, що любить, а за другого йде!« дорік парубок гірько.

»Або так не буває,« каже Олена сміючись, »що хоч повінчані, а з другими кохають ся?...«

Тодір подивив ся пильно, покрутив головою, та й пішов. Дівчині й »добраніч« не сказав.

»Іди, коли нерозумний!« промовила вдовина дочка з-горда; махнула рукою та й пішла в хату.

II.

У старої Гребенихи в хатї вінок плетуть да бояр збірають, а Тодор ходить собі по-над Днїстер, та в сопілку грає. Грає, а дрібні сльози так його й обливають! Заток сопілку за пояс, та й заспівав

Ой засвіти, місяченьку,
Да й ти, зоре ясна!

Ой в лузї, в лузї
У лузї пшениця —
Там дївчина прекрасна!

Пшениченьку дожинає,
Все в гору та поглядає:
Ой чи високо,
Ой чи далеко,
Сивий сокіл підлїтає!

Лїтає-ж він да лїтає,
В кватирочку зазирає:
Ой сїю руту,
Ой сїю руту —
Ой подай, душко, руку!

Рада-ж би я ручку дати,
Не зволяє стара мати:
Ой взяла мати
Нелюба до хати —
Годї рученьку дати!

Ой відсунь ся, дївча любе,
Да відсунь ся від нелюба:
Зайду я з луга,
Да забю нелюба —
Да як того голуба!

Ой чи забєш, чи не забєш,
А серденьку тугу завдаш:
Сїдай на коня,
Виїзжай із двора —
Ти не мій, я не твоя!

Ой їдуж я до Дунаю,
Да став же я да гадаю:
Ой гаю, гаю,
Ти тихий Дунаю —
Я тонути в тобі маю!

Да за марну причину,
За невірну дічину:
Ой гаю, гаю,
Ти тихий Дунаю —
Що я в тобі потопаю!...

Пішов домів. А дома молодший брат уже дожидає.

»А ви де були, бадічку?«

»Прохожав ся; або що таке?«

»Да нічо, бадічку: Олена приходила кликати вас у бояри«.

Тодір нічого на се не відповів, пішов у хату. Стара Дугаїха сиділа за кроснами, ткала сукно. Да як поглянула на Тодора, аж човник з рук упав.

»Синку мій, а тобі що?«

»А що-ж би?« каже: »нічого!«

»Таже ти почорнів, як та головня!

»Так вам видить ся, мамо: я однакий«.

Стара далї ткала, а син пішов у комору, на весїлля збіратись. Ще й братїка молодшого покликав, щоб йому поміг.

*

* *

За дві години Тодір був убраний, готовий. Черевики на нїм брижовані, волоські: погавиці білі: сорочка рантухова, золотим хірем да мирсою вишивана; пояс браний, Бояньский: за поясом ширинька: на шиї хустка шовкова: на голові кресаня в самих навах да в йорданах волоських, що на цїлій Буковинї такої мабуть не було.

Вийшов з комори. Кучерики русо-золоті, пишно зачесані, повились по головцї, засияли, мов золото. Він підійшов до ненечки своєї старої, став, дивив ся на неї довго, вітак поцїлував її в долонь, та й уклонив ся низенько. »Ненько, каже, »благословіть!«

»А куди, синку?« питає стара, »на весїлля?«

»На весїлля,« каже.

Божа тебе мати благослови, душку! [1]) Да не бари ся дуже; я сама в хаті!«

Ба я може й забарю ся, ненечко«.

Нічого, синку,[1]) нічого. Лиш не тужи так дуже. Не судило ся, душку: щож робити?«

Він тогді сплакав. А братік молодший Василько як не кинеть ся йому по-за шию: »Бадічку.« каже, »братіку мій дорогий! куди ви отсе йдете?«

На весілля, Васильку«.

»А мінї все здаєть ся, що я вас більше не побачу! Тодірку, бадічку, братчику мій рідний!«

Тодір поцїлував хлопця в чоло, перехрестив, пригорнув до серця.

»Васильку, — каже — я забарюсь. не лишай неньку«.

Уклонив ся, та й пішов.

*

* *

Пливе Днїстер, тихий, як той руський народ, широкий як його думка, глибокий. як його рани. По тім боцї Галичина, по сїм Буковина. Вечер був тихий. В Хрещатицькім монастирі дзвонили на вечірню, місяць сходив поволи. Зійшов, засвітив, засяяв, цїлу Буковину золотом поволїк. Соловейко співав у лузї.

А в лузї стоїть зелений явір. обняв молоду калину, пригорнув до себе. Стара верба нахилилась[2]) над ними, знай та ненька рідна над своїми діточками. Дївина здоймила золоті та пахучі свої кити д' горі: коло неї постелив ся зелений барвінок, пригорнувсь-притулив ся, задумав ся. Пишна черемшина вимахує білими своїми вітами, знай та багацька донька писаними рукавами, а кучерявий дуб стоїть да сміеть ся, мабуть до тої фіялочки, що йому на коренї зацвила.[3]) Високими да широкими Днїстровими берегами постелились нов-

---

[1]) У Драгом.: душко. [2]) У Драгом.: похилилась. [3]) У Драгом: зацьвіла.

кові трави молоденькі, а по них ходить парубок хороший - прехороший, ходить да в сопілку грає. Се був Тодір.

Грав він довго — раз весело, що аж серце тріскало, а вітак знов сумно, тужливо. На березї стояв білий камінь; він сїв собі на тім каменї, поклав кресак да сопілку біля себе на мураву, склонив голову на руки, задумав ся. А з села чути було музику, що грала у Олени на весїллю.

»Що сей світ, що його віра, що його любов, що його доля? Світ — Днїстрова филя, віра — оттой шум, що на каменї спер ся, любов...« Не доказав —

— — — — — — — — — — — — — — — —

Другої днини найшли тілько кресаню на березї да сопілку.

Надруковано перший раз у »Правдї« 1867 ч. 4. стор.30—32. У Драгом. стор. 90—91.

Репродукуємо з перводруку.

Дністрові кручі.

Повість з руского народного житя на Буковині.

I.

Мого неня убили на войні. (оповідає бувало Настя Клїщиха), мама з туги та нужди скоро вітак померла, а я лишилась круглов сиротов при одній старій бабуси, мого неня покойного вуйні отсе. — А як і бабусю поховали, тогди взяла мене стара Оманиха до себе, що-б то, як она казувала, єї Маруси не скучно було. — Там я і зросла, як у мами свої рідної, бо Оманиха праведна була жена, що навіть і ворогови кривди не зробить, не то ще менї, бідній сиротї.

Не такий же був Максим Оман, єї чоловік. — Богатий, пребогатий, і не скупий, і ніякому кривди не любив зробити, але такий то вже ярсливий, та лютий, та грозний, та завзятий, та упертий, що у нас бувало як на цвинтари тихо, коли він дома. — Він матбути з роду такій не сміяв ся, а бесїди тілько з него і чути було, що я бувало більше за одну годину налепечу, як він за цїлий рік наговорит. А як бувало що заговорит, то неначе раптовий грім ударит, а вітак знов тихо як на цвинтари.

Старі люди казували, що він був замолоду коло одного дуже великого пана за першого стрільця. А як він раз на великім полюваню свого пана від смерти виратував, тогди єго пан не тілько що великим маєтком надарив, але еще і двір єму такий великий та

гарний казав збудовати, що такого і у гдеякого дідича матбути не було. Для того-ж матбути і кохав ся він так в тім стрілецтві, а люди славили, що він з свого коротенького креса найменшу пташиночку кулькою на лету застрілит. — Та і кресів же тих висіло у него в світлици по стінах!... про инші стрілецкі знаряди навіть і не згадувати!...

А та стара Оманиха, блїда — блїда як той ярий віск, ходит бувало по господї як той дух на покутї, як та свята великомученица - многострадальниця. Тілько в нїй і житя було, що та єї Маруся, та єї дочка - одиначка, над котров она розпадала ся як та птиця - мати. — Менї здає ся, що як би була умерла, то она би була казала з нею в одну яму живцем поховати ся, так то вже над нев розпадала ся. — За то ю матбути Оман так і поважав, хоть лиш по своєму, а все такій дуже ю жалував. — Не спостигне бувало занедужати — (а она слабовита собі була) — так зараз повна хата і знахарок, і примовниць, і лїкарок, і чернівских або залїщецких докторів, і садигурских жидів - цируликів коло неї вродит ся, а то все за єго приказом.

А та єї одиначка Маруся — Господи, що красна — красна була!... така такій красна, що такої матбути і у самого цїсаря нема!... Чи в буддень, чи в недїлю — ходит бувало як та райска пташка убрана: — пави на нїй ряхтя, шолки лелїют, золото капає, а на личко така такій собі хороша, як та рожа на весні, коли скупана ранїшною росою, на сонечку красує ся. А як бувало заговорит, то неначе ластівочка защебече, або ангел в срібні дзвоночки задзвонит!... Нікому би було навіть і не снило ся, що се того Омана дочка, що на єго двір навіть і воробцї бояли ся приступити, не то що.

II.

А Маруся полюбила одного парубка, такій з нашого села, Тимофій Соболь звав ся. — Господи, що 'го дуже полюбила!... Але-ж бо се був і парубок з себе!...

як той павич!... як той архангел з мечем, що в церкві намальований!... Та що з того, коли з бідного роду був, з дуже бідного, з такого бідного, що не важив ся навіть до Марусї і заговорити, не то що. — Аж як єго до війська відобрали, а вітак скоро і покликали, аж тогди він відважив ся перескочити в сад, де Маруся того вечера зо мнов прохожалась, та й каже до неї:

»Марусю! я завтра йду! — Ти нічо не кажеш?«

Она тогди заплакала ревне-ревне, спершись менї на плече.

»Ти мене любиш, Марусю? — питає він по хвили сплакавши і собі.

Хіба ти не знаєш?... Чого-ж менї ще сего жалю завдавати!...

»Ти будеш моя, Марусю! моя! присягаю місяцеви і от тим там зорям ясним, що над нами!« крикнув Тимофій, здоймивши праву руку мов до присяги.

»А мій неньо...« промовила Маруся, неначе з гробу.«

»О... я єго знаю, того прегордого богатиря, що навіть і Богом не питає!... Але що він годен против вірної люби? против такої люби, як моя Марусю? — Дністер наш глїбокий і широкий; а годен він що против Хрестаревої скали? — Так твій неньо нас не розлучит, лиш люби мене вірно, моя дївчино!...«

»Ти-ж ідеш до війська,« каже Маруся, утихомирившись трохи.

»Аби і за море, аби і у край світа,« промовив Тимофій як у дзвін ударив, »все менї лиш ти одна на думцї будеш, лиш ти одна у моїм серцї красувати-меш ся, а порукою най тобі буде отсей перстень з чистого срібла, що тобі 'го враз з моїм словом і моїм серцем на рожевий твій пальчик закладаю, яко моїй від Бога самого судженій закладаю!...

О, Тимофію мій!...« промовила Маруся, трохи не зомлївши.

»Марусечко моя єдиная!... Та якже? — аби я від тебе так пішов? — не взявши з собою хоть одну квіточку на памятку?...«

Як она єму подала шовкову, золотом вишивану ширинку із за пояса, як они обнялись, поцілувались, плакали, присягались, прощались... сего вже не скажу, бо в хаті щось рипнуло, і ми мусіли розходитись.

III.

Одного пополудню сидимо собі обі з Марусев у великій світлици, тай мовчимо. Маруся вишиває сухозолотом тонку-тонесеньку ширинку, а я пряду у запічку. На решті і кажу я:

»Що то теперь наш бідний Тимофій робит...«

»О Мати Пречиста!,..« зітхнула Маруся важко, тай глянула на образи.

»Щоб хоть коли написав...« кажу я. —

»До кого-ж напише серденний? — До мене предсі ні, бо неньо би...«

»Що мені на гадку впало, Марусю...«

»Знов матбути щось мудрого!« каже Маруся осміхнувшись.

»Я лиш те думаю, що якби прийшло твоєму неневи на гадку, сего літа або сих мясниць тебе подружити...«

»Ти що отсе, Насте?! — « аж стрепенулась бідна дівчина, а то так, що їй аж шите з рук упало, — »хіба неньо має коли про моє віддаванє думати!...«

»Се мені лиш так на гадку впало,« кажу я, — »не гнівай ся, Марусю! — «

»Та бо хтож видів таке говорити!...« каже Маруся. — »Я хоть би — то ти думаєш, що я би свого Тимофія — «

Та й не доказала серденна, бо стара Оманиха убігла задихана у світлицю:

»У комнату, дівки! — старости йдут!« — А Маруся як стояла, так старій у ноги: »Мамо! матіночко моя рідненесенька! не тратьте мене! не дайте мені пропасти...«

»Доню, доню,« каже Оманиха поважно, — корись твоєму отцеви! — таж єго натуру знаєш, не від сегодни знаєш. Або може думаєш, що єму тяжко перший-ліпший кріс з клинка вхопити, та свою, твою і мою душу на мгліока занапастити? — Доню, доню! не зроби менї того!!! — А теперь іди, іди, дитино моя нещаслива, та злагодь ся, та на Бога святого уповай, може він милосердний все ще ласков своєв небесков перемінит! — Насте! ти дївчина розумна, іди з Марусев та розваж ю при лихій годинї! Ти знаєш, що ти у мене не наймичков, а рідков дитиков була: віддякуй менї теперь! — Ідїт! ідїт, любі, щоб вас у хатї не застали, бо так не годит ся! — Насте!...« От я взяла Марусю по під силу, тай повела мов неживу у комнату.

Тогож вечера Марусю і заручили....

IV.

Не вірила я нїколи в чуда, аж на Марусиних заручинах довелось і менї чуда видїти, і то не одно, але аж двоє нараз!... Перше те, що Маруся зовсїм як обмінена стала: і сміє ся, і жартує, і коло Омана ластит ся, і з Оманихов по світлици гуляє, а то так, що аж Оман дивував ся, та неначе то нїби зовсїм подобрів. — »Таже я знав,« каже, »що ти моя Маруся розумна! — за тотож тобі позволю, щоб ти і твою Настю з собов взяла, аби тобі з разу не скучно було. — А ти підеш, Насте? — «

»І в пекло, бадічку, як ви скажете,« відповіла я, цїлуючи єго в руку. — Но, но, каже Оман, »не журись, небого, ми і за тебе не забудемо! — « Хіба се не чудо було? — А друге чудо? — Але най уперед розкажу, за кого Марусю заручили.

У нашім селї був двірник-удовець, Петро Клїщук звав ся, чоловік богатий, крепкий, у середних лїтах, не поганий, але трохи собі, як то кажут, калїка на голов.

От-же сему як і вроїлось з пребогатим Оманом посвататись, то доти не давав му супокою, аж доки сей на решті не пристав. — І не трудне му було діло з Оманом, бо Оман єго любив и поважав, а то за те матбути, що Клїцук був честний чоловік, котрий бувало на свою славу дує, як на дорогий камінь, що б і запороха на ню не впала, не то що.

А у Клїцука був лиш один син, Никифір звав ся, парубок хороший прехороший, веселий, жартівливий, а при тім такий то вже собі хитрий, та розумний, що єго навіть і жиди боялись, не то що, бо як стане тобі бувало словами маститти, та харамана пускати, то тобі навіть і самого рабіна в дурні пошиє. — А як прийшов і він на заручини, а гості — уже такій гарно закрохмалені — стали кожде своїй галакати, тогди я і кивнула на него, та й кажу: »Як думаєте, Никифірку? — що буде з сих заручин? — « »Те, що ти сама схочеш, Насте!« каже він моргнувши на мене хитро. — »Я?! — Ох, Боже мій світе!... таже я би за Марусю і душу свою дала!...«

»Дай мені лиш твоє серденько, і то не даром, але у переміну за моє! бо я тебе любю Насте!...« — »Никифоре!...« »Не чвань ся, Насте, але подай мені білу свою ручку, бо и ти мене любеш, се я давно знаю! — А за Марусю не журись: Маруся під моєв оніков! — « — »А Тимофій? — « »Тимофій мій побратим, однако як брат рідний. — Се мені вдалось Маруси шепнути до уха, як у комнаті прибпралась, а ти побігла була чогось до старої у комору. — І якже ти думаєш се зробити? — »Се вже моя жура, Насте! — Лиш тілько тобі скажу, що як прийде мій післанець з розказом до вас, тогди робіт усе так, як він вам казати ме? — « »А той післанець хто буде? — » »Баба Гана, що у нас тепер доматарує. — Хіба не рицар з себе? — « — Я зареготалась, він мене стиснув, попілював тай подівсь межи гості, а я думала, що мене ангелї по воздухах носят!... Се було друге чудо. — А чудотворець хто?,..

V.

Се діялось зараз по зелених святах, а на Петра мало бути весіля, так оба свати собі урадили. — Тим часом баба Гапа трохи не що-днини до нас прибігала, ніби то де що порадитись, або чого там позичити, або такій так відвідати. — А чудата се баба собі у страха була, неначе та сотона!... що страшна, що суха, рот від одного уха до другого як у ворони, одно плече і один клуб вищий від другого, очи каправі, зуби як граблї, ноги довгі-предовгі як у бузька, а то так, що як крок ступит, то тобі треба три; а як собі ще бувало гирбу на короткім цибусї закурит, та на голову турецкий фез убере, то вже тобі і три ночі ме снитись, не то що. — А як бувало до нас прибіжит, то неначе то фуркало увезде шатне ся; і в хатї їй повно, і в світлици, і в коморі, і межи курьми, і межи качками, лиш межи трюхи боялась, бо старий индик як раз з неї фез ухопив, то ми всїма ледви відоймили. — А як улетит бувало в хату, то вже і на старій Оманисї ручник поправляє, і на Маруси коралї перевязує, і мене кулаком штовхне, і з котом цїлюєсь, і таке залопотит, що хата жужмом піде, а Оманиха або в огород утече, або до пасїки піде, або де нибудь, аби лиш від біди спастись.

Так она і одної суботи до нас прилетїла як сорока, а скоро Оманиха вийшла з хати, так она зараз до Марусї в ухо:

»Тимофій вийшов! — «

Маруся так і стрепенулась!...

»І деж він? — « питає.

»За Хрестарем коло днїстрової кручі тебе завтра по полудню дожидати ме: — завтра-ж недїля, отже випросись у старої, та прийди туда з Настев. — А хоть стара би і не пустила, а ти однако прийди, бо він тебе буде ждати! — «

На се увійшла Оманиха в хату, а Гапа зараз до неї так і прискипалась:

»Голубко, любко, зазулько! — які-ж то вже ягоди зродили під Хрестарем!... як волоскі горіхи!...«

Я їх ще сего літа і не виділа...« каже Оманиха, а Маруся зараз похопила:

»Я мамо, піду завтра пополудню з Настев, тай наберемо! — Добре, мамо? — «

»А яж бороню? — « каже Оманиха. — лиш аби вас не покортіло купатись, бо хрестареві кручі погані безоднї, вже не одного чоловіка приссали до дна, що і нинї нощоку з него нема. — А ті потопленики, кажут, чатуют на живі люди, аби їх у своє товариство загорнути!...«

»Та цур їм! — кажу я, — »хіба ми не купаємось що днини у нашій млинівці, аби нас мало у погані кручі кортіти? — «

»Вода свою жертву правит,« каже далій Оманиха, — »Та аби вас також не кортіло на той Хрестарь лізти, бо то скала погана, непевна, головна, нависла над самов кручев Дністра, неначе то она хоче кождої хвильки у безодне плесо штрикати!...«

»Най собі штрикає здорова,« кажу я, — а нам до неї яке діло? — От погуляємо собі годинку, наберемо ягід, тай ззагоді домів! — «

»А знаєте, діти,« проводит Оманиха далій, — »по чому ту жасну скалу Хрестарем назвали? — по тих хрестах без рахуби, що люди по шпилях та маковицях понакладали. — Бо бувало, як хто у кручах утоне, то люди зараз і хрест святий на якім там нибудь шпили поставят. — На решті не стало вже де і хрести класти, — отже і залишили тоту установу, хоть опісля того хто знає кілько там ще душ потонуло!... Вічная їм память!...«

»Без похорону!...« жалує Маруся.

»Без трунви і без ями!...« каже Оманиха, утераючи слези, — »бо з під дна кручі ніхто ще і кісточки їх не добув!...«

На се надійшов старий Оман: усе втихло, навіть Гапа не крутилась богато, але — моргнувши на Марусю — повіялась домів.

VI.

Доки се у Омановій хаті діялось, то у Клїщуковій инші речі велись, зовсїм инші. — Старий Клїщ сидит собі конець стола та люльку курит, а Никифір на припічку невід лагодит, тай сам до себе усміхаєсь.

»Гм.« каже Клїщ по хвили, витрясаючи попів з люльки, — »Тимофій Соболь вийшов сегодни на вісїм день на урльоп. — А гарний хлопак з него вибравсь, нїщо й казати: — Міг би менї за дружбу бути! — «

»Маруся би анї раз не гнївалась!« каже Никифір сміючись.

»Якто Маруся?! — крикнув Клїщ з офуком. — Хіба Соболь до неї яке дїло має?! — «

»То ви не знаєте, що они обоє уже давно кохают ся?! — Ха, ха, ха!... Гарний з вас двірник, коли і те не знаєте, що вже і воробцї по стріхах цвиринькают! — Ха, ха, ха!...

»Брешеш, шибенику!!! — крикнув Клїщ, скочивши з лави як опарений, — »се неправда!!! — «

»Най буде про мене і неправда, а менї що до того? — Але я що знаю — то знаю!...

А ти-ж менї чому се давно не зказав, повішеннику ти оден, нїчо доброго?! — Таже ти знав, що я Марусю хочу брати! — «

»Абож ви мене питали, як 'сте до Марусї у старости ішли? — А я собі так думав: мій пеньо уже старий, припошений, може єму і до ладу буде, як буде кому з боку молоду жінку розважати. — Ха, ха, ха!...«

»Доводу, гнилю ти один непотрібний, або ти зараз шию вкручу як воробцеви!!! — Доведи!!! — «

»А як вам доведу, що тогди буде? — «

»Тогди най Оман свою пишну донечку для жовнїр тримає, а не мій світ нев вяже, мій, того Петра Клїща, що на єго славу ще й запороха змази не впала!...«

Теперь ви і справді, говорите, як Петро Кліщ, той Петро Кліщ, що і з офіцером би за честь не міняв ся! — Але чи сему лиш правда буде? —

»Коли неправда, то мя убий довбнев, як того пса скаженого!!!« каже Кліщ, здоймивши обі руці як до присяги д'горі.

»Тож ідіт завтра зараз по обіді на хрестареву скалу, тай там сховайтесь, але так, аби вас ніхто не видів. — Там ждіт, хотьби і до вечера! — А коли не найдете так, як я вам казав, — тогди даю вам волю, зо мнов робити що хотіти, про мене і з Хрестаря мене стрімголов у Дністрові кручі трутити!...«

»О!!!... аж зарув старий Кліщ неначе той тур роз'юшений. — »Але і Оман мусит зо мнов, аби вітак старий песко не казав, що я на єго доньку напасть кладу!...« А се сказавши, ухопив кучму з клинка тай пустивсь у двері, а вжеж до Омана бігчи. —

»Стійте, нею!!!« каже Никифор, зупиняючи старого, — »Ви що се хочите робити?! — То ви думаєте, що Оман аж до завтра до пополудню стерпит, та зараз такого галасу дома не наробит, що Маруси не до сходу з Тимофієм буде? — «

»Але що-ж мені робити? — « питає Кліщ заклопотаний.

»Ждіт аж до завтра пополудню, доки Маруся на прохід вибересь, а тогди аж кличте Омана, та ідіт з ним манівцями, щоб вас ніхто не видів, на Хрестареву скалу.«

»Твоя правда, сину,« каже Кліщ шпуривши шапков у кут, а сам тевкнувшись на лаву конець стола.— Никифір узяв капелюх, та й вийшов нишком з хати, усміхаючись хитро як той лис, коли єму мудре яке діло вдалось.

VII.

Ціла Божа неділенька була тиха, та ясна, та красна, та тепла, звичайно як то оперед Івана. — Отже-ж ми зараз такій по обіді зібрались з Марусею

тай пійшли до хрестарової кручі. — А той Хрестарь стоїт собі великий та жасний, та над Дністер похилив ся, а під ним запінене чорне плесо так ся і крутит!... аж страшно якось дивитись!... Але беріг красний, цвітний, зелений: нешироким лугом стоїт по яворови по березї, по дубови, а поуз луга тягнесь густа діброва, як та рута зелена. — О, красне-ж оно, красне, то дністрове поберіже!... аби лиш не той жасний Хрестарь, та не та чорна круча!...

Ти щось не весела, Марусю? — » кажу я.

»Менї важко, Насте! дуже важко!...«

Та чогож, Марусечко? — Зараз предсї побачиш твого Тимофія...

Мій Тимофій!... милий мій Тимофій!...« защебетала Маруся мов той соловейко в тузї: — »а може баба брехала: може він —

»Не брехала, моє ти золото!« обізвалось зза явора, і в хвильку горнулась Маруся до свого Тимофія. — А він так ю і голубит!... О, Марусенько! моє ти серденько, нас нїхто вже не розлучит на сїм світї!...

»А може і розлучит!!! гукнуло з найвищної маковиці хрестаревої скали. — Ми глип — а се стоїт Оман з ручницею, а коло него Клїщ, оба жасні та черлені як два настоящі кати. — Пріч від нерозумної дївчини!!! ревкнув Оман далїй неначе той дикий звірь, що аж луна по діброві розляглась.

Нас двоїх і смерть не розлучит, не то ще ти, нерозумний діду!« відповів Тимофій з горда, горнучи зомлїлу Марусю до себе.

Бух!!! Бух!!!« грянуло двічи з Оманового креса. — Тимофієва войскова шапка, прошита двома кулями, бризла далеко. — Никифір вибіг без капелюха з діброви, та обзирає товариша, чи їго яка куля не трафила. — Тимофій і я припали коло безталанної Марусї, що неначе мертва на траві лежала. — Оман набиває у друге свій карабін. — А тут нараз: шугурррр!!!... Круча заревіла, фалї з шумом бризли д'горі, що аж нас зросили, а цїлий той бік хрестаревої

скали, що Оман з Клїщем на нїй стояв, пропав з ними обома у чорнім плесї Днїстра, а пропав без вісти, до сегоднїшної днини!

VIII.

На другий день три панотцї, як три голуби сиві, правили панахиду над Хрестаревов кручев, правили похорон, правили парастас, »без трунви і без ями,« як то у пісни співают. — Стара Оманиха давала порядок, усе спокійна, усе блїда, як той ярий віск, усе тиха, як та великомучениця. — Нарід стояв доокола кручі, та плакав собі нишком, але ревне. — Маруся лежала у горячцї, я ю обходила. — Никифір сидїв коло хорого Тимофія, та плакав на свій нерозсудок: бо се він і по Тимофія писав, і бабу Гапу до Марусї посилав, і Клїща з Оманом пазирцї натроюдив. — Але він се зовсїм іначе думав, а іначе сталось: — бо він так думав: як старий Клїщ узрит, що Маруся з Тимофієм любит ся, то — яко честний чоловік — зовсїм єї зрече ся, а старий Оман — чи по воли чи по неволи — буде мусїв Марусю за Тимофія дати. — А тим часом... О, родичі ви, родичі, що вас Бог обдарив дїточками, не розлучайте з милої пари тих, що вірне кохают ся, аби і вас Божий гнїв не трутив за кару у яку кручу, хоть не у днїстрову, то в иншу яку, бо у Него, Святого, єсть їх много!...

А у рік? — Знов три священники, як три голуби сиві, правили парастас над днїстровов кручев за упокій душі Максима і Петра, що їх тіла під Хрестаревов скалов спочивали »без трунви і без ями.« — Нарід знов стояв до окола, та нишком плакав. Стара Оманиха знов давала порядок як тогід, усе собі тиха, блїда, покірна. — Тимофій з Никифором стояли під оламком Хрестаря, та молились Богу. — Баба Гапа вешталась коло Оманихи, але вже в новім фезї, бо старому вражий пидик такій не подарував, аж доки ґо в пиматочки не розніс.

А я з Марусев? — Убирались до святого слюбу, що мали брати по полудню: Маруся з Тимофієм, а я з Никифором.

Друк.: в черновецькій »Буковині«, якої редактором під той час був Осип Федькович. 1885 Ч. 3 стор. 7—8: Ч. 4 стор. 8; Ч. 5 стор. 7—8: Ч. 6. стор. 7—8; Ч. 7. стор. 6—8.

Репродукуємо з перводруку.

Панич.

Повість з козацького житя.

I.

Дорогою на кладбище (цментарь) іде дяк потикаючись і верзит хрипливим голосом »Святий Боже«. За ним несут чотири убогі люди невкриту домовину з необгибльованих дощок, за домовинов іде ніжний, простоволосий, блідий, заплаканий парубок, а за парубком шкутильгає сліпий старий пес, понуривши і собі бідну свою голову. — Се був раз похорон за себе!...

На кладбищу стояла уже яма викопана, готова. Трупоноси спустили в ню домовину, загребли, зробили могилку, взяли дяка, котрого горівка зовсім уже з ніг звалила, на порожні мари, тай помчали в село, а над гробом уклик парубок конец голів, а пес ляг конец ніг. — Оба матбути плакали, а може і не плакали, бо одному сліз не ставало, а другому очий, отже-ж нічим було плакати.

А покійник? — хто він був? — що він був? — відки він був? — Ніхто не знає. — От, те тілько знали що він — Панько звав ся, що зайшов сюда, уже двацять рік тому, з далекої сторони, що приніс з собов малого хлопчика у чотири рочки, що упросивсь у одного не дуже богатого господаря у комірне, і що деньками і себе і хлопчика годував, працюючи день і ніч як той чорний віл.

А хлопчик — Михась звав ся — Господи, що за прекрасне дитя було!... як той ангелик намальований!... а то так, що як бувало на улицю вибіжит, то кождий, хто лиш іде, єго зараз і на руки возьме і обцїлює і обдарує і не може налюбуватись таков милов дитинов, а нїхто вже так, як та стара циганка Хима, що єму і сорочички рантухові пошила, і убраний капелюшок справила, і свитку, і чобітки, і зовсїм ним таки опікувалась, неначе та мама рідна, бо єго всїгди і обпере, і змиє і счеше, і погодує деколи, а другі хлопцї — а вадь з зависти — і призвали єго паничем. — От він паничем і виріс, а виріс у прехорошого парубка, русявого як золото, а румяного, як рожа. — І чому-ж би нї? — бо хоть і в розкошах не ріс, але і нужди нїякої не знав, дяковати Богу, Панькови, і циганцї Химі.

А як минуло Михасеви років шістьнацять, тогди запопала і єго лиха година. — Циганка Хима щезла з села мов під землю впала. Панько став на здоровю занепадати, а далїй і з постелї не вставати; отже-ж довелось Михасеви і на себе і на хорого заробляти, а слабість, як то кажут, дорогий гість; чотири роки єго в чужій найманій хатї тримати і приймати, то не чотири дни. Тогди і Михасеви румянцї поблїдли, і очи в голов запали, і козацкий стан змарнїв, як се ми єго виділи ідучи за некритов домовинов покойного Панька, а вітак сумуючи у головах над єго гробом.

І довго сумував він над могилов покійника, аж до самого смерьку сумував. Всїлякі гадки пересувались єму у голові, одна сумнїща та чорнїща від другої. — »Що менї теперь робити?« думає він собі: — »тут в селї нема менї пробутку, бо... ох Боже милий, чому я такий бідний на світї, чому не такий богатий, як той Андрій, старого Лавра син отсе? — Тогди би я знав що робити, а так...«

»А так робити мени, що тобі стара Хима скаже!« обізвавсь здоровий голос з-за плечей, а то так дзвінко, що переполошений Михась як опарений на ногах став. — Хима зареготалась: »Гарний з тебе козак буде, коли від старої баби переляк ся!...

»Чиж не козак?... — каже Михась, обзираючи свої худі, мозоляві руки, і усміхнувшись гірко.

»А я тобі кажу, що ти ще сеї ночи зо мнов у козаки поїдеш!«

»Так — то не кажу. — Але на чім? — на веслї, на кочерзї, або на охабленім вінику? —«

»На воронім кони, у ясній, позолоченій зброї, у кармазиновім жупанї, у кабардовій шапцї, от що!

»Волїли би менї твої чорти пять тисяч червонних дати, а не вороного коня та ясную зброю, до котрої я анї сили анї складу не маю. — Чортам, кажут, все возможно. —«

»Хиба Сабатова Мітрана чорт, чи що?

»Мітрана?!... О, не край моє серце, циганко!... Мітрана!... То она аби...«

»Она тобі і коня справила, і зброю, і велит тобі ще сеї ночи зо мнов у козаки їхати, от що!

»У неї-ж нинї заручини...

»Заручини ще не слюб, а до року — бо така межи ними умова — ти сто раз богатїйший будеш, як Лаврів Андрій. — А старому Сабатови — як ти сам знаєш, той зять, котрий му більше червінців на стіл відрахує«.

»Не знаю, відки їх взяти...«

»Се вже моя жура, хлопче. А теперь ходи, бо вже пізно. — Мітрана тебе у вишневім садочку дожидає: попрощаєтесь, поміняєтесь перстенями, а вітак зо мнов у козаки! — Гурра!...«

Се сказавши, потягла Хима здумілого Михася силов за собою, а слїпий пес остав ся на Паньковій могилї[1]).

II.[2])

А в[3]) той час, що я розказую, велись великі бучі по цїлій козацкій Українї. — Козаки різали Ляхів,

---

[1]) До сего місця друковано з перводруку. [2]) Від сего уступу друкуємо з автоґрафу. [3]) В автоґр. переч.: у.

Ляхи пекли Козаків, а єзуїти, що се все наброїли, дивились з боку, і сміялись у жмені.

Бо Ляхи, помимо сказавши, не є злі люди.[1]) але великі дуже дурні, що за єзуїцков стольов біжут, як та кітка за стеблом, думаючи, що папа римский те все лихо заглагоїть, що они у своїм нерозсудку поброїли. Козакам[2]) знов яко сторожи православної церки не хотілось давати ні свою віру, ні свою волю єзуїтам на поталу, і так лилась козацка і ляцка кров по цілій святій Руси ні во честь та ні во славу як козакам, так і Ляхам.[3])

А найдуще всїх лютував на Україні один[4]) вельможа, воєвода К..., пан незміренних маєтків, але і незміренного свавільства. — Так, на приклад, казав він повісити жида за те,[5]) що не хотів драґонови без плати їсти дати, а драґона знов за те, що жида не повісив. — Старцям казав скакати по через[6]) глїбокий і широкий рів, обіцяючи кождому, котрий перескочит, по сто червонних.[7]) а котрий не перескочит, по сто нагаїв. — А як трохи не всї рів перескочили, то казав дати кождому з них по сто нагаїв, а лиш тим кільком, що не могли яр перескочити, бо і справдї були каліки, по сто червоних.

От така се була заведія, той ляцкий вельможа. — А у той час, коли наша повість ведет ся, пробував він у містї Гумани, а пробував по неволи, бо хорий був, і то чимало, але про тото однако свої вельможні химери торамив.[8]) — Як єму бувало хто з єго дворян який жарт удасть або чим нибудь[9]) до сміху доведе, то у велику ласку попадесь. — І так вбігає до него одного ранку служебний маршалок і мельдує:

Ясновельможний пане! їмили сеї ночи драґони одну бабу-циганку, перебрану за козака, а з нев одного козака, що борше до веретена як до шаблї спосібний.

---

[1]) В автоґр. переч.: люде. [2]) Переч.: козаки. [3]) Від слів: »Бо Ляхи, помимо сказавши« — до... »так і ляхам« — в перводруку пропущено. [4]) В автоґр. переч.: оден ляцкий. [5]) В перводр.: за то. [6]) В перводр.: через. [7]) В перводр.: червоних. [8]) В перводр.: хоронив. [9]) В автоґр. переч.: небудь.

- Варт, аби ясновельможний пан сю чудату пару виділи.»

Сюда з ними!« крикнув воєвода урадований. — »може буде з чого насміятись, а то ще сего ранку і не сміявсь...«

На се увів маршалок плїшників. Що се була Хима з Михасем — честний читатель матбути від разу угадав.

А ти що за проява?« — питає воєвода Хими, сміючись до розпуку.

Хіба ви мене не пізнаєте, пресвітлий пане воєводо?« —

І справдї менї здаєсь, що я тебе десь уже видів, хоть дуже давно. — Ти хто?« —

Я-ж та сама Маруся, що ви ю давно так дуже любили. — Але як ви з княгинев Вандов оженились, то она казала мене добре випарити і з двора прігнати. — Але я далеко не пішла, а пішла між цигани, що за містом у шатрах валялись. — Там стала я зовсїм циганкою, як і они, і дожидала пори, коли княгиня зляже. — А як она сина породила, тогди я за помочею циганів і за помочею вашого слуги Панька, котрий мене вірне любив, вашого синка вкрала, і з ним і з Паньком у далекі сторони забралась, аби мене ваші посїнаки не винюхали. Там і виріс ваш син у гарного козака, і дожидає пори, коли єго отець до своєго серця пригорне«.

І де-ж він, де той єдиний мій син Михась?! — Віддай менї єго. Я тебе золотом зважу!...«

Він осьде стоїть,[1]) пресвітлий пане воєводо, а у довід тобі ось і золотий медалик пречистої Діви остробрамскої, що ти єму зараз по єго рождестві[2]) на шийку[3]) повісив«.

У него-ж був на грудници знак, зовсїм на новий місяць похожий?« —

---

[1]) В автоґр. переч.: о. [2]) Перечеркнено: зараз. [3]) Поправлено в автоґрафі мабуть рукою редактора: шейку — і так стоїть у перводруку.

Посхрістайсь, паничу! — Ось вам і червонний місяць на грудех... —

»Гей! маршалку! служалї!« крикнув воєвода, обіймаючи сина і притискаючи до кріпких своїх грудий.[1]) — »тїште ся і веселїт ся зо мнов, бо се мій син, єдиний, мій син Михась, а ваш настоящий пан, бо мого віку, здаєсь, не довго, а всї мої добра, всї мої маєтки єго, отсего мого сина Михайла, котрого маєте поважати як мене самого, бо у мене, як знаєте дїтий[2]) більше не має, а він — о, Михасю, сину мій!...

І не доказав сердешний воєвода.

Паралїж (шляґ) 'го трафив, і упав мертвий до землї.[3])

А конець? — може собі кождий легко зміркувати. — По величавім похоронї вітця вернув Михась з Химою у то село, де зріс, повінчав ся з Мітраною, і прожив з нев много прещастливих лїт, шануючи Химу як ту матїрь свою рідну, а як померла, казав ю поховати біля могили Панька, а на їх гробах виставити величаві маймурові[4]) поменники.[5])

Першу частину сего оповіданя репродукуємо з перводруку: з »Буковини« 1885. Ч. 10 і 12.

Другу часть друкуємо з автоґрафу, котрого перший аркуш запропастив ся. Автоґраф, (власність тов. »Руска Бесїда« в Чернівцях) займає аркуш звичайного, канцелярийного паперу, записаного по обох боках. На послїдній сторонї є підпис автора. Дати нема. На першій сторонї сего автоґрафу дописано чужою рукою:

»Для науки и забавы«. Паничь, et. et. Titel vom Nr. 10 der Bukovina.

---

[1]) В автоґрафі поправлено рукою редактора: грудей. [2]) В автоґрафі поправлено: дїтей. [3]) В автоґрафі перечеркнено слова: »Паралїж (шляґ) го трафив, мертвий,« — а дописано рукою редактора: нагле умер; так і надруковано. [4]) В перводр.: мармурові. [5]) В перводр.: помянники.

Зазначуємо, що слова »Для науки и забавы« — се постійний наголовок фейлетонів »Буковини«. Автоґраф писаний правописею фонетичною. Чужою рукою, набуть співредактора »Буковини« поправлено всюди в автоґрафі правопись на т. зв. етимольоґічну. Тота сама рука (як видно із закраски чорнила) — перечеркнула в автоґрафі цілий уступ що відносить ся до Поляків, від слів: »Бо ляхи — помимо сказавши не є злі люде,« — до слів »як козакам так і ляхам«.

Лелії могила

або

Довбушів скарб.

Повість з гуцулского житя.

—

Поклич ходит, що Олекса Довбуш, той головний опришок і калфа на цілі гуцулскі гори, великий дуже скарб у землю закопав. — Має там бути тілько золота і срібла, кілько шістьдесять коний нести здужают. — Але де він їх закопав, се ніхто не знає. Одні кажут, що коло чорногірского озера, другі кажут, що коло писаного каменя межи Білоберезков а Яворовом.[1]) а треті знов кажут, що під Сокілским. — Чи сему правда чи байка — хто се може знати? — Але тілько правда, що і до нині находят ся люде, найбільше молоді, що за тим скарбом шукают. — За одного такого ледіня хочу і я вам оповісти. —

I.

Був у нашім селї один дуже богатий і поважний господарь. Петро Косован звав ся, чоловік і добрий і честний, і розумний, а тілько ту одну хибу мав, що був дуже гордий. А то не чванив ся він своїм великим богацтвом, а турав тілько на свій великий і сла-

---

[1]) В перводр.: Явором.

вний рід, у котрім чимало і священників, і урядників, і громадскої старшини, ба навіть і войскового начальства красувалось.

А Косован був удовець і не мав більше дітей як лиш одним-одну донечку, як одну душу. Олена звалась. — Ніжне собі, біле як папір, тоненьке як горсточка, делікатне як райска пташечка, несміливе, боязливе, соромижливе, боїт ся бувало і слова промовити, не то до чужих, а навіть і до свого батечка рідного.— Отже-ж призвали ю люде Лелієв; бо і справді на ту святу білу лелію зовсім була похожа.

Косован любив свою одиначку дуже, матбути, як самого Господа Бога, але був аж за надто розумний, щоб не подумати про долю свої дитини, і щоб не розуміти, що їй пора уже до людей, хоть нашій Лелії се ніколи і на гадку не приходило, бо она лиш у двох речах любовалась: у своїм бадечку, що єго над житя любила, і у тих прекрасних наших піснях, що їх бувало срібним своїм голоском як защебече, то твоє серденько без ножа і без тареля крає, не то що молодому, але навіть і старому чоловікови. — Оттака се була та наша свята і прекрасна Лелія.

А як їй сімнацять годів минуло і на вісімнацятий поступило, тогди став Петро то сюда то туда гостити, великий свій рід відвіджати, радитись, поратись, перепитувати, по парубках глядіти, а тиждень оперед Пречистов і каже він до Олени: »Олесю, дитино моя! ти знаєш, що ти єдина моя радість на світі і що би я рад тебе при собі і до смерти тримати. Але не так закон Божий велит: пора тобі віддатись і для того сподівайсь від нині за тиждень, на святу Пречисту, старіст. З'їдесь на ту оказію і уся наша векика і славна родина; для того-ж засспособ так, доню моя мила, щоб нам сорому не було. Кухарів та пекарів наймив я з міста; пивниці наші повні, комори не порожні, а за решту старайсь ти, о доню моя люба!« Се сказавши, пішов Петро у село, оставивши бідну дівчину у думках та в гадках.

II.

Лелія була, як я вже казав, дівчина ніжна, несмілива. — Оставшись ще в колисці по матери сиротою, зросла она при вітцеви, а то так, що своє село лиш тілько виділа, ідучи в неділї і свята з вітцем до церкви, а з церкви до дому. — Подружечок у неї дуже мало було, бо у Петрів дім не було аби-кому приступу; він з людьми добре жив, але дуже подалеку. — Оттак то і зросла Лелія, не знавши ні смутку ні веселости, тілько тим одним займаючись, як свого батечка волю уволити, котрого над усе любила і поважала.

А як їй Петро про вітдаванє сказав, так она безталанночка, нічого матбути і не второпала добре.— Она чула, що другі дівчата вітдают ся — для чого-ж би і она не мусїла? — З рештов не було коли много і думати, бо вже третої днини стали злїтатись і кухарі і пекарі, і блюдолизи, і найстарші тїтки: отже-ж не було бідній дівчинї коли в думки заходити, бо мусїла кождому сама розвід дати, а се не так легко, як кому ся видит. — Аж оперед самов Пречистов вечером, коли все вже було злагоджене, а то так, що і стара однозуба тїтка Варвара не мала вже чим вередувати, тогди вийшла утомлена Лелія у великий сад собі погуляти. — А сад той обсаджений був густо яворами, шкорухом, та червонов калинов.

А по садочку гуляючи — защебетала Лелія одну з тих прекрасних наших пісень, що они так і ринут, як ті райскі потоки квітчастими лугами. — Та — о диво! — дівчина не спостигла завести срібним своїм голосочком — аж тут і завторував їй зза явора мужеский дзвінкий голос, а то такий солодкий та милий, що дівчина трохи що не зомлїла. — Слухати? — втїкати? — сї дві гадцї намкнулись їй на ум, та нїколи було думати, бо як раз став оперед нев ледїнь прекрасної уроди, а сам так то вже гарно убраний, неначе рицарь який або цїсарский син.

»Ти хто?« промовила дівчина стрепенувшись.

Той, що тебе вірне полюбив, о пташечко ти моя райская, тя сонечко єдине віку мого молодого!... О, Леліє! тебе Бог судив для мене, а мене для тебе, се я читаю у оченятах твоїх ангельских!... Ти мене полюбила, Леліє?...»

»А ти-ж як ся називаєш? — « промовила дівчина, почервонівши як та стократна рожа, матбути перший раз у своїм житю, бо хороший ледінь угадав як віщун усї гадки, що у дівочім невиннім серденьку так несподівано ворохнулись.

»Я?« — промовив парубок смутно і невесело, — »на що тобі сего знати? — принайме сегодне сего знати? — «

»А я мушу ще сегодне сего знати.«

»І то для чого, о роже ти моя маєвая? — для чого ще сегодне? — «

»Бо мій батько хоче мене завтра заручити, матбути з яким богатим парубком славного роду. — А я мого батечка воли супровитись не можу, не мавши до того важної причини. — Ти може бідний або не такого роду, як-би мій отець бажав, і для того боїш ся менї сказати, як тобі на імя. — Не бій ся, милий мій! — мій батько не такий злий, як єго пишут, і мене занадто любит, щоб моєму щастю супротивитись. — І о маєток му не ходит, бо він богатирь, лиш тілько аби твій рід — «

»Ха, ха, ха!...« засміявсь ледінь, а то так гіренько, що дівчину аж у саме серденько вкололо. — »То завтра, кажеш? — «

»Завтра по полудню з'їдесь цїлий наш рід, прийде і молодий з старостами.«

»А ти-ж мене любиш? — «

»А я-ж би тут стояла, та з любов говорила, як бих тебе не любила? — «

»То-ж завтра по полудню і чути меш моє імя, а я преконаюсь, чи ти мене вірне любиш. — О, щоб то хоть соту парть так, як я тебе!...«

На се слово зітхнув ледінь тяжко та важко, уклонивсь Лелії, і зник за яворами, а дівчина неначе то зо всїм відмінена пішла собі в хату.

III.

На другий день, на святу Пречисту, з'їхавсь цілий славний та великий Косованів рід. — Були там і священники, і урядники, і началство, а межи ними найстарший один капітан вусатий-превусатий та огрядний, Петрів таки рідний брат. — А то вже тіток та вуйнів всілякого сою поназліталось, і зубатих, беззубих, і круконосих і червононосих, то сего матбути нікто і на папери не спише.

А по полудню, доки тітки та вуйни Лелію у комнаті убирали та уквітчали, приїхав і молодий з старостами. — Був се парубок гарний, престойний і доста хороший, хоть і рудий як лис, але за тото богацкий син і славного роду, аж з третого чи четвертого села. Косован привитав єго як сина: а скоро старости покінчали свої свадебні речі, тогди велів він призвати Лелію у світлицу. — На решті увійшла і дівчина, але вже зовсім не така плоха, як сего родина сподівалась, а смілива, горда, пишна, що аж сам Петро здивував ся і неначе острахнув ся. — Аж як Лелія уклонилась і єго в руку поцілювала, тогди він аж відважив ся до неї промовити, тай каже:

»От сей годний ледінь, Филип Коломийчук, бажає тебе собі за супругу; підеш за него? — «

Лелія не відповіла на се ані слова, але глянула на двері, чи не йде той, котрого над житя полюбила. — Не видко нікого. — А Петро став свою річ далі провадити:

»Несмілива дитина моя люба: але ти сему не дивуйсь, ледіню годний, бо она у мене однако як в монастири зросла. — Ходи-ж сину і поцілюй свою нарічену!

Гов!« крикнув усатий капітан, »закон треба совершити. — Твоя донька, брате Петре, мусит виразно сказати, чи піде за сего парубка.«

»То-ж кажи, доню!« обізвавсь Косован, не дуже рад з капітанової перепони.

»Скажи вітцеви твоєму, що ти моя!« обізвавсь голос з дверій, і коло Лелії став той сам ледінь, що з нев у саду розмовяв.

»Ти що тут хочеш, проходане?« грімнув розгніваний Петро.

»Твою доньку за сопругу,« обізвавсь ледінь гордо, узявши Лелію за руку.

»Ти, волоцюго?! — « крикнув Петро. »Ти нетяго?! — « повторила родина, »ти важиш ся Петра Косована так зневажити?! — «

»Гов! « крикнув капітан дуще всїх: се не єсть ніяка зневага хоть би і цїсарску дочку за законну сопругу собі бажати. — Най дївчина сама рішит.«

»То-ж говори! — « крикнув Петро на доньку, уже сердитий до краю.

»Я лиш сего ледіня люблю і лиш за него піду!« відповіла Лелія сміливо, горнучись до ледіня.

»А ти-ж єго знаєш?!« запитав Петро більш здивований як сердитий, — »знаєш хто він: і як він ся називає? — «

»Я Марко Золотарь пишусь,« відозвав ся ледінь з повагов. — »родом з сего села і з честних, хоть і бідних родичів. — Мій отець Николай покойний, заповів менї умираючи, Довбушевих скарбів шукати, котрі під Сокілским закопані. — Отже-ж я їх шукаю, се третий рік уже, і мушу їх найти, ще сего року; бо покойний отець менї і в снї не дає супокою. — Але тим часом найшов я дорощий скарб, твою доньку отсе, о Петре Косоване, і правю ю від тебе за слюбну сопругу. — Не дивись на те, що я теперь бідний: до року, коли Бог поможе, буду богатший від тебе! — «

»То-ж добре, Марку,« каже Петро, »даю тобі на один рік волю: як від сегодне за рік, на святу Пречисту, відрахуєш менї на отсїм столї три тисячі червонних, то дївчина твоя, але як нє, то абись забрав ся з нашого села, а то так далеко, щоб о тобі і слиху не було. — Пристаєш?! — «

»Слово!« відповів Марко, подаючи Петрови руку. »Від сегодне за рік, найдалї о півночи. — «

»Браво!« крикнув капітан, подаючи Маркови руку. — »від сегодне за рік, коли ще роги не покочу, то і я тут буду!«

IV.

Від тої днини труждав ся Марко і тов силов що їй не мав, шукаючи за Довбушевим скарбом. — День і ніч видко го бувало з рускалем, кіянев, та свердлом, то під Сокілским, то у Писаного-Каменя то на Чорногорі, кровавим потом заливаючись. — Не раз уже і зомлив він над успіхом своїй праці, нераз уже і сили до так тяжкого труду му не ставало, але Лелія, котру перечарувала люба на сміливу, відважну дівчину, усе 'го потішала і понуку 'му давала. — Та що з того? — Довбушевого скарбу як немає так немає, а тут завтра вже і Пречиста: треба до півночи або Петрови три тисяч червонних на стів відрахувати, або з милов і з горами на віки попрощатись.

Цілий Божий день Марко копає і кровавий піт, — часом і слези утирає і ніч така зимна, студена, та неприязна, якої навіть у горах рідко коли буває. — Але Марко тим не питає, як копає так копає, аж тут миг — миг — якесь світильце блискає і до него ближит ся челядинска постать у білій гугли.

»Лелїє! о Лелїє! ти що зробила, перемерзнеш!« крикнув Марко, пізнавши свою милу, несучи в руці велику ліхтарню і дрожучи від студени.

»Далї! далї! копай Марку, о копай, бо він тут є, той Довбушів скарб, так менї сон сеї ночи уповідав, а то так виразно, що я мусїла встати і тебе відшукувати. — О, копай, Марку! бо мій батько з капітаном тебе дожидают. Я би тобі помогла, але не здужаю, бо студень так мене прошибла, що я і стояти не здужаю. Але копай, Марку! Пречиста свята тобі допоможе! — Копай! копай!...«

Се сказавши, пішла бідна дівчина з ліхтарнев домів, дрожучи на цілім тілї, і усе з горячки повторяючи: »Копай, Марку, копай!...«

І копав нещасний Марко, копав до утому. — Та що з того? — Скарбу як немає так немає, а у селї уже і перші кури запіли. — Тогди Марко кинув і рускаль і кіяню, тай пішов у село, щоб старому Косованови свого слова дотримати. — Задиханий, блїдий як та смерть, став він на рештї оперед Петром, та й каже:

»Прийшов я, о Петре, на речинець, щоб тобі за пожед подякувати і тобі сказати, що Лелїя вольна: бо я тобі слова дотримати не можу. — Бог свідок, як я труждав ся... та що з того?... Він матбути судив, що-б Лелїя не була моя!... О! що-б то Небесний їй хоть долечку добру дарував!...«

»Сину мій!« каже Петро заплакавши, »я знаю за твої труди і твою невсипущу працю через цїлий рік. — Прости мя за мою упрямість, що нев я тобі тілько горя та муки завдав. — Але за тото віддаю я тобі увесь мій маєток і мою Олену, котра тебе варта, так як і ти їй. — Гей! дївки! — »призвіт менї зараз донечку мою сюда, нехай свого друга і жениха привитає. — Да не менї дякуй се, о Марку мій, але отсему годному моєму братови, що він мене на розум навів, бо як-би не він, то хто знає, до чого би мене моя дума була довела!...«

Доки Мярко капітанови дякував, а капітан Марка обіймав, то переполошені дївчата убігли у світлицу та й оповістили, що Лелїї у цїлім дому немає.

»Посвіту!« крикнув Марко. — »Посвіту! лучниць! ради Бога святого! — Моя душа не добре віщує!« — Але доки слуги позбігались, доки ліхтарнї посвітили і лучниці позапаляли, то Марко уповів полумертвому Петрови, як Лелїя до него приходила, як від студени дрожала, і як від него пішла.

»За мнов!« крикнув капітан, і усї, з Марком на переді, побігли за ним, кілько їм лиш сили ставало.

Та не далеко треба їм було бічи, бо не далеко Петрового таки халашу найшли Лелїю, але без душі уже. — Як сїла утомлена на білий камінь препочивати, так спочила на віки. Лиш ліхтарня коло неї світилась.

Третої днини Лелїю і поховали. — Марко пропав без вісти, лиш єго каманак поплив долїв Черемшев.[1]) — Довбушеві сокровища ще і доси у земли спочивают, а той білий камень, що Петрова дочка на нему у останне спочила, назвав нарід Лелїї могилов. — Вічная їй память!

Друковано в збірцї п. н.: Буковинскій Альманахъ выданый въ память десятьлѣтного существованя (1875 — 1885) общества рускихъ академиковъ »Союзъ« въ Черновцяхъ. 1885 стор. 69—76.

---

[1]) Так в перводруку: мабуть похибка зам.: Черемшем.

Максим Чудатий.

Повісточка з гуцулского житя.

I.

І не називав ся він властиве Максим Чудатий, бо єго звали давно, доки ще молодий був, Максим Кремінь, а то длятого, що був такий кремский за себе, як істенний кремінь. Ударь бувало на него яким словом, котре єму не було до вподоби, так він зараз і огнем посипле, неначе той острий кремінь, коли у него тверде огниво кремсне.

Але бо і Кременем єму не приходило зватись, бо єго покойному вітцеви дали були порекло Артим Фріш, а то для того, що бувало, як загріє собі трохи голови, так зараз у пальці лусне, та як гукне: »Я собі нїби-нїби - нїби - нїби - фріш!!!« то аж воробці з даху повтікают, а старий Мортко від того єго »фріш« аж приглух був, та єго просит: »нате вам пане Артиме, літру горіфки таки так, лиш аби єму не було вже — нїроки »фріш.« —

Так зробив ся з старого Артима Пакайли Артим Фріш, а з єго сина Максима Фріша Максим Кремінь, аж доки і з Кременя не зробили люде [1]) Максима Чудатого, а то з тої причини, що у него мусїло бути — як то він сам казував — кожде дїло »чудате,« а не таке, як у других людий. [2]) — Бо коли другі господарі

---

[1]) В перводр.: люди. [2]) В перводр.: людей.

справляли собі — на примір — воли полові або тирольскі, то у Максима мусіли бути усі воли, ба навіть і усї корови олачисті, а то оден як другий, одно в одно: а мав він їх пар зо сорок, бо Максим богач був, і то не аби — який, але богач на всю губу. — І так мусіли бути у него не тілько воли та корови, але і конї, і вівцї, і кози і безрогі, ба навіть і пси і коти чудаті. —

Ба навіть і Максимова жінка Настасія була собі »чудата«, бо мала одно око чорне а друге сиве, та і чівка була у неї одна руда як ржа, а друга чорна як жук. [1]) — За те — матбути — він свою »Сію« так і любив дуже, що бувало їй і робити не дає, не то що. — Еге, (каже), бабо, я тебе не брав за наймичку, [2]) але за жінку, от і »благоденствуй« собі, а не томи ся, бо ти у мене чудата!«

А дїтий було у Максима шестеро: [3]) пять синів і шеста донька. Малана звалась, та і ті вдались »чудаті,« а то на велику радість та втїху Максимови. — Бо найстарший син, Лукян, переломит тобі бувало шину желїза як гнилу шкаберьку, а другий син, Тодір, як змірит тобі бувало з свої турецкої ручницї, то лиш згадуй, як медведя або оленя звали. [4]) — Третий син знов, Пантїлка, як тобі верже бувало угорским своїм топірцем, то на пятьдесять кроків вовкови [5]) голова розскочит ся на двоє неначе гниле яблуко. — За тото і назвав єго Максим свистуном, так як Тодора сліпаком, а Лукяна мухов, бо були у него усї три »чудаті.« — Але і четвертий і пятий син, Василь і Петро, не були собі »прості,« бо Василь учистит тобі бувало повну макітрю пирогів від разу, а то так, що і макітрю вилиже, а пятий син знов, Петро, як ухопит тобі бувало коновку пива, то що до капіночки випідит, на велику втїху Максимови. — За теж і назвав він Василя драпаков а Петра ликом, бо і они були собі у него »чу-

---

[1]) В автоґр. перечерки, рукою автора: крук. [2]) В автоґр. переч.: наймечку. [3]) Переч. рукою автора: пятеро: чотири сини пята донька. [4]) Переч. в автоґр. згадувати. [5]) Переч. бувало.

даті, хоть вже не так, як Лукян, Тодір і Пантілка, але все таки »чудаті.

За всїж найчудата була Максимова донька Малана. — Бо хоть не вдалась була она нї очима та нї чівками у маму свою Сію, бо обі оцї мала чорні як терен та ще і с чорними бровами, то така була красна та прекрасна за себе, що ледінї бувало аж немедїют поглянувше [1]) на таку красну несповіту, та аж остовпіют, неначе чарами їх хто обійшов. А Максим аж рже сміючись: »Еге, (каже), се моя »відьма« таке починила, бо і она »чудата« нївроку, хоть не учистит нї макітрю пирогів від разу, та нї коновку пива не випїдит одним духом, але за тото обійшла она усїх дручків так гарно, що як у недїлю роззявят ся дивючись на ню, то аж другої днини хіба хавки їм на містци станут.

II.

Але нїхто вже так хави собі не драв, як той Чіхманюків Прокіпко, старого Гарасима Чіхмана син. Був се ледїнь за себе як орев, хороший, дужий, молодий, завзятий, а то такий, що і Максимовим синам у ласку не стояв, не то що, а такий парень був би матбути і принцизнї які вподобав ся, не тілько Маланї, котра єго с цїлого серця полюбила. — Та що с того, коли Прокіп бідний був, дуже бідний, і с того лиш жив, що бувало у лїсї собі застрілчит або у Черомши зарибарит. — Але про тото він надію не тратив, а до Малани приходив, а то де? — вечером у пастівницї, куда Малана корови доїти ходила. — Але-ж бо і сей смутчий пастівник був до ката »чудатий«, бо Максим заложив єго на такім містци, що приступу до него не було, як лиш по при Максимову хату, а інуда нї гадай, бо на окола стриміла стромина, і то така стрімка, що і коза нев не пролїзе, не то ще чоловік, хотьби і сам Прокіпко. — Отжеж [2]) мусїв ся

---

[1]) В перводр. поглянувши. [2]) В перводр. одже ж.

він — як міг-неміг — хапцов перекрадати, що тяглась — і то не широко — поуз Максимового обійстя. Там они попобули, поговорили, попоплакали, тай розійшлись, присягаючи одно другому може на яких тисяч раз, раденькі собі, що хоть так їм можна було любитись.

Але старого Максима чорт не взяв: занюхав, покмітив, засів з синами у хапци, цапнув Прокіпка у желїзні свої руки, та як стали усї шість сердешного молотити, то доти молотили, доки аж старий сам не гукнув: годі, хлопцї! лишім і на другій раз,[1]) бо я знаю, що вражий син від першого разу не покаїт ся! — А що, хлопче? — чи як ти, саляку, гадаєш?«

»Таки абис знав, діду, що не покаю ся! — каже Прокіп чухаючи собі хорбаку; — я Малану любю, і она мусит моя бути, хоть би і сто »чудатих« на мене засїло!...«

Ба чи так, панчику? — каже Максим регочучись.

»Менї сегодне не до жартів, каже Прокіп уже кріз-плач, але ти якбес був і справдї такий »Чудатий, як тебе пишут, то віддав бес за мене твою доньку, давше менї такого гарного прочухана, що »го тямити-му аж до нових вінцків!...«

»Гм!« каже Максим задумавшесь.[2])

»Та якже кажеш?« — питає Прокіп.

»Не!!! гукнув Максим, — хіба бес[3]) мав крила, та перелетів скалу аж у мій пастівник, бо у хапци чатувати мут на тебе мої хлопцї, а я тобі не ражу їм ще раз у руки попастись!....«

»А як я і без крил у твій пастівник полечу, то дай за мене Малану?...«

»Ще і тисяч червінчиків у віно!« каже Максим.

»Слово?« — питає Прокіп.

»Перетин!!!« гукнув Максим, подаючи ледїневи руку, — »а тепер руш домів, та роби собі крила, хотьби і з смерекового дубя!«

---

[1]) В автогр. переч.: що. [2]) В перводруку: задумавшись. [3]) В перводруку: бис.

А ти рахуй тимчасом червінчики, бо Малана моя!« каже Прокіп, тай пішов поволи домів, усе ще чухаючи собі набиту хорбаку.

III.

Лежит Прокіп добу, лежит дві, лежит нарешті цілий тиждень, так то гарно попівчили єго »Чудаті.« Нарешті і стрепенув ся, тай каже сам до себе: »Ніяк мені лежати, треба іти тисяч червонних [1]) собі заробити: бо тисяч червонних [1]) тепер піша не ходя, а Малана мені кривов циганков переказувала, аби я сего вечера був доконче у кріслатого явора під строминов, а що там найду, то уже догадаюсь, що з ним робити. — Слава тілько Богу тай »Чудатим,« що кости в мені не потерли!

А у кріслатого явора, що стояв під самісіньков строминов, найшов Прокіп — що? — конец грубого ужища, що воліклось по стромині неначе сива гадюка. Прокіп глипнув у гору — аж там стоїт Малана, і махає на него білов свойов ручков, показуючи на міґі, аби ліз ужищем у гору. — Се не були фрашки: але Прокіп не думав богато, потермосав ся, плюнув у долоні, ухопив ся за ужище, а за пів годинки уже і обіймав свою Малашечку, то плачучи, то сміючись з радіщ, а Малана аж трохи не умліла на кріпких єго грудех.

Але ніколи було умлівати, бо Максим як гукне за плечима: »Здоров, хлопче!!! твоя молода!!! — бо хоть ти і бідний, але за тото »Чидатий,« а такого зятя мені треба. — А тепер ходім до халашу, та порадимось, як би то вам зробити весіле, але таке, аби раз ч у д а т е звалось!

---

[1]) В перводруку: червоних.

Друкуємо з автоґрафу (власність Тов. »Руска Бесїда в Чернівцях). Автоґраф. — се 2 звичайні аркуші сїрого, канцелярийного паперу з друкованими синїми лінїями, зішиті в двоє записані по обох боках; другий лист другого аркуша записаний лиш в меньшій части, має підпис автора, без дати. — Автоґраф писаний фонетикою, поправлений оловцем, чужою рукою на т. зв. правопись »етимольоґічну.«

Оповіданє се було надруковане в збірцї п. з. »Зерна« Літературно-науковий додаток до »Буковини« за рік 1887. — Чернôвцѣ 1887 стор. 4—8.

Жовнярка.

Повість з народного буковиньского житя.

I.

Я ще тогди парубчак був (уповідає бувало мій сусід), як служив я у нашого двірника, Павло Павун звав ся. — Не молодий уже чоловік, удовец, але здоровий, дужий, такий, що і за абиякого парубка би не міняв ся. — І гуляє собі бувало, і не, і з молодицями жартує, і по вечерницях ходит: парубок та й годі!

А нам, слугам, у него добре було, дуже добре, бо у Павуна не богато поля було, а худоби ще́ менше: пара волів, пара коний,[1]) дві корові, та й тілько, от, нїщо було і робити, хиба те, що гостів обходити, бо і днини такої не було, аби їх до Павуна не поназлїталось як тої вороні. — А він їх бувало приймає як дїдич який: і стів сутий, і дорогі вина, і солодкі розолїї, і запашні лїкери, і нїт вісти які там ще прибаги та лакітки. — А нуншу якогось як там бувало набражут, то матбути і святі би попились, не то що.

Люде[2]) бувало і дивуют ся, відки Павуна на такі видатки стає. — Одні казали, що він котев гроший викопав, другі знов, що він нетрудному записав ся, треті, що він на велику льотерію виграв, четверті, що він собі коло покойного барона, у котрого давно за льокая служив, великі дуже гроши склав, а лиш старі

---

[1]) В перводр.: коней. [2]) В перводр.: люди.

ґосподарі мовчали та головами покручували, але нічо не казали, бо у Павуна бувало і урядники гостя [1]) і попи і пани, а з таким чоловіком годі собі коти дерти, бо і не стямиш ся, коли тебе козу пасти [2]) заставят.

Павун, як я уже казав, удовец був, але дітий не мав, як лиш одного сина, Юрій звав ся. — Але і Юрія святого такого красного та хорошого не малюют, який се ледінь [3]) вдав ся.[4]) — А що вже розумний та поважний за себе був, то і не сказати, а то так, що люде [5]) бувало говоря, що єму а не єго вітцеви яло би ся началником бути. — Він не много бувало говорит: але як що скаже, то хоть на папери пиши або і в книги друкуй, таке то все прикладне та мудре.

Але який наш Юрій ні мудрий був а одного діла однако не міг второпати, а то те, відки єго вітця на таке гойне та суте житя стає. — Відки стає то й стає (думає він собі бувало), але на довгий час єго ні стане, та ні на добрий конец не доведе, для того треба що небудь діять, аби сему лиху запобічи. Для тогож і каже він одного вечера до старого:

»А знаєте ви, неню, що мені на гадку отсе впало?«

»І що-ж таке, премудрий мій Саломоне?« питає старий сміючись.

»Вам треба доконче женити ся.«

»Ха, ха, ха!... (зареготавсь старий Павун), і мені се від оногди по голові мотаєсь. — Але котру би то собі з наших дівчат вибрати, аби щось путного було?«

»Се вже ваше діло,« каже Юрій, а сам такий то вже рад, [6]) що вода на єго лотоки так скоро пішла.

»Хиба Крамарева Софрона не пішла би за мене?« — каже Павун, собі уса підкручуючи: — »чи як ти кажеш, премудрий мій Соломоне?«

»Хиба-ж ви не знаєте, неню, (каже Юрій стрепенувшесь, [7]) а то так, що аж му лижка випала з рук.

---

[1]) В автоґрафі перечеркнено: т. [2]) В перводр. кози. [3]) В перводр.: леґінь. [4]) В автоґрафі переч.: був. [5]) В перводр. люди. [6]) В автоґр. переч.: веселий. [7]) В автоґр. поправлено; стрепенувшись; так і надруковано.

бо они тогди вечерали,[1]) не знаєте, що Софрона з Шовканюковим Тонісм однако як заручена?!«

»А Шовканюків же-ж Антоній де?« — питає Павун з глумом.

»Та хоть теперь далеко, у Боснї, при канонєрах, то єму вже пора домів приходити, бо не забавком уже три роки, як єго покликали.«

»Гм! (каже Павун, моргнувше[2]) хитро усом), а як єго у Боснї може Турки вбили?

»Ратуй, Сине Божий!...« каже Юрій перехрестившесь[3]) — »але Тонія не вбили, бо Софрона не на оден акафист дала, та і не одну псалтирю за Тонієво[4]) здоровя наймила.«

»Але не у нашого писаря,« каже Павун глумом.

»Та цур-же єму, жидюзї поганому!« крикнув Юрій, та аж підскочив з серця,[5]) неначеб то єго люта гадюка вкусила. — »Та і ви, пеню, лучшеб робили, якби собі з таким чортом роги не чесали!«

»Що ти знаєш!« каже Павун, виходячи на двір, навіть і не перехрестившесь[6]) по вечери. — Пішов просто до писаря; а Юрій думав, думав, а нарештї ляг і собі приночити.

II.

Не так то скоро дїло дїєт ся, як говорит ся, каже стара приповідка, але[7]) старого Павуна і приповідка не ловит ся.[8]) — Зараз у недїлю по розмові з Юрієм обголосив громадї по службі божій коло церкви, що Антона Шовканюка Турки у Боснї убили, бо так читав писарь з письма. — По полудню післав старости до Крамаря, у вечер бідну Софрону, не тямущу ся від жалїв та від розпуки, присилували, заручили, а у місяць по тім, на самого Петра, і задзвинїли гучнї весїля

---

[1]) В перводр.: вечеряли. [2]) В перводр.: моргнувши. [3]) В автоґр. поправлено: перехрестившись. [4]) В перводр.: Тонієве. [5]) В автоґр. перечеркнено: на ноги. [6]) Попр. в автоґр.: перехрестившись. [7]) Тут в автоґр. переч.: до. [8]) Переч.: липне.

у селї, одно у богатого Крамаря, а друге у гойного двірника Павуна, котрий з писарем моргав ся та з бідного Юрія »премудрого свого Саломона« кепи бив. — А сей, сирота, мусїв мовчати, бо вже три листи до давного свого товариша Тонїя на рецепіс писав, а відповіди і словечка не дістав, отже-ж і з правди мусїли єго на війнї убити, бо не подібно було, аби на такі важні листи Тонїй єму не відписав, той Тонїй Шовканюк, що у него кожде слово як то євангеліє святе було. — О сих листах знала і бідна Софрона, а недіставше [1]) від милого нїякої відомости, стала з Павуном на слюбний коверец, неначе той камінь без душі.

А коли у Павуна повниця пилась і люде [2]) єго дарами дарували, то увела у широку, тисову, турецкими коверцями оббиту світлицу [3]) прекрасна, прехороша дївчина уже сивого як голуб лїварника, уклонилась низесенько »Князеви« і запитала покірно щебетливим голосочком, чи би не можна єї вітцеви заспівати. — А коли старий Павун, здивований таков несповітов красов, потакнув головою, тогди лїварник запів [4]) чудесної пісні про жовняра-калїку, а то таким дзвінким, чистим, [5]) милим, та жалібним голосом, що і ока у світлици не було, аби не сплакало, навіть і писарь, Павунів »батько« отсе скривив ся, а пяний дяк [6]) аж заслинив ся лементуючи. — Алеж бо і варт було послухати такої гармонії, як се був боянский голос лїварника, а срібний прекрасної єго дочки до гомону швайцарскої приборної лїри.

І ще довго, як пісня скінчалась, сидїли гостї задумані, неначе обчаровані, аж на решті перервав Павун тишу і запитав лїварника:

»А ти відки, чоловіче божий, і як звеш ся?«

»Подай, доню, пану начальникови нашу карту,« сказав лїварник поважно, »там усе стоїт. — З решетов ми люде честні, бо іначе би була світла ґубернїя нам не позволила світом блукати, та кавалок хлїба прохати.

---

[1]) В перводр.: діставши. [2]) В перводр.: люди. [3]) В автоґр. поправлено: світлицю. [4]) В перводр.: запів. [5]) В артоґр. переч.: та. [6]) В перводруку. пяні баби.

І гіренький він є, той заспіваний кавалок хліба... бо не всї люде єго милим оком дают, а найбільше[1]) доводит ся так, що хата від хати, село від села усїма псами тровя...«

А що?« питає Павун писаря, »у порядку все?«

»У порядку,« каже писарь, переглянувше[2]) лїварникові паперї і подаючи їх дївчинї назад.

А знаєш ти, чоловіче добрий, щоби я тебе радив? — каже Павун до лїварника.

Буду чути, пане началнику.«[3])

Я нинї новінчав ся, а у вечер приведу молоду мою жіночку у свій двір. — Але їй самій з разу скучно буде, дуже скучно, і для того я би казав, аби ти з своїов донечков при менї оселив ся, не яко комірник, але яко рідний мій брат. Даю тобі і окромішну хату і всего, чого твоя душечка забажає, лиш остань ся при менї друже. — Як-же кажеш?«

Лїварник задумав ся і мовчав, а Павун далї говорив: І яке-ж то твоє житя буде, світом блукаючи, твоє і твоїй донечки делїкатної, котра на міхопошу не родилась? — Чи як кажеш, хороша дївчино?«

»Мій батько має казати а не я,« відповіла засоромлена дївчина.

То-ж кажи, приятелю, і не важкуй богато, — каже Павун до співака, — з рештов ти і сам знаєш, що твій вік не молодий, і що твоїй дївчинї притулку треба, зовсїм иншого, як бідний співак, світом блукаючи, може єго невинній дївчинї дати. — Світ сегодне злющий, а люде ще гірші: для того-ж не міркуй богато, друже, але подай менї руку, і будьмо собі рідними братами, а твоя донечка моїй Софронї рідпов сестров! Ну?«

»Я тілько одного боюсь.«

»Нїчого не бійтесь вуйку!« крикнув Юрій як у дзвін ударив, — »я вам за слово моєго вітця слюбую!«

---

[1]) В автоґрафі і перводруку поправлено: більше. [2]) В перводруку: переглянувши. [3]) Поправлено в автоґр. і перводруку: начальнику.

Ліварник подивив ся на Юрія пильно, і нічо не кажучи, приступив до стола, і подав Павунови руку. — У вечер привели »молоду« до нової господи.

III.

Кажут люде, що є така тяжка слабість на світі, що чоловік зовсім сняющий з постелї устане, ходит, діло робит, все як звичайно, а претцї нічого не тямит, бо все у твердім снї. — Так се жила і Софрона у новій господї: і ходит, і робит, і нічого не тямит, неначе то тіло без душі. — Говорити лиш тілько бувало говорит, кілько конечне треба, та й то лиш до Сенї, бо так звалась дочка старого Сави Чалого, котрий на Павунове слово, або — лучше сказавше [1]) — на Юрієве слово пристав, і у Павуна лишивсь проживати.

І щирі се люде були!... Сава ворочаєсь бувало як апостол який, а Сеня як той ангіль настоящий, як райска пташечка, що бувало як день так ніч над безталаннов Софронов розпадаєсь та припадає, а то так, що аж жаль було якось з боку дивитись!...

»Софроно, серденько, ластівочко, (каже бувало до неї щебітливим своїм голосочком), розбий твою тугу, утоли твою душечку, коли видиш, що вже не поможеєш! — умерлї з гробу не встают же, — а коли...«

»Хто умер?! — Тоній?!« аж скрикне бувало Софрона, — »він не вмер, душечка моя віщує. То лиш злї духи вигадали, аби мене мучити. — Але они мене не замучат, бо я ще свого Тонія побачу! — але тогди...«

»О, не мороч себе порожними надіями, моє серденько! (молит Сеня), — бо що є того прийде? — жаль та печаль! — От лучше розбий твою тугу, розваж твоє серце, прійди ся, прогуляй ся, то легше тобі буде. От хотьби й завтра, Михайлово чудо: люде не робя; підемо до твоїй старенької неньки в гості!«

---

[1]) В автогр. і перводруку поправлено: сказавши.

»Де у мене отец?! — де у мене мама?! — (заридала Софрона). — они мене відцурались, закопали, а я їх! — Але я піти з тобов піду, але піду у місто, до Чернівців, там собі погуляємо цілу днину, бо моє серденько мене туда тягне! бо моя душечка віщує, що я єго там побачу, мого сокола ясного!...

»О моя ти лебідочко!...« каже Сеня, обіймаючи та цілуючи Софрону, — »завтра скоро світ поїдемо у місто, будемо в церкві, будемо в цісарскім городі, де так красно, кажут, як у раю! — О, як то мене давно вже кортіло, той цісарский город видіти!... Юрій з нами поїде, Юрій нас водити ме, бо він цілі Чернівці так знає, як би в них зріс. От, побіжу хиба, та єму скажу, аби прилагодивсь, а сама мотнусь до печи, аби дещо на харч приладити!...« Та і стрібнула Сеня, мов та ластівочка.

IV.

Другої днини досвіта поїхали в місто, а установивше [1]) у заїздній корчмі коні, і наказавше [1]) парубчакови, що з ними фірманив, аби на візок уважав, пішли до церкви, до самої катедри, де владика службу божу правив. З церкви пішли, поснідали, а вітак вийшли на місто, де Юрій богато знакомих парубків надибав. — Витают ся, говоря, жартуют, а парубки кажут на решті: »Ходім теперь до цісарского города: будемо видіти, як там місто приймати-ме наш буковинский реґімент, що сегодне з Боснії нарукує. І то не лиш імфантеристі, але і драґони, і єґри, і канонєри, що у Боснії на війні були і тепер урльоп подіставали. От они і пішли у город.

А там не панства, нє!... (так бувало Сеня уповідає), — і цівільних і войскових, а народу без рахуби. Нарешті примашерували і урльопники, розійшлись помежи нарід, витают ся, радуют ся, цілюют ся, аж тут на раз безталанна наша Софрона як скрикне:

---

[1]) В автоґр. поправлено чужою рукою для перводр.: установивши, наказавши.

»Тоній!!! — О, мій Тоній!!!... та й упала мов мертва мені на руки, неначе та квіточка косов підтята. А Тоній став та й стоїт, неначе з каменя викований: бо як уздрів свою Софрону у ручниці завиту, так зараз здогадавсь, що з нещасливим єго коханєм отсе подіялось, та й тілько білі свої руки заломав. Аж тут нараз роздав ся голос: »Проступіт ся! пан ґенерал:« і зелені пюра на стусованім капелюсї зашелевіли.

Від коли жию, (уповідає бувало Сеня), я ще такої годної і поважної постати не виділа, як був сей пан! — високий, прямий, плечистий, хороший, хоть уже сивий, як той голуб сивий.

»Тут що?« — запитав він у мене лагідно. Тогди стала я єму усю праву казати, а що мені не випадало казати, то Юрій доповнив, не зважаючи ні на свого вітця, ні на писаря, ба навіть і на себе самого.

»Гм!« каже ґенерал подумавше, [1]) — »то єго обголосили умерлим? — Де ти є, Тоній Шовканюк?«

Тут, пане ґенерал!« обізвав ся Тоній, виступивше [1]) на перед і випростувавшесь [1]) як свічка.

Ти зараз підеш до ґенералкоменди, і там ждати меш на мене!

Тоній пішов. — Ґенерал поговорив з одним молодим офіцером, що за ним у слід ходив, а вітак каже до Юрія: »Ти їдь зараз домів, а там скажи твому вітцеви, і писареви і присяжним, аби на мене у громадскій канцелярії ждали. — І ти, дівчино, (каже до мене усміхаючись), дожидай мене з твоїм вітцем у громадскій канцелярії, бо мені може і тебе треба буде!«

V.

І Павун, і писарь, і присяжні, і трохи не ціла громада дожидала тої самої днини по полудню ґенерала, усї несупокійні, а найдуще писарь, що крутивсь по канцелярії неначе та собака, що ю блохи обсїли.

---

[1]) В перводр.: подумавши, виступивши, випростувавшись.

То сидит, то ходит, то з Павуном по тиху говорит, то руки собі ломит, то тевкне собов, що аж столец під ним затріщит. — Аж тут і приїзджают дві брички: у одній сидит ґенерал з молодим офіцером, Тоній з фірманом на козлї, а у другій якийсь огрядний, зарослий комісарь з двома жандарами.

Повставали, позлїзали, громада їм уклонилась низко, а ґенерал питаєсь у писаря:

»То ви, (каже), обголосили у громаді, що Антон Шовканюк отсей на війнї у Боснії погиб?«

»Д.... д... д.... д.... д....« заделькав писарь, неначе 'го фребра потрясла. — Ґенерал махнув лиш руков, та й обернувсь до Павуна:

»Ну? — ну! — гримнув остро, видячи, що Павун засторопів, неначе той многогрішник, що єму вирок смерти обголосили.

»Я... я... я... хотів отсе жени...ти....тись, та... та...«

»Та гроший не ставало!« обізвав ся Проць Клїтка, найстарший ґосподарь у селї, — »за для того бих просили пресвітлого пана комісаря...«

»Не треба просити, бо я за для того лиш приїхав!« — каже комісарь, [1]) — »Началник Павун! книжки рахункові сюда! — чуєте? книжки — рахункові — зараз о перед мене покласти!!!« крикнув [2]) комісарь у друге дуже остро. — »Де ваш писарь?«

»Пан писарь утекли!« обізвалось кілька людий з громади.

»За ним!« крикнув комісарь на жандармів, а вітак до Павуна! Ну? — деж ті книжки?«

»Я і без книжок вам правду вповім, пане комісарю!...« каже Павун, заплакавше [3]) як мала дитина, — »я і писарь ми оба обікрадали громаду через шість рік, і то без рукавиць. — Робіт тепер зо мнов, що ваша воля, бо я більше вам і слова не скажу...«

»То я вам відбираю началство! [4]) — А ви, присяжні, провадьте уряд громадзкий [5]) аж до нового ви-

---

[1]) В автоґрафі перечеркнено: усміхаючись. [2]) В автоґр. перечеркнено: нарешті. [3]) В автоґрафі і перводруку поправлено: заплакавши. [4]) В перодр.: начальство. [5]) В автоґрафі і перводруку поправлено: громадский.

бору! — Павуна передаю тимчасом на ваші руки, аж доки жандарі не прийдут,[1]) щоб єго до карного суду відвести!»

Доки се комісарь у канцелярії говорив, (уповідала Сеня далї), то ґенерал розмовляв на дворі з моїм вітцем і зо мнов. — »То се ти, (каже), вірний мій Саво, що мене в італіяньскій війнї від смерти спас? — О, якже я за тобов перевідував — та дарма! пропав як під землю впав!... І деж ти до сего часу перебував?«

»По світї, пане мій ка — чи то — хочу казати — пане ґенерал! — Деж бідному калїцї і дїватись, як не помежи чужі люде?...«

»Не будеш уже, друже, від сегоднїшної днини чужим людям докучати! — Добре, що я тебе найшов!... Завтра рано прийдеш до мене з твойов прекраснов жовнярочкою у місто, але аби менї хоть пів копи пухкеньких книшиків напекла! — Тиж знаєш, як я їх люблю? Пухкі аби, та масненькі!...«

Другої днини рано пішли ми до нашого милостивого ґенерала, але пішя вже, не фіров, бо Павунові і конї, і воли, і корови, і поле, і хату, узяв комісарь під цїсарску руку, аби було з чого громадзку[2]) кривду поповнити.

VI.

І на який конец усе се вийшло? — От, на який: Павун зараз другої днини, як єго узяли під арешт, повісив ся, а єго увесь маєток зліцітували і громадї кривду поповнили. — Софрона віддалась за Тонїя, і жиют собі у старого Крамаря як у Бога за дверми, бо Крамарь так над ними розпадаєсь, як та квочка над курятами. — Саві Чалому подарував ґенерал тисячу левів, а своїй »жовнярцї« Сенї других тисячу.[3]) —

---

[1]) В автоґр. перечеркнено: і сто. [2]) В автоґр. і перводруку поправлено: громадску. [3]) В перводруку перечеркнено: левів аби єму пухкенькі та масненькі книшики пекла на котрі приїжджав трохи що не кождої недїлї.

Але жовнярка не звалась уже жовняркою, але »премудров Саломонихов,« бо так і Бог приказав, і Сава Чалий позволив.

Чернівці, 13. IX. 1887. [1])

Друкуємо з автоґрафу, що є власностию тов. »Руска Бесїда« в Чернівцях. Папір сего автоґрафу такий самий як попередного. Займає він 6 листів. Первісна правопись фонетична і тут поправлена чужою рукою на т. зв. етимольоґічну. На послїдній стороні дата і підпис автора.

Надрук. в »Буков. Календарю« на р. 1888, уложив Омелян Поповичь. стор. 61—68.

---

[1]) В автоґрафі ч. IX. перечеркнено і чужою рукою дописано: Вересня.

ОПОВІДАНЯ, ПОВІСТОЧКИ, КАЗКИ,

ЖАРТИ, ФРАШКИ, ПРИДАБАШКИ І ДРІБНИЦЇ

для

народу і молодїжи.

Будь послушний!

Оден[1]) ґосподарь мав два хлопчики: Штефанко[2]) тай Марко, оба ходили до школи. Але Штефанко бувало свого неня за кожде слово послухає, бо він знав, що тато свою дитину ніколи на лихе не порадить, але усе на добре, а на Марка мусів усїгди аж грозити, хотївше[3]), аби він 'го послухав, тиму тато Штефанка любив дуже, а Марка нї, бо непослушну дитину хто може любити?

Не раз бувало кличут пусті хлопцї Штефанка та Марка на улицю грати ся. Обох кортить піти[4]) і они просит ся у тата: »Татку ми підем[5]) на годинку с хлопцями побавити ся?« — Нї синку,« каже тато, »я вас межи пустоту не пускаю: грайтесь дома коли[6]) маєте коли[7]) та вас кортит«.

Штефанко зараз і послухає: поцулує[8]) тата в руку, тай грает ся собі дома, а[9]) Марко бувало лиш дивит ся, аби тато де відвернулись,[10]) тай шмиґне на улицю до пустоти.[11])

Але раз побіг він знов до хлопців, а хлопцї єму кажут: »Ходім, Марку, до того й до того чоловіка у сад, там ми[12]) виділи файні грушки, нарвемо[13]) собі,

---

[1]) В перводр.: один. [2]) В перводр. всюди: Стефанко. [3]) В перводр.: хотївши. [4]) В автоґр. переч.: але Штефанко. [5]) В автоґр. переч.: я піду. [6]) Переч.: вас. [7]) В перводр.: час. [8]) Поцілує. [9]) Переч.: але. [10]) В перводр.: відвернув ся. [11]) Переч.: хлопців. [12]) Переч.: ви. [13]) Переч.: накрадемо.

бо чоловіка нема теперь дома, пішов дес у село, і не ме знати, хто ˋму грушки обірвав . — Марко зараз пристав; пішли, улїзли у сад, і лишень стали рвати груші, а чоловік е хати та до них: ˋа тото хто вам позволив рвати мої грушки, сякі такі ви лайдаки, га?« — Хлопцї засторопіли зо страху, але чоловік зідрав[1]) з усїх капелюшки та шапочки, тай пустив простоволосих домів. Оттак погостив наш Марко, що не хотїв тата слухати.

Але сему не конец, бо чоловік пішов до двірника[2]) а двірник казав усїх хлопцїв, мижи[3]) ними й Марка, привести, та кождому по дві різцї[4]) дати, аби знали[5]) і на другий раз, що чуже не можна кивати. Видите дїти якого сорому набрав ся Марків тато через[6]) непослушного хлопчика? —

Але і цему[7]) ще не конец. — Штефан і Марко виросли великі, стали вже парубочити, а тато пускав їх по де коли на данец[8]) але усе їм наказував: ˋхлопцї[9]) аби ви менї разом з вечером дома були а в пиятику не заходили, бо пиятика чоловіка до доброго нїколи не приведе«. Штефан усїгди татового слова слухав:[10]) забавив ся що забавив ся — а скоро сонечко на захід — він уже і дома собі, коло маржини[11]) а Марка бувало часом і до о нів ночи нема. — Але раз умішав ся наш Марко в сварку мижи пяницї. Слово по слову, слово по слову, аж тут счала[12]) ся бійка, а оден пяниця як тяв Марка палицею у око,[13]) так ˋму око від разу вичуріло,[14]) і він до сегодня[15]) слїпий на одно око. Так погостив наш Марко за тото, що[16]) тата не слухав. Може і з вас котрий[17]) хоче так гостити як непослушний Марко?

Дїти: слухайте розумних людей, то нїколи лихо не погостите. — А теперь скажіть менї: який був

---

[1]) Переч.: обідрав. [2]) В автоґр.: Двірника. [3]) В перводр.: між. [4]) В перводр.: різґи. [5]) Переч.: другий раз. [6]) В автоґр. було перше: через. [7]) В перводр.: сему. [8]) Переч.: базарь. [9]) Переч.: забавтеся годинку. [10]) Переч.: скоро сонечко. [11]) В перводр.: худібки. [12]) В перводр.: зачала ся. [13]) В автоґр. похибка: очо. [14]) Переч.: вискочило з голови. [15]) Перечеркнено: остав ся. [16]) Перечеркнено: бо. [17]) Перечеркнено: хто.

Штефан а який був Марко? — Штефан був послушний а Марко був непослушний, він не слухав, за тото сорому ся набрав і нещастя попацив.[1])

Повісточки п. з: »Будь послушний,« »Будь харний« »Будь уклінний,« »Лиш правду говори,« »Чуже не кивай« призначені були до »Букваря«, який Федькович був виготовив під конець пістьдесятих років. Про сей »Букварь« писав він д. 14 серпня р. 1868 до редакциї »Правди«: »Тогід, чи мабуть ще перед-тогід подав я був до Чернівскої консисториї руский Букварь з програмом як би найлучше сільскі школи уладити можна. Консисторія відтрутила мій Букварь, а я з серця післав го до Партицкого (забув чи до Партицкого чи до вас). Та вижу, що й у вас у Львові мій нещасливий Букварь не інак гостив, як і в Чернівцях, бо вже до тепер час би єго або приймити, або відтрутити, і мені яко непотрібний відослати. Тим-часом Черновецка консисторія інак ся порацила і опогди мині офіцияльно написала, абих не лишь Букварь, але й инші книжки коли які написав, до них прислав, а они будуть їх печатати, а мене закутають. На се пишу я до Партицкого, — не пишу, але молю, аби мині мій Букварь відослав, бо у перше мені блиснула надія, наші школи на народнім язиці основати. (Порівн. Огоновский, »Іст. літер.« II. 2. 656).

Той »Букварь« відкинула комісия для уложеня руських книжок у Галичині. А д. 8 мая 1869 краєва Буковинська власть запросила Федьковича до зложеня »першої читанки до народних шкіл«. Федькович відповів, що не вірить ні в прихильність ні в спосібність цензора своєї праці, про те думає подати в перше міністерству два кусники на стрібу: один оріґінальний, винятий із свого Букваря, а другий яко переклад одного кусника з читанки, котру йому дано до переіначеня. Колиб міністерство одобрило ті два кусники, то булаб надія, що він виповнив би єго наказ. (Порівн. »Правда« 1869. ч. 22. стор. 189.) Яка доля постигла дальше »Букварь« Федьковича — ми докладно не знаємо. Знаємо лишень, що велика частина того букваря лишила ся між автоґрафами поета, що є власностию тов. »Руська Бесїда« в Чернівцях. Папір, почерк і спосіб писаня показує нам, що переховані автоґрафічні частини »Букваря« походять із кінця 60-их років. З тих автоґрафів ми і друкуємо 5 повісточок. Вони були, що правда, надруковані аж року 1889 та 1890-го — але із значними змінами. Першою своєю концепциєю, котра і збереглась до наших часів, вони належать до кінця 60-их років. З тої причини друкуємо їх на початку сеї ґрупи оповідань Федьковича. Велику частину повісточок і оповідань призначених до »Букваря« переробив Федькович уже у 80-их роках, як показують

---

[1]) В перводр.: потерпів.

нам датовані автоґрафи. Може бути, що і перерібки отсих найдавнійших повісточок Федьковича, які ми бачимо в »Бібліотеці для молодїжи« — не всї походять від редактора — а й від автора. Що тикаєсь инших повісточок Федьковича надрукованих у Бібліотеці для молодїжи, — то автор передаючи їх п. Ом. Поповичеви, позволив йому робити всякі зміни, які узнає за потрібні, через що він і змінював де-що з педаґоґічних зглядів. Вістку сесю подав менї п. інсп. Ом. Попович у листї з дня 17/V 1902. Варіянти перводруку від автоґрафу зазначуємо у примітках.

Повісточка »Будь послушний« писана по обох боках піваркуша звичайного сїрого, положкловкого »канцелярийного« паперу. Се перший концепт, на що вказують поправки і перечеркненя в текстї, довершені рукою автора. Поправки ті відмічуємо у приписках. Друковано в »Бібліотеці для молод.« під ред. Ом. Поповича в Чернівцях р. 1889, стор. 159—160.

Будь харний.

Василько скоро бувало рано встане, так не жде, аби 'го аж мама умили [1]) але умист ся сам чистенько, не лиш руки та лице, але і рот і шию і уха, утреся добре ручником або платком. [2]) а вітак озме гребінь та щешет ся чисто, чисто, а коли не може сам то попросит маму або сестру, аби 'го щесали. На Васильку була сорочка та портяпички [3]) усігди чисті, бо він не валяв ся спузами, не кочав ся по земли, як другі розпустні хлопці але сокотив себе аби де не поваляти ся або не обідрав ся, бо він знав, що нема гиднїщого на в світі, як хлопець замащений та обідраний.

Ви може гадаєте, що Василько нічо не робив, та тиму так чисто ходив? Ого! [4]) — Василько бувало і буряну коровці назбирає, і волика попасе і телятко напоіт, і колешеньку витіскає, і подвірє замете, а коби ви лиш були виділи як у него на подвірю і в загороді усігди харно [5]) було? — а про тото він собі усігди бувало так чистенько ходит, як би він се з церькови лишень вийшов, бо він знав тоту приповідку, що:

Хто чисто ходит
Три доли за собов водит:
Одну долю: Божу волю
Другу долю: навист людзку,
Трету долю: славу свіцку.

---

[1]) В автоґр. переч.: умила. [2]) В автоґр. пл. [3]) В автоґр. чужою рукою поправлено: одїж. [4]) В автоґр. переч.: ой так. [5]) Переч. чисто: а коби до слів: чистенько ходить, дописав автор пізнїйше.

Синку! — тіло наше є мешканє Духа святого, треба 'го [1]) чисто тримати, бо Дух святий не схоче у нас мешкати. [2]) а у кім Дух святий не мешкає, того і Бог не любит і люде ненавидя і ласки у старшини не має. Ану слухайте лиш, що я вам за одного Семенка уповім.

Семенко був [3]) у тих роках, що й Василько, і так ходив до школи, як і він, але Семенко як прийде бувало до школи, то діти аж попереполошуют ся, такий прийде замурзаний, та замащений, та обшарпаний такий, що пан професорь не дає му навіть мижи другими чистими дітми сидіти але кладе 'го окроме [4]) від усіх у задну [5]) лавичку [6]). Отто сором! — А Василькови бувало, усі ряди, як увійде [7]) в [8]) школу: пан професорь го усе у першу лавичку [6]) кладе сидіти а пан отец духовний, як прийдут бувало до школи, то усім 'го дітьом показуют тай кажут. »Адіт діточки: усі аби-сте мені так чисто ходили, як Василько!«

Який був Василько, а який був Семенко? — Василько був харний, а Семен був нехарний! А ви діти, кому хочете саманати? [9]) — Василькови ци Семенкови? — А чему [10]) не Семенкови — але Василькови?

Автоґраф сеї повісточки має такі самі прикмети як автоґраф попередної.

З огляду на те, що поправки і перерібки в автоґрафі лучають ся часто, — а відміни перводруку від автоґрафу є значні, так що у примітках булоб їх трудно примістити, — подаємо окремо текст перводруку сеї повісточки.

»Василько, скоро бувало рано встане, так не жде, аби єго аж мати умила, але умиє ся сам чистенько і то не лише руки і лице, але і уха, і шию, навіть рот виполоче; утре ся добре ручником або платком, а відтак возьме гребінь і зачеше ся гладко-гладенько.

---

[1]) Переч.: поменкапс. [2]) Переч.: перебувати. [3]) Переч.: хлопчик. [4]) В автоґр. поправлено: окремо. [5]) Переч.: послідну. [6]) В автоґр. поправлено: лавочку. [7]) Переч.: прийде. [8]) Переч: до школи. [9]) В автоґр. чужою рукою оловцем поправлено: бути. [10]) В автоґр. поправлено: чому і переч.: Василькови.

Одїж у Василька була усїгди чиста, бо він не валяв ся в порохах, не кочав ся по земли, як другі розпустні хлопцї, але сокотив ся, аби де не заваляти ся або не обідрати ся; бо знав, що нема нїчого гидкїйшого в світї, як дитина замащена і обідрана.

Ви може гадаєте, що Василько нїчого не робив, та тиму й чисто ходив? Ого! — Василько бувало і буряну коровій назбирає і воликів попасе і подвірє замете; а прото усїгди такий чистенький ходит, як колиб він се з церкви тільки вийшов; бо він знав тоту приповідку, що:

«Хто чисто ходит, три долї водит:
Одну долю: Божу волю
Другу долю: навість людску,
Трету долю: славу світску.»

Спику! — Тїло наше треба чисто тримати; бо нехарного і Бог не любит і люди не навидят та і всякі хороби і ріжне плюгавство, що з нечистоти повстают, мучат і карают єго. От, послухайте лише, що я вам про другого хлопця, Семенка оповім!

Семенко був у тих роках, що й Василько, ходив так само до школи, як і він, але Семенко як прийде бувало до школи, то дїти аж поперепуджують ся, такий прийде замурзаний, замащений та обшарпаний такий, що пан учитель не дає єму навіть межи другими чистими дїтьми усїсти, але кладе єго окремо від усїх в остатню лавку. Ото сором! А Василькови бувало усї раді, скоро увійде до школи; пан учитель і посадили єго в першу лавку, а пан отець духовний, як прийдут бувало до школи, то усїм дїтем єго за примір ставляют та й кажут: «Адт, дїти, аби ви менї усї так чисто ходили як Василько!« Який був Василько? А який Семенко? Василько був харний, а Семенко не харний. — А ви дїти, які хочете бути? Чи такі як Василько, чи може бридкі — гидкі, як Семенко?

Друковано в «Бібл. для молодїжи» р. 1890, стор. 15—16.

Будь уклінний![1]

Оден [2]) ґосподарь мав хлопчика [3]): Андрійко звав ся. він ходив до школи бо неньо [4]) хотів аби Андрійко що знав та розумним чоловіком колись був [5]) у селї. [6]) Слухайте діти, який був цей Андрійко [7]) — та беріт собі саму, аби і ви такі були.

Андрійко. скоро бувало рано встане, а тато та мама ще спют [8]) (бо він дуже рано вставав) то він. як іде на двір умиваєт ся. або що [9]) нїколи дверьми не гримне. не лусне. [10]) не запустує, [11]) бо [12]) знав. що як хто у хатї спит, то треба тихо сидїти.

Скоро у хатї повставали. так Андрійко зараз [13]) усїм і поклонив ся: День добрий вам! [14]) вітак — побіг до тата. поцїлював у руку і сказав уклінно: день добрий вам татку! [15]) вітак знов до мами: день добрий вам мамко! вітак [16]) братя, сестри. і кождого в хатї поцїлював у руку і сказав: день добрий вам братчику любий або [17]) сестричко люба. або бадічку любий, або теточко [18]) люба. Скоро виговорив [19]) »отченаш« і вибив поклони а мама дали [20]) му поснїдати. так він по снїданю знов вибив поклони. поцїлював тата й маму

---

[1]) В автоґр. було первісно: людяний. і додано приписку: Лїпше і уживане всюди. [2]) В перводр. всюди: один. [3]) В автоґр. перечеркн.: два хлопчики. [4]) Переч.: тато їх. [5]) В автоґр. переч.: у селї як виростут. [6]) Слово: у селї, в перводруку пропущено. [7]) Переч.: а який Петрик. [8]) Поправлено: спят. [9]) Переч.: то. [10]) Переч.: стукне. [11]) Переч.: крикне. [12]) Переч.: він. [13]) Переч. кождому. [14]) Переч.: усїм. [15]) В перв. додаво: мамо. [16]) Переч.: до братів. [17]) Переч.: вам. [18]) Перводр.: дядечку, теточко любі. [19]) Переч.: зговорив. [20]) Первісно: дала.

в руку, зібрав свої книжочки,) сказав усім у хаті »бувайте здорови«, уклонив ся і пішов до школи; а як прийшов з школи, то знов так кождому дав честь. А як ішов він до школи або із школи? — Скоро здибав якого чоловіка на дорозі, так він зараз здоймив капелюх або шапку, [2]) уклонив ся низенько, тай сказав: »День добрий вам ґаздо!« [3]) А як ішов пан отец [4]) або пан професор, [5]) або який пан або паня або який старий чоловік, так він [6]) вже здалеку шапку здоймив, уклонив ся і поцілював [7]) у руку. Дорогов ішов Андрійко усігди тихонько та складно, а як уздрів кого [8]) при роботі, так він зараз уклонив ся і сказав красненько: »Боже вам помагай до роботи!« А як подорожному, то сказав: »Щастливо гостіт вуєчку або вуйночко.« [9])

Скоро увійшов Андрійко у школу, так він зараз усім уклонив ся і сказав: »День добрий, хлопці.« [10]) і сів собі на своє містце, але не аби гандри бити або сваволити, але покладе [11]) собі книжочку о перед себе і жде, аж доки пан-отец або пан професор [12]) не прийдут. А скоро пан-отец або пан професор [12]) увійдут у школу, так він зараз встане на ноги і жде аж доки му не скажут сідати.

Як до них бувало гості прийдут або хто небудь, [13]) то Андрійко не ховаєт [14]) ся перед ними як дикий, але поклонит ся, поцілює кождого у руку і сидит собі або у хаті тихонько, або пазит свого діла по надвірю, бо він знав, що тото дуже погано, як хлопец разом з ґаздами собі засяде або з ними в раду стане. За тото єго всї ґазди [15]) фалили. [16]) З Андрійка, кажут, будут люде!«

---

[1]) В перв.: книжечки. [2]) В перводр.: капелюшок, шапочку. [3]) Переч.: баді. [4]) В автоґр.: п. отец. [5]) В автоґр. пр. В перводр. все: учитель. [6]) Переч.: му. [7]) Переч.: єго в. [8]) Переч.: якого. [9]) Слова вуєчку або вуйночко в перводр. пропущено. [10]) В перводр.: товариші. [11]) Переч.: озме. [12]) В автоґр. п. отец або п. професор. [13]) В перводр.: до Андрійкових родичів. [14]) В автоґр. перечерк.: втікає. [15]) В перводр.: люди. [16]) Чужою рукою поправлено: хвалили.

Як Андрійка [1]) пішлют бувало [2]) до кого [3]) у село, або чого [4]) позичити або за иншов требов, то він, як увійде в чужу хату, так зараз уклонит ся,[5]) поцілює всїх у руку,[6]) і стане собі коло дверей в куточку, аж доки 'го не запитают, чого він прийшов. [7]) Скоро [8]) з'орудував, так він не висижував дурно, як другі пусті хлопцї, але знов поклонив ся всїм і побіг [9]) собі [10]) зараз домів.

Як озме бувало тато або пан професор [11]) Андрійка з собов до церкови божої, то він не роззерает ся, не ловит гави, [12]) не гандрує з другими хлопцями, але вибє поклони, зговорит отченаш і слухає приязно слова божі, [13]) що у церкові ся правя. Він дуже файно ся учит, [14]) та за тото 'го Бог любив, всї люде 'го навиділи, бо він знав [15]) чоловіцтва [16]) він був людяний, [17]) він був уклінний. [18]) Діточки любенькі, [19]) хочите ви бути [20]) такі як Андрійко? Кори ся, [21]) синку, як великому так і малому: тогди і Бог поклонит ся тобі в твоїм дому.

Друкуємо з автоґрафу описаного вже у приписцї до попередної повісточки.

Друк. в »Бібліот. для молодїжи,« р. 1890, стор. 62—64.

---

[1]) В автоґр.: Андр. [2]) В перводр.: як Андрійко було пійшов. [3]) Переч.: куда. [4]) Переч.: що. [5]) Переч.: і. [6]) В перводр. пропущено. [7]) Перше було: чого єму треба. [8]) Переч.: як. [9]) Переч.: пішов. [10]) Переч.: до. [11]) В автоґр. п. пр. [12]) В перводр.: гав. [13]) В перводр.: слів божих. [14]) Тут перечеркнено в автоґрафі: а як тато го озме бувало з собов де у гості. [15]) Переч.: був. [16]) Поверх слова: чоловіцтва написано в автоґрафі: людскости, надрук. людскість. [17]) Переч.: ґречний. [18]) Первісно було: дітинко любенька, надрук. люба, дальше перечеркнено: які ви. [19]) Переч.: людяні. [20]) В перводр.: Коли хочеш бути... то кори ся всему доброму. [21]) Поверх слова кори ся стоїть в автоґрафі: клони ся.

Лиш правду говори.[1]

»Леську,« каже тато до малого Олексика,[2] »біжи борше до школи.[3]) абес[4]) не запоздив[5]) ся, бо пан професорь[6]) буде[7]) гнївати ся та ще і двірникови скажут.«[8]) — Лесь забрав свої книжечки тай побіг. Али[9]) при дорозї у одного чоловіка різали барани:[10]) Лесь був цікавий, як тото барана ріжут, став та дивит ся[11]) кріз пліт, аж доки чоловік сам не вийшов та не нагнав[12]) ледачого хлопця до школи. »Ти що тут загугубив?« каже, »коли тебе післали до школи, то не лови гави по під плоти, але пазь свої[13]) дороги«.

Приходить Лесь до школи, а тут уже давно наука зачала ся. — »Лесю, де ти до теперь був, що так забарив ся?«[14]) питає пан професорь. — »Та мене тато теперь лишень що впрядили,« каже Лесь почервоннївше[15]) як рак. — »А це правда?«[16]) питає пан професорь[17]). — »Бігме що так!« каже хлопець, та в плач!

Пан професорь не питали тим, що Лесь[18]) плаче, але післали сторожа[19]) до його тата,[20]) аби спитав ся, чи це правду Лесь казав.[21]) »А що,« питає пан профе-

---

[1]) В перводр.: Говори все правду. [2]) В автоґр. переч.: до свого хлопчика. [3]) Переч.: бо вже час. [4]) В перводр. все: абись. [5]) В перв.: спізнив ся. [6]) Зам. професор, в перводр. все: учитель. [7]) В перводр.: будут. [8]) Слів: та ще і двірникови скажут — в перводруку нема. [9]) В перв.: але. [10]) В перв.: барана. [11]) В автоґр. слова: став та дивит ся — через похибку перечеркнено. В перводруку: став і дивив ся. [12]) Переч: та не сказав. [13]) В перводр.: своєї. [14]) В перводр. пропущено слова: що так забарив ся. [15]) В перводруку: почервоннївши. [16]) В перводр.: а чи се правда? [17]) В автоґр: пан пр. [18]) В автоґр.: Л. [19]) В автоґр. перше було: стружа. [20]) В перводр.: по школї до його хати. [21]) Слова: чи се правду Лесь сказав, — у перводр. пропущено.

сор сторожя,[1]) як вернув. — »Та нічо',« каже сторож,[1]) »Лесів тато казав, що вже більше як пів години,[2]) як хлопця вирядив до школи«.

»Так?« питають пан професорь Леся, »то ти брехав?« — »Татку, пане професорь,« просить ся Лесь »даруйте менї сес раз — вже доки буду, не буду брехати!« Пан професорь бо не дарували, але поклали брехача Леся клячити,[3]) на сміх та на публїку усїх хлопцїв, що в школї були; та ще й сказали хлопцям, Леся цїлий тиждень инак не звати, як: брехачу Лесю.[4]) Оттак погостив наш Лесь за бріхню.[5]) — Може і з вас кого так кортит?

Але сему ще не конец, бо як Лесь прийшов домів, та сїли усї обідати, а тато каже до него: »Руш від стола, брехачу! — сегодня будеш на земли обідати, як собака, бо то лиш собака бреше!«[6]) — Дїти, сокотїт ся брехнї як вогню, бо хто раз збреше, тому вже нїколи не віря.[7]) — Хто бреше, то і краде, кажут Нїмцї, та й они за се правду мают, бо брехач[8]) злодієви брат.

Правда тебе з моря виратує,
А неправда у болотї втопит.

Автоґраф такий, як попереднїх повісточок.
Друк. в »Бібліот. для молодїжи« р. 1890, стор. 95—96.

---

[1]) Перв. було: стружя — ті два реченя в перводр. пропущено. [2]) В перводр.: що вирядив вчасно хлопця до школи. [3]) В автоґр. було перв.: кленчити. В перводр.: замкнули брехача Леся по науцї в школї. [4]) В перводр.: що сго цїлий тиждень инак не звали, як брехач. [5]) Попр. в автоґр.: брехню. [6]) В автоґр. переч.: А файно, файно це було? [7]) В перводр.: вірят; дальший устуи в перводр. пропущено. [8]) В автоґр. переч.: одно.

Чуже не кивай![1]

Малий Юрійко учив ся дуже добре,[2]) а дядик купили 'му за тото ножик файний складаний з роговими черінцями,[3]) але оден школярь, Павлик звав ся, уздрів у него тот ножик, тай гадає собі: я у него украду сей ножик, він не буде знати, а я буду мати й ножик. Тай украв у Юрійка[4]) ножик.

Юрійко[5]) шукав ножика, а далї сказав дядикови, що пропав єго ножик, а дядик ще налаяли на него, чиму він на свої річи лїпше не уважає. Аж Павлик приносить ножик до свого старшего брата тай показує: »А дивіт, бадічку,« каже »який я ножик маю.« Брат обіздрів[6]) тай став питати:[7]) »Хлопче, а ти відки сей ножик маєш?« »Та я — найшов, бадічку,« каже Павлик, тай почервоннів як грань.

Але брат поніс ножик до дядика, тай показує, а дядик до Павлика:[8]) »Хлопче, ти сейножик украв?« — »Нї, дядичку, і бігме нї! — я 'го найшов на дорозї.« Але як дядик 'го притисли добре, то нїколи було не вповісти.[9]) — »Я,« каже, »сей ножик у Юрійка украв, я му завтра віддам.« — »Іди та таки зараз віддай,« кажут дядик, а вітак я вже знаю, що з тобов робити!« — Павлик[8]) мусїв зараз піти, та ножик віддати. А другої днини кажут дядик: »Ходи зо мнов, злодію, до панотця.«

---

[1]) В перводр.: чужого. [2]) Переч.: файно. [3]) Над стрічкою зам. і поставлено: е. [4]) Переч.: тот. [5]) В автоґр.: Ю. [6]) Переч.: ножик. [7]) Переч.: каже. [8]) В автоґрафі через похибку написано: Юрійка. [9]) Переч.: вповідати.

Панотчик як учули, що Павлик [1]) поброїв, та аж ся по полах ударили: »А ти що,« кажут, »зробив, [2]) ти нещастливий хлопче? Ти знаєш, що навіть Христос син Божий [3]) злодія не хотів простити?« — Тай казали дати Павликови аж пять різок. Чуєте хлопці? аж пять різок! більшего сорому відай вже нема на світі, як різки. — Та ще хотіли Павлика з школи вигнати, та аж[4]) пан професор з тяжков бідов пан отця упросили та умолили, що 'го у школі лишили. [5])

Тай то щасте велике, що на сім стало ся, бо а що би було було, як би була не виявила ся крадіж? — Павлик украв теперь ножик. вітак би був украв книжечку, вітак може у сусіда залубички, і так далі, [6]) аж доки не прийшов би був до кремінаду, а на решті на шибеницю, як та приповідка каже: від личка до стричка! Діти, сокотіт ся[7]) чужего як вогню, бо що чуже, то не моє. Злодій гірший опришка: бо на опришка є замки, а на злодія, як то кажут, замку нема.

Автоґраф такий самий, як попередніх повісточок.

Із тих самих причин, що зазначені у приписці до повісточки: »Будь харний« — подаємо окремо текст перводруку повісточки »Чуже не кивай.«

Малий Юрко учив ся дуже добре, а дядик купили єму за того ножик файний, складаний, з роговими черенками. Але один школяр, Павлик звав ся, уздрів у него той ножик, тай галає собі: я у него украду сей ножик, він не буде знати, а я буду мати ножик. Тай украв у Юрка ножик.

Юрко шукав, шукав ножика. а далі сказав дядикови, що пропав єго ножик, а дядик ще й налаяли на него, чому він на свої річі лїпше не уважає. Аж Павлик приносит ножик до свого старшого брата тай показує: »А дивіт, бадічку, каже, який я ножик маю!«

---

[1]) В автоґр.: Н. [2]) В автоґрафі похибка: зобобив. [3]) В автоґрафі Хр. син Б. [4]) Переч.: але. [5]) В автоґр. переч.: того сорому не набрав ся. [7]) В автоґр. похибка: сокоти ся. В автоґр. переч: як то кажут від.

Брат обіздрів тай став питати: »А ти відки сей ножик маєш?«

»Та я найшов, бадічку.« каже Павлик, тай почервонів, як грань. Але брат попіс ножик до дядька, тай показує, я дядик до Петрика: [1]) »Хлопче! ти сей ножик украв?!«

»Нї, дядичку, бігме нї! я єго найшов на дорозї.«

Аж як дядик єго притисли добре, то нїяк було не вповісти.

»Я,« каже, »сей ножик у Юрка украв, я 'му завтра віддам«.

»Іди, та таки зараз віддай!« кажут дядик.

Павлик мусїв зараз піти, та ножик віддати.

Більшого сорому відай вже нема на світї, як злодійство. Та ще хотїли Павлика і з школи вигнати, та аж дядик з тяжкою бідою упросили та умолили пана учителя, що Петрика у школї лишили. Кілько-ж то сорому набрав ся Петрик) від своїх товаришів, нїхто не хотїв з ним нї сидїти, нї бавити ся, а всї стерегли від него свої речі, і скоро кому що пропаде, так зараз було на него спихают, злодієм називают, трусят, а дома ще й карают. Гірко відпокутовав Петрик своє лакімство й зарік ся не рушати більше чужої речі. Дїти! Стережіт ся чужого, як вогню; бо чуже не гріє.

Друк. в »Бібліотецї для молодїжи« 1890. 127—128.

[1]) Так в перводр. зам.: Павлика.

Житіє
святого великомученика
Юрія (Георгія).

То славне, красне та велике місто Рим, нинїшня столиця Папи римского, а відтак і короля італїянского, стоїть уже на світї 2626 років, бо збудоване оно ще року 754 оперед рождества Христового, а збудували єго два рідні брати, Ромуль і Рем, — для того оно так і зветь ся.

І як є Рим теперь престольним містом цїлої Італії, так було оно і давно столицев римскої держави. Тота-ж римска держава була вже з давних давен славна та сильна, але найсильнїйша сталась она року трийцять і першого оперед рождества Христового, бо молодий Октавіян підбив під себе дуже много країв, жидівский також, і розказав з гордости звати себе по своєму вуйкови Цезарь або Кесарь, а ще до того і Август, то значить тілько, що священий, і від того часу взяли називати ся усї вельможні царі, от як і наші австрійскі або і прускі теперь, Цезарами або Кесарами, з чого Нїмцї зробили Кайзер а ми Русини Цїсарь.

А вже казав я, що Цезарь Октавіян Август був дуже славний римский імператор; але не прославив ся він лиш тим одним, що много країв під себе підбив, але і тим, що був добрий, розумний, і поправедний. А коли хотїв у своїх краях податки упорядити, і дав

розказ, щоби усї люде сходили ся до конскрипциї, кождий у місто своєго повіту, тогди і народив ся Господь наш Ісус Христос з пренепорочної Діви Марії, котора, ідучи зі своїм зарученим, Йосифом, у місточко Ветлеєм до конскрипциї, сина Божого єдинородного в плоти повила.

Після рождества Христового царствував добрий той царь ще 14 років, а померши лишив своє велике царство своєму пасербови Тиберієви, котрий царствував 23 роки. Був се цїсарь немилосерний і потайний, і за єго царствованя то, і під єго намістником Пилатом страдав розпятий на крестї Ісус Христос; а був той Пилат ігемоном, то є намістником або губернатором на всї понтійскі краї, до котрих і Палестина належала.

Після цїсаря Тиберія та аж до цїсаря Діоклетіяна, котрий велїв святого Юрія мучити, царствовало ще 29 цїсарів, то лучших, то гірших, але найгірший межи ними був цїсарь Нерон, що царствував від року 54 до року 68 після рождества Христового, отже усего 14 років. Гірного ворога, як сей цїсарь був, світ християнский не знає: бо не лиш, що свою рідну матїрь, жінку, брата, учителя на смерть поубивав, але казав ще і той великий Рим скрізь запалити, а то лиш для своєї забавки, аби видїти, як велике місто горить і як народ побиваєть ся. Сїм день горів прекрасний Рим скрізь нараз, а цїсарь заказав навіть аби гасити, бо стояв у своїм золотім дворі на кружганку, та придивляв ся людскому нещастю. Якже опісля нещасний люд став против него бунтувати ся, так він звалив цїлу вину на християн, котрих уже досить богато тогди в Римі було, і казав їх половити та на смерть мучити, а то такими страшними способами, що і описати годї. Одних велїв печи та палити на огни, других топити в ріцї, Тибрі, смажити у смолї, у окропі, у топленім олові, у кипящій оливі, або приказав застромити на зелїзні палї, метати диким звірям на жир, або обвивши їх в солому і осмоливши, ставляв по містї рядом і палив як лучниці, зашивав у сирі шкіри диких звірят і метав псам на роздор, сїк, чвертував, і всїлякими иншими страшними муками їх убивав. Від єго рук погибли

і святі апостоли Петро і Павло, а кілько инших праведних, сумирних та невинних християн, того навіть і порахувати годі.

Від тогди то і зачали ся гоненя на християн і аж по Константина рідко було такого цісаря, щоби своєї слави і своєї душі у християнскій крови не топив був; найдуще же цісарі Домітіян, Валєріян і той Діоклетіян, о котрім я споминав уже, що під ним і від него страдав святий великомученик Георгій. А причинов до тих гонений християн була по найбільше зависть поганских жерців, то є тих людей, що тогдашним поганским божкам непричком так служили, як нині християнскі наші священики істинному Богу служать. А були то люде горді та лукаві та хитрі, котрі чинили ся, що они усе знають і що їм божки їх усе вповідають, що було, є і буде на світі. Коли же трафило ся, що Бог зіслав кару на землю, голод, мір, потоп, пожарь, наход, то они, давай зараз народови і царям говорити, що се боги їх таку кару зсилають на них через християн.

А царі знов сему дуже радо вірили, вже тому, що християнскі отці церковні житя їх бутне та розпустне усігди ганьбили. А було то житє їх аж до того краю розпустне та бездумне, що не доста на тім, що і так уже божків або ідолів всяких у них без числа та без міри було, але ще до того і кождий цісарь велїв себе за житя викликати богом, і мусїли єму божниці та жертвенники та жерці так добре бути, як і тим другим старовіцким ідолам, і образи їх, однако як і сих, по жертівниках стояти. А по-за-як християне нї сих нї тих божків знати не хотїли, бо лиш одному істинному Богу на небесїх поклоняли ся, то царі за се їх і ненавиділи, а скоро лиш рука давала, то і на смерть мучили. Що ідолскі жерці своєї понуки не шадили, вже казав я. Бояли ся они хлїб свій утратити, царі же знов своє божество, отже і йшли собі файненько рука в руку, а темний народ легко було на невеличке число християн бунтувати та тровити, жерці же знали ся по цїлій державі, хоть яка она ве-

лика була, знай ті лисі коні, і служили один одному, де лише могли.

А що при таких обставинах Христова віра таки гору взяла, се вже є боже чудо! таке чудо, яких у світі не бувало і не буде! — Бо хтож чув, щоби 12 бідних, темних рибарів могли без божої волі цілий сей великий світ за собов повернути, а ще до такої віри, яка є Христова, котра богацтво, роскіш, гордість заказує, а лише любви, милосердія та покори учить? Але передже мусіло много християнскої крови проллятись, мусіло богато минутись тих праведних мужів, що воліли страшні муки терпіти і житє своє положити, як тої святої, раз пізнаної правди, хоть би лише про людске око, таїтись. Для того-ж і чтить святая церков Христова тих своїх мучеників великих, і чтити їх буде во віки мов тих слугаторів, що ниву Христову, ту ниву правди, тілом своїм засївали, а кровю своєю приронали.

З поміж тих угодників Христових називає і величає церков святого Георгія великомучеником, і то праведно, бо великі муки приймив молодий той вояк за Христа і за правду єго, і то в такій порі житя, коли чоловікови лише би жити хотіло ся, мавши і маєтки великі, і достоїнство велике, і молодість, і красу, і повагу, і любов своєго царя, одним словом: мавши всьо, чого буйна молодість і молоде серце бажати собі може. А однако він відмітує се все, аби лише правді Христовій свідоцтво дати, і темний та жерцями отуманений народ своєю кровю переконати, що віра Христова не є вигадкою Назарейчика, як то єго звали, але віра Сина божого, принесена з небес, від Отця світа, котрому честь і слава во віки і віки — амінь!

Святий Георгій, або по нашому Юрій, був родом з Каппадокії, одного з тих многих, красних та богатих країв малої Азиї, що они, бувши колись піддані греческій державі, разом з нею дістали ся під владичество римске. Родичі єго були християнами; вітця замучено, як Юрій ще малий був, за віру Христову, а мати переселила ся у Палестину, де великі дуже маєтности мала, але не віддавала ся, бо хотіла лише для

свого сина жити, котрий виріс їй такий красний і гарний, що єго від разу до римского війска відобрали. Але і тут не було єму біди; бо за вірну службу та відвагу зробили єго полковником, великим старшинов, а цісарь так єго собі уподобав, що поклав єго на воєводу, то є на військового проводира і також на судию, і на губернатора цілої одної великої країни, і то вже у дванайцятім року єго віку.

А цісарем був тогди Діоклетіян. Він царствував усего 21 років, то є від року 284 до року 305 після рождества Христового, і перебував по найбільшій части не в Римі, але у Малій Азиї у місті Никомедії, столици Витинского краю. І був се, правду сказавши, цісарь не згірший, лиш тілько єму можна було закинути, що бувало ворожці та жерцям на сліпо вірить.

А ворожбитами був ніхто инший, як усе таки ті жерці, котрі удавали, що божки їм свою волю тайно об'являють. Як же-ж післав раз цісарь до жерців за яковсь там ворожков, то они єму відповіли, що божки єму вже віщувати нічого не будут, а то тому, що гнівні на него, що він дає християнам ширити ся, котрих, як розумієть ся, божки дуже ненавидять, а ніхто вже так, як той бог Аполлон, що на всї ворожки та віщуни був старший. На се цісарь розсердив ся дуже, тай сказав зараз усїх воєводів до себе призвати, щоби їм розказ видати — усїх християн у єго державі вигубити. Те було причинов того страшного гоненя християн за цісаря Діоклетіяна, котрий через своє легковірство у жерців та у ворожки і славу свою кровю покаляв, і тілько вірних своїх підданих та праведних людей погубив, і то лиш через лукаву завись хитрих жерців, котрі не так то вже за свої видумані божища, як за свої доходи бояти ся стали. А були ті їх доходи такі великі, що на примір у місті Аммонї в Африцї, де стояла божниця божка Зевеса, тілько маєтку було назбирало ся, що чистим золотом стїни покривали. То-ж було жерцям за що і бояти ся, бо Христос учив маєтку на тоє обертати, щоби милосердіє а не збитки ними творити.

Як-же з'їхали ся воєводи з усїх сторон, а царь засїв на престолї та став їм розказ давати, що і на який спосіб має роспочати ся велике гоненє всїх християн, і всї воєводи приймили мовчки і в покорі царскі розкази, тогди молодий воєвода Юрий виступив сміливо перед царя, і так став до него казати:

»Царю, з якої се причини має против християн таке страшне гоненє розпочатись, коли они в кождім дїлї є тобі вірні і послушні піддані, в кождім способі тобі лучше всїх повинуют ся? — Хиба з тої одної причини, що они иншої віри, як ти, царю? — Віра приходить з переконаня, переконанє з ума, ум з душі, а душа від того, хто єї сотворив. — А коли-ж царь душі не сотворив, то і не має до віри нїчиєї мішати ся, рівно, як і до єго віри нїхто не має права мішати ся.«

Царь аж з'умів ся, почувши таку відважну бесїду, якої він може з роду ще не чув, тай каже до Юрія:

»Відки ти такої смілости дібрав, воєводо, до мене так дерзко говорити? — Хто тебе сего навчив?«

»Свята правда.«

»Ого! — чи і ти лиш не християнин? — бо инший певно нїхто не відважив би ся на таку мову.—«

»Я, царю, християнин.«

»Тож і мій найгірший ворог.«

»На воєводів царь ворогів не кладе.«

»А я тебе поклав, бо узнав тебе за праведного і мудрого чоловіка, за гідного рицаря, і за вірного слугу. Потверди се і теперь, і відречи ся твого розпятого Бога!«

»Я, царю, християнин.«

»Копіями у бунтівника!« гукнув сердитий царь на жовнярів, що около престола на стражи стояли. Зашуміли сталеві копії правцем на груди молодого воєводи, але хто і страх їх росповість, коли они взріли, що копії, доторкнувшись Святого, оловом поставали і як листочки позагинались? — Господь Бог бо хотів святе імя своє ще більше прославити, а царь розказав

своєго воєводу у темницю всадити, де єго на цілу добу до помосту приковали, а груди великим каменем привалили.

На другий день привели Юрія знов оперед царя, а царь, узрівши єго такого замученого, і спомянувши вірну єго службу, став до него ласкаво промовляти.

»Видиш, молодий рицарю? — чи не лучше тобі твого царя послухати, котрий тя любить так як батько? — Відречи ся лиш твоєго Роспятого, а я зроблю тя ще більшим паном як єсь був, і буду тя коло себе, як дитину свою рідну тримати: тілько послухай мене, коли вже не яко царя, то хоть яко твого добродія! За що-ж так мене скорбиш, Юрю?

»Царю мій і пане! скажи менї за тебе і в огонь скочити, я скочу, бо ти менї був як отець рідний, і всїгди милував ся над сиротов. Але Бог мій ще більше доброго менї зробив, бо дав менї і вік, і душу, і Сином своїм св. правду менї об'явив, ба і не відтягав ся, ради спасеня мого, того свого єдинородного Сина у жидівскі тяжкі руки на муку передати. А я-ж би єго мав теперь відречи ся? — Сам скажи, царю? — Ти много менї милости здїлав: але коли би другий який царь мене підійшов, а я тебе зрік ся, та до него прийшов, скажи: чи не було би тобі на мене жаль?«

»Га, се вже за богато!« крикнув розлючений царь: »на колесо з ним та на ножевий поміст? — По воякови я не прибірних слів, але послушности хочу, і тую собі в тебе вимушу, упрямий ти молодче! — Беріть єго! — а ми другі ходїмо у божницю, Аполонови помолитись, щоби поміг нам тих упертих християн покорити, котрі нашими старосвіцкими богами гордують, а якогось там собі Роспятого видумали, котрий, не позабувши на царів і князів, усїх людей рівними і рідними братями назвав. — Під ножі з ним! — «

Се сказавши, пішов царь зі своїми совітниками в божницю, а Юрія узяли на ножевий поміст. А звав ся він для того так, бо був насаджений самими острими ножами, гвіздєм, гаками та остями, а над ним обертало ся велике колесо, так, що єсли був до него присилений чоловік, ножі все тїло на нїм посїкли, а гаки

та ости від кісток віддирали. — Привязали і Юрія на се колесо; закрутили — кров силинула — тіло бризнуло сіканими шматями катам у очи — кости забілілись — народ загудів зі страху та жалю, а кати у одно ще колесом крутили, хоть тіло уже давно було без душі. Але Господь сего ждав, аби імя своє святоє прославити; громи загуркотіли, світлість з неба блиснула, земля встрясла-сь, а ангел божий став над убитим тілом і воскликнув:

»Радуй ся!«

Святий встав, здоровий як вода а красний як рожа; кати та жовнярі побігли в божницю цареви се велике чудо уповісти, а народ у одно гукнув: »Один Бог істинний, Бог христіян!« І не то що народ, але і два високі урядники, Анатолій і Протолеон, що дивились на муки святого, увірили в Христа, ба навіть і сама цариця Александра, що на той галас прибігла з царем з божниці, увірила у Спасителя, лише той царь Діоклетян не увірив. Бо не тілько що сказав Анатолю і Протолеонови голови повтинати, але і Юрія велїв у глубоку вапняну яму у вапно вкинути і поставивши коло неї варту, кріпко привалити.

Який же страх та сум не обгорнув усїх, коли прийшовши четвертої днини до ями, щоби вапно брати, та кости мученика з него повимітавши, до мулярки возити, найшли замість вапна білорожевий садочок, а в нім святого Юрія на молитві, сияючого як той ангел небесний! — Знов гомін та крик в народі, знов післанці до цїсаря, але у цїсаря серце діяволом запечене, ум лукавими жерцями затуманений, котрі у одно цареви лиш піють, що єго воєвода мусить бути великим чарівником та знахором, коли єму годі що вдіяти.— »То так?« — каже царь, »він великий чарівник? — а возьміть же мої мучительні ті зелїзні чоботи, що у середині самим острим гвіздєм набиті, розжіть їх в огни, щоби аж червоні були, і убийте в них того нашого великого чарівника. Відтак женіть мені єго воловими жилами аж у темницю, але так, аби за кождим ступнєм по куснику тіла дорогою з него лишалось!—«

Якже Юрій і сї тяжкі муки у покорі витерпів, а незміркованій мудрости божій і теперь угодно було, єго чудним способом ісцїлити: тогди цїсарь аж розболїв ся від злости, а єго вірник Магнентій каже до него: »Пресвітлий царю! коли тобі конечно о тоє ходить, аби того чарівника навернути, то є тут у Нікомедії один такий чарівник, що над всїх славний. Той зробить з ним, що ти сам скажеш, бо по над него нема більшого чорнокнижника на світї. Він зветь ся Атанасій, і жде тут, у передній світлици, твого розказу, коли тобі се було-б угодно.«

»Де він? де? — « аж не стямив ся царь з радости, — »сюди менї єго! — Ти звеш ся Атанасий? — ти той славний чарівник, що підоймаєш ся, того мого молодого воєводу погубити? — Як се тобі вдасть ся, то будеш мати від мене царску заплату, і ласку на ввесь вік!«

»Я чув, світлий царю, — каже той чоловік про того упертого християнина — і як він оперед усїм народом своєю зухвалостею честь твою толочить і тобі ругаєть ся, дуфаючи на чарівничу свою силу. Але най буде він сто раз єще такий, як він, то єму нїчо не поможе, як випє сесю отруту, що кладу осьде в отсїй чаши на сей твій стіл.

»Ну, Юрію,« каже царь до мученика, котрого на знак Магнентія тим часом з темниці привели, ви християне, кажете, що Роспятий вам так дав, що можете ви отруту як воду пити, а вам нїчо не зашкодить? — Колиж ти вже так у того твого Роспятого увірив ся, то випий отсю чашу з трутиною! — випєш?«

»Випю, світлий царю і пане мій, бо Єму вірую, і на Него уповаю. Він же нам проповів: »И аще что смертноє испіете, не вредить вамъ.« А наша народна приповідка також каже: від милого пана мила і рана. Отже пю я сю чашу во імени того милого пана.« Се сказавши, перехрестив чашу і вихилив єї до дна.

Але якже не задивували ся всї, узрівши, що не лиш жиє але єще красший, як став перше був.

»Що се знов має такого значити, чорнокнижнику проклятий?« гукнув царь на Атанаса, що стояв оперед

царем більше мертвий як живий зо страху: »Чи тебе лиш шия не засвербіла під мій меч? — Думаю, що з царем Діоклетіяном жартувати ніхто собі не позволить? — Ти би се перший і послідний!«

»Пресвітлий царю і пане!« — заголосив чорнокнижник, упавши на коліна, — »коли я сему і третої розумію, то не тілько вік але і душу мою бери. Але коли він так у того свого Роспятого уповає, то нехай же воскресить він того умерного, що єго вчора поховали, котрий на таку слабість умер, що вже на сему світі розіпрів був! — Як се учинить, тогди вже і я сам у того єго Роспятого увірую!«

»Ну, Юрію?« питає царь задивований.

»Я у Христа мого вірую і уповаю, відповів святий; »поведіть мене до гробу того чоловіка!« Тут Святий став, помолив ся щиро, земля потряслась, гріб отворив ся сам, а умерший вийшов з него живий та здоровий такий, який може ще і не був ніколи на світі. Тогди упав чорнокнижник Юрієви в ноги і заголосив: »Вірую во єдиного Бога христіянского і во Христа єго! А ти чоловіче праведний, мученику святий, прости мя, що хотів тя страшною трутиною віка збавити, і отсим теперішним підступом до упадку привести! — Бо якже міг я знати і сподівати ся, щоби христіянин міг вірою своєю і молитвою умерлого воскресити? — Прости мя грішного, і умоли мені оставленія гріхів у Христа безсмертного, у котрого вірую, і в котрого уповаю!«

»Га ошуканці-ж ви безличні!« верещав царь у крайній своїй лютости; »сим двом, чорнокнижнику і тому що воскрес, зараз на сьому місци голови повтинати! А ти знов, гордий та зухвалий воєводо, положиш їх завтра рано під меч, як увесь народ з далека і з близька посходить ся, щоби видів, що моїй воли і воєвода не сміє противити ся, не аби що! — У темницю з ним! — а завтра рано на стратницю, де мать ся мені увесь народ ставити.« От, і відвели Юрія в темницю, а Атанасієви і воскресшому на місци голови постинали.

В темници лагодив ся святий Юрий до смерти, радісно і мирно, як се кождому праведному христіяни-

нови годить ся, котрий знає, що не іде на другий світ по кару, але по вічну нагороду, де вже не має ні смерти, ні болїзни, ні горя, ні людей лукавих, що сей світ чоловікови затроюють своєю злостею. Зробивши тестамент, віддав єго вірним своїм слугам, котрі за добрим своїм господарем і в темницю пійшли, щоби єму послїдну послугу віддати. А він промовив до них ось так: »Слуги ви мої вірні, що мене і в тяжких моїх муках не забуваєте! Христос мій явив ся менї і обіцяв, що мене завтра до себе возьме: для того-ж не плачте так та не побивайтесь, але простїть мене, єсли я котрого з вас чим оскорбив! Старав ся я правда, аби вам кривди у мене не було, але щож? ми всї грішні! а за кривду слуг Бог великий та страшний гріх пише, такий що аж до неба о пімсту кличе. Для того-ж простїть мене приятелї мої вірні! А як Бог возьме мене до себе, то похоронїть мене так, як у сему записї я написав. Сей вік дуже короткий, і не зуздритесь, коли і вас Господь покличе до себе. Будьте-ж добрі, будьте праведні, а я буду там за вас всїх добрих слуг, що своїм господарям вірно служать, Бога благати.«

Так промавляв святий Юрій до своїх слуг, даючи їм послїдне цїлованє, а народ плакав, бо зійшло ся єго було множество в темницю. Богато чудів творив тут ще святий мученик: так прийшов на примір до него убогий селянин, Гликерий звав ся, тай каже плачучи: »Мученику святий, усего мого маєтку була воликів парка, котрими я і поле своє управляв і семю годував. А нинї упав найлучший мій волик зі скали тай на смерть розбив ся!« — »Не плач!« каже до него святий, »бо твій волик ожиє: іди собі лиш з Богом домів, а застанеш свого волика вже на пашї!«

Богато таких чудів твориз Юрій ще в темници, аж тут уже і прийшли кати з голими мечами, щоби єго на стратницю вести, бо вже і день настав, і народ зійшов ся, і царь уже ждав з усїма сенаторами, аби на смерть вірного своєго воєводи дивитись. Аж тут уже єго і ведуть кати, право опеpед царя.

»Нуже,« питає царь, »якже обдумав ся Юрію? — Ще не пізно: поклони ся моїм богам, а зроблю тебе

перним по мені у своєму царстві; за муки котрі приймив єси, по царски тебе нагорожу, тілько покори ся моїй воли: най народ з мене не сміеть ся!«

»Царю мій світлий і пане мій любий! якже-ж можу я богам твоїм кланятись, коли они ложні? — якби я істини не знав, чи-ж би тобі, добродієви мосму, волю не вволив? О я знаю, царю мій, що душа тебе болить, мене так соромно тратити, що я тобі всігди так вірно служив! — але щож! як тої приповідки: мід солодкий але пальця з ним не вкусити; правда свята дорожша над усе!«

»Тож доведи мені, що мої боги ложні!« каже царь.

»Поведи мене до них у божницю пане! — а коли скажуть они самі, що праведні, тогди вже твоїй воли покорюсь.«

Царь, царица, сенатори, усі увійшли в божницю, котра близенько таки стратниці була. А Юрий возніс свою руку, тай промовив голосно: »боги ви мармурові та золоті! заклинаю вас Богом небесним і Христом его: говоріть правду! боги ви чи ні?«

На се лиш рунуло в божници, бо всї божки, золоті, срібні, камяні, повалились святому во ноги, і розтріскались на дрібні кусні! — »Видиш сам царю!« каже мученик.

»Вірую в небесного Бога і в Христа розпятого! заголосила царица Александра упавши святому в ноги: я христіянка!«

І я христіянин! обізвав ся голос з народа, бо мій волик ожив! — лиш один є Бог правий! а то Бог Юріїв!« Був се селянин Гликерій, котрого ще з темниці знаємо. Прибіг муж праведний, Богу правду віддати — велїв царь за се і єму голову втяти!...

Тим часом упали розлючені жерці на Святого і були би єго на місци убили, як би були жорнярі не прибігли борше, та єго не відняли. Тогди вже сам царь побояв ся, тай дав знак, щоби борше конець робити, бо думав, що народ збунтуєть ся, та ще хто знає, до якого кінця могло-б прийти. — От і злетїла честна голова святого мученика з білих плечей!...

а діяло ся се 23. березня. Мали і царици Александрі голову стяти, але Бог милосерний так годив, що она, ідучи під меч Богу душу дала. — Длятого-ж і малюють єї всїгди на образї святого Юрія, а єго же самого малюють яко римского рицаря на білім кони, которому під копитами страшна змия, котру Святий з коня копієм заколює. Змия значить то люте ідольство, котре Святий страстями своїми поборов. Бо помимо того страшного гоненія христіян за царя Діоклетіяна, віра Христова все більше ширилась і коренилась. Народ видів і пізнав, що єслиби віра не була істинна, то би мучені святі за ню таких тяжких мук не хотїли приймати, та нї голов своїх під меч ката класти, а ще такі мученики, як Юрій святий, воєвода римского царства, любимець царский, богач превеликий, молодець у цвіту, котрому веселий вік лиш начав розвиватись! — Для того-ж церков свята і почитає єго великим, і буде єго таким почитати, доки церков Христова стояти буде.

А що молитви таких мужів у Христа безсмертного царя і Бога нашого, приємні бути мусять, сего певне нїхто не заперечить. Адже-ж і ми грішні, коли нас вірний та щирий наш друг о що попросить, з якою охотою та радостею єму єго волю сповняємо, ми котрі ще лукавства світового повні! — А Господь, источник любови не мав би свому другови, а ще такому, як Юрій святий, волю вволити? — О! молїм же того великого друга Господнього! а молїм єго особливо о просвіту нашого ума, о поправу нашого серця, котре як ті фарисеї лукаві, або ті кесарі римскі, все а все Духови святому супротивлять ся! Нас научають, що горівка є упадком нашим і нашого народа: чому-ж ми єї не відречемось і не відпекаємось геть зо всїм? нас научають, що лїнивство є убійником душі і тїла: чому-ж ми не возьмемо ся до працї так як другі народи, але все кажемо, що ми в Бога днїв не купуємо? правда що не купуємо, але за тото крадемо! — бо кожда днина є вкрадена у Господа Бога, котра без щирої, прилїжної працї змарнована!

Просїм отже святого великомученика Юрія, щоби умолив нам у Спаса нашого тої дерзости, з якою він

за пізнаною правдою стояв! — І так як він з тогдашнов змиєв поганого ідольства боров ся, борімо ся і ми з нашов змиєв, з тов змиєв піянства, котра з жидівских куф пеклом на нас дише! — Помагай нам святий великомученику Георгію, посадивши нас на білого і ясного твого коня науки і просвіти! амінь!

Надруковано в книжочці »Просвіти« п. н. Житіє святого великомученика Юрія (Георгія) зъ додаткомъ трехъ пѣсней въ его честь и славу Написавъ Юрій Федьковичь. У Львовѣ 1873.

Друкуємо з перводруку.

Фармазони

або

як то трицять Срібнарівских господарів записало ся чортови і як то они за сїм лїт, сїм місяцїв і сїм недїль дуже забогатїли.

Красна і правдива повість для розумних господарів.

Видана дня 3 (15.) Мая 1873 в 25-лїтні роковини знесеня панщини.

I. Як вийшов Василь Нестерюк з війска і що він у своїм селї Срібнарові видить.

Се не дїяло ся нї в Туреччинї нї в Нїмеччинї, а дїяло ся таки у нашім краю, у Галичинї, у славнім селї Срібнарові, у одну божу недїленьку по полудню, зараз по святій вечерни. А на вечерни були: мельник Дмитро Складан, єго жона Анна, єго донька Катерина, присяжний Іван Правдарюк, паламарь, дяк, пан-отець, а більше і нїкого. Бо у селї Срібнарові було аж три корчми, нївроку, і чотири шинки, а честні арендарі Гершко Смок, Мортко Більбах і Мошко Гулис давали горівки на борг, кілько лиш хто хотїв. Отже-ж і потягли славні Срібнарівцї, таки зараз з церкви по службі божій, просто по корчмах, жіночки їх з ними разом, а пан війт Павло Дзюб на переді, бо они, коби здорові, усїгди були у корчмі перші, а виходили з неї послїдні, ба навіть і права собі у корчмі робили, не аби що. Та

і де-ж їм було ліпше їх і робити, як не тут, де навіть і найбіднійший чоловік мусів перед них »честь« поставити, а то не сміло бути менше ніколи, як пів кварти горівки, і то доброї, бо пан війт аби якої не пили. А пан присяжний Семен Сварливий, що за ними усігди як хвіст ходили, також иншої горівки не хотіли пити, як лиш тої доброї, а добрі люде їм сї не жаловали, бо і пан присяжний Сварливий був у них добрий, а то такий, що хоть бувало пан війт кого і запруть до хвурдиги (арешту), так они зараз єго і випросять і вимолять, — то як же такому доброму чоловікови доброї горівки не купувати?

Лиш ті люде, про котрих я перше казав, що були на вечерни, не пійшли до корчми, але сиділи собі на піддаши коло церкви і балакали дещо; аж тут і станув перед ними, мов з неба впав, жвавий чорнявий чоловік, у військовім мундурі, з двома срібними медаликами і золотим хрестиком на грудях. Усї аж ніби здрігнулись, як єго так несподівано уздріли; але він усміхнув ся, уклонив ся гречно всїм посполу, тай сказав голосно: »Добрий вечер вам! Чи не Іван Правдарюк та Дмитро Складан? — аби здорові були!«

»Аби і ви здорові, пане вояк!« відповів Складан з Правдарюком; — »ви нас відки знаєте? — не вогнів, що питаємо«.

»Хиба-ж ви мене не пізнаєте? Таже я покійного Петра Нестерюка син Василь, що єго чотирнайцять років тому, до війска відобрали!«

»Тож ви Петрів син?« каже Складан дивуючи ся, — »хто би був казав, що з такого малого, мізерного хлопця та такий хлоп вибере ся? Але правда: у війску не тримали вас у одно над книжкою, як то бувало покійний ваш тато, — дай єму, Боже, царство небесне, бо праведний чоловік був! — а то бувало менї самому жаль, як то вас над книжкою мучить та мучить по цілій днинї, як яку панску дитину«.

»За те дай єму, Боже, легкий супочинок! бо що би я був робив, як би був не вчив ся? У нас, як самі знаєте, поля не було, лиш городець та хата; то

на чім би я теперь жив? А так, славити Бога, вивчив мене покійний, кілько сам умів, у військо відобрали мене до жандарів, там вивчив ся ще лїпше, вислужив дві капітуляциї, зложив собі файний гріш, а тепер маю за що собі поля купити, хату нову поклаcти і загосподарювати ся як треба«.

»Який отець розумний та розважний був, такий і син вдав ся,« каже Правдарюк: »хата твоя, синку, і город у добрім пошанівку: ми там поклали одного бідного але ретельного чоловіка, аби і в хатї сидів і город обходив. Коли скажеш, то він і сегодня випровадить ся з хати і тобі усе передасть«.

»Гріх би менї було, єго с хати вигонити, коли він єї чотирнацять лїт менї дозирав,« каже Василь. »Я однако маю собі нову хату класти, а доки що до чого, то мешкати мемо разом: там однако дві хатї через хороми (сїни)«.

»А не знаєш Анно,« каже Складан до жінки, »чи Запоточний у обох Василевих хатах сидить, чи лиш у однїй?«

»Лиш у однїй, татку,« обізвала ся донька єго Катерина, а тут так і почервонїла, як тая калина!... »у тїй на ліво: я там бігала оногди, мамі треба було...«

»Та чого так соромиш ся?« каже Анна, »таже се Василь, що тебе маленькою бувало на руках носить, та тобі бувало по книжках образки показує! Хиба ти забула, як єму раз каламар розсипала по папері та за тото від мене парунів набрала ся? А відь що не забула?«

»Та бо ви, мамо, все . . . . . каже Катря, ховаючись по за Анну, а тут ще дужше почервонїла, як була.

»За ті збитки,« каже Василь жартуючи, »тай за те, що я єї тілько на руках наносив ся, мусить менї Катря теперь господинею бути. Ого, і втекла, як та пташка дика! але я завтра перепрошу«.

»Не гнївай ся, Василю,« каже Складаниха, а то така несмілива та соромлива вдала ся, що годї ска-

зати. Та треба мені іти вечеряти лагодити; прийди і ти Василю, та будеш у нас за гостя!«

»Прийду, пані матко,« каже Василь поклонившись, »але аж погоді, бо мене кортить ще з честними господарями побалакати«.

Анна пійшла, а Василь собі сів тай каже:

»О (каже), я нашого села і не пізнав уже за сих чотирнайцять років, від коли дома не був! Що тут таке і стало ся, пани ви мої, господарі чесні? — Таже страшнійшого та поганійшого села не довело ся мені видіти на світі, а я єго не трохи поміряв. А правда, що школи ще і тепер нема у селі?«

»А де-ж она?« каже Правдарюк: — »я з пару разів згадував громаді за школу, так они на мене як заревіли! як на вовка якого або на ворога тяжкого. — Ба ще чого нам не стало?! яли кричати: не доста податки великі, та жиди нас обдирають з усіх боків, але єму ще і школи забаглось, не знати на що та й по що! хиба на те, аби дармо професора платити, та дітям баки забивати?! — О так то наша громада мені за мою щиру раду подяковала!«

»То преці-ж хоть дяк учить дітей, як то бувало, ще нім я хлопцем був?« питає Василь.

»Ой учить!« аж скрикнув Складан, »таже він як день так ніч не протверізуєсь! Бувало, ще доки покійний Лука жив — то був чоловік тверезий, Богу угодний справедливий слуга церкви святої! Той учив дітий і читати і співати і числа; да від коли покійного не стало, то ніхто про Бога та про книжку і не згадає. От яке то у нас!«

»А пан-отець духовний же? нічого не кажуть?« питає Василь.

»Та вже коли пан-отець їм не наговорили ся, та не наказали ся!...« каже Правдарюк: »але що з того? Пан-отцеви в очи ніби то потакують, а за плечима однако своє давне роблять, ба навіть ще і кепи бють з пан-отця. Де нема порядного війта та порядного уряду в селі, аби розумних слухали та за їх радою ішли, там і пан-отець нічого не годні вдіяти. Хиба-ж у нас пан-отець не розумний та не чесний чоловік? Та

що з того? коли такого війта маємо, що їх слухати не хоче! У него лиш Мортко та писарь Обдзіркевич: то єго і рада і порада, у них він і днює і обідає і вечеряє, часом навіть і переночує. От, чому у нас нема гаразду!

»А хто-ж у нас теперь війтом?« питає Василь.

»Павло Дзюб; ти єго знати меш«.

»Та де-ж ні!« каже Василь, »але хто-ж такого кладе на війта, коли він і давно ще любив напивати ся? — може не правда?«

»Та як не правда!« каже Складан; — »але як тої приповідки: які ми самі, такі нам сані; пяницю тягне до пяниці, а по війтови пізнати зараз і село, яке оно. Та, правду сказавши, і наш війт не був з разу такий леданцо; але від коли став жидам та писареви піддаватись, то і звели єго ні на що, — бо кого би жид не підійшов та на своє не переробив? Треба дуже твердого та сумлінного чоловіка, аби єго не перекрутив у свою руч«.

»Яким же-ж способом могли таки нашого, руского чоловіка, жиди так зіпсовати?« питає Василь.

»Або-ж тяжко?« каже Правдарюк. — »На сам перед підбунтує єго на священика, що то ніби священик лиш на свою користь горне, і що ніби то війт тим понизить ся, що духовного слухати ме. — »На що ви війт, прошу вас?« стане єму вговорювати, »коли ви маєте кождого слухати? Що вам пан-отець? що оно таке за діло? оно повинно вас слухати, а не ви єго! — Ай-вай-мір! герсти? — аби війт попа слухало!« А так як стане погана Юда темного чоловіка піддерляти та троюдити, та ще до того то гроші єму зичити то з горівкою проклятою підходити: — от чоловік і одуріє нарешті, і піддасть ся дияволу зовсім під стричок, бо жиди-корчмарі є часто наш стричок і наша пибеница«.

»Ох се свята правда!« каже Василь, та аж єму сльози закрутились в очах, а Складан і говорив дальше:

»Найтяжше,« каже, »аби жидюга війта до того довів, щоб він полакомив ся якому дарункови; тогди

вже єго має як на аркані, і мусить він тогди у єго дудку грати, бо як ні, то грозить єму і казнею і криміналом і комісиями і хто знає чим. А наші люде які? — єму про комісию лиш згадай, так і мліє зо страху, бо не знає, що праведному чоловікови і за правду комісия, хотьби і яка і відки, нїщо не годна вдїяти.«

»А виганяє-ж війт у нас зараз о девятій годинї в вечер пяниць із корчми? — бо по инших сторонах так є, що о десятій годинї корчми вже позамикані і жид не сміє нїкого, хиба якого подорожного, у ню пускати. — Ся установа є дуже важна, і повинна дуже остро тримати ся, бо она від много зла та беззаконія заступає і боронить.«

— »У нас нема того, каже Правдарюк: »та де-ж би наш війт старав ся, аби пяниць розгоняти?! Тай з ким би єму і розгоняти? — хиба з тим одним поліцияном, що то вже найпустїйше смітя в селї, таке, що і курки боїть ся? — Я старав ся нераз, аби і у нас лад запровадити. Коли-ж бо уся громада як стала сипіти!... А на що нам сього та того, а на що нам видатків? а се, а те! Доста того, що я нїчого не міг вдїяти, а нарештї і плюнув на все.«

— »Та громадї не ходило нї о гроші нї о видатки,« каже Складан, — »але ходило їй о те, аби нїхто з корчми не виганив. Бо як би громаді о гроші ходило, то би їх по корчмах та по ярмарках не марнували, та жидів ними не напихали. Знаємо ми се дуже добре. — Але ходім ми до дому, бо вже повечеріло і час припочити; завтра днина робітна.« — Узяли ся тай пійшли.

II. Що люде у селї говорили і що собі по закутках шептали.

Другої днини наймив собі Василь у Складана фіри, і поїхав у місто. Відти привіз собі скринь кованих великих дві і ще много усїлякого надібя. Се все позавозив він у свою стару хату край села, а скоро

розгостив ся, так зараз і став міряти свій городець, і значити місце на нову хату, стайню, стодолу, гноївню, пасіку, комору, і все, що до порядного господарства треба. Тут зараз і злягло до него народу з цілого села, а жиди перші. Таке єму кланяють ся, таке розпитують ся, таке витають ся, просять з собою до корчми. Василь з кождим гречно, ввічливо витаєсь, але каже:

Я, каже, панове господарі, і ви купці, до корчми з роду не ходжу, бо горівки і до уст не беру: великого свята треба, аби я випив склянку пива або вина. Так я се чотирнацять літ у війску жив, так і тут гадаю жити, тому вам за вашу ласку ґречно, уклінно дякую!

— Ай вай! герсти?« аж скрикнули жиди, та аж посоловіли, ззираючись один на другого. А Василь до них і каже:

»Чого вам так дивно стало, купці? Хиба ви не чули, що по других краях селяне не пють, та за тото які они здорові, які богаті!... Господи! аж душа радує ся, як чоловік лиш подивить ся на таке село, чи то в Мораві, чи в Чехах, чи в Австриї, чи на Тиролю. А преці там люди і о половину таких добрих ґрунтів та такої благословенної землї не мають, як нам єї Бог дав у нашій красній Галичинї. Але земля божа, бо так каже: не толоч мя пяно, оброби мене гарно, а вроджу тобі дармо *).«

— »Герсти?« кажуть жиди, як же то чоловік, котрий тяжко працює, може так жити на світї, аби порцию горівки не випити, га?«

»А як жили люде на світї, доки ще чорт ту прокляту горівку не вигадав? або як жиють тепер ті хлїбороби по других краях? Таже они богато тяжше там працюють, як наші люде, а преці нема у них нї тілько споватих, нї тілько калїк, нї тілько недужих, як тут у нас: на котрого там нї глянь — жирний та здоровий та веселий, як рицарь який! а те все робить, що горівку не пють. Ану киньте ви кавалок свіжого мяса у горівку, най у нїй годину постоїть,

*) гойно.

яке оно стане? — аж чорне, так перегорить. О, та горівка найбільша є отрута на світі! гірша від аршенику. Від аршенику від разу загинеш, а від горівки ходиш цілий твій вік, як не по своєму світі.

— »Кім, Мойше!« крикнув Смок на Гулиса, тай забрали ся як вибиті і ще з далеку чути було, як шварцюркали, та плювали, та за бороди микались. Видно було, що пійшли прямо до війта, а Василь каже до людей: »Видите, люде? — аби єго хто поліном перевалив, то так не осердить ся, як аби хто на горівку яке згірне слово сказав. А знаєте, чому? бо она їм загонить християнина і з усім єго маєтком у кишеню, як ту дурну рибу в вершу: тому я єї не те що пити, але і видіти не хочу, і ноги мої у корчмі не буде, доки жив буду. Єї треба дужше сокотитись*), як казні та криміналу, бо я сам переконав ся, що межи десятьма, що сидять у казнях та у тяжких дибах, девять запевне з причини горівки туди дістали ся. Бо де яке убійство, де який рабунок, де яке головництво або непотрібство стало ся, то усе при піянстві, усе при горівці. О, коби то ви до мене у неділю загостили, то я би вам таке уповів та попрочитував, що в вас би серце зодригло ся. Да сим разом вибачайте, пани господарі, бо нині день робітний, та ніколи мені у бесіди заходити, а то ще маю і до пан-отця духовного пійти і їм поклін віддати, бо так годить ся. Священики великі школи учать ся, то в кого-ж нам і порадити ся, як не у них? Они не лиш у церкві вітці наші, але і в кождім способі; хто їх слухає, той добре гостить і лиха не одного втече.«

Оттак говорив Василь, зібрав ся красненько, тай пійшов до священика, а люде як стануть пискувати та горлувати! — »А се що за пан такий великий обібрав ся нам з відкись?« крикнув Федір Чобанюк. »Ми єго прийшли привитати яко ґречного, та на честь запросити, а він нам науку давати, як дітям яким! — сякий він такий! Ми обійдемось і без єго чести!

---

*) стерегти ся.

Що ми за діло таке! що у жандарях був? — Я видів і жандарів! овва!«

— »Овва!« повторив Гарасим Величко і собі; »ви кажете, а в него може нема і ґрейцаря при души, та тому соромить ся з нами і до корчми пійти, бо тут випало би і єму честь покласти, а нема відки. Тілько мабуть і мастку у него, що на нім, та тілько і щастя, що отець єму лишив хатку і городець, а то би був ще і сів громаді тягарем на плечі!«

— »Овва!« обізвав ся і собі Гриць Сомин, »і я служив давно у війску, та таких панчиків много видів: купив собі десь у жида пару цинових медаликів, та теперь ними хвалить ся та дудурить ся, гейби який кріль! Будемо видіти, доки лиш того панства стане, чи на довго: коби лиш наш Мортко здоров та єго у свої руки дістав!«

— »Ба що ви отсе, люде, кажете?« обізвав ся Гнат Лаба, чоловік ще молодий. — »Він добре говорив тай розумно. Лїпше-б ви зробили, щоби-сьте услухали, що він говорив. Хиба ви не виділи, як жиди перепугались від єго бесіди? — Він зовсім розумний чоловік, коби лиш і ми так! Жид дурного не перепудить ся, не бійсь! — від сегодня моєї ноги у корчмі не буде, се аби-сьте знали, люди!«

— »А моєї тож само!« сказав Семен Нарівняк, господарь також ще молодий: »хвалити Бога, що такий чолокік у село прийшов: буду до него що неділї приходити, аби менї що з книжок читав; се лїпше, як по корчмах волочити ся та жидівску паскуду пити. Бо менї оногди оден старий чоловік у місті показував, що сам на свої очи видів, як жид у горівку плював, а то не вже-ж на иньше, як на тото, аби людий за собов повернути та християнскі души споганити.«

Оттаке то собі у Срібнарові про Василя говорили. Одні хвалили єго, що розумний та тверезий, другі знов гудили, що гордий і що до нікого не ходить, як лиш до пан-отця, до Складана та до Правдарюка, а подеколи і до громадскої канцеляриї, де рахунки перезирає і письма перечитує. Війт не хотів єму з разу на се позволити: та він як пійшов у місто

до старости, так і виніс відти таке письмо, що пан писарь Обдзїркевич аж побілїв як стїна, прочитавши єго.

— Аж тут нараз у селї, як би запалив! — Таже у нього,« каже оден, »тілько грошей, що нїхто їх не годен і перераховати, не то що!«

»Що ти кажеш, брате?!«

— »Таже Запоточного Маруня на свої очи виділа, що у нього грошей міхами!«

»Брате-ж ти мій! відки-ж він їх тілько набрав?«

— »Хиба-ж ти не чув, що він фармазон? Фармазони се такі люде, що душу свою чортови записують, а він їм за тото, братчику, тілько грошей старчить, кілько они самі хочуть.«

— »Та як мене теперь довги та не одна біда присїла, то бим далї і за душу не дбав!« — каже другий.

— »Я сам такий,« каже третий.

— »Теперь я аж догадую ся,« каже четвертий, »що менї Запоточний оногди розказував, ще і забожив ся, що се правда. Він, каже, скоро вечер, так зараз вікна позатикає, двері позамикає, і аж по за опівнїч, доки курп не запють, з кимсь так голосно говорить, а то так, що аж хата дрїжить. А книжок, каже, у нього таких, що і на віз би не забрав, не то що; а одна, каже, між ними така велика, що аж страшно на ню дивити, а чорна, чорна!... що той жук, чорна!«

»Се вже то певне від нього, щез би!«

— »А від кого-ж?! — Але як би се могло бути, коли він оногди і в церкві був, і хрестив ся, і хрест цїлував, усе так само як і другі люде?«

— »Хиба-ж ти не чув, що діявол може такий туман пустити, що нам видить ся, що се він у церкві, а він собі дома сидить, та хрест святий ножем коле?«

— »Що казати не казати,« обізвав ся Гнат Сокирка, »а він не самовитий. По світї богацько де чого буває, що ми тут і не знаємо. Чув і я про ті фармазони; але нехай я в нього розуму попробую!«

Оттаке то собі в Срібнарові говорили та цокотїли, але Василь о те не питав. Купив собі добрий

кусник поля, купив обширне місце на хату і на обійсти, і став будувати ся порядно. Майстрів собі аж з міста вивів, і такі єму вже будинки попоставляли, що ока годі з них спустити, усе на швабский спосіб: і не великим коштом, і обширно, і чисто так, що аж любо було дивити ся. Навіть пан-отець не раз приходили та дивили ся, а Складанова Катерина казала, що і в пана якого не може ліпше бути, та ні краще.

III. Як записують ся трийцять Срібнарівских господарів у фармазони.

Василь лишив Запоточного у своїх старих хатах, а сам перенїс ся у нові, аж тут прибігає до нього одного вечера Стефан Притуляк, що жив з Василем ще з хлопця собі у приятельстві.

— »Гарно побудував ся!« каже Стефан.

— »Що то ще гарно,« каже Василь: — »коби ти то видів, як у Німеччинї господарі побудовані, тогди би ти аж знав, що то гарно, і як то повинен кождий господарь мешкати.«

— »Боже мій добрий! а ми мусимо у таких кучах поневіряти ся, що аж души не мило.«

— »А хто-ж вам винен?«

— »А вже-ж ніхто, як ми самі: бо за ті гроші, що пропиваємо, міг би кождий з нас таку хату мати, як ти теперь.«

— »Та лиш таку? — каменицю з поверхами міг би мати!«

— »Василю! як то ми собі з малих хлопців товаришували: не сказав би ти менї одну річ, що тебе запитаю?«

— »Скажу.«

— »Ти, брате, фармазон?... люди так кажуть!«

Василь подумав чи мало, тай каже:

— »А вже-ж, нїгде правди дїти, фармазон: але я се лиш тобі кажу, а ти тримай язик за зубами, коли хочеш добре гостити, бо з нами, фармазонами, жарту нема.

— Я знаю: але не міг би ти мені хоть трохи що про тих фармазонів уповісти?«

— Не можна!«

— А як би хто хотів з нас у фармазони записатись?

— »Якби вас було трийцять на раз, тогди можна, тогди вас приймемо.«

— І більше би ся найшло, не то трийцять: мене богато уже просили, аби я з тобою говорив яко твій давний приятель, але я все не міг якось на тебе вдарити. Лиш одно мені скажи, Василю: як би ми записали ся у фармазони, чи можна нам якого щастя та гаразду сподіватись?

— »Такого щастя та гаразду, якого ви ще не зазнали і вашим розумом не годні зміркувати. Але треба у перед фармазонску пробу витримати.«

— А яка-ж тото проба?

— »Сім літ, сім місяців і сім неділь по фармазонских заповідях жити.«

— А они тяжкі?

— »Такі легкі, що їх може хто небудь сповнити.«

— А богато є тих заповідий?

— »Десять; але на них треба присягу зложити.«

— У кого?

— »У нашої старшини.«

— А де-ж она?

— »Де єї треба; і тут може прийти.«

— Коли?

— »Коли схочете; навіть і в отсю неділю, що прийде.«

— Приклич єї, братчику; я не журю ся, що не буде нас трийцять. Нам біда так уже доїла, що нам усе одно, хоть і зараз гинути. — А якже-ж ми можемо від тебе довідати ся, коли і як і що?

— »Як мене у неділю у церкві не буде, тогди знайте, що маєте до мене усі о півночи прийти, і там у оттій світлици на мене ждати. Посвіту там не буде, але тото нїщо, за те не дбайте. А скоро учуєте, що вдарить щось у хаті три рази, як клевцем у ковало,

тогди нічого не бійте ся, але уходіть у отсю світлицю сміливо, вам і волос з голови не спаде, за те я, Василь, тобі ручу. Лиш ніхто не сміє з вас тої днини трупку якого там небудь і покушати, бо то справа велика і важна, і мусить зовсім по тверезу робити ся.«

— Тож приходити у неділю о півночи?

— »Як лиш мене рано у церкві не буде.«

— Слово?

— »Фармазонске слово!«

Оттак зговоривши, пішов Притуляк собі в село, бесідував там крадьки то з одним то з другим, радили ся, ще ходили то сюди то туди, а Василь сів собі коло стола, думав довго, читав щось, писав, нарешті зібрав ся і пішов до пан-отця, де довго бавив, а як вийшов, пан-отець післали зараз за Складаном і за Правдарюком і також довго з ними радили ся. А у неділю досвіта поїхав Василь у місто.

Днина була дуже красна. Народу було у церкві много. А як повиходили, то Притуляк такий уже рад був, як би єго хто на сто коний посадив, бо Василя не було в церкві, а він знав, що се за знак. З одним, з другим переморгав ся, пошептав, відкликав ся, а Гершко та Мортко та Мошко не можуть передивувати ся, що се має значити, що нині вже і сей не пє, і той ні, і той і другий і десятий і двайцятий і трийцятий ні, а Гершко аж скричав: »Ай вай, вус-е-дус! чому ти нині не береш горівки, Тимку? га? — а ти Федоре? — а ти Якове? — а ти, Грицю? — таже ти бувало, ще нім до церкви підеш, калатнеш собі пів кватирки? — ну?«

— Коли мені так сегодня упало, аби я не пив! мовить Тимко Крук, господарь сердитий і відважний.

— »Герсти? чому не пив? — Ви слухаєте одного дурня, одного смаркача, що оно каже, аби не пити? — Оно, нівроки, зовсім таки дурне та божевільне, що оно так каже: оно хоче собі на пана стати: ну ну, най єму: а ви таки будете господарями, як і були.«

— А як би, Гершку, і нас раз закортіло панами бути, що би з того було? відозвав ся Федір Антоняк, один з найбіднійших господарів.

Господи! як не осердить ся наш Герико! та як не трісне ярмурков до помосту, аж лопнуло! Ти паном бути? ти? пянюга? що і сорочки доброї на плечах не маєш? — ай-вай-мір ґішайн! — герсти, Сури? — Чуєте, пане війте, що оно єму дурне рохкає? — а шварц-юр на того мишіґене смаркача, бо оно вам такі дурниці у голову набило! — а шварц-хулем! — Руш собі з корчми, дурню, бо тобі зараз голову розвалю!«

— Аби-сьте свідомі люде, каже Федір, — що се послідний раз моя нога у корчмі була! Тепер я аж знаю, що Василь правду говорить! Бувай здорова, корчмо, та хоть у землю западай ся!

На оттаких бесідах зійшла ціла неділенька свята. Жиди аж ніжили ся від злости а трийцять срібнарівских господарів сходили ся собі у Василя Нестерюка, у новій побитій хаті, Стефан Притуляк перший. А що вже найбільше усіх дивувало, то було те, що межи ними явив ся і Дмитро Складан і Іван Правдарюк і ще не один з таких господарів, що ніхто би ся не був по них і надіяв, аби они хотіли свою душу у нетрудне записувати. — А диви-но ся, подумав собі тогди не один з тих бідних, — богачів кортить ще більше забогатіти!

Тимчасом надійшла північ, аж тут і чують усі: дзвіньк! дзвіньк! дзвіньк! мов би хто великим клевцем у ковало тричі вдарив. Тут всі так і зжахнули ся, а Правдарюк каже: »ходім люди! що буде, то буде!« От і пішли усі у ту світлицю, що Василь учера Притулякови призначив.

Світлиця та була велика і обширна. Вікна були віконницями зачинені, а у середині стояв стіл, чорним сукном аж по саму землю покритий. На столі стояв великий желізний хрест, а перед хрестом велика чорна книга, на книзі велика желізна рука, по правім боці хреста спорий мішок срібла, поміж з золотом, і великий пшеничний хліб, а по лівім боці старецька торба, кайдани і стричок. За столом стояв Василь, як найкрасше по жандарски убраний, з двома металиками і золотим хрестиком на грудях, з великим пером у ру-

ках. На право і на ліво від него стояло двоє людий, один чорно, другий біло убраний, у довгих плащах (мантах) аж по саму землю, наличмани на лици, капелюхи з великими косицями на голові, у того білого серп і сніп у руках, а в того чорного кайдани і великі ключі. У перед стола, на ослоні, стояла трунва (домовина), а на трунві лежав меч і купецкі важки на вхрест. Тих трийцять людий, що увійшло, стояли ні живі ні вмерлі, так перелякли ся, а Василь промовив до них, але не зараз:

»Мир вам всім! не бійте ся, люде: тут вам і волос з голови не спаде! Будьте дерзкі, будьте сміливі, будьте відважні! — Хто хоче великого щастя доступити, той мусить і велику душу мати, а перед усім по правді гадати, по правді робити і по правді говорити!«

Василь умовк, а той, що біло був убраний, також промовив, та так уже глухо якось та дивно, неначе є під землі:

— Тут чути скверну душу; Николай Пасічний пив сегодня горівку.

»Де він?« запитав Василь: »де Николай Пасічний?«

Другі, котрі там були, пхнули єго на перед, а він так і впав на коліна та й каже:

— »Єй-Богу моєму, одну лиш порцийку! і то якось не хотячи: я гадав, що се ніхто не буде знати!«

— »Ми усе знаємо,« сказав той, що чорно був убраний, »перед нами годі і чорне під нігтем затаїти! Видиш там ту домовину? — ми єї на тебе принесли, неправедику! Вагов зважить ся і мечем зміряє ся кожде лукавство чоловіче перед Господом Богом, живим на небесіх і на землі, і страшним у ярости своїй!«

— »Простіть мене грішного!« ледви промовив Пасічний.

— »Остатний се раз простить ся тобі, чоловіче!« промовив той біло убраний, — »а усі, кілько вас тут миром господним зійшло ся, аби знали і добре собі тямили, що у нас жарту нема! Вік чоловічий є дуже

короткий, як те сонце видіне, ніколи в нім жартувати, ніколи єго марнувати, а про вічність треба дбати. Она довга, она безконечна! Горе тому, і опять реку: горе тому, хто сей вік на те не поверне, аби вічність свою ущасливити!«

— Хоть чорт, а так красно говорить тай правду говорить! подумав собі не один з тих, що там були. А той чорний каже:

— Ви прийшли записати ся у фармазони. Що оно таке є, ті фармазони, не можна вам сказати, аж доки не перебудете проби: сім літ, сім місяців і сім неділь. Через той цілий час маєте наших десять заповідий фармазонских так остро і сумлінно сповняти, як би се о житє або о смерть ходило! бо знайте: хто їх додержить, той буде мати за сім літ, сім місяців і сім неділь більше гроший, як оттут на столі видите, а до того ще і здоровлє, і вік довгий та честний, і веселість, і хліб, і добро. Да хто з вас тих заповідий не сповнить, а то з цілої душі і з цілого серця не сповнить, того жде — а дивіть що: торби старецькі, неволя, а нарешті стричок і шибениця! — ви знаєте, що в нас жарту нема!«

— »Слухайте-ж добре, люди,« сказав той біло убраний. »Аби-сьте відтак не казали, що не чули або не впрозуміли! Ми, як казано, жарту не знаємо! Житє людске страх коротке, а перед Господом Богом зважуть ся діла наші вагою справедливою і мечем острим ярости божої зміряє ся беззаконіє ваше! Слухайте-ж! і ще раз кажу: слухайте!«

— »І я вам кажу: слухайте!« повторив чорний, а Василь узяв чорну книгу, поцілував хрест, поцілував желізну руку, а книгу отворив і став читати:

»І. заповідь фармазонска:

Кождий фармазон повинен заповіди божі і заповіди церковні так докладно виповняти і хоронити, як би се єму вже гріб був укопаний і домовина утесана.

Що неділї і що сьвята повинен він з жінкою, з дїтьми, слугами, робітниками, одним словом з усею своєю челядю рано і в полудне до церкви ходити, і зверхність духовну слухати, почитати і поважати.«

— »Присягнїть, що так дїлати будете! сказав на голос той у чорній одежи.

— Присягаємо! сказали всї на голос, піднявши руки до гори.

— »По такій правдї вам Господи Боже допоможи! промовив той у білій одежи.

— »Амінь! відозвали ся усї, а Василь читає далї:

»II. заповідь фармазонска:

Через цїлий час проби, то є через сїм лїт, сїм місяцїв і сїм неділь не сміє нї один фармазон нїколи трунку нї напитку уживати, окрім чистої води і молока. У корчму не сміє фармазон і ногою ступити, бо то є дім скверний. А понеже жид є найтяжший ворог фармазонского товариства, то не сміє нї один фармазон з жидом нї в гандель, нї в торг, нї в контракт, доста того: нї у яку справу заходити, доки у фармазонскої старшини не зазвідає ся і від неї позволїня не дістане.«

— »Присягнїть, що і сю заповідь сохраните, і то без усякої хитрости, без усяких мудрощів, по божому сумлїню!« сказав той у чорній одежі.

— Присягаємо! сказали всї.

— »По такій правдї нам Господи Боже допоможи!« промовив той у білім.

— Амінь! сказали всї, а Василь читає далї:

»III. заповідь фармазонска:

У твоїй хатї, у твоїй коморі, у твоїх стайнях, у всїх твоїх будинках, у цїлім твоїм дворі і обійстю має завсїгди така чистість і такий лад бути, і так усе у порядку стояти, як мав би ти що днини якого царя

до себе у гості сподівати ся. Бо фармазонский дух бруду і нехлюйства ненавидить, і з своїм гараздом там не поверне і не наверне, де ся заповідь не хранить ся.

— »Присягніть, що так буде! сказав чорний.

— Присягаємо! сказали всї.

— »По такій правдї вам Господи Боже допоможи! промовив той у білім.

— Амінь! сказали всї, а Василь читав далї:

»IV. заповідь фармазонска:

Кождий чоловік сотворений до працї. Без неї ходить чоловік як не по свому світї, і яко блуден і чужинець на сїй землї. Лїнивство є мати усего беззаконія і злочиньства. для того повинен кождий фармазон у всяк робітний день без устанку і щиро працювати. Земля, котру тобі Бог дав під руку, повинна бути так оброблена, як царский який город, і на пядь єї не сміє у тебе лежати без ужитку, аби ти до неї рук твоїх не приложив. По сему пізнасть ся дух фармазона, і благодать Господня буде на земли.

— Присягніть, що так дїлати будете! сказав той у чорнім.

— Присягаємо!

— »По такій правдї вам Господи Боже допоможи!«

— Амінь! відповіли фармазони, а Василь читав далї:

»V. заповідь фармазонска:

Кождий фармазон сподїває ся, жде і просить у Господа Бога раю світлого. Аби сего доказати і на сїй земли назнаменувати, обовязаний є кождий фармазон справити собі великий город з усякою городиною, великий сад з усякою садовиною і велику пасїку з добрими улїями. Тим розводить фармазон рай на сему світї, до чого він сеїнічним союзом і сеїнічною присягою обовязує ся.

— »Присягнїть!«

— Присягаємо!

— »По такій правдї вам Господи Боже допоможи!«

— Амінь!

VI. заповідь фармазонска:

Кождий фармазон вірує у слова святого апостола Павла, що тїло христіянске є мешканєм Духа сьвятого. Для того повинен кождий фармазон тїло своє чисто і хайно носити, що днини умивати ся і чесати ся. Він повинен старати ся, аби, чи в містї, чи в скоромні днї, страва єго, о скілько мож, була добра і поживна. Нероба не варт і тої землї, що єї толочить; но хто так щиро і приязно працює, як фармазон повинен, той варт з своєї працї солодкости зажити, ба навіть до того і обовязаний.«

І на сю заповідь присягли усї, як на передні, а Притуляк Стефан і подумав собі: Ага! аж теперь зачав справдї по фармазонски говорити; я знав, що се так буде, бо і пани великі так роблять, а пани, чув я, також у фармазони записують ся. Теперь і я знаю, чому то є богато таких панів, що нїчого не пють, окрім води. — Оттак собі думав Притуляк, а Василь читав далї:

VII. заповідь фармазонска:

Кождий фармазон вірить і повинен вірувати, що: як тїло христіянске є мешканєм Духа сьвятого, так дім христіянский є мешканєм того тїла. Для того повинен кождий фармазон на сам перед старати ся, аби собі дім добрий, обширний, вигідний, з високими світлицями, з великими дверми і вікнами побудував. У кождім фармазонскім домі повинен бути комин, а не сміє і один рік минути, аби собі фармазон який новий господарский будинок не прибудував, або хоть

не поправив. Він і єго уся челядь повинна свій нічний припочинок у порядній, добрій постели мати, а найменше кождого місяця повинен собі фармазон у свою світлицю яку оздобу справити, н. пр. образ святий, зеркало, начиня, ослін, стіл, скриню, мисник, коверець, ручник, скатерть, подушку і таке инше. Сего всего дух фармазонский вимагає і по сему буде фармазона пізнавати.«

І на се присягли усї, а Притуляк собі гадає: Се вже зовсїм таки фармазонска заповідь, бо я чув, що ті пани, котрі у фармазони вписують ся, мусять що року будувати ся, або щось такого, а що місяця мусять собі щось нового у дім справити, бодай що там небудь, а то би їх той фармазонский дух і стермезував. Та най но, що Василь ще далї читати ме, бо я ще не одного догадую ся. От Василь і читає далї:

VIII. заповідь фармазонска:

Усї фармазони, кілько їх лиш є у якім селї або у якім містї, повинні що недїлї і що свята по святій вечерни зійти ся до одного з своєї старшини, і то на переміну, раз у одного, другим разом у другого, а третим разом у третього. Тут має кождий за рядом перед цїлою фармазонскою громадою сповістити, що він за цїлий тиждень робив і зробив, і яка єму добра гадка до голови прийшла. По нарадї має старший або науку яку давати, або книжку яку добру читати, або правила фармазонскі вияснювати і викладати. Наука про управу землї, про пасїку, про сад і про огород, має усїгди тримати ся, а годину перед розходом мають для забави усїгди красні пісни співати ся.«

На се також присягли усї, а Притуляк собі думає: І се зовсїм по фармазонски, бо так і ті пани фармазони роблять. — Василь читає знов далї:

»IX. заповідь фармазонска:

Жінка і діти кождого фармазона повинні також по заповідях фармазонских жити, бо кождий фармазон яко голова дому і господарства, має власть до того їх присилувати, хотьби і карою. Слуги свої повинен він також до честного житя наклоняти, а діти свої усі, чи хлопці чи дівчата, від шість років до школи посилати. Де школи нема, там повинна фармазонска старшина зараз иншим способом о науку дітий постарати ся.«

І на се присягли усі, а Притуляк собі гадає: А хтож такий буде у нас діти учити, як не Василь? — Я вже знаю, що старшина се на его плечі всадить; на такого-ж бо і варт!

Василь читає далї:

»X. і послїдна фармазонска заповідь:

Цїлковитої радости може чоловік сподївати ся аж у царстві небеснім, а тут має старати ся, заслужити собі на нього і до нього приспособляти ся. Тому заказані кождому фармазонови гучні гулянки і шумні забави, бо они істинну радість і істинне щастє людске толочуть, котре то щастє є духовне, щастє науки і мудрости. Тому повинен він свої весїля, хрестини, похорони і празники у малих товариствах, без піятик і без гуку обходити, і у своє товариство лиш таких людей брати, котрі так тверезо і честно жиють, як він сам жити повинен і мусить. Людий, котрі пють, хоть би то були братя або родичі его рідні, має він уникати і від них утїкати, бо нїчо не може чоловіка так борзо до згуби привести, як люде, котрі пють. Людей, з котрими пристаєш, дуже вибирай собі, фармазоне, і найрадше тримай ся своїх фармазонских товариств; радости і утїхи шукай у духовній науцї, у добрім статку, у добрім биті, а розривки і відволоди по трудах твоїх у співі, у добрих книжках і у нарадах з розумними і честними твоїми товаришами.

Одно най тобі ніколи з думки не сходить, фармазоне: ти жиєш на те, аби на сему світі рай розводити; тому є твоя повинність, кождого року одного або двох товаришів до фармазонского товариства привернути, а то лиш таких людей, по котрих можна поправи сподівати ся.«

І на сю заповідь присягло усіх трийцять господарів, а той у білій одежі каже:

— »На се усе, що ви присягали, покладіть ваш палець в отсю книгу, на сім літ, сім місяців і сім неділь. Як сей час мине, то можна буде кождому з вас або у фармазонах лишити ся, або виступити: на се не силувана річ.«

Усі підписали ся, а той чорний промовив:

— »Слухайте і уважайте! Ви вписали ся тепер у фармазонску книгу, то значить: або до вічного і великого щастя, або у вічну пропасть і нужду до кінця живота вашого. Радістно буде і нам, видіти вас щасливих, але як котрий прогрішить против заповідий наших, того жде і очікує страшна, престрашна кара і нещасте, бо ми, як я вже казав, жарту не знаємо, бо ми на жарт на сему світі не жиємо. Уважайте! уважайте! і ще раз кажу: уважайте!«

На сї грімкі слова зажурили ся нові фармазони, і не одному закрутили ся сльози в очах. Але той у білій одежи і промовив до них милим, благим голосом:

»Не журіт ся, фармазони; наші права здають ся з разу лиш такі тяжкі, а відтак, найдалї за місяць, такі вам легкі та милі здавати ся будуть, що аж радістно у вашій души вам буде. А щоби вам Господь Бог допоміг, поцїлуйте єго святий хрест яко знак спасенія і сю желїзну руку, яко знак желїзної, твердої волї. Лиш волю желїзну а добру мати і з путя доброго збити ся не давати, то Господь Бог Ісус Христос вам допоможе! — Приступіть, фармазони!«

Усі приступили, поцїлували хрест і руку, а той чорний каже: »За сім літ, сім місяців і сім неділь нас тут другий раз уздрите, з карою або з нагородою, як хто собі заслужить. А на той цїлий час кладемо вам за фармазонску старшину: першого Василя Не-

стерюка, другого Івана Правдарюка, а третого Дмитра Складана! Слухайте їх у кождім ділі яко би нас самих, бо з ними дух фармазонский.«

— »А теперь одпускаємо вас з Богом і правдою!« промовив той білий. — »Мир вам і Боже вам допоможи! У добру путь, фармазони, і не журіть ся! — Старшина лишить ся тут!«

Усї пішли мовчки. А по дорозї, уже далеко від Василевої хати, промовив Стефан Притуляк:

— »Мене братчики, як би хто обміняв! і гадка у менї инша і душа инша, і я зовсїм инший чоловік, як був. Менї здає ся, що я другий раз на світ народив ся.«

— »Ми всї так!« сказали фармазони, і розійшли ся по домах.

IV. Що далї у Срібнарові робить ся, як Гершко Смок занедужав, що они з війтом Павлом Дзюбом урадили, і як їм штука вдала ся.

На другий день і через цїлий тиждень було чимало гадасу та крику у селї, тай таки і плачу та лаяня чимало, бо усї жінки трийцятьох фармазонів мусїли мастити та мити та білити, що аж курило ся, а їх господарі припрятували по коморах та шопах, чистили по стайнях та задвірях та подвірях, а мітли та віники мали ся в роботї, що аж упрівали замітаючи, та хаючи по всїх усюдах, а то так, що і мишиній дїрцї не пропекло ся. Декотрі жінки, котрі розумні були, то і слухали своїх господарів як закон божий велить, але котрі дурні та божевільні були, нуж лаяти ся та сварити ся з чоловіками, а нарештї і плакати та голосити. Але бо фармазони не дарма желїзну руку цїлували: що сказали раз, то так і мусїло бути. Они чули від своєї старшини, що сей світ а людский вік нї на жарт анї на фрашки даний є чоловікови від Бога, то так они і справували ся, а за три дни виглядали їх домівства і цїле їх обійстє що й до закуточка чисте та харне, як у якій церкві, а у кождій

хаті було як у краснім віночку, що аж образи сьвяті на стіні усміхали ся і мило поглядали на усю челядь в хаті, бо кожде, чи мале чи велике, було у чистих сорочках, і одїж на них чиста, хоч нераз полатана і стара, бо так кождий господарь приказав і так мусїло бути. — »То не сором,« казали фармазони, — »що одежина стара і полатана, аби она лиш чиста і не подерта. Отже мусїли жінки що суботи і латати і мити і хаїти, як перед великоднем, бо чоловіки казали: у мене кождої недїлї великдень!

Доки се у селї так діяло ся, і другі срібнарівскі господарі, котрі нїщо не знали, не могли надивувати ся, аж тут і стала ся тревога у селї: Гершко Смок захорував, і то так нагле та дуже, що аж за лїкарем у місто післали. Жидівки так Гершка обсїли, так вейкають ся та в груди кулаками товчуть ся, аж тут і надбігає пан війт, Павло Дзюб.

— А що там, пане Гершку? ви хорі?

— »Я уже вмерло, нївроки!« ледви промовив Гершко.

— »Та що се вам, Гершку? Менї скажіть, таже знаєте, що я ваш приятель! що вам?«

— »Ви ще питаєте, що менї? Я добре рахувало... учера трийцять мужиків не пило у мене і пів кватирки горівки... Ай-вай-мір!...«

— »Та Бог з вами, Гершку! про трийцять дурнїв ви ще собі будете орендаром, як і були: не бійте ся!«

— »Герети? трийцять дурнїв!... а ви знаєте, яка то утрата менї через цїлий рік? — Найменше три тисячі ренских на рік! Ай-вай, ай-вай!...«

— »То де би? що ви кажете?«

— »Герети єго? хиба Гершко Смок не вміє рахувати!... Я то ще дуже мало сказав, три тисячі!... а то менї все наробило той Василь Нестерюк, бодай би було свою голову там уломило, де пак було.... Вей-мір!...«

— »А з ним не можна би що врадити? Я як схочу, то єго і слїду тут не буде, не то що!«

— Суре, дай пану війтови а ґіт бромф! Ану, як би тото, як? Прошу вам! мені вже зовсім легше стало! ну?«

— »Не журіть ся ви тим, Гершку! ми з нашим писарем уже говорили. Буде усе добре. Оттак видите —«

— »Ай-вай! дивіть ся, хто тото приїхав, ще і з двома жандарями? може то вже за ним, нівроки? пять відер горівки зараз вам тут кладу! Ідіть борше, та питайте ся, чого они приїхали! біжіть, прошу вас!«

Війт вийшов на двір, а той пан, що на бричці, питає:

— »Де тут війт мешкає?«

— »Я є війт: що панови комісареви треба?«

— »Писарь де?«

— »У канцеляриї.«

— »Ходіть, покажіть нам! а зараз цілу громаду скликати, аби як найборше зійшла ся до канцеляриї з податковими книжками!«

Війт лиш побілів як стіна, але що було робити? мусів розказу комісарского слухати. Пішли усі до канцеляриї, а громада тим часом сходила ся. У канцеляриї бавив і комісарь довгий час: то заклпкав сего або того господаря до себе у середину і пересмотрював єго книжку, то випитував дещо у присяжних і тягнув із них протоколи, а нарешті вийшов до громади тай каже:

»Громадо! на вашім начальнику і вашім писари находить ся велике ошуканьство. За тото-ж, і доки вийде більша комісия, бере ся їх обох під арешт у місто, а ви тим часом маєте слухати пана присяжного Івана Правдарюка, яко вашого начальника. А ви знов, Іване Правдарюку, маєте громаду провадити честно і законно, як цісарске і краєве право велить, а до помочи дає ся вам Василя Нестерюка, яко чоловіка письменного і розумного. Громада срібнарівска дуже збіднїла і підупала через свій нерозум і свою ледачість: для того старайте ся ви оба усіма силами і по божому сумлїню, на праву дорогу сї навести, а уряд

цісарский і краєвий дасть вам всяку поміч, якої вам треба буде.«

Оттак сказавши, поїхав комісар. Жандарі убрали війта і писаря у ланцушки і попровадили у місто, а Правдарюк так каже до громади:

— »Панове громадо! нинї робітна днина, тому ідїть собі кождий до своєї роботи, а у недїлю, по службі божій, маєте тут усї зійти ся менї на розказ і на пораду! — Я іду до пан-отця і буду їх просити, аби також ласкаві були, у недїлю межи нас прийти! — З Богом же теперь до роботи, господарі, а аби менї нїхто у корчму не повернув, бо буде караний!«

Так і розійшли ся усї.

— »Се біда!« казали пяницї.

— Ба се добре! казали фармазони: — якби се давно уже так, то не було би такої нужди у селї, і Срібнарів стояв би теперь як яке нїмецке містечко.

V. *Який порядок заводить Іван Правдарюк у селї, і що с того було!*

У сьвяту недїленьку по службі божій зійшла ся цїла громада таки на цвинтари коло церкви, а Правдарюк так промовив до них:

— »Панове громадо! Чули ви оногди самі, як цїсарский комісарь назвав нашу громаду ледащою, опилою, підупалою, а ми мусїли на наш сором мовчати, бо він правду казав. Але те мусить інакше бути: бо як так і далї піде, то чекають нас торби старецкі, чекає нас те, що будемо вічними жидівскими наймитами, попихачами, ми і наші жінки і наші дїти нещасливі.

Самі знаєте, як несподївано се стало ся, що мене вашим начальником настановили. Але коли вже так стало ся, то скажу вам, що я гадаю правдивим вашим начальником бути, а не вашим рабом або жидівским слугою. У моїй тяжкій начальскій службі не знаю я нї брата нї свата, нї кума нї сусїда, а знаю я лиш Господа Бога, своє сумлїнє і цїсарскі закони, і сего три-

мати ся буду по такій правді, по якій я хочу на Христовім, страшнім судищи оправдати ся.

»Начальник у громаді значить тілько, що господарь у господарстві, що отець своїм дітям. І як отець той затратить свою душу на віки вічні диявольу і пеклу, котрий свої діти не тримає в руках, не доводить до доброго, тим більше ще начальник недбалий і поблажливий. Благість на лукавство значить тілько, що олій на огонь а смола на пекло; на лукавство треба желізної волї і немилосердної огрози, бо, як каже приповідка: »на круте дерево крутий клин, на гірку хоробу гіркий полин.« Так і я гадаю начальствувати, аж доки не побачу, що ви опамятали ся, що ви схаменули ся, що ви відвернули ся назад від тої вічної пропасти, над котрою виситє. Слухайте-ж тепер добре, що вам кажу, аби-сьте відтак не казали, що не чули мого розказу. Мій розказ є:

»Перший: Кождої неділї і кождого свята має менї кождий господарь з усею своєю челядею на службі божій і на вечерни бути. Дома еміють ся лишити лиш діти до шість років і одна старша особа для дозору дому. Хто сего мого приказу не послухає, за тим посилати буду. А коли з вас хто скаже, що я не маю права до церкви силою гонити, то єму тілько скажу, що я маю право кождого господаря і громадянина на розказ призвати, і то там, де менї воля. Отже менї воля, у неділї і свята коло церкви сьвятої розказ вам давати, длятого мусить менї кождий до церкви ставити ся.

А другий мій приказ такий: Чи то в неділю чи в свято, чи в буднєнь, і чи то в зимі чи в лїтї, мають менї корчми о девятій годинї в вечер замикати ся. Кого по девятій годинї найду у корчмі, того дам до арешту, а другої днини буду остро карати. Другий присяжний і оба поліцияни мають також право, о девятій годинї з корчем вигонити, і хто їм супротивить ся, то однако як би менї самому. Сего мого приказу так буду остро тримати ся і єго доглядати, що, єсли би менї громада супротивила ся і о девятій годинї не хотїла з корчми уступати, я жан-

дарів з міста на поміч призву, бо до того маю право, і громада буде мусїла відтак їх платити, бо они пусто не ходять. Уважайте-ж, громадо!

»А щоб ви собі не гадали, що я так лиш говорю, аби говорило ся, то вам кажу і даю знати се: Василя Нестерюка старі хати наймив я і випорядив яко арешти, з ґратами, з замками, з желїзом, як арештам право. Там також і вартарка *) громадска, і будуть на тій вартарцї що недїля і свято оба полїцияни, а що буддень усїгди оден, і они мають право, на корчми, на огонь, на чистість і порядок у селї так уважати, як би я сам. На полїциянів становлю від сегоднїшної днини Семена Нарівняка і Івана Василика (они були оба фармазонами), і маєте їх у службі однако слухати, як би мене самого. А ви два знов слухайте сюди: Тяжкий се обовязок на вас кладе ся, але і добру плату за тото від громади дістанете, бо порядний полїциян сї варт, і вельми варт. Бо без доброї полїциї нема нї порядку нї огрози в селї, а доброї полїциї нема знов без доброї плати, бо на полїциянів мають ся класти порядні, розумні, тверезі, жваві і сумлїнні, а при тім дерзкі люди, аби не они пяниць, але пяницї їх бояли ся, а таких людий варто і треба порядно заплатити. Правда, що сміття, пустих дручків, неробів, лайдаків, найшло би ся і за дешеву плату: але з такими хиба такий начальник буде доволен, котрий сам як они і котрому про гаразд громади байдуже.

»На сей раз маєте від мене сї два острі приказы; від нинї за тиждень маєте менї тут до дальшого розказу бути, а не ждїть, аби я за вами посилав! — Тепер з Богом, панове громадо!«

Оттак говорив Іван Правдарюк до громади, аж тут виступили і пан-отець духовний, котрі ще перше прийшли були, у перед громади і так промовили:

— »Любимі дїти! Сей розказ нового вашого начальника буде вам здавати ся острий, але він дуже, дуже потрібний. Як би були перші начальники з-разу так робили, то не були би ви такі нещасливі та бідні,

*) де вартівники перебувають.

як теперь єсьте. Дякуйте-ж Господу Богу, що ви такого начальника дістали, і слухайте єго, як діти вітця доброго, бо він лиш вашого гаразду хоче, а не вашого зла. Христос син Божий сам приказав, начальства добре слухати, і Він вас благословити ме і дасть вам силу до доброго, хоть оно з-разу і прикре здавати ся буде. Слухайте-ж, любимі, слухайте-ж, а самі побачите, що то на добре вийде.«

Оттак промовляли пан-отець, і громада розійшла ся. — Тої неділї і половини тілько людей у корчмі не було, що бувало давно, а Герико Смок як се узрів, так таки тої неділї і вмер, і жиди єго вхопили на візок, тай повезли до міста на окопище. Не міг, сирота, таких нових порядків витримати, от і вмер собі, нівроку. Але Іван Правдарюк, що сказав, то і зробив, не вважаючи на Гершкову смерть, ні на клопіт других жидів, що собі з журби та жалю і пейсики пообривали і лаяли і плювали і скаргами грозили, та хто зна якими тяжкими процесами: кождої а кождої днини, чи в буддень чи в неділю або свято, мусїли корчми о девятій годині в вечер замикати ся, а він сам до півночи дозирав, аби кого не покортїло, другий раз у корчму вернути ся. Але не кортїло якось нікого: бо девять пяниць сидїло уже в арешті, а двом чи тром з тяжкою бідою пропекло ся, котрих закортїло було, громаду против нової установи бунтувати: бо Правдарюк хотїв їх від разу до суду відставити, та ледви їх громада випросила. Та то лиш того одного вечера так було: бо на другий день усї пяниці єму дякували. — »О, святила-ж би ся єму та мудра голова! — казали. — »нинї і здорові ми і охочі до роботи, і гроші не протратили, як то бувало, що другої днини годї і голову піднести було від пустого жидівского болота та проклятого дурману.«

VI. Що дїє ся на другу неділю у славнім селї Срібнарові.

Другої неділї було народу у церкві набито, а то так, що трета часть навіть і помістити ся не мала де,

не то що. А пан-отець і промовили по службі божій до громади:

— Православні християни! Видите, любимі, як то мило та любо Богу молити ся і єму служити у купі разом? Не здає ся вам, що Дух святий над вами усіма возносить ся і вас на крилах своїх до Отця небесного подвигає? Не лїпше-ж так, як но корчмах валяти ся та дияволу служити? Бо корчма то є церков диявола, де єму лиш служать і єго призивають. А той ворог людского рода до чого чоловіка приведе? — до крайної бідности, до довгів, до жидівскої неволї, до злодійства, убійства, криміналу, шибеницї, а що найгірше: до розпуки серця, душі, сумлїня, а та розпука сто раз гірша смерти і шибеницї, бо она є пекло на сїй землї, она є отрій вічний нашої душі, она огонь незгасающий! — І чи-ж не мусить пяницю, чи раньше чи пізнїйше, а чим пізнїйше тим гірше, пекельна тая розпука обгорнути, коли собі лиш подумає, що через одно жидівске болото, одну жидівску наскуду, і жінка єго у поневірках, і дїти єго і голї і голодні і неодїті і неогріті, і хата і поле не єго, бо за довги у жидівских уже зубах? О, покайте ся, люди, покайте ся! опамятайте ся, ще доки час, бо потому вже за пізно буде! Коли за себе самих не дбаєте, то змилуйте ся хоть над дїтьми вашими невинними, бо як завтра доведе ся їм з жебрачими торбами чужі пси дражнити, бо як завтра будуть їм чужі пси ніжки об'їдати, і чи-ж нї? — Жид, що забере усе за довги та за горівку, не буде милувати ся над сиротами вашими бідними, але в зимі, о найлютїйшім морозї не дасть їм навіть і приступити до своєї хати, аби змороженї ручки загріти. А жид сам буде за вашу кров, за ваші гроші, у пишних дворах та покоях мешкати, та вами, голими і голодними рабами, послуговати ся, гірше як ті чорти грішниками у пеклї!...«

Оттак пан-отець духовний промавляли, і не одному сльози як горох по лици покотили ся. А як вийшла громада на двір і стала до розказу, то Іван Правдарюк так до них промовив:

— »Панове громадо! Прийшло письмо від уряду, аби школу конечне запровадити, хоть най що там буде. До війта прийшло запитанє, чи маємо уже громадский шпихлїр, і що ми думаємо робити, аби касу позичкову у нас запровадити. — Як же кажете, громадо?«

— »А нам же школи на що? закричало кілька голосів; — обходили ся до теперь без школи, то можемо і дальше.«

— »Они нас не питають, чи нам єї треба чи не треба, а кажуть аби була, бо дадуть нам екзекуцию!« каже Правдарюк.

— »Тож добре,« каже Семко Маланюк, найбільший пянюга у селї, — »школа як школа; але на що-ж нам ще шпихлїря?«

— »А не дай Боже голоду, то хто тебе з цїлим домом годувати буде?« — »може Мортко Більбах або Мошко Гулис?« запитав Правдарюк.

— »Ба най они блохи годують, не мене!« аж закричав Маланюк; — се вже правда, що шпихлїр би здав ся, бо за голод нїхто не може ручити; а позичкова каса ще борше би здала ся, бо жиди зачали вже собі такі процента правити, як сама істовина. Та вже таки і не хочуть давати більше; а тут податки ідуть, а тут не одно. — Василь Нестерюк читав нам оногди не одно і про шпихлїрі і про скринки позичкові, і то все мудро та розумно, але відки гроша взяти? а на початок треба конечне гроша, без того не обійде ся.«

— »А кілько-ж ти думаєш, щоби гроша треба на початок?« питає Правдарюк.

— »А вже-ж,« каже Маланюк, — »треба би на будинок та на асекурацию найменше дві тисячі. Теперь же треба би на школу що найменше три тисячі, то вже маємо пять тисяч. Відтак на позичкову скарбону треба би також три тисячі, аби початок зробити: отже-ж маємо вісїм тисяч. На конець же-ж, як самі видите, треба і на дім божий гадати, бо вже і крізь дах зачинає чуріти як крізь решето, і дзвінниця похилила ся, і одно, і друге! я на се рахую також дві тисячі: — отже-ж маємо вже десять тисяч, а відки-ж їх узя-

ти? Бійте ся Бога! чи вже хочете, аби ми у світ пішли! чи що такого хочете з нами зробити?«

— »Я не хочу, Семку, аби ви світа ловили!« каже Правдарюк поважно і без ярости, »я лиш хочу, аби ви мене вислухали, бо і я знаю де-що рахувати, не лиш ви. Отже слухайте мій рахунок, а слухайте добре та уважайте! — Се є так:

У року маємо 52 неділї. Припустім, що кождої неділї пропє господарь у корчмі 30 крейцарів: то винесе через цілий рік . . .	15 зр. 60 кр.
Теперь возьмім 20 свят у року, що не в неділю припадають, також по 30 кр., винесе	6 р. — кр.
Теперь великдень, різдво і празник у року, найменше по 3 р., робить .	9 р. — кр.
Теперь випаде кождому господареви у року найменше одна оруда: чи то хрестини, чи весїлє, чи похорон. На таку оруду я рахую лиш . . .	6 р. — кр.
Теперь пє собі господарь у кождий будденъ рано за 2 крейцарі, а в вечер за 2 крейцарі горівки: будцнїв маємо у року 290, то винесе на рік лиш .	11 р. 60 кр.
Теперь же-ж і у жінки така душа, і она собі гадає: коли чоловік може випити рано і в вечер по порциї горівки, то можу й я! — Отже-ж робить на рік також	11 р. 60 кр.
То чинить на рік усего: . . .	59 р. 80 кр.

т. є. майже 60 р.

Теперь же маємо у нашім селї 378 нумерів (осад), отже-ж пропиває ся що року у Срібнарові не богато: лиш звиш 22.600 р. — А щоби ви не казали, що я взяв може жидівску крейду, то рахуймо лиш половину того, от лиш ту одну дурничку, то одно нїцо: 11.300 р., кажу вам: лиш одинайцять тисячь, триста реньских. — Се вже чей не скажете, що за богато рахував!...«

— »Ох, Божечку-ж ти наш!« крикнула ціла громада, як оден.

— »А пану Семкови Маланюкови за богато є, тих десять тисяч на громадске добро викинути: — то лїпше жидам 11.300 р. за пусте болото, за проклятий одур, за пекольну смолу упхати? — О люди, люди! чи вас уже жиди зовсїм так тою горівкою зачмелили, що ясну як сонце правду не можете пізнати?

— Панове громадо! аж крізь плач закричав Семко, »вірні христіяне! душі божі! послухайте ви мене, одного послїдного пяницю у селї! Як стоїть осьде церков Господня, і як стоїть осьде душпастирь наш дорогий: так увійдїм усї у дім божий і присягнїм на три роки, коли вже не на цїлий вік, що тої пекельної смоли не візьмемо до уст наших, — то будемо мати і церков нову, і школу, і скринку позичкову, і шпихлїр громадский, і честь, і здоровлє, і славу на цїлий край, і що самі загадаємо! — Що-ж ми не можемо собі за 33.900, кажу: трийцять і три тисячі девять сот риньских справити і запровадити? Ходїм панове громадо, і зложім присягу перед Ісусом Христом, що з дияволом бороти ся будемо до остатної нашої сили! — За мною, панове громадо, кому ще душа і жінка і дїти милі!

Як раз увалила цїла громада у церков святу. Пан-отець узяли присягу від цїлої громади; а як громада присягала, то усї плакали, і пан-отець навіть заплакали як мала дитина, тай кажуть:

— Любимі дїточки мої! Як ми тут з радости плачемо, так святі ангели плачуть теперь з радощів перед Спасителем нашим Ісусом сладчайшим, котрий, споглядаючи на нас, благословить нас десницею своєю! О любимі дїточки Христові! ви не знаєте, яку утїху, яку радість ви таткови нашому небесному завдали, а дияволу кілько смутку та нужди! — О, стережїть ся єго, сокотїть, аби вас знов не підюдив, аби ви вашу нинїшну святу присягу не зломили а відтак ще глубше у пекло не попали, як мали передше уже у него потавати!

— Ба не дїжде того ворог божий і людский! сказав Маланюк; — таже ми претцї люде якісь, не

собаки, і душу маємо в тілї, а не суху пару. Бога будемо благати, а Він нам допоможе!

— »Амінь!« благословили пан-отець. Громада розійшла ся весела собі як на великдень, пійшла по домах, а пообідавши на прохід у поля. — Лиш Морткови Більбахови не було весело: бо як єму уповіли, що в церкві стало ся, так жінка єго Хуна і зійшла з розуму. Не могла, видно, серденна тих 33 тисяч, що мала їх уже як в кишени, через свою захланну душу пересадити. От і відвезли єї до Львова до шпиталю.

VII. Що дїє ся далї у Срібнарові, і як фармазони собі жиють.

Тиждень і другий жиди ще сидїли тихо, не казали нїчого. Усе гадали собі, що се фрашки, і що люде знов таки зачнуть пити, як давно пили. Але як узріли, що се таки не жарт анї фрашки, то они гай барилки в руку, та по хатах як з якою колядою. Але-ж бо і вдала їм ся штука!... Мошко Гулис сирота загубив аж оден патинок, так єго Гриня Пшеничного жінка коромеслом від хати гнала, а другі жінки також з коромеслами та з віниками стояли коло воріт, та лиш ждали, аби котрий жид навернув ся; були би єму воду освятили, не бій-сь! Але жиди потямили, що »погано Тетяно!« а они гай до Правдарюка. — »Ай-вей!« кричать — »пане війте, ратуйте, они нас хочуть убити!«

— »Де? у корчмі?« питає Правдарюк.

— »Нї, не в корчмі, але по домах! Ми пішли до них як до людий, з честию, з горівкою, а они до нас з віниками та з коромеслами півроку довгими, як оттой журавель в вашій керниці! — Прошу вас, кажіть їм що! — ну!«

— »Я їм що маю казати, коли они право мають, пускати в хату або не пускати. Але вам я скажу таке, що як підете менї ще раз коло хат з горівкою, то вас дам до арешту, се аби-сьте знали!«

— »Ей-вей, ей-вей!« заридали жиди, — а коли бо они нам дуже страх богато гроші винно! Най нам хоть гроші віддадуть!...«

— Я людям сам казав, аби вам гроший не віддавали, аж доки суд на те не розсудить! каже війт, — бо ви пяним людям не смієте гроші зичити анї векслї від пиного брати. А коли хочете без суду обійти ся, то спишіть менї на папері, кілько хто в вас узяв, так я уже смотрити буду, і тогди аж скажу вам довг віддати, як переконаю ся, що нїякого шахрайства не було. От так!

— Герсти?«

— Не герштикайте ви богато, але руйте домів, а то я вам зараз покажу, як з начальником в селї обходити ся. Не гадайте, що я вам Павло Дзюб!« — Жиди зібрали ся як огонь, тай повезли ся по корчмах собі.

Богато би було тут вам що уповідати, як то жиди шукали собі усілякої напасти та ключки, то на Правдарюка, то на Василя, то на громаду, то нарештї на пан-отця: як то они їхали до міста та подавали усї лякі скарги, та хто зна що, на тих трех: як то они писали до Львова та до Відня, як нарештї і комісия виходила, та нїякої провини не найшла, а жиди ще мусїли комісийні копта платити: як потому прийшла для громади похвала від ґубернії, та і від самого преосвященного митрополита зі Львова і то на письмі: як подавав Мошко Гулис Лаврикову Марию за патинок, і як єго в суді ще злаяли добре та казали, що лихо робила, що єго віником по плечах хоть раз не потягла. Але то все ви собі можете і самі зміркувати, як то було, а я вам ще лиш розповім, як собі наші срібнарівскі фармазони жили, що они робили і як они заходили ся. А то так они заходили ся:

Горівки і жадного трунку не хотїв нї оден з них і до рук брати, бо і уся громада так. По празниках не волочили ся, а коли пішов хто, то лиш до церкви святої, аби на боже дати, а зараз по службі божій собі домів. А коли прийшов хто до них на празник,

то они єго дуже мило приймали, але горівки не смів ніхто, і свої навіть у хату нести, не аби що.

У неділї і свята був кождий фармазон у церкві а то з усім домом. Прийшовши з церкви святої і пообідавши, приночивали всї, а приночивши, ішли до своєї фармазонскої старшини: раз до Правдарюка, раз до Складана, а раз до Василя, бо Василь уже був жонатий, а з ким — то чей угадаєте. Жінки і дїти ішли також усїгди з своїми чоловіками: тут минало їм цїле пополудне, як одна година, на милій розмові та на читаню, бо Катря навчила ся читати, то вже такі їм штуки вичитує бувало з книжок, що і забавиш ся і насмієш ся і жалуєш, чому то вечер ще хоть у двоє не довший. А що між иншими кождій дуже цікаве було, то те, як Катря їм читає, як то треба їсти варити, аби страва і смачна і поживна була, і не много коштувала. А ся річ тому їм така цікава була, бо фармазони дуже на те уважали, аби страва поживна і порядна на їх столї була, бо так їм припис казав, не так як бувало, що жінка поколотить там що небудь і поставить на стіл, гей тій собацї, якихсь помий. Тож і не дивниця була, як чоловіка бувало по такій страві за горівкою тягне.

Коли жінки так бавили ся, то чоловіки бувало з своєю старшиною у другій світлици на радї та на розмові. Тут кождий оповідав, що він цікавого за цїлий тиждень зазнав, що покмітив, що уважав, а як хотїв котрий з них що нового доброго у себе запроваджувати або зачинати, так тут зараз і уповів, і всї радили над добром кождого, як би над своїм власним. Потому розказував їм Василь, що цікавого по світї діє ся, а відтак читав цікаві і добрі книжки або учив їх на таблици рахувати, до чого усї дуже цікаво і охочо брали ся, бо знали, що не вміючи добре рахувати, годї теперішними часами і на світї так прожити, аби не бути ошуканим.

Оттак промине бувало цїле пополудне, що і не знаєш де, а скоро зачне смеркати ся, так Василь зараз ліру в руки, тай вийдуть усї у сад або до другої світлицї до жінок. Тут як зачне Василь на лірі гра-

ти, як заспівають усї'... аж сьвіт звеселить ся! — Співають бувало і світских і набожних пісень, і жартобливих, і про давних князїв, і яка то слава була давно у рускім краю. — А ліру мав Василь добру, не з тих дрантивих, що лиш на однїй струнї, але мійску, таку як в Швайцарії та в Італії наши на них грають, на шість струн, що бувало як заграє, то не треба тобі і троїстих музиків. Дїти бавлять ся бувало окремо собі в саду аж до вечера, а відтак ідуть з бабками домів.

А що школи у селї ще не було, то другі дїти, котрі здібні були до школи, так хлопці як і дївчатка, від шістьох лїт аж до дванайцятьох, ходили що днини рано і пополудни до Василя вчити ся. А він так то знав легонько та приємно вчити, що дїти у него за місяць більше знали, як у другого би за три, а як прибіжуть бувало обідати домів, так від обіду і в заводи знов до Василя. Навіть і менші дїти, що не час їм ще було учити ся, біжуть бувало або носять їх до Василя у сад, бо він там таки штуки, та іграшки та забавки був повироблював, що дїти аж гинуть за ними, а при тім і вчать ся, і самі не знають, як і відки они сего вже та того навчили ся.

А Катерину бувало дївчата, і то ті великі, роєм обсядуть, бо она усїлякі шитя та вишиваня та мережки та тканя та забори знала, то так єї бувало і стануть просити: Катрусю-серце, покажи нам ті уставки, або ті заплїчки, або те, або друге! — а Катря мила та добра була, все їм покаже, а они за нею так і переймуть від разу!... Чого они там не понаучували ся!... і на папері нїхто того не спише. Та не то ще, але і їсти готовити їх навчила, і то такі усїлякі приправи, що они аж самі дивують ся, яке то все не дороге а добре. Часом бувало і їмость добродійка межи них прийдуть, та їм ще красні шитя та мережки покажуть. А часом заберуть їх до себе, та показують їм, як то і білий хлїб красно спечи, і житний і усїляке святочне печиво, і прасоване, і одно, і друге, і заохотили так дївчат, що кожда собі красний, прекрасний зільник або квіточник коло дому справила. Які-то вже там

квітки препишні та прекрасні у тих їх горідцях не бували!... Повяжуть їх бувало у китиці, та при неділї або при сьвятї понесуть до міста, то вже і гроники є, а за одно лїто тілько собі їх кожда дївчина наскладає, що вже собі покупили і зелїзка до прасованя і усїлякі знаряди до вишиваня і не одно инше.

А у Катерини питають раз дївчата: — »Катре« кажуть, »чому се ти така і свому чоловікови і усїм мила та приємна, що тебе усї люблять?« — А Катря їм каже: Се невелика штука, сестрицї: лиш треба не лїнувати ся; ану умивайте но ви ся що днини, зачешіть ся що днини красненько, уберіть ся чистенько та спрятненько, ану чи не будуть вас усї любити?. — Про хати Катря вже і не згадувала нїчого, бо у кождій фармазонскій хатї було так чисто та прибрано, як у раю якім, а як прийде бувало недїля або свято, то не інак, але що твій великдень!... так то вже чисто та прибрано скрізь, аж сіяє, аж улискує ся! А образи вже красні та прекрасні були у тих фармазонів у хатах!... як у церкві якій! А що вже миски та начинє препишне! а що ослони мальовані красні! а що скринї та коверцї! а що постїль убрана!... і не сказати, яка то скрізь красота!... А на еволоцї у кождого псалтирі та часослови, та євангелия та акафісти, та усїлякі книжки добрі!... Бо хоть фармазони і не знали читати, то дїти їх знали, а хлопцї як сядуть бувало коло вітця собі у світлици, та як стануть читати, то аж годї наслухати ся, такі то божі слова красні вичитують, та усїлякі мудрі річи. Думав-бись, що то ангели обсїли вітця небесного, та єму приглаголюють та приспівають.

Оттак то жили ті срібнарівскі фармазони. Але-ж бо і завзяті були то люди за себе! Своїх десять заповідей так бувало хоронять, як ока в голові, а працюють бувало, працюють, що аж десятий піт з них ллєть ся. За тото знов у недїлї як повбирають ся, і самі і їх челядь, і дїти і усї, що були в домі, та підуть до церкви, то що той мак у городї!... таке тото гарне та пишне! Бувало подорожні люди аж стають та дивлять ся, та й самі не ймуть віри, чи се руске

яке село, чи се з неба на землю впало. Не те ще, але й з сусідних сіл та з міста приходять люде дивити ся, як на чудо яке. Та і було на що дивити ся! — бо у Срібнарові вже і церков нова, як манастирь який, з позолоченими хрестами та з новими великими дзвонами, що як бувало гукнуть, то аж на трете село чути, — і школа нова, гарна, а шпихлїрь як який цїсарский маґазин, і громадска канцелярія, а то все таке нове та красне, що ока годї спустити: дивиш ся бувало і не надивиш ся.

А фармазонів було в Срібнарові не трийцять уже, але близько триста. Бо хоть перші фармазони нїчого нікому не вповідали, то котрі були розумнїйші люди, то зараз потямили, що тут щось є, отже і стали допитувати у тих людей, на котрих вже мали око, що они не дарма сходять ся усе до Василя Нестерюка. А фармазони і не таїли ся, але кому варт було, так зараз і признавали ся, а як назбирало ся уже трийцять нових, так старшина фармазонска їх під присягою у своє товариство приймала. Таким способом уросло оно таке велике, що нїхто би був і не сподївав ся такого. Про се дізнали ся якось і сусїдскі села, та гай призивати Срібнарів »село Фармазони,« або »село Сріблороби.« Але срібнарівцї за се нї раз не гнївали ся, але ще і собі за славу се мали, що їм другі завидїли. Бо як тої приповідки: »Тогди добре, коли, як чоловік лягає, одного ворога має, а як встає, то два: бо у негодного нема нї одного.«

А нїхто вже так не радував ся, як той Семко Маланюк. Ходить собі бувало помежи громаду, сам у рантуховій вишиваній сорочцї, у прекраснім жупанї, у шапцї з кримских смушків, узявши ся по під боки як який князь, тай каже: »Панове громада! панове Срібнарівцї — або, як нас там назвали, Сріблоробцї! — Видите ви се наше село Срібнарів — як єго призвали — Фармазони? видите ви ту нашу нову церков, нову школу, нову громадску канцелярію, новий шпихлїр, видите?«

»Таже видимо!« кажуть люде.

— »А видите ви ті ваші доми нові побивані, з високими парканами, з великими вікнами, з світлицями на двоє, з алкирями, кімнатами, помостами, димниками, крижевими дверми, голубниками, новими мійскими воротами? — видите?«

»Видимо.«

— »А видите ваші сади, городи, пасіки, ставки, земники, стайні, повні комори, здорові воли, швабскі коні, видите? Се все — окрім Бога милосердного — маєте подякувати мені! тому пинюзі остатному, що жиди єго бувало пяного патинками у лице бють, та, як не має за що пити, з корчми тручають! — О, Боже добрий, аж встид і сором мені, як собі лиш нагадаю! — Як би я вас був трохи не мусом потяг у церков божу до присяги, чи було би се усе? говоріть!«

Оттак бувало пишить ся Семко, а люди єму притакували і дякували, бо у єго словах було трохи й правди. Але громада про тото добре знала, що має у перед дякувати Василеви, відтак Правдарюкови, а і доброму прикладови тих трийнятох перших срібнарівских фармазонів, що, як собі постановили раз завзято, з диявольскої власти висвободити ся, так і висвободили ся, а то так, що самі собі аж дивували ся. Але просили они горячо і сердечно Господа Бога, рук докладали, пяньства уникали, і Господь милосерний їм допоміг.

VIII. За сім літ, сім місяців і сім неділь.

Як за сей час Срібнарів виглядав, то уже знаєте, і тут ще лиш тілько скажу, що з тих вісім срібнарівских корчем уже і одної не було, а з жида таки і запаху ні, бо всї повтікали то в місто, то по таких селах, де ще люде дурні були, і по корчмах тратили і маєток свій і добро і гаразд і честь і славу і душу і здоровлє і царство небесне. Лиш два села, що були близько Срібнарова, пішли за добрим прикладом ще таки зараз з разу, отже зіслав і їм татко небесний свою благодать, і стали розживатись і богатїти однако

як Срібнарівці, чи як то їх там жартом звали — Сріблоробці. А Сріблоробці не попускали ся і на волос своєї установи, а то так, що ту стару Копитникову Марцю, котру на єї нещастє присилувано раз на празнику у поблизькім селі випити порцію араку, чи вишнику, туй-туй що з села і з громади не вигнали. І то би були таки вигнали, та аж пан-отець мусїли за ню просити, а хоть і виросили, то однако не було вже їй просвітлої години у селї, бо хто єї лиш уздрів, так зараз і гойкав на бабу, як на якого вовка, та жидівскою шанкою прозивав. А до того села, де єї присилували, нїхто би бувало на празник був не пішов, хоть би єго рубав був!

Оттакі то люде божі та завзяті зробили ся тї Сріблоробці! справедливі, істинні Русини! — А Василь Нестерюк каже одної недїлї до тих перших трийцятьох фармазонів, котрих для ріжниці від новаків та отцями призвали:

— »А знаєте ви, братя, що від нинї за тиждень буде тому сїм лїт, сїм місяцїв і сїм недїль, як ми у фармазони вписали ся?«

— »Та вже?« кажуть усї дивуючи ся, — »а нам здає ся, що тому лиш рік або найбільше два.«

— »Бо так то мило час при роботї та тверезости минає!« каже Василь. — »Я і сам не думав, що речинець приходить, аж тут і впало вчера письмо, аби ми тої і тої днини, тої і тої години у ночи зійшли ся так, як тогди перший раз тут у мене. І наказує старшина остро і на сумлїнє, аби кождий з нас приніс і увесь свій готовий складаний гріш, і ті книжки, що я кождому ще з разу поробив і заєдно провадив, і у котрих списаний стан цїлого маєтку, тогдїшного і теперішного, і з довгами і зо всїм.

— »Добре,« кажуть фармазони, »ми прийдемо.« Отже і зійшли ся усї на свій час, о півночи, усе так, як то перший раз було. Аж тут і вдарило три рази, гейби великим молотом у желїзо; фармазони перехрестили ся, і пішли усї у противну світлицю, кождий з них як найкрасше убраний, бо так Василь казав, і в кождого книжка у руках, а у пазусї жвавий вузол

чогось, що так віддуло ся, як який добрий бохонець хліба. Оттак они увійшли у ту світлицю.

А у світлиці було усе так, як першого разу, лиш що було дві помостині виважені і великий глубокий гріб укопаний, а коло гробу стояла та сама трунва, що перше на ослоні стояла. Фармазони уклонили ся старшині, а той у білій одежи так промовив до них:

»Мир вам, брата! У сім літ, сім місяців і сім неділь витаємо вас тут у друге, а то лиш задля того, аби вас переконати, що наше слово сповнило ся, і що ви, як будете жити по заповідях наших, за той час щасливими будете. — Стефане Притуляку, подай сюди твою книжку! Як ти записував ся у наше товариство, то мав ти поля два морги, хатиночку, що не варт була з-повна і 10 ренских, а на те усе 75 ренских довгу у жидів, і то всьо за горівку. Нині маєш чотири морги поля, хату у вартости 400 р., пару волів, дві корови, пасіку і сад, у хаті усілякого прибору на 100 р., ти і жінка і діти убраня на 200 р., коло дому усякого начиня і варстату, у шпихлірі 12 корців хліба, у громадскій позичковій скринці готового вложеного гроша на 150 р. — а те чи не все було би сегодня у жидівских кишенях? А там у пазусі що маєш? 200 р. готового гроша на пару коний і на віз новий, кований: ми се усе знаємо. Отто-ж твій маєток, що ти найбіднійший був у селі: а другі фармазони мають і у двоє і троє і у четверо більше. — Теперь ми вас усіх питаємо, і то на ваше сумлінє: дотримали ми вам нашого слова? є ви щасливі? не маєте ви більше грошей, як у отсім мішку на столі? На сумлінє кажіть!

— У двоє більше, відповіли усі.

— А теперь би ви раді знати, хто ми? — запитав той у чорнім. — »От хто ми!« — На се скинули оба фармазонскі старші свої наличмани і довгі плащі, а фармазони пізнали теперь — ану угадайте, кого? — свого сільского сьвященика і одного цісарского урядника з міста, родом Русина. Боже, що засоромили ся тогди фармазони!... А пан-отець кажуть до них:

— »Видите ви, люде добрі, які ви невірні? Уперед, нім ви у фармазони вписали ся, кілько я вам наказав ся, та наговорив ся, та напросив ся: покиньте і покиньте раз ті корчми і ту горівку, а будете щасливі і богаті і здорові і черстві і славні! — Хиба-ж ви мене послухали? — пили і пили і пропивали ся, аж доки до того краю не пропили ся, що не дбали в решті і душу свою чортови записати, аби лиш було за що далї пити! Щастє маєте, що хоть на молодого але розумного чоловіка трафили, котрий менї се зараз і вповів. А я читав знов у одній нїмецкій книжцї правдиву одну історию, як то давно десь, у Швайцариї аж, одно село було дуже розпило ся і також хотїло чортови записати ся, і яким способом оден молодий чоловік їх випратував і від пянства і від гадки проклятої: а то таким самим способом, як ми вас отсе. — Тяжко нам було, дїти любі, вірте нам, що тяжко! наличмани на лице брати та комедію перед вами грати, але для спасеня душ ваших і для щастя вашого ми і на се поважили ся, бо виділи, що инший спосіб не помагає і що ви забобонам більше вірите, як людим ученим і слову божому. Бо фармазони є дійсно в світї, але не є то такі люде, аби чортови записували ся, але є то такі люде, що чортови опирають ся, чим лиш можуть, а найбільше тим, що нїщо не пють, що церков божу і заповіди господні шанують, грп та гульки де справляють, у одно учать ся правди і книжки добрі читають, а аби їх не кортїло по корчмах ходити, собі порядні і вигідні доми будують, вигідно жиють, а розривки собі у роботї і у порядним господарстві шукають, усе так, як ви сих сїм лїт, сїм місяців і сїм недїль робили і старали ся: длятого можете сміливо фармазонами звати ся, і собі ту назву за честь мати. — Другим разом вам більше за них уповім, а сим разом лиш скажу вам, що чорт не прийде вам нї на роздорожнице гроший давати, нї до пустого двора або замку, бо має він помічників ще лїпших від себе, а се таких, що душі ваші на векслї хапають та гріш ваш, на котрий ви тяжко працюєте, за пусте болото видирають. Ото є ті чорти видимі, котрі на ваш крі-

вавий крейцарь чатують і на спасеніє вашої душі засідають, як той кіт на миш. Ви вже знаєте, хто они є, і стережіть ся їх, бо, як святе письмо каже: ворог не спить, але дивить ся, кого би пожерти. Отже-ж сокотіть ся, діти, сокотіть! Гірше огню єго сокотіть ся, аби знов вас з праведної дороги не звів!«

— »Не трафило ся! каже Николай Пасічний, але скажіть мені, пан-отчику, відки ви знали, що я тої днини пив порцию горівки? Таже ви се не могли знати, поки сьвіта! — мені се і до нині з чуда та з дива не сходить!«

— »За се вже мене питай«, каже Складан, виступивши на перед: »се мені вдало ся якось вивідати, і я пан-отцеви зараз уповів, бо я і Правдарюк усе знали, нам пан-отець уповіли, длятого то і ми казали записати ся чортови.

— »Ба, Господу Богу небесному! аж скрикнув Притуляк, — Господу Богу, не чортови! Чорт най щезає від нас і від вас хрещених та держить ся тих, що по корчмах ходять та єму на жидівских векслях підписують ся, а від нас єму засі! — Але скажіть мені, прошу, на кого сей гріб і ся домовина?

— »Се я вже вам скажу, панове фармазони,« промовив Василь, — »лиш прошу уважно послухати! — У сій домовині спочиває уся срібнарівска, наша, руска і людска біда, а ми єї сеї ночи, задля празника нашого великого фармазонского, хочемо у сей гріб на віки вічні поховати і запечатати, аби там спочивала до страшного суду божого. — А кого кортить на ту нашу руску і людску біду ще у останне глянути, то най відхилить віко і подивить ся.«

— »Се вже я! крикнув хтось з за плечей, — я маю до того перше і передне право! Я, Семко Маланюк! Ану, яка тота та руска біда, най хоть ся на ню неживу подивлю, та ще їй хоть на прощанє межи очи плюну!«

Так репетує Семко, та як був собі хуткий та цікавий, так і кинув ся до домовини. Отвирає — аж там повно всїляких мір та мірок, та порций та фляшок корчемних, а одна повна ще горівки. Семко бриз аж

назад зо страху! — »Агі!« каже. — таже се справді руска та людска біда! Пек, та цур їй, та осина їй на темні дні! Таже се, їй-Богу! та порция, що я бувало з неї у проклятого Гершка пю! — А се тота сама кварта, бо я єї добре по отсему значкови пізнаю! — О і відки-ж ти, Василю, таке діло запопав?

— Або-ж се велика штука?« каже Нестерюк. — Як виносили ся жиди з нашого села, так я всї міри поскуповував у них, умисне на сегоднїшний наш фармазонский празник. — Робіть тепер з ними, що хочете!«

— »У землю з препроклятими!« кричить Семко, — ану, братчики, сюди, та запечатаймо їй гріб, а Морткова Хуна заспіває їй вічну память, бо і так кажуть, що она у Львові у шпиталю нїчого не діє, як лиш »вічная память« співає у одно: то нехай же сїй біді таки буде »вічная проклятая память!«

— »Проклята їй память!« закликали усї фармазони як оден, тай поховали людску, руску і срібнарівску біду. А пан-отець промовили: »На віки віков!«

— Амінь!« сказали всї та і розійшли ся щасливі та веселі, що позбули ся на завсїгди своєї біди. — Поможи, Боже, так усїм християнам!

Слівце до честних руских селян.

Двацять пять літ власне минає, милі братя, від коли за волею найяснїйшого монарха знесена у нас панщина. Тяжкі то часи були перед двацять пятьми літами! Гірше тих волів в ярмі робили люде, та коби то лише для себе! така праця, що для себе самого робить ся, є і мила тай в хосен чоловікови. А треба було робити для пана, нераз лютого пана, що не мав змилованя над бідним чоловіком. Тож зітхали ви нераз тяжко тай гадали собі: Боже милосердний! Коби то раз

тая панщина устала, яке би то добро було на світі! І за ласкою Божою устала вже панщина, і вже давно устала; — а єсть же добро на світі? Ви не їсте анї лїпшої страви як єсте за панщини їли, анї не ходите в лїпшій одежи як тогди ходили, анї не мешкаєте в лїпших хатах як тогди мешкали, про инше вже і не кажу. А чому се так? Таж як би ви той час, що давнїйше робили для пана, на себе ужили або пійшли на зарібки, а ті зароблені гроші зложили: то би такой красний гріш був, було би і податки чим заплатити, і на школу дати, і можна би лїпше з'їсти і красше убрати ся і порядннїйшу хату собі поставити. Але гроші не складають ся, тілько йдуть до жида, за горівку. Пили, правда, люде і передше, та не так як нинї: бо що дня то більше корчем по селах та по містах, та від того і що дня більше ґрунтів люде тратять, котрі жиди та Нїмцї закуповують, а люде наші йдуть с торбами по світї. Отже час би вже раз опамятати ся, і не тратити маєтку свого та ще і спасенія душі своєї; а щоби ви знали добрі люде, як маєте робити, аби вам лїпше було на світї, то ми вам пишемо книжочки, с котрих великий будете пожиток мати, як схочете послухати того, що у них написано є. Не жалуйте видати кілька крейцарів на таку книжочку, бо ви з неї навчите ся, як кількадесять ба і кількасот ренских узискати можна. Читайте-ж їх собі, коли вмієте, самі, а як нї, то дайте їх дїточкам вашим, щоби прочитали, або і кого чужого о тоє попросїт!

Сю книжочку видаємо в той день, в котрий припадають двацятьпять-лїтнї роковини знесеня панщини. Двацять пят лїт — се великий час в житю чоловіка, котрий за кожду часиночку здасть колись рахунок перед Богом! Читайте-ж сю книжку пильно, і поступайте так, як она вам радить, щоби, як других двацять пять лїт мине, і ви і дїти ваші і внуки ваші більше добра та гаразду мали нїж ви теперь!

Оповіданє се є перерібкою повістки Г. Чоккого »Das Goldmacherdorf« приладженою до житя руських селян. (Огоновскій: Історія литерат. II. (2) стор. 655.) Було воно видане перший раз у Львові д. 3 (15) мая — коштом і заходом тов. »Просвѣта«. Перший наклад, 3000 примірн. розійшов ся через не цїлий рік, так що р. 1874 вийшов уже другий наклад у 5000 примірників. І сей наклад вичерпав ся, так, що р. 1900 видало тов. »Просвіта« се оповіданє Федьковича третим накладом у 8.000 примірників.

Репродукуємо на основі перводруку з тою лише зміною, що пропускаємо слово »глава«, яким в перводруку означено поодинокі уступи. В другім і третім виданю пропущено »Слівце до честних руских селян.«

Казка

за одного стрільця та й за одного опиря.

Був тото собі раз стрілець, та дуже любував ся у стрілецтві, так любував ся, що єго бувало ні свято ні неділя дома не тримають. Але Господь Бог собі гадає: чекай, навчу я тебе, як тото у свята та в неділї ходити на стрілецтво! — Але святий Юрій, що до него всї стрілцї молять ся, покмітив се, що Господь Бог хоче того стрільця провчити, та й каже до Господа Бога: »Боже, каже, даруй тому стрілцеви! хоть він і ходить у неділю на польоване, та все він тілько гріхів не годен наробити, як щоби до корчми ходив!« »І сотну часть ні,« каже Господь, — »але найно: я вже знаю, що з ним зроблю. —

Але пішов одної неділї той стрілець знов собі на стрілецтво, аж тут Господь так дав, що заблудив у лїсї. Ходить він, ходить, блудить, блудить, аж тут єго уже і ніч посїдає. — Що тут своїй бідній голові робити?« — гадає собі: — »се мене Господь запевне за неділю покарав! — (а тут нема вже і на набій пороху у розї, не то що) — якби мене теперь вовки або медведї напали, щоби я робив? — но дїй ся Божа воля! іду, куда ноги понесуть, та гадка поведе: менї теперь уже однако.« — А тут так потемнїло, як у розї, що хоть жменями потемок бери.

Іде він тим лїсом, що вже іде, іде, що іде, аж тут дивить ся — посвіт! — Богу святому дякувати,

гадає собі — буде хоть де переночувати!« — Приходить ближше — дивить ся — хатка! — дивить ся у вікно — аж у печи огонь горить, а на припічку сидить собі дід такий черленецкий як кат, та люльку курить. Стрілцеви аж страшно зробило ся від того діда; — »але все одно,« гадає собі, »раз мати родила, раз треба гинути; піду в хату. — Коли мене дика звірь у лісї не з'їла, то чей і дід не з'їсть. (А сам так зголоднів, що ледви стоїть).

Ввійшов він у хату.

»Добрий вечер, дідику!«

»Добре здоровля, синку!

»А не приймили би ви мене на ніч?«

»А ти-ж хто?

»Та я, дідику, так і так, — (та й зачинає розповідати, як то він стрілець, як то сегодня пішов на полюванє, як в лісї заблудив, як сюда зайшов, гет, кожде).«

»Та щож, сину, (каже дід), я би тебе і нагодував, — бо знаю, що-сь голоден — і підночував би тебе, і все, але-ж я опирь, та мушу йти зараз по опівночи у твоє село за ділом. А скоро я йду, так зараз і хатка моя падає в землю, то і тебе би взяла з собов. Не можу, синку, тебе приймити, хоть бих рад.«

»Ей, змилуйте ся, дідику! — просить стрілець.

»Не можу, синку.«

»Що схочете, дідусю, то вам дам або вам зроблю, лиш дайте що попоїсти, бо і через поріг не перелїзу, такий голоден!«

»Гм,« — (каже дід), — »а послухаєш мене, сину?«

»Що скажете, то вас послухаю, лиш дайте їсти!«

»А будеш носити той мій боклаг через цїлу ніч за мнов по селу?«

Стрілець дивить ся, аж то такий боклаг, що може у три ведрі. Але щож мав на решті робити? — як то кажуть: голод не брат, а у страха очи великі.

»Та вже буду за вами, дідику, той боклаг носити, що буду з вами робити, лиш давайте борше їсти, а то

ще прийде з голоду лопнути, на сміх та на публіку усему православному стрілецтву.

»Та щож, хлопче — каже опирь, — було тобі у неділю не йти стрільчити, бо неділя на тото, аби Бога милосердного хвалити, та від праці припочити, а не для того, аби лісами гримати ся та корчмами товчись, от що.

»Та се вже послідний раз я неділю Божу зневажив — каже стрілець — за тото-ж буду і ото ваше боклажиско двигати; а теперь давайте їсти, бо се вийшло з жарту, а я тут гину. Давайте борше!

Дід засміяв ся, пішов у стіл, виймив хліб, виймив ще там що, та й каже до стрілця: »Сідай же теперь, та харчуй, бо зараз підемо, опівніч не забавить.«

»Лиш най добре попоїм« — каже стрілець, »так зараз і підемо. Але скажіть мині, дідику, на що вам оттого тілького боклага у село брати? — хиба на горівку?«

»Ні, спику, на людску кров; таже я тобі казав, що я опирь.«

»Казали, дідусю, но я із голоду і не вислухав добре. А се з котрих ви людей мете кров ссати?«

»Будеш видіти: та лиш не розпитуй богато, але їж борше, бо запізнимось. Уже і так опівніч минула.«

»Ще лиш одно скажіть мені, дідику: ви мете до кождої хати повертати?«

»А вже-ж до кождої; лиш то біда, що до кождої мене не припускають.«

»Якже то не припускають?

»Ходім борше, бо мині ніколи.« — каже опирь, завдав стрілцеви величезний свій боклаг на плечі, та й пішли. А хатки якби і не було на світі, так десь пропала; звичайно — опирева хатка, тай годі.

Ішли они, кілько йшли, опирь на перед, стрілець за ним, аж тут дивять ся — село. Приходять близше — стали — дивить ся стрілець, — таж се то село, відки він сам. — »Дідику,« каже, »таже се наше село! се озьде удови Гарбузихи крайна хата у селі!«

»А вжеж« — каже опирь — »або що?«

Та й з неї мете кров ссати? — таже она така стара та худа....«

Хибаж тобі очи позакладало? — не видиш онде на дверех?

»Та що таке на дверех? — я нічо не вижу.«

Подай мині твою ліву руку.... а тенерь? видиш?«

Єй Богу, золотий хрест на самім порозі!... а то відки в неї золотий та такий красний хрест узяв ся? таж она така бідна та убога....

То так, синку, каже опирь: она сегодне до корчми не ходила, але вийшовши з церкви та припочавши, Богу у одно молилась. Отже-ж і поклав Господь Бог сторожу на єї порозі: золотий хрест, що мині не можна до него приступити. Ходім далї.«

Се хата Семенова Копитюкова, тут підемо?

О, тут підемо, тут нема ніякої сторожі, тут господарь уже в ночи з корчми прийшов, та замість Богу помолитись, він зараз з жінков і сварку счав. Ходи за мнов.

Увійшли у хату. Опирь зараз кинув ся до господаря, що понапилий на постели спав, пассав ся єму крови з серця, напустив у боклаг, та й махнув на стрілия. — Ходім далї, — каже.

Пішли они далї.

»Се тут Іванова Трачева,« каже стрілець: — »не ввійдемо?«

Хиба-ж ти не видиш онде золоту кадильницю на порозі? — каже опирь, — нам тут, синку, годї.«

»Або чому?«

»Тому, що тут, як вийшли з церкви та припочили, нікому і на гадку не прийшло, іти до корчми, але старший син, що ходив до школи, узяв святе письмо в руки, став читати та викладати, а так, що ніле пополудне минуло, якби і не було. Отже тут поставив Господь сторожу на порозі, що годї там якій небудь нечистій силї приступити.

А отсе хата Василева Бойкова: тут не ввійдемо?«

І тут минї годї — каже опирь, — бо тут, як вийшли з церкви та пообідали, ніхто не, пішов до корчми, але пішли собі у поля, на прохід, а налюбу-

вавшись божим світом, прийшли над вечер домів, посїдали на присні, господарь узяв псалтирю в руки (а вже старим вивчивсь читати), — став з неї усї похвали читати та на голос Бога хвалити, так, що і єго оба сусїди зачули, прийшли, коло него посїдали, та не могли наслухатись та налюбуватись хвалї Господнїй.— Отже, у него на порозї золота лїра на сторожи, що годї минї на ню і глянути, не так щоби приступити. Ходїм далї.«

»Тут уже на беспечно увійдемо — каже стрілець, — бо тут сидить один жидок, що того четверга приїхав собі сюда з жінков і з дїтьми, та хоче собі тут шинк ставити. У сего запевне не буде нї хреста на порозї, та нї кадильницї, та нї золотої лїри нарештї.«

»Та правда, сину, що нема, але... хиба ти не чув тої приповідки, що ворона вороні очи не видовбає?

»Та як би не чув? — чув: — то він хиба опирь?«

»Кождий жид, сину, значить у нашої опирівскої старшини більше, як десять опирів — каже дїд: — бо ми, родимі опирі, лиш у ночи ссемо людску кров, та й то лиш крадьма: а жид не один, як день так ніч, над тим лиш гадає, якби чоловіка обіссати. Бо гріш, худоба, майно, городнина — то все є кров, сину, хто може знати: бо чоловік на то гірко працює, та робить, та свій піт розсипає, а жид то все з него виссає. Тому-ж такі жиди у нашої пекельної старшини і у великій повазї стоять, і ми їх з далека обходимо, а то би ще і нас, опирів, обіссали, так, що ми би ходили такі худі та блїдні, як ви отсе.«

»Та же і жиди, дїдусю, Богу молять ся? хиба нї?«

»Та они молять ся, лиш не знати, котрому, небесному запевно нї, бо небесний Бог щира правда. Але що я тобі тут маю науку давати, коли у мене инше дїло: ходи но ти усїгди до церкви, а не з кресом до лїса, тогди і чути будеш від твого священика, якому то Богови они молять ся. Ти ще не чув нїколи про золоте теля? — ану запитай ся коли у панотця, так они тобі скажуть. — Отсе чия хата?«

»Се Петрова Сомикова: а повернемо?

»Тут?!« — аж закричав опирь не своїми голосами, — хиба ти нічо не видиш? — подай сюда руку! — а що? видиш?

»Ох, та же отсе ангел з голим мечем на порозї стоїть! — закричав і собі переполошений стрілець; — »се що, дідусю?

»Тут, синку,« — каже опирь, »зачитав ся і присяг цїлий дім, від найбільшого до найменшого, що не будуть нї горівки пити, нї пива, нї руму, нї араку, нї вишник, нї нїчого в світочку, що окрім божої води трунок зве ся, хиба лиш чотири рази в рік по скляночцї дві вина. — Тому то поставив Бог сему господареви таку кріпку сторожу на єго порозї, ангела свого небесного, аби єго стеріг від усего злого, і до царства божого допровадив. — Тут такому злому духови як я, синку, засї! — Тікаймо далї! — а то ще готів мене своїм огняним мечем стяти.«

Пішли они далї, а стрілець каже:

»Оттут, дїдику, менкає наш війт, Андрій Білоус; повернемо? — до сего би варт, дїдику любий, бо мене хотїв оногди до арешту всадити, а то за дармо.«

»Як то за дармо, синку?«

»А оттак за дармо, що я оногди запивав ся з одним моїм побратимом до пізна в корчмі, і не хотїв на тогди піти домів, коли менї поліціяни казали. А він мене за се туй-туй до арешту.«

»Чи вам війт з усїми так чинить?«

»З усїми, дідусю: бо неспостигне ще і девята година в вечер бути, ба навіть і не смеркне ся ще, як треба, так він зараз з поліціянами та з присяжними усїх пяниць з корчем вигонить, і то ще аж по за опівнїч пантрує, аби нїхто другим боком не обійшов, та знов до корчми не залїз. А хто єго від разу не послухає, той уже має коли ту пресобачу фурдигу гріти, та за кару шутру на дорогу возити.

»За тож і поклав єму Господь сторожу коло єго хати,« каже опирь: »ану лиш подай руку та подивись, які три золоті мечі около єго двора! аж сияє! — Де

такі війти у селї, що корчмам, пяницям, та злодіям не пропускають, там нам, опирям, мало що діяти.«

»А чого-ж ви сюда прийшли, дідусю, коли вам мало що діяти у нашому селї?« каже стрілець, сердитий, що опирь не хотів до війта повертати.

»А видиш, сину,« каже опирь, »як би ти був не ходив до лїса, то бись теперь і боклаг за мнов не двигав, і знав, що сегодне війта з присяжними зазвали до уряду чогось, то корчми будуть набиті. Того я сюда і прийшов, а то бих був і не трудив ся за дармо, а пішов собі по других селах, де менї гарнїще.«

»Хиба-ж по других селах не вигонять з корчем разом з вечером, так, як у нас отсе?«

»Рідко де,« каже опирь: »ба навіть є і такі села, де війти по корчмах і права роблять, лиш би панови та жидови прихлїбитись, та від пяниць дурнички напитись. Такі війти мають у нас у пеклї велику честь, лїпшу від нас: бо один такий війт або присяжний стоїть за десять опирів, і єго котел стоїть у пеклї біля того кітлика, що для опрышків та розбійників.

»Наш бо війт не боїть ся нї пана та нї жида, нї навіть і самого писаря. Они всї хвалились, що будуть єго до старости мельдувати. Але він просто до них і каже: »ну-ну, мельдуйте ви собі здорові, а я буду то робити, що минї право та й моє сумлїнє каже. У мене душа дорожша, як жидівска кешеня.« — Оттак наш війт. — Да осьде хата Грицка Марчишиного: неповертаємо?«

»Ану дай сюда руку, та подиви ся,« каже опирь, »що видиш?«

»Вижу три золоті світичі у дверех: се що має значити?«

»Се то значить, сину, що господарь сеї хати скуповує усї добрі книжочки, які де лиш можна дістати, чи то у Львові, чи то у Коломиї, чи де небудь, а у недїлї, в свята, в зимі довгими вечерами, читає 'му їх єго старший син, Федор, що до школи ходив, та добре вивчив ся читати. У недїлї та в свято по полудни у него як на якім празднику, тілько людей посходить

ся, та слухають, які то мудрі, красні, та пожиточні речі у тих книжочках стоять. Старший наш у пеклї нераз аж у ланцух кусає та кулаки собі гризе від злости на ті книжочки, та на тих людей, що їх друкують, бо від коли се діє ся, то вже богато менше Русинів до пекла приходить, як бувало. — Але ходім далї. Чия се хата?

»Стефана Притуляка, дїдусю. Да тут і поверніть, бо у него тілько дїтей та усїлякої челяди, що мати мете з кого крови нассатись, не бійтесь. — А що, повернемо?

»Та тут би доправди здало ся повернути,« каже опирь, »бо сей господарь і рідко коли Богу молить ся, і до корчми любить подеколи забігати. Колиж бо одно мене сперає.«

»Що такого, дїдику?

»Ану дай руку, та диви ся! — Що видиш?

»Пять зірниць ясних-ясних на дверех.«

»Се єго тих пять хлопчиків, що він їх день-у-день заєдно до школи посилає. Отже і поклав святий отець Николай пять зірниць коло єго двора на сторожи. На него хотїв уже Господь давно велику кару зіслати; але святий Николай усе єго відпрошує у Господа Бога: »Боже,« каже, »хоть для тих пятірко хлопчиків ласкав будь, що так чемно до школи ходять та так красно учать ся!« — От Господь милосерний і терпить тому чоловікови, а був-би вже давно пропав.

»А то чому, дїдусю, святий отець Николай за школярями так обстає?

»Тому,« каже опирь, »що Господь Бог постановив святого отця Николая опікуном на школи, так на примір, як святого Юрія на стрільцї. Але відки ти се можеш знати, коли нїколи до церкви не ходиш? — За тото неси теперь за мнов боклаг, бо підемо право до корчми. Я з тобов так забалакав ся, що і село не обійду, як треба; через тебе мене наш старший ще бити буде, се я добре знаю.«

»Або мене хиба моя стара не буде бити, що я дома не ночую?«

»Та коби то гарно вибила, та добре вже та добре попівчила! — Бо порядний господарь, котрий не в дорозї, повинен на тогди дома бути, на коли когут на сїдало сїдає.«

»А то чому, дїдусю!«

»Тому, що когут того господаря проклинає, котрий, не мавши якої роботи, на тогди дома не буває, на коли сопечко та когут сїдають.«

»Гм! та се така лиш казка, дїдику!«

»Казка казков, сину, але-ж бо і казки без правди нема, се стара приповідка. Розумний чоловік зараз може здогадати ся, кілько у казцї байки а кілько правди. — Але ходїм борше до корчми, бо се далї і кури заніють, і я без нїчого верну ся у пекло. А так може би минї вдало ся, хоть як небудь у моєї старшини відкрутитись.«

»Ось вам і корчма, дїдусю.

»Хвала найстаршому чортови, що така гарна та велична у вас корчма!« — каже опирь, розглядаючись, — »бо церковь, дякувати єму найстаршому, мала та обідрана, та голомшива, що аж весело в души, як чоловік, чи то пак: опирь, таке побачить. А прецї могла би тут за ті гроші, що кождого року по корчмах пропиває ся, така церков стояти, що який монастирь!«

»Гм!« каже стрілець, »але скажіть но менї, дїдусю, як то ви з пекла та усе знаєте: відки ті корчми на світї постали? — Чи то може вже Господь Бог сей світ з корчмами сотворив, чи що таке?

»Видиш, небоже, як ти нїчо не знаєш?« каже опирь: »таже вийшла у Львові книжочка, що так зве ся:

Казка

за

білого коня віщуна
золотогривого.

або

як то царівна Єлена
за старшого чорта віддала ся,
і що она у пеклї виділа.

Отже у тій книжочці, видиш, усе списано, і що у пеклї є, і відки корчми та горівка початок узяли і як то чорти робять, аби людей у пекло загулити та до усего злого завабити. Ся книжочка, хоть она також лиш казка, та такого крику у пеклї наробила, що наш старший трохи собі з нужди увесь чупер не вимикав. Ті письменні люде стали теперь до чортів без рукавиць доберати ся, а то так, що Русинів днина від днини у пеклї меншає.«

»А їх же там много було, дідусю?«

Таже більше, як з кождого иншого народу! — а то все славити корчми, горівку та жидів! — Як би не сї три способи, то би пекло наше і опустїло на нїнащо, а чорти би хиба самі по пеклї товклись. Але минї нїколи, бо когутів тілько що не чути; ходім борше до корчми. А тримай ся минї добре за руку, бо тут тобі буде і конець. — Ну! — що видиш?«

»Ох, дідусю, таже отсе два чорти коло кождих дверей стоять!«

»Та що діють?«

Один тримає буйволову шкіру, та в одно на нїй пише, а другий завертає кождого у корчму, котрий лиш нажене ся виходити. А кілько жид або жидівка навине ся на котрі двері, то чорти їм кланяють ся, як не знати якому великому начальству!«

»Аби-сь таки знав, небоже, що они у нас усїх у великій повазї, бо хтож би нам у нашому дїлї так щиро і допомогав, як не они. — Але уважай, що я теперь робити буду!«

На сї слова повів опирь по корчмі руков; пяницї замовкли всї на раз, гейби їх се хто косов підтяв, чорти уклонили ся низько, опирь прибіг до кождого, нассав му з серця і з мізинного пальця крови і пускав усе у боклаг. Боклаг став за хвильку повнїський, так що стрілець аж сопів, двигаючи єго, та тілько що хо-

тів штуркнути опиря, бо боклаг уже повен, аби більше крови не ссав, аж тут на раз:

»Кукуріку!«

Опирь щез, чорти щезли, а наш стрілець стоїть з повним боклагом серед корчми. Пяниці-ж відки котрий: »Ох! — ох! — якже в серця болить! — якже в середині млоїть! се що за мара, що нараз ціла корчма утихла? гвалту у серця стинає! — ратуйте, хто в Бога вірує! — се я гину! — Постолякова Настя умирає! — опту, жидівко! — як косою підтяло! — не можу на ногах устояти! — се якесь непевне! се нечисте! єй-Богу, нечисте!«

»Абисьте, люде добрі, таки знали, що нечисте,« обізвав ся стрілець, а сам гримнув боклагом на стіл, що аж затріщав — »дивіть ся сюда! — що видите?«

»Таж се чиста, різана, свіжіська кров!« стали люде казати, та зо страху аж пропумали ся.

»Се з вас она,« каже стрілець, тай став тогди людям уповідати, як він гостив, та що він видів. Від тої ночи стояли корчми у тім селї пусті, так, що жиди позабирали ся, чорт знає куди, а корчми порожні та страшні стриніли та стриніли, на страх та вдивовижу усім воробцям, аж доки не розсипали ся на містци. — Але і стрілець не ходив уже більше на стрілецтво, хиба де при буддневи, як не мав иншої роботи. У неділю він перший був у церкві: а церков збудувала собі громада за три роки таку, що бувало з далеку ідуть люде на ню дивити ся. — До того був і шпихлер громадский і читальнї, і школа, і громадска каса, і каса позичкова, і такі порядки, як рідко у котрім селї бувають, А Господь Бог каже до святого Юрія:

»А що?« — знав я, як твого стрілця укарати?«

А святий Юрій каже:

»Коби так, Господочку, усїх!«

Надруковано у книжочці: »Казки для руского народу. Написав Юрій Федьковичь.« Коштомъ и заходомъ тов. »Просвѣта« у Львовѣ 1873. стор. 1 — 19. Перша казка поучаюча: За одного стрѣльця тай за одного опиря. Репродукуємо з перводруку.

Лишень у загальну основу сеї казки покладено вірованя народні про опирів (Порівн. Чубинск. »Труды« I. 205: Драгоманов: »Пред. и разсказы« 62. Ів. Франко: »Кіевск. Старина« XXIX. 102. 105: Розділський »Гал. нар. казки« »Етноґр. збірн.« I. 5 — 6.) Сюжет прикладжений з ремітою автором для дидактично-моралізаторських цілий.

Від чого море солоне?

Казка.

Кождий з вас чув, що вода морска солона така, що з неї навіть сіль роблять, а то так, що будують на побережю лотоки, і у ті широкі або мілкі лотоки пускають повно морскої води, котру від моря загатою відтинають. Відгачена вода схне на сонци, а як зовсім висхне, то лишаєть ся біла сподовина, а ее є морска сіль. Але она не є така добра, як наша копана та варена сіль, бо береть ся трохи пригірка, як то чути у оселедцях, котрих по найбільше морскою солею насолюють.

Від чого море таке солоне, того ніхто не може зміркувати, і лиш тілько знаємо, що єсли би Господь Бог був не посолив, то би ніхто не міг і жити на світі, бо вода у нім не мавши такої пруткої протоки, як наші ріки, скоро би ся зопсувала і увесь воздух так зачутила, щоби, здає ся, і одно диханіє не могло у нім жити. — Але казка, яка то она вже на себе з роду вигадлива та химерна вдала ся, знає кождому раду і причину, отже-ж собі на збитки та на вдивовижу усім ученим людям, про тото так уповідає:

Був собі дуже дуже давно один стрілець, та був він такий бідний, що окрім жінки, та з пів кланї здорових та веселих діточок нічого а нічого не мав; і з того лиш жив, що собі бувало в лісї застрілить. Але ловецька комора, як тої приповідки, худа, бо часом то

біжить єму все під кріс *). а часом знов то ходити ме і два і три дни по дебрах, та хиба ворону або сороку вздрить, а часом і то ні. Оттак лучило ся раз і нашому стрільцеви, що ходив цілу божу велику днину оперед Івана Купала по лїсах, та навіть і ласочки не видів, не то що. А тут дома дїточки їсти пищать, бо вже два дни не мали нїчого в устах, як пісну лободу.

Ходить наш стрілець лїсами, що ходить, ходить, що ходить, аж тут уже і сонечко сїдає, уже вечеріє, а він сам так зголоднїв та так утомив ся, що вже і поступитись не може, аж тут і чує, як щось не далеко від него у лїсї гукає:

»Туре, туре,
Лихої натури,
На Купала зі скали виходиш,
Всякій нашій много шкодиш.
Але хто убє тя з лука,
Буде жити, як той дука: **)
Бо Даждбог є світа і сонечка пан,
Платить за заслугу, що хоче хто сам!«

Як наш стрілець сї слова учув, так дуже переполошив ся, бо ще від свого покойного батька чув, що у ночи оперед Івана Купала у сїм лїсї щось несамовите ходить. Але він собі думає так: »Менї все однако, чи загину з голоду, чи від нечистої сили. Але менї раз циганка ворожила, що я оперед Івана Купала у ночи собі велике щастє добуду.« — От і пішов він на голос у лїс, а той голос у одно гукає:

»Туре, туре,
Лихої натури,
На Купала зі скали виходиш,
Всякій нашій много шкодиш.
Але хто убє тя з лука,
Буде жити як той дука:
Бо Даждбог є світа і сонечка пан,
Платит за заслугу, що хоче хто сам!«

Приходить наш стрілець блище, дивить ся — таже се лїсовик з зеленою як трава бородою. Він так

---

*) Стрільба. **) Пан.

і стрепенув ся, а й лїсовик з зеленою бородою каже до него: »Не бій ся, стрільче, Бог з тобов! Я знаю, що твої дїти дома з голоду погибають, і тобі самому з голоду аж цигани привиджують ся. Як би ти хотїв менї у однім дїлї послужити та мене послухати, то був би і ти і твої дїти щасливі, поки вашого житя. Роздумай-же собі, та розміркуй ся, бо я тебе не хочу силувати.«

»Що-ж менї тут много думати та міркувати,« каже стрілець. — »скажи, що маю робити, так я зроблю, аби лиш у моїй силї отсе. — Менї однако гинути!«

»Не бій ся, чоловіче, Бог тобі поможе. — Як підеш право отсим плаєм, так зайдеш на опівніч в одно таке велике кітлище, що тобі здавати ме ся, що ти на кінци світа, такі великі та страшні скали там стоять. Але ти сховай ся у затїнок за одну скалу, та тримай лиш лук свій на поготові, бо в саму опівніч отворить ся скала і вийде з неї страшний зелїзний тур з огневими очима, аби, як скоро папороть зацвите, увесь єї цвіт спасти, щоби людям нїякого хісна з него не було, бо ти знаєш, що як хто дістав би справдешного того цвіту з папороти, що лиш на Івана Купала у ночи процвитає, то знав би геть усе, що є на світї. Але-ж бо під землею жиє огневий Змій, — царь поганий, що у него на зелїзнім току град молотять. Він то є великий ворог усїх людей і всего добра, отже і пускає на Купала в опівночи свого найлютїйшого тура, щоби кожде зело і кождий цвіт спас. Того тура ти маєш сеї ночи з твого тугого лука застрілити і менї з него серце принести. Як се тобі вдасть ся, то будеш мати нагороду, яку сам схочеш. Але квап ся, щоб не опізнитись!«

»Більше нїчо?« — каже стрілець — »коли-ж так, то дожидай мене тут, а я принесу тобі серце з того проклятого тура, бо і я давно вже чув, що він велику пакість на світї творить. Я знаю до свого лука таку примівку, що не лиш поганий тур але і сам Змій, царь вогняний, перед ним не утїк би. — Жди-ж мене тутки!«

»Не жури ся тим, що я тебе не буду ждати,« — каже лїсовик — »але пильнуй свого дїла. А ще на тобі і отсей коріньчик, та тримай єго під язиком, бо з тим бісовим туром вже не такі собі рицарі накладали, як ти отсе, що з голоду ледви світа видиш, та всї роги покотили. Но я тебе люблю, бо ти горівки не пеш та недїленьку святу чтиш: за тото даю тобі отсей коріньчик, він тобі у пригодї стане. Лиш біжи, щоби не спізнив ся. А ще на тобі отсю грушку; з'їдж єї по дорозї, то такий зробиш ся ситий та дужий, як би з за панского стола встав!

Все так стало ся, як лїсовик казав.

Як скоро наш стрілець грушочку з'їв, так зробив ся такий дужий та легкий як вітер, що за годинку і в кітлищу став. Але тут не були жарти, бо тілько що спостиг стрілець за один великий камінь стати та лук свій напружити, аж тут як загремить скала, як вискочить зелїзний тур, як сипне вогнем, та право на стрільця, аби єго на грузь розмісити!... аж тут — годї! — упав на колїна, та лиш заревів не своїм голосом: »Гой, гой!« — каже — »не таких то я рицарів зі світа позгонив, що і ворон кости їм не заніс, та аж теперь прийшло менї від такого гинути, що трохи і сам з голоду не загиб. Але то менї все так той проклятий лїсовик приспособив, котрий доти шпирав, аж доки такого собі стрільця не вишпирав, що і горівки не пє і недїлю шанує, — но коли вже так, то стріляй добре, а стріляй у саму звізду на чолї, щоби хоть довго не карав ся!« — Тур не спостиг сї слова зречи, аж тур лежав уже без душі, бо стрілка всадила ся єму аж по саме перо у зелїзну голову, так, що нїхто би єї вже був відти і не видобув. Але стрілець наш, не много гадаючи, витяг ніж, розпластав турові груди, вирізав з них серце, сховав у свою ловецку торбу, та й справив ся назад у дорогу, аж лїсовик уже і сам тутки.

»А що,« — каже, — »опорав?«

»А вже-ж,« каже стрілець.

»Теперь же слухай,« — каже лїсовик до него.

»Іди, право отсим плаєм, що межи скалами вє ся, а той коріпець, що я тобі дав, так тобі послужить, що

за малу годинку станеш на шкляних горах у кришталевих дворах пресвітлого Даждбога. Єму подай серце. А як він тебе питати ме, що ти за твою прислугу у него правиш? то проси єго, щоби тобі позволив вибрати собі у єго світлицях, що тобі самому вподобає ся. Якже-ж він тебе стане водити світлицями та тобі всяку всячину показувати, то не бери ні золота, ні срібла, ні дорогого каменя, хоть аби тебе як кортіло, але жди, аж доки не заведе тебе в одну світлицю, де нічо инше не буде, як лиш самі машини. Тут же, диви ся добре, стояти буде в однім куточку млинчик, не більший, як ті млинки, що діти собі часом на потоках будують. Сего млинчика проси собі у Даждбога, а проси єго дуже, бо він не буде хотів тобі єго дати, буде казати, щоби ти собі брав і міх золота. Але ти упри ся таки на млинци, то він тобі єго дасть наконець. — Розумієш?«

»Та вже розумію, — обізвав ся стрілець, шкробаючи ся в голову — але що мені по млинцеви? — хиба я тим голодні діти погодую або своїй старій рот заткаю, як верну з порожнов торбов та з млинцем домів? Дала би она мені млинця, не бій ся, а то такого, щоби мені єго ні ти та ні сам Даждбог не відтулив. Ти ще мабуть моєї старої не знаєш.«

»От, плетеш, та і сам не знаєш, що,« каже лісовик, — »хиба-ж я тобі не казав, що я тебе люблю, за тото, що горівки не пеш та неділї шануєш? — Дістань лиш той млинчик, а відтак не жури ся, — ми твою стару вдобрухаємо. Спіши лиш, щоби-сь на шкляних горах став, заки ще Даждбог рушить зі сонечком, світ об'їзджати, а то пропав би увесь твій труд. Біжи-ж!

Стрілець пошкробав ся ще раз у голову, та хотів щось казати, але лісовик ухопив єго за пришивку та і натис у плай, давши єму ще здоровий кулак у потилицю на дорогу, а то такий, що і не стямив ся неборак, як став і на шкляній горі і у кришталевих дворах Даждбога, що саме тогди збирав ся зі сонечком виїжджати. Якже-ж уздрів він стрільця з туровим серцем, так і врадував ся велико, та й став у него питати,

яку він нагороду собі хоче, а той став усе єму так казати і так робити, як єго лїсовик учив. Якже-ж упер ся він на млинци, та упер ся так, що нїщо було вже робити, так Даждбог до него і каже: »Ну добре: на-ж тобі отсей млинець, але уважай, що з ним робити меш, бо ви, люде, нїколи не знаєте з вашого щастя користати, але всїгди таке з него зробите, що найбільше щастє вам у найбільше нещастє переводить ся. — Се сказавши, упхав єму млинець у тобру, — аж тут як ударить грім!... Наш стрілець упав неначе неживий на діямантові помости у кришталевім дворі світлого Даждбога на шкляних горах.

Чи мало чи довго він так без памяти лежав, — аж тут промітує ся, аж він уже не в Даждбожих теремах *) але у себе дома під вікном на приспі.

»Гм,« — думає він собі. — »хиба-ж отсе не дивний та не чудний менї сон снив ся? такий мабуть і розумній моїй жінцї нїколи не снить ся! — А преці таки се не сон був а правда, бо ось у торбі і дивний той млинець а під язиком корінець, і в потилици чую ще добре той кулак, що менї єго лїсовик на дорогу дав, — але що менї з него? — який сам з роду дурний та божевільний, такого другого дурня послухав того лїсовика з зеленою бородою!... не лучше-ж було менї набрати повну торбу золота або діямантів, як правити отсю пусту забавку, та ще за нїю і такого грому від Даждбога вислухати, що менї видїлось, що мене моя стара отсе так гарно макогоном уцїдила, як то она часом з примхи любить! Гай, гай!... Але треба іти сей млинчик де на смітє кинути, а то як стара вздрить, то не бій ся, що не тямити му до нових вінників!«

»Капустяна ти головко, — обізвав ся єму лїсовичок з за плечей, — »чи ти би лиш діправди отсей премногоцїнний млинок на яке там небудь смітя не кинув? — гай, гай, якіж то ви люде дурні!... хиба-ж ти не знаєш, що сей млинець має таке до себе, що як скоро ним лиш покрутиш та і скажеш:

*) палацах.

Млинчик, млинчик, ну охочо.
Змели мені, що я хочу,
Змели мені зараз (то і то).

Так млинчик тобі зараз і намеле, що би твоя душа не запрагла. А як схочеш, щоби твій млинчик станув, так лиш скажи:

»Млинчик, млинчик, нуже стій,
»Бо так хоче мельник твій!«

Так він стане і не рушить ся, хоть би єму що хто робив! — Знаєш же тепер, який ти отсе собі скарб сеї ночи запопав? — Шануй же єго, та розумний будь, а горівки так і далї не пий, як доси сї не пив, то я тобі всїгди буду добрий!«

Се сказавши, зникнув лїсовик, а наш стрілець, як з роду не лїнивий був, так зараз взяв ся до свого млинця:

»Млинчик, млинчик, ну охочо!
»Змели мені, що я хочу!

»Змели мені зараз тут такий замок красний та дорогий, аби такого і в царя не було, у тім же замку золота, та срібла, та всякого добра повно а повно, а на около замку усїлякі сади, та квіточники, та водостоки, та холодки, а то все у золотих парканах треба!«

Млинчик лиш заторкотів і від разу стало ся усе, що він казав, і як він хотїв, і замок, і городи, і сади, і усе так дїйсно, як він се собі бажав, навіть і такий зелїзний паркан з позолоченими головками, як у самого губернатора у Львові. Наш стрілець аж не стямив ся з радощей!... »Таже се добре!« — думає він собі.

»Млинчик, млинчик, ну охочо!
»Змели мені, що я хочу!

»Змели мені зараз так, щоби мені і моя стара, і мої дїти, лежали собі у шовкових перинах та у золотих ліжках, і то всї у тоненьких білих сорочках. А коло них аби стояло сто служниць на поготові, і то з усїлякими шовковими та дорогими уборами, з такими, аби їх і в цариці не було. А я сам аби став у такій дорогій ловецкій уберії, в якій ходить сам цїсарь.«

Млинчик лиш заторкотів, та й усе стало ся на млї ока, і ще краще, як він сам собі се думав.

»Млинчик, млинчик, нуже стій!
Бо так хоче мельник твій!«

Млинчик і став. Тогди увійшов наш стрілець у замок, і не міг начудувати ся та надивувати ся усьому гараздови та всїм припихам, які він тут уздрів!... Таке єму навіть і не снило ся, не то що! — Стара єго аж пихтить у шовкових перинах, а діточки аж рученятка порозкидали на білих як лебідь подушках!

Стрілець наш махнув тихонько на челядь, аби мовчала, а сам пішов гледїти трапезної*) світлиці, бо хоть і з'їв він від лїсовика грушку, то однакож від того кулака, що дістав був від него у потилицю, знов єму зголоднїло ся, а то мабуть чи не дужше, як учера на підвечерь у лїсї, бо се вже і днинка зробила ся, і сонечко уже сходить, таке ясне та рожеве!...

Найшов він і трапезну світлицю, але що з того? Кидрові великі столи стояли рядами, позастелювані білими та тоненькими як папір обрусами, а на них стояли самі золоті та срібні та кришталеві миски, та полумиски, та блюда, всякі знаряди, як у якого царя, але усї порожні! — Так він зараз до млинця:

Млинчик, млинчик, ну охочо!
Змели менї, що я хочу!

Змели менї зараз тут усілякої панскої страви та лакіток і ласощів, щоби аж столи повгинались! — А для моєї старої намели повну отту велику миску пирогів з сиром та з шкварками, але так, щоби у сметанї аж плавали, бо она нїчого так у світї не любить, як пироги в сметанї! — Оногди у кума Андрія на хрестинах як ухопила з пенацка один пиріг, то так їй в горлї став, що мусїв я їй чимало кулаків у потилицю надавати, доки аж несїй пиріг пішов собі туди, куди єму треба! — А змели так, млинчику, аби на обід прийшов до мене і кум Андрій з кумов та з у-

*) світлиця, в котрій обідають.

сьою родиною, і кум Панько з усіма, і кум Дмитро, і Василь і Петро! А Дмитро аби приніс сюда той свій золотий топірчик, що я в него вже два роки як торгую, та годі з ним сторгуватись, бо тілько за него править, що і царь би за него тілько єму не дав. Але нині мусить він мені єго продати, хоть аби там не знати що!

Ще стрілець се і не проказав гаразд, аж уже і все так стало ся, як він хотів. Яка вже тут страва не поставала на усіх столах!... а у найбільшій мисці не пироги тобі, ні!... аж плавають у молоденькій сметанці та в свіжих шкварках!... А ось вбігає вже і єго стара, Солоха отсе, з усіма діточками, що так за нев як ті бжоли за матков і рушили!... Солоха-ж зараз до стрільця, свого мужа отсе:

»А се що, Семене, такого? — чи ти лиш се дістав сеї ночи з папороти цвіту? я сама себе не тямлю! — Чи отсе я лиш сночи з лободов якого дурману не наїлась?«

»От, заткай ся стара, та сідай борше до пирогів, доки ще горячі, а то вистигнуть!« каже стрілець: — »Уповідати буде і відтак час, як собі покоштую отсего печеного поросятка з начиночкою. Бо хоть і отсей солонинков шпікований та у квасній сметанці жарений заячик не на вбій, то все я таки до печеного поросятка з начинкою — кат мене не взяв! — Та лиш не кваи ся, стара, так дуже, як оногди у кума Андрія, аби не було знов так.... Лиш не сердь ся так зараз, прошу тя, бо ти знаєш, що нині Івана Купала, так зараз і повен двір гостей навалить, а Дмитро з тим своїм красним топірчиком також. А слухай, на подвірю вози заторкотіли! — Се вже они, се наші гості! — Але ти не вставай! сиди собі лиш за столом коло пиріжків, а я піду їх тим часом зустрічати, та їх право сюди уведу. — Тож то вже будуть дивити ся на твої коралї з дукатами!...«

Як тут гості посходили ся, як они витали ся, як дивували ся, та як випитували ся — то много би оповідати, та ніщо слухати. Тілько лиш скажу, що всї собі добре підхмелили ся, навіть і наш стрілець, хоть

і не горівков, але годованими угорскими винами. І Дмитро став тогди і казати до него:

»Гай, гай, куме Семене, які то ви щасливі! — Коби мені ваш млинець, то знав би я, що з ним робити!...«

»А щож би ви з ним зробили, куме Дмитре?

»Я би зараз біля вашого замку зробив собі велике море з пристанев, а в тій пристани, такий гарний корабель, аби такого і не було на світі з усіма стерниками, керманичами, матрозами, доста того, з усім а усім знарядом. Я сам зробив би ся калфов того корабля, та собі хоть до осени тим голубим морем погуляв! — О, ви не знаєте, куме Семене, яка тото роскіш, по тім синім мори без краю гуляти!«

»Ба, я волію собі вже з тугим луком або з ясним кресом по тих темних дебрах. Але щож робити? — кождому своя охіть. А що дасте ми, аби я вам свого млинця позичив до осени?«

»Топорець!«

»Давайте сюда!«

»Тут маєте!«

»Ось вам і млинець! — А як схочете, аби він вам і море, і корабель, і що схочете намолов, то лиш промовте:

»Млинчик, млинчик, ну охочо!
»Змели мені, що я хочу!«

А Дмитро як був з роду прудкий, та ще до того і трохи підхмелений, так зараз і закрутив млинцем:

»Млинчик, млинчик, ну охочо!
»Змели мені, що я хочу!«

»Змели мені так, аби я зараз серед моря зробив ся калфою у найкрасшім корабли гет з усім знарядом!« —

Так від разу і став він серед моря у пишнім корабли з гордими карталуками та пишними парусами, а около него вся служба та старшина корабельна, що єму так низько і кланяє ся, звичайно, як своєму калфі. А він так з горда і промовив до них:

»Ну, хлопці, тепер підемо хиба снідати?«

»А вже-ж, пресвітлий калфо,« каже корабельний староста, — суте та пресуте сніданє на столі, але що з того, коли, хоть усего є в корабли, чого душа бажає, а лиш одного нам брак.«

»А то чого би? питає гордий калфа, та й ухопив за свій млинець.

»Соли, світлий пане!«

Соли? — аж зареготав ся Дмитро.

Млинчик, млинчик, ну охочо!
»Змели мені, тут зараз соли!

»Змели мені, що я хочу!

Господи! як не затуркотить наш млинчик, як не стане сипати соли!... Так сипле, так сипле, як з міха, аж тут і стали стерники кричати: »Годі вже, годі тої соли, а то затопить зараз цілий корабель! Настрашив ся і калфа наш гордий, але що було робити? — Він знав, промовити до млинчика, аби рушив, а не знав, як єго застановити. Отже нїщо було діяти, мусїли той контівний млинчик з корабля у море кинути, а то був би цілий корабель затопив. Але млинчик ще і у мори меле собі ту сіль; для того-ж то море таке в одно солоне і до сегоднїшної днини, і буде собі солоне, аж доки якому розумнакови не вдасть ся, того млинчика з моря видобути.

Друк »Казки для руского народу« 1873, стор. 20 — 37. »Друга казка дуже цікава«.

Репродукуємо з перводруку. Головна основа сеї казки взята із широко розповсюднених переказів народних про чудовний столик, горбу, або млинок. (Норівн. Чубинськ. Труды I. 354; Рудченко, Южнор. нар. сказки II. 125, 139. В. Гнатюк: Етноґр. матер. з угорськ. Руси ч. 2. Етноґр. Збірник 1898 т. IV. 81.: »Чудесний млинок, баранець і палиці.«

Житє
Святого великомученика і мироточця Димитрія.

Як рушили би ми з Галичини, даймо на то з Перемишля, і справились право правісько як за шнуром, на полудне: то зайшли би ми на самперед у Угорщину, відти в Семиград, відти в Волощину, а відти нарешті в Туреччину.

Як би теперь робили на кожду днину добрих пять миль, а не мали великих гір переходити, то зайшли би ми за місяць у турецке місто Солунь, або, як Турки єго теперь зовуть: Салонік. Се місто є дуже торговне, бо стоїть над самою морскою пристанею, куда кораблями добре заходити і становитись, і в нім то родив ся, страдав, і з Богом спочиває святий великомученик Димитрій.

Діялось то так:

Царь римский Діоклетіян поділив свою державу на 14 дуже великих околів, а на кождий постановив все одного начальника, котрий егемон звав ся, і богато більше значив, як у нас тепер губернатор або намістник, бо був собі трохи що не сам свій король. Таким егемоном був, на примір, Пилат, що Христа на смерть засудив. Під рукою тих 14 егемонів стояло 116 воєводів або губернаторів, котрі більші краї під своєю властию мали, як може ціла наша Галичина, і тілько

значили, що у нас теперь губернатори. Таким то губернатором, то є воєводою, був і отець святого Димитрія у Солуні.

Християн було тогди ще мало на світі, а єли хто був християнином, то таїв ся, боячись лютих мук від поганих царів. Так і отець Димитрія, хоть і християнином був, не признавав ся явно до своєї віри; єли же єго Димитрій, котрого після смерти отця царь Максиміян (спільник царя Діоклетіяна) воєводою у Солуні іменував, не встидав ся того, що був християнином, признав ся до своєї віри явно і ісповідав Христа перед усім народом, не зважаючи на те, що царь єму власне росказ був дав, мучити і убивати християн, де лиш який єму в руки впаде. А що єго царь за се похвалить, то він также дуже добре знав, і для того дав розказ вірному своєму слузї Лунови, аби роздав чим скорше увесь єго великий маєток межи бідних, а то заким єще царь приїде.

Не забавком приїхав і царь Максиміян з усім великим своїм двором у Солунь, а учувши від своїх заушників, що стало ся, велїв Димитрія в темницю всадити, бо судити не мав єго коли з тої причини, що задумав справити народови, чи то місту, велику забаву, так зване ігрище. Страшні та кроваві були ті тогдашні ігрища! і правились они в кождім значнім місті, у великих мурованих околах. Окіл такий звав ся арена або цирк, і був так збудований, що до окола по під стіни стояли ослони, все одні висше від других, так що в них могло поміститись більше, як одних 80.000 душ. По середині окола був обширний майдан (пляц) висипаний піском, часом навіть і золотим піском, а на тих майданах мусїли на розказ царя різати ся або душити ся на смерть люде, і то зовсім невинні і не для иншої причини, як лиш для тої одної, щоби царь та єго двір лукавий мали на що дивити ся. Тисячами гинуло тут невинних людей, для тих ігрищ умисне плеканих і коханих, а люде збігались на то дивити, як ті вівцї на солище, або вовки на стерву. Глядіятор звав ся такий нещасливий борець.

Але по якімсь часї стало царям і се ще за мало та за нудно, аби лиш нещастні глядіятори межи собою різались та душились, для того видумали они так, щоби на арену пускати дику, люту звірь, а ся аби людей пожирала. Одного року таким способом пущено на арену 18 слонів, 600 львів, 400 тигрів і иншої лютої звіри; другого разу було знов 9000, а раз навіть 11.000 всякої такої звіри на арені, і лиш по сему можна собі зміркувати, кілько людей мусїло там престрашною смертию гинути і кілько крови спиатись! Медведів і диких бугаїв пускано также на арену, а часом і так доводилось, що зашивано людей у сирі, свіжі шкіри, і гнано їх у цирк, а цирк або циркус звав ся у них той обгороджений майдан, попід котрий навіть і жолоби були справлені, щоби ними людска кров могла собі вигідно стїкати.

Але царь Максиміян вигадав був на той раз єще иншу іграшечку, а то казав збудувати серед арени високу подрю, і обсадити єї густо і широко до окола самими острими копіями, а для того, що мав царь с собою одного вельми сильного борця, котрий Лїй звав ся, і такий то вже дуже сильний був, що не було такого чоловіка, аби єго переборов. Щоби хто бувало з ним до боротьби став, то він єго переміг, а кого переміг, тим і тріпнув с подрі на ті копія, що як троща або зелїзний ліс округ неї стриміли. Таким способом погибло там много а много людей, найпаче молодих, бо всїгди єще такі дурні находились, с царским розбишаком роги собі чесати.

Але один молодий християнин, на імя Нестор, загадав того побійню побідити, і прийшов до Димитрія в темницю, просити єго о благословеніє до свого завзятого діла. Димитрій зробив єму хрест на чолї, тай каже до него: »Лїя ти поборен, але і сам головою наложиш.« Нестор же на тоє не питав; як скоро вийшов Лїй на подрю і став знов подуфало людей до борби визивати, він штрик зараз на подрю, а промовивши: »Боже Димитрієв, поможи!« пірвав опришка, і хитнув ним с подрі так, що сей і не счув ся, коли на копіях зробив ся. Аж зарув з жаху лукавий народ, а царь

так вельми дуже розлютив ся за смерть свого любого Лія, що велів Несторови від разу голову стяти, а жовнірів післав у темницю, щоби там копіями Димитрія на смерть закололи, бо довідав ся був, що причиною смерти велита був властиво Димитрій через своє благословеніє і молитву до Господа Бога. Те діяло ся року 296 після Христа, в 26. день місяця жовтня. О ночи прийшли християне в темницю, взяли тіло святого мученика і похоронили тихо, а Луп, слуга єго вірний, взяв перстень і кроваву одежу свого господаря, і творив ними великі чуда, за що царь і єму голову казав стяти.

А як у якийсь час гоненія християн утихли, поставлено на горі Святого маленьку церков, де многі а многі чуда творились, так що аж по далеких сторонах чутка о тім пішла. Тоє учув і оден великий та вельможний пан з Іллірії, котрому на імя було Леонтій, а котрий від давна у такій тяжкій недузї та у такім калїцтві лежав, що вже нїхто не казав, аби він коли подужав на світї. Але Леонтій уповав на Господа Бога і казав занести себе у Солунь, у церков святого Димитрія, де єго на гробі Святого положено, і де він у сей час так виздоровив ся, якби з роду не слабував. З великої вдячности казав над гробом Святого вибудувати велику муровану церков, а як стали копати землю на фундамента, найшли і мощі мученика, цїлі і свіжі, неначе би тої лиш днини поховані, а з них точило ся таке запашне миро, що цїле місто запашило. Леонтій же казав церков дальше будовати: як вибудовали, зложили в нїй мощі Святого. Леонтій обдарував єї гойно всякими дарами, а сам вернув ся здоров домів.

Хотївши всї чудеса списати, які творив Господь за молитвами великого своєго угодника, треба би дуже великої книжки. Тут лиш одно росповім, а то так було:

Один поганий князь з дуже далеких сторон напав раз на місто Солунь, а зрабувавши єго, забрав много народа с собою у неволю, межи тими і дві дївчинї християньскі, котрі дуже красно вміли вишивати і то

не лиш всїлякі цвіти та оздоби, але і образи, і то так, що хто би гадав, що се не вишивано, але малярем яким мальовано. Для того-ж то той поганий князь і не продавав ті дївчата у невільницї, як то тими часами увезде звичай був, але дав їх своїй жонї під руку, а їм наказав, щоби вишили єму образ святого Димитрія, бо раз, що цікавий був видїти образ Святого, про котрого вість аж туда до него занесла ся, а потім знов то, що яко поганин хотїв позбиткувати ся над християнским Святим; бо думав, що християне не взивають істинного Бога на небесїх, а лиш мертві образи на полотнї, не знавши, що в християн образи на памятку тримають ся. Дївчата се знали; і длятого не хотїли поганого князя послухати: але як він став смертию грозити, то они дуже злякли ся, і обіцяли вишити єму образ Святого на полотнї, бо бояли ся такі молоді погибати.

Чи скоро там, чи не скоро їм то примушене їх шитя йшло — Бог се знає: доста на тім, що тої днини чи того вечера перед праздником святого Димитрія образ єго був готовий, а то такий прекрасний вдав ся, як би єго найславнїйший маляр змалював. Але дївчата не тїшили ся з тої такої зручности, бо знали они добре, до чого той образ призначений. Для того-ж то і не квапили ся они дуже, нести єго князеви, але замкнувшись в своїй кімнатї і тримаючи образ той на руках, плакали та молились над ним цїлу ніч, благаючи у Святого прощи, що образ єго на таке поругане невірника-поганина передати мусять, і що тілько сили у серци своїм не чують, щоби дати ся на найгірші муки, як образови мученика святого таку зневагу зробити.

Але як они так стоять та плачуть, та ридаючи образ святий цїлюють, зашуміла сильна буря і вчулись дївчата двигнені у воздух, і в тій самій хвили поставлені у містї Солуни, у церкві святого Димитрія, де власне тогди всеночне правилось, на котре премножество народа зібрало ся. Можете собі подумати, як всї вжахнулись а нїхто вже так, як ті перестрашені дївчата, котрі не стямились навіть, чи они живі, чи вмерлі.

По хвили прийшли они до себе, і аж тогди довідав ся народ, що ся стало, і яке велике чудо зділав Господь милосерний, щоби память вірного свого мартира учтити. Чтім і ми її, православні христіяни! бо варт чтити память тих мужів героїв, котрі за святу правду, за своє переконанє не тяготували навіть і житє своє положити. А як би Господь Бог наш призначив і нам колись за святу правду на земли кров свою розсипати: о... то спомянїмо ті тисячі і тисячі невинних людей, котрі за святу правду радістно ішли на погиблицю.

Бо не дармо натхнув Господь церков свою святую, шанувати і утримувати память мартирів істинної правди на земли, которих кров розливалась як то море за луками! — Велике було то римске царство, всемогущі царі єго погані, котрі богами сего світа іменувались: а де они? — утонули в кровавім тім мори, у котре і кров святого Димитрія спиналась. О, благаймо єго всї, а найпаче ми Русини, щоби умолив нам у Господа Бога того дерзновенія, котрого і нам потрібно, як прийде ся стати і нам колись за правду нашу на земли! амінь!

Тропарь. Гласъ г҃.

Велика обрѣте въ бѣдахъ тя поборника вселенная стратотерпче, языки побѣждающа: якоже убо Луєву низложилъ єси гордыню и на подвигъ дерзновенна сотворилъ єси Нестора, тако святе Димитріє Христу Богу молися, даровати намъ велію милость.

Кондакъ. Гласъ в҃.

Кровей твоихъ струями, Димитріє, церковь Богъ обагри, давый тебѣ крѣпость непобѣдимую и соблюдая градъ твой невредимъ: того бо єси утвержденіє.

Надруковано у книжочці: »Вечерницѣ, читанка для сельских людей. Написав Юрій Федьковичь. Въ додатку двѣ казки цѣкавй 1) »Два дурисвѣты« (М. Стариченко) 2) »И старому придасть ся школа« (Н. Устыановича). У Львові р. 1874. Таку саму дату бачимо на обвертці. На білій першій картці поставлено дату: 1873.

Друкуємо з перводруку (стор. 1—12).

Як виряжав Петро Конарюк

своїх синів в найми.

Петро Конарюк, що хочу за него вповідати, не був собі ні убогий, та ні хорий, бо ще з парубка горівку не пив, та і руки в пазусї не поспв. А хто горівку не пє, та рук не жалує, той не може з'убожіти, а ще в такім селї, як то, з котрого він був, де вже був і амбар (шпихлєр) громадський, і каса пожичкова, і товариство фармазонське, то єсть таке товариство, що окрім води, молока, квасу і сити ніякого а ніякого иншого трунку не вживало. А квас та ситу мали там з чого робити, бо коло кождої хати красував ся там сад, як рай божий, а в кождім саду пасїка як матїнка Христова велична та красна. А в Петра Конарюка була ще до того і стайня тирольска, бо він не пускав свої коровки по голих толоках товчи ся, а тримав їх на нїмецкий спосіб на стайни, і сїяв що року після збіжа ріпу, щоби мав їх чим годувати. Донька єго, Марися, не жалувала бувало тричи на день з новою писаною дійницею до своїх вичесаних та гладеньких тирольок піти.

А синів мав Конарюк два: Северина та й Марка. Оба ходили хлопцями до школи, а як вже скінчили, тогди саме добрі були до роботи та до господарства, а отець їх бувало ні раз не пестить та ні жалує, бо каже бувало, що »з пещеного сина батькови чорна година.« Та й то правда! — з господаря, а Русина, котрий

много панкаєсь, а роботї силу не знає, то хиба чорт буде мати хісна. Так думав і Петро. А як дійшло хлопцям одному 17 а другому 16 рік, тогди він призвав їх одної недїленьки до себе, тай каже до них так: »Хлопцї! ви вже, славити Бога, нї дїти, та нї калїки: школу знаєте, господарство знаєте, славу за вас у селї добру чути, то-ж лагодїте ся менї, бо від нинї за тиждень підете оба на службу, кождий на три роки, і кождий в иншу сторону, а то чим дальше, тим лїпше. Правда, що ви би могли і при менї бути, бо є при чому, славити Небесного. Але я собі так раз постановив, аби своїх синів, чи буду їх мати много, чи мало, на чужину розуму вчити ся посилав, бо лиш на такий спосіб може молодий чоловік зважити, що своє село і своя родина варт, як з чужої печи хлїба покушає.«

Другої недїлї, як були вже оба парубки до дороги готові, закликав їх отець з собою у сад, та й так до них каже: »Осьде, сини, маєте службові книжки на дорогу, аби вас нїхто не спирав. З ними можете цїлу Галичину, Буковину і Угорщину сходити, і там наймити ся, де вам сподобає ся. Лиш хочу, аби ти Северине пішов на Угорщину, а ти Марку на Буковину, і там понаймати ся по рокови. Відти маєте менї що два місяцї писати, а за рік я вам відпишу, чи маєте дальше служити, чи домів вертати, або де маєте дальше служити. А коли хочеш і ти, і ти сину, добре в світї гостити, то памятай собі кождий отсї речи, що теперь казати буду:

Кождий край має свій обичай, і кождий свої добрі і злї прикмети. Злї прикмети чужого краю гудити, не твоє дїло, сину, бо за того стягнув бись ненависть на себе. Але як узриш що доброго або цїкавого, то не обминай, не випитавши ся докладно, що оно, і як оно, і до чого оно здале. А як оно дїйстно добре і мудре тобі здавати ся буде, то не жалуй твого язика, єго похвалити, бо за тото тебе кождий полюбить.

А як прийдеш у яке село, де будеш видїти дїри в мостах, дїри в плотах, і вибої (колїї) по сутках і дорогах, то там, сину, не наймай ся, бо там господарі ледачі і непотрібні, а уряд сїльский ще непотрібнїй-

ний. А де вздриш знов у селї корчем богато, а церков малу та бідну, то там, сину, і на ніч не повертай, бо там у кождій другій хатї злодій, а що третя хата опришок або головник.

А як прийдеш, сину, у яке село, де при робітній днині взриш якого господаря в корчмі, або де до схід сонця не взриш нікого при роботї, або де господарі працюють, а їх сини по корчмах сидять, то і там сину, не наймай ся, бо там нічим платити.

А як прийдеш, сину, у яке село, де жиди на сабаш дорогі жупани вбирають, а люде грішним тїлом світять, або де дїти голі по улицях бігають, то і там, сину, не наймай ся, аби жиди на решті не прийшли, та з господаревим і твоє фантє не забрали, бо можеш певним бути, що там всьо вже в жидівских руках.

А як прийдеш, сину, у яке село, де хати обгримані та облупані, а жінки коло кириницї або коло води, або коло воріт велику раду правять, або з курятами по корчмах шибають ся та забігають, то і там, сину, не наймай ся, бо з голоду вмреш, бо гир тя з'їсть, коли би на тім лиш і обійшло ся, та до гірного не прийшло.

А як прийдеш знов, сину, у яке село, де війт з жидами за »пан-брат« ходить, а від свого священика бокує та втїкає, або де люде війта за рукав у корчму тягнуть, або де много старцїв швендяють ся, то і там, сину, не наймай ся, бо підеш відти як палець, може ще і шупасом, бо там обслужить ся тобою господарь за дармо, а як прийде платити, то за кварту горівки у війта назбиткують ся ще над тобою, тай пустять тебе з нічим.

А як прийдеш, сину, у яке село, де мости цїлі, дороги добрі, церков красна, а корчем нема, або дуже мало, та і ті пусткою пахнуть, а жиди на війта, на громаду, а найдужше на священика лають та кленуть; де садів, пасік, і стаєн много, а хлопцї нї з бучками та нї з батогами, але з книжочками по селу ввихають ся; де жиди війта по далеку обходять, а пяницї по корчмах від него на задні двері втїкають: де в селї є своя школа, свій амбар, своя каса, своя читальня, своя

вартарка з арештом і порядними, тверезими вартівниками: де громадский писарь ридваном (каритою) не їде, війт єму низко не кланяє ся, а жиди до него не всміхают ся: де люде від твого священика не бокують, але до него як ті діточки до вітця горнуть ся: — у тім селї, сину, наймай ся, бо там і заслужиш ся, і научиш ся, і з доброю славою відтам підеш!

А в господаря, не знавши єго, не ставай, сину, від разу на рік, але стань з першу лиш на місяць, та уважай: як буде твій господарь що неділї до корчми ходити, або і у будднї, а відти понапилий приходити; як буде над твоїм господарем жінка старша, а він лиш пяте колесо в возї; як будут до него жидки с часта забігати, а він всїгди смутний як під обухом ходити: як буде він без молитвей лягати і без молитвей вставати, а жінка і дїти єго тож само: як буде він у тебе хотїти грошей зичити, хоть-би лиш пару пістаків, а кождого, хто до него прийде, горівкою приймати, або с часта у себе дома забави та гульки справляти: як буде він на порядних людей в селї ненавидїти, в одно на великі податки нарікати, а пяниць та нетяг та неробів жалувати! — о, відти, сину, поли рубай, та втїкай, бо там не честному парубкови служба, нї заробок! Але де господарь тверезий, роботящий, на свою челядь грізний, але при тім веселий і богобійний, а до всего того розумний та мудрий, до корчми анї раз, до церкви всїгди, а до читальнї та священика с часта ходить: — там, сину, найми ся, бо там і доробиш ся, і научиш ся, і слави та чести добудеш!«

Оттак научав Петро Копарюк своїх синів, виряжаючи їх в найми.

А як они там гостили, то вам иншим разом в другій книжцї Вечерниць оповімо!

Надруковано у »Вечерницях,« р. 1873 (1874) стор. 32—37. Друкуємо з перводуку.

Чортівска бочка.

(Казка.)

Був тото собі раз один чоловік, та був бідний, а жінку мав таку лиху, що бувало нічо не діє, лиш свого чоловіка бє. А раз каже она до него: »Чоловіче, (каже) »я позичила нині у сусіда миску зерна; іди-ж борше до млина, та змели, аби-х хліба спекла. А не бари ся мені, бо буду бити!« От він, сирота, і пішов.

А як змолов він те зерно, та вертав з мукою домів, так вітер сильний звіяв ся, тай всю муку єму розвіяв. А жінка дома питає: »А що, чоловіче? змолов?« — »Так, змелов,« каже чоловік, »але от що та от що мені стало ся!« Тогди жінка як стане єго бити!... Руш, мені, (каже,) зараз, хоть би і на край світа, най мені вітер муку віддасть, а то я тобі ще й голову розвалю!« От він, сердешний, і забрав ся, та й пішов у ліс.

Ходить він лісом та й плаче, аж тут йде старесенька бабуся встріть него.

»А чо ти, небоже, плачеш?«

»Хиба мені не плакати, коли так і так зо мною стало ся!...« Та й став бабуси все розказувати, як було, а она каже до него:

»Не плач ти, чоловічку, але ходи зо мною! вітри то є мої сини, і мусять они тобі твою муку віддати! Я кривди твоєї не хочу.« От і пішли они, а дома каже бабуся до него:

Лїзь ти, небоже, в сю бочку, а то як прийдуть мої сини, аби тя віку не збавили. Бо опівнічний якби подув на тебе, то замерз бись як крига леду, а полудневий як би подув, то згорів бись на нїщо!« От і влїз він у бочку, аж тут уже і всї чотири вітри в хату, а то такі хороші та прудкі, як ті козаки! А бабуся так зараз і прискипалась до них: »А ви, (каже,) »сякі та такі, чого ви бідним людям шкоду робите, та їм послїдний кусень від рота берете? — се так погано робити!«

Та кому-ж ми у ката кусень від рота відоймили?! — а се що за напасть така нас найде!?«

Ага! напасть!« каже той з бочки, — »добра менї напасть, коли-сьте менї нинї повну мису муки розвіяли, що і в пушечку не стало! — Коби вас так моя стара обамбурила макогоном, яке мене отсе, тогди знали би ви та тямили до нових віників!... Добра се менї напасть!«

Ну, ну, чоловіку,« каже наймолодший вітер; »се менї так лиш, не хотячи, лучилось! — Але на тобі отсей кошелик, то він тобі усего достарчить, що сам схочеш, лиш промовиш до него:

Кошелю ти, кошелику з лїски,
Ховаєш ти Царигрифа зніски:
Аби-ж минї с Царигрифа столу
Усячина тут була на волю!

Тогди і стане тобі всьо, що лиш загадаєш. А як схочеш, аби кошелик перестав, то промов лиш оттак до него:

»Кошелику, кошелику, вже до сити!
»Теперь тобі, кошелику, одпочити!«

Тогди кошелик і стане. — Іди-ж теперь собі, небоже, до дому!« От він узяв кошелик, та й пішов.

А дома жінка знов до него з макогоном: »А що, (каже,) »є мука? віддали?« Тогди він їй став розказувати, а она вже єго не била, але присилилась борше до кошелика:

»Кошелю ти, кошелику з лїски,
Ховаєш ти Царигрифа зніски:

Аби менї с Царигрифа столу
Усячина тут була на волю!«

»Аби менї тут зараз була всячина на столї лїпше як у якого царя! і припишні їди, і годовані вина, і горівка для мене добра оковита, і все! — А ти чоловіче махай борше до нашого пана, та проси єго, аби зараз приходив до нас на снїданє!« — От чоловік і пішов пана кликати, а кошелик як не візьме всячину а всячину на стіл сипати!... Годї навіть і на папері списати, що там всього було!... Аж тут вже їде і пан з панев та з усїм двором, та з паничами, що аж у хату не могли вміститись. А пан зараз і до кошелика:

»А се, (каже,) »що за кошелик такий чемний? Менї єго подаруй, так я тебе від разу панев зроблю, і тримати буду у себе в дворі, та дозирати, як свою слюбну паню!« — От дурна жінка і подарувала панови кошелик. А пан тогди став сміятись, та й каже до неї: »Хиба ти, дурна хлопко, справдї гадаєш, що я би таку старицю загублену у свої покої та брав? — Ще сего менї не стало! — Добре, що маю я кошелик, а ти дулю їдж, не паньску страву та годовані заморскі вина!« — Тогди пан ще раз добре насміявсь, тай поїхав.

А жінка до макогона та до чоловіка! А то, (каже,) »все ти сему винен, сякий та такий, бо було тобі не брати пусті та зачаровані якісь кошелї, але було тобі таки муки правити, аби були віддали! Тепер-же руш назад за мукою, а то я тобі надаю, що і не донесеш!« — От він і пішов, сирота, а пішов право в лїс, де ті чотири вітри мешкали. Уходить у їх двір, аж они сидять собі коло стола, та й обідають. Він став собі сердешний у кочергах, та й плаче, а они стали єго питати:

»А що там, небоже! — хиба тобі с кошеликом не добре?«

»Та де-ж у страха добре, коли от як та от як!« — І став їм усе росказувати, а зимовий вітер і каже до него:

Ге, ге! (каже,) »полудневий мій братчик не знав, що тобі дати! — я тебе ліпше обдарю! — А возьми по собі, небоже, лиш отту бочівку, що в кутку, та промов до неї так:

»Дума, бочко, дума!
Хлопа вчи розума!
Най 'го знає, яко пан так і хлоп!
Нуте хлопці! нуте з бочки! нуте гоп!«

Господи! як тут не штрикнуть дванайцять пахолків з бочки, як не стануть нашого чоловіка бучаками обертати!... Доти валкували, доти періщили сердешного, доки аж мало душі в нім стало. Тогди аж промовив, опівнічний вітер до хлопців:

»Нуте хлопці, нуте гов!
Доки зазву до роботи знов!«

Усі дванайцять хлопців улізли знов у бочку, як би їх і не було, а вітер каже до него:

»А що, небоже — будеш уже знати, як свою жінку слухати, та за єї розумом ходити?

»Буду вже знати, що робити!... Бувайте здорові, вітри, та спаси-Біг вам за научку!... Ухопив бочівочку на плечі, та домів!...

А дома жінка вже і з макогоном до него! — А що, сякий та такий? — є мука?

Є, жінко, повна бочівка озьде! — аж надсадивсь несучи, така тяжка!

Дума, бочко, дума!
Жінку вчи розума!
Най же знає, що то муж є, що то хлоп!
Нуте, хлопці! нуте з бочки! нуте гоп!«

Господи, як не вилізуть усі дванайцять з бочки, як не стануть нашу жіночку обертати!... Вже й за макогін забула! А чоловік в одно ще й репетує. »А жваво, леґіні, а жваво! натовклась она мене не трохи, то-ж нехай теперь хоть знає, як то болить!... А що, жінко? — а де кошелик? — а треба тобі з панами брататись, га? — а жваво-ж, хлопята! нехай же памятає бісова дочка, як то свого мужа шанувати!«

»Доки жити буду, не буду! пане мій, господарю мій! королю мій, царю мій! даруй днів, а то єй Богу! — душа вже вилазить... змилуй ся на рани Христові!... Свічки! давай свічки! уже по мині! Єй!...«

»Нуте, хлопиї, нуте гов!
Доки зазву до роботи знов!«

А що, жінко? — будеш твого чоловіка шанувати? — здаєсь, що будеш, бо мої пахолки, видиш, не лїниві! — А теперь збирай ся чим скорше, та підемо до пана!«

Прийшли они до пана, а у пана повна хата гостей. Хто знає, відки всї там посходили ся, та забавляють ся, звичайно, як то вже у пана, а то ще і в такого, що такий кошелик має. А пан зараз став питати:

»А що, небоже? — чи не прийшов ти лиш за кошеликом?«

»А вже-ж, пане! — віддайте по добрій воли, а то віддасте по неволи!«

»Так? — то ти прийшов менї ще і грозити? — А я тобі кошелик не віддам! менї єго твоя жінка подарувала, то як-же я єго можу віддати? — Умерлого з цвинтаря не вертають!«

»А битому бучки не відїплюють!« обізвалась жінка. »Віддайте, пане, по добрій воли, а то аби і з вами так не було, як зо мнов.«

Овва!« каже пан, »хиба менї який страх від вас, чи що? — Я собі пан, а ви хами: так і забирайте ся к чорту, а то вас скажу ще гайдукам витрутити за ворота!«

»Зараз видїти будемо, хто кого! обізвавсь чоловік.

»Дума, бочко, дума!
Пана вчи розума!
Най 'го знає, яко й пан, так і хлоп!
Нуте, хлопиї! нуте з бочки! нуте хоп!

Господи, як висипалесь з бочки жвавих хлопців!... але теперь не дванайцять, а до кождого, кождїського пана та панї, кілько там було, по дванайцять!... Як возьмуть пражити! як возьмуть бити, аж душно по

всїх покоях зробилось! всї в дворі в крик та репіт! пани грубим, товстим голосом, як куфи, а панї тоненьким, як тї цвиги!.. А хлопцї то собі і ухом не ведуть, лиш молотять як у міхи! Тогди вже пан упав на колїна, та й став просити:

»Чоловіче,« (каже,) »не вигони душу, даю тобі і твій кошелик, даю тобі, що сам хоч, лиш дїти мої не сироти! змилуй ся!«

»Ага!« каже чоловік, »а я-ж вам не казав, щоб менї моє по добрій воли віддали, чому-ж не хотїли?«

»Так то я вже дурний та божевільний був, а ти прости, чоловіче, бо і пів мінути не витримаю! ей Богу моєму!...«

Тогди чоловікови вже й самому жаль стало, от він і примовив:

»Нуте хлопцї, нуже гов!
Доки зазву ео роботи знов!«

Як се промовив, тогди хлопцїв як би і не було на світї, лиш пани та панї лежать по помостах як снопи, та охкають, та ловлять ся то за боки, то за плечі, то за ребра, то за руки, то мацають ся по голові, чи ще на вязах. А домашний пан як ревкне на слуги!... »А дайте єму єго пречортівський та пребісівський кошелик, бо як би ще хлопцїв своїх завернув, тогди вже нам всїм і гріб запечатаний!«

От слуги взяли, тай подали чоловікови кошелик, а він пішов з ним домів, зробив великий дуже обід, усїх запросив, лиш пана вже не просив, бо нїкого було і просити; захорував сирота від бучаків, та поїхав з жінкою та з дїтьми у купелї, хто знає куди!

От і вся моя казочка!

Друковано у »Вечерницях, читаннє для сельскихъ людей« р. 1873 (1874) стор. 37—45. Основа сеї казки споріднена з головним мотивом про чудовий млинчик у казцї »Від чого море солоне.« Народнї жерела сеї казки ті самі. В сїй казцї Федьковича виступає, так само як у народних казках сеї ґрупи, мотив про хлопцїв

схованих у бочці — що дають, кому треба, прочуханку. На тій точці підходять до Федьковичевої казки, також анальоґічні мотиви казок Ґрімів: »Tischchen deck dich, Goldesel und Knüppel aus dem Sack« (»Kinder u. Hausmärchen« Berlin 1880. 142.) і »Der Ranzen, das Hütlein und das Hörnlein« (ibi 214). Збірка бр. Ґрімів, як побачимо дальше — була знана буковинському поетови. Друкуємо з перводруку.

Нові муки Христові.

У Німеччині як піде який селянин на ярмарок, то вже чи гостив там добре чи лихо, чи поярмаркував що, чи ні, а домів певно що не поверне, не купивши яку добру книжку собі в дім, бо книжка у него перше як хліб, перше як сіль, перше як все. А як увійти до него у світлицю, то перше, що взриш, є велика мальована полиця, набитїська всїлякими книжками, що аж весело души. У книжках шукає собі німецкий селянин і науки, і розривки, і забави, а в кождім способі доброї, милої поради.

Наш знов руский господарь не верне ніколи з ярмарку домів, не купивши собі в місті фляшку, та ще гранчасту, плесковату, окову, мальовану фляшку до горівки. Нехай собі німецкий мужик книжки купує, та учить ся, та їх читає, а Русин волїє таки свою душу чортови за горівку пропити та продати, і Господа своєго Бога жидови на муки завдати, бо на що-ж би він і ті мальовані плескаті фляшки мав купувати? — а то так: коли стоїть у німецкого господаря повна полиця набита книжок, то у нашого руского господаря стоїть за тото повна полиця всїляких фляшок: одні прості чисті, другі шлюфовані, на третих мальовані птахи, або квіти, або крести, або і муки Христові. А не в одного господаря найдуть ся навіть і такі старовінкі фляшки, що в них у середині вироблений з дерева престолець, на престільци крест, а коло креста муки Христові. А є таких фляшок помежи нашим народом

ще досить много. хоть і теперь дуже рідко продають: а продають їх по ярмарках усе лиш ті Чехи, що шкло на продаж возять, бо як вам відомо, Чехи є нарід дуже працьовитий, тверезий, а до виробу шкла такий уже спосібний, що їм і пари на цілім світі не має. А відки їм прийшло до голови, цілі муки Христові у фляшки всажувати, а єще до того у горівчані: се вам хочу тут росповісти, рускі господарі, і то по щирій правді росповісти, лиш прошу приязно послухати, бо річ дуже цікава, а Господь милосерний дав нам аж двоє уший у нашу голову, то запевно на тото, щоби добре та добре вже слухати.

Ческий край тримає в собі народа більше як пять міліонів душ. Столичне місто Чех називає ся Прага, і належить той край теперь яко королевство під нашого цісаря. Але давнійше був ческий край державою сам про себе, і мав своїх питомих королів, а найлютійший межи ними був той король Вацлав, що царствував перед 500 роками. Був се король дуже лукавий і нетрібний, котрий нічо не робив на світі, як лиш самі безправства, а то такі, що аж страшно читати і слухати. Но, чи знає хто, чому він ті беззаконія творив? — тому, що був великим пяницею! а хоть може і не таким великим, як часто наші селяни бувають, то все таки був він пяницею, а пяниця хоть і малий, то все чортів брат, діяволский слуга, — хоть най він буде король, або простий мужик. Такий то був і той ческий король Вацлав, що при своїм панстві казав втопити раз одного зовсїм невинного і побожного чоловіка, святого Івана ісповідника за дурно, — про инші єго безчисленні беззаконія і не згадуючи.

Однакож жінка короля Вацлава, краля Йоанна, була жона честна і богобоязлива; она день і ніч плакала над нещастєм свого мужа, бо чиж може бути страшнійше нещастє, як то пянство, що і тіло убиває, і душу на віки губить? — Плакала она, небога, та відвертала свого мужа від пянства, як лиш могла, не так як деякі наші рускі жіночки, котрі, не то щоб відвертати своїх чоловіків від горівки, але єще їм і понуку дають, ба навіть і самі з ними по корчмах ходять

та пють, на вічну зневагу Матери Божої! — Плакала Йоанна над пропастию своєго супруга, і горячими молитвами к Богу припадала, а Господь Бог, во віки милосерний, вислухав кроваві плачі богобоязливої жони, і післав їй чудний ратунок. От як то було:

В ческім краю було і є много рудників, то є таких гір, у котрих срібло, желїзо, і дорогий камень копають, а копають їх люде, котрі зовуть ся рудокопники. Тяжка і небезпечна є праця тих рудокопників під землею, але за тото мають они і честь, і повагу, і плату добру, лиш коли справують ся так як треба, а не так, як той рудокопник, що хочу вам за него тут розказувати, і що так був дуже росипв ся, що єму навіть і добра єго плата не виставала. Тогди він, що робити? — а вжеж не що инше, як і всї пяниці роблять: на перед спродав жидам що було чемного і продажного, а нарештї — гай красти! — а що красти? — а вжеж не що инше, як то срібло, що копав у руді для короля! Але-ж бо рудницкі закони і теперь острі, а тими часами, за короля Вацлава такі вже були дуже острі, що король засудив того рудокопника злодія на смерть, щоби спалити єго у желїзній печи, нїби щоб то срібло крадене з него витопити.

Отже-ж і сповістили нещасному страшну єго смерть, якою мав за три дни гинути. На ті три дни виставили єго на показ та на дивоглядію цїлому мирови, як то єще і до нинїшної днини така поведенція, що сказаних на смерть на три дни виставляють у темници, де їм через цїлий той час всякої догоди достарчають.

Нещасному нашому рудокопникови не в голові вже були усї ті догоди, і не в голові єму навіть була та велика чотиригранчаста, плесковата фляшка з горівкою, що єї принесли були там такі-ж пяниці, як і він сам: але в голові єму була нещаслива жінка з дрібними діточками, що мали оставатись вічними сиротами на сїм світї, і то єще такими сиротами!... сиротами по злодію, по печеному злодієви!... по пянюзї!... ох ти милий Боже!... Заридав тогди нещасний кровавими сльозами, припав умлїваючи до креста святого, що перед ним межи двома свічками на столї стояв,

і Христос милостивий змилував ся над грішником, бо подав єму спасенну ласку у душу, і то таку, що вхопив він ту фляшку, висипав горівку до землї, виполокав ю чистою водою, і почав от що робити: влупав ножиком кавалочок дошки зо стола, і став виструґувати з него престолець, крестик, і цїлї муки Христові, а як були готові, складати їх у фляшку. За три дни було все споряжено, і запросив він тогди одного зо своїх вартовників, аби заніс ту фляшку з муками Христовими, і подав крали, а кралю аби просив, наточити фляшу повну горівки, і поставити єї у ночи крадком коло короля, щоби наколи рано прибудить ся, она єму у очи впала, бо і в того короля був звичай, як і у деяких пяниць буває, що скоро рано встає, так єму зараз і фляшка з горівкою аби була. Краля Йоанна приймила ту фляшку, а доміркувавшись тут особлившого провидїнія божого, зробила так, як нещасний рудокопник переказав.

На другий день пробудив ся король дуже рано, бо одно то, що хотїв видїти, як будуть нещасного рудокопника тратити, а друге таки то, що хотїв собі з нової фляші на тще-серце ликнути, бо з вечера, хоть і пяний був, то прецїнь покмітив, що якусь нову, велику фляшу, і то повну, коло него поставили. Але як же не верг ся він, та не скочив с постелї, ухопивши фляшу, і узрівши в нїй такі дива. Тогди як не крикне король не своїми голосами: »Ах ти Боже мій!«

Нові муки Христові!...«

І від тої мінути жадного трунку, окрім води, у єго устах не було, і він по всїх шкляних гутах дав росказ, щоби через цїлий рік нїчо не робили, як лиш такі фляші з муками Христовими. Тоті фляші по цїлім ческім краю розсилати, на показ та на дивоглядію усему народови, і то не лиш свому ческому, але і кождому, де то красне ческе шкло продає ся. Таким способом дістали ся такі фляші і до нас, і можна їх, як я вже перше казав, помежи нашим народом чи мало побачити. А єсли і в тебе, честний руский господарю, така фляшка находить ся, то не тримай єї в скрини

або в клїти, але завісь в світлици під образами, і росказуй як великому так малому, відки ті нові муки Христові взяли ся, і якою страшною смертею мусїв гинути той нещасний рудокопник, і через що він мусїв гинути: через піятику прокляту.

Надруковано у »Вечерницях« р. 1873 (1874) стор. 22—28. Репродукуємо з перводруку.

Придабашки!

»Куме, куме!« гукав оден чоловік на другого, що біг сутками.

»Не маю коли, кумочку, бо десь біжу!«

»Та лиш на одно слово!«

»Кажіть-же!«

»Що ви давали оногди вашій сїрунї від нападу?«

»Товченого шкла.« —

В неділю здибають ся знов оба куми в селї. —

»Ой, куме, лихо ви менї радили! минулась моя сїрунка....«

»Або-ж і моя нї?«

»А чож ви менї так не казали?«

»Хиба ви мене про се питали?«

Не питай: що давав? але: чи помогло?

Приплївсь один жидок худою та голомшивою кобилою до корчми, тай став, бо бідолашна вже не змогала дальше.

»Жидку! а не тримати тобі кобилу?« питають хлопцї, що єго так і обступили.

»Ай-вай! — хиба она втече! — На що єму тримати, нївроке?« —

»Так аби не впала!« кажуть хлопцї.

»У мене, братчику, така остра коса,« росказував один гуцульский косарь, »що оногди якось, як я єї

ніс набиту на плечи, то тінь від неї одному чоловікови геть ногу відтяла!«

»А я, братчику мій любий, трафив ся до того-ж самого чоловіка на нічліг: поплював на ту ногу, приклав, тай она собі знов сцілилась, як була!«

Коли вже хто бреше, то нехай вже хоть добре бреше!

»Дідусю!« каже хтось до жебрака, »та-ж ви вчера храмали на ліву ногу, а нині вже на праву?«

»А тобі-ж би синку не наприкрилось, що днини лиш на одній, і тій самій нозі храмати?« відповів добродушний дідусь.

Один проповідник казав одної неділї на казаню до народа: »А знаєте ви, любимі, чому Спаситель наш сладчайший по славнім своїм воскресеню перший раз невісті а не мужеви явив ся? — То тому, дітоньки, аби вість борше по місті рознесла ся!«

Один панок, котрий мав колись своє село, але єго в карти програв, хотів собі з одного молодого священика, котрий ще не мав своєї парохії, покпити, тай каже до него: »Панотче! а де ваша парохія?« »У вашім селї, паноньку!« відповів священик.

»А ви не чули, куме, що ваш син у війску помер?« питає один господарь другого.

»То не може бути, кумочку!« каже сей: »син би менї був се прецїнь зараз написав.«

— »Ей жінко« — каже чоловік — »ти по десять раз на день їси, що і хлїба годї тобі настарчити.

— »Где-ж таки по десять разів! всего лиш тричи.

— «Ану почисли!«

— »Снїдала - обїдала, раз їла; полудновала - підвечірковала, два їла; вечеряла - повечірковала, три їла. Більше не памятаю!«

— »Що то с тобою робить ся?« — каже батько до сина — »чи у тебе пропасниця, чи що, що нїчого не їсь? Чи їв ти що сегодня?«

— »Нї, каже син; мати дала рано кришочку хлїба, та чирству: я хотїв було в миску обмочити та не влїзла, так і сухую згриз; більше нїчого не їв.«

Жінка впала в воду, хтось штрик за нею тай витягає, а чоловік дає єму сороківця та каже: »Теперь єще надгороджую, але на другий раз щобись того не робив!«

Надруковано у »Вечерницях« р. 1873 (1874) стор. 60—63. Друкуємо з перводруку.

Глогорожечка.

(Цікава казочка.)

Був то собі царь та цариця, та не було в них дітей. А они стали ся журити: »Що (кажут,) будемо ми теперь робити, що у нас нема дітей, а то вже і старість за плечима?« — Оттак они журять ся.

Але раз пішла цариця купати ся, та влізла в воду, аж тут і вилазить великий рак на берег. Вилазить тай каже до цариці:

Царице, царице!
Тобі щось дома годить ся:
А що — мині не казати,
А тобі треба о колисочку дбати.

От і народила ся їм дитинка, донечка, а они назвали ю Глогорожечка, та й кажуть: »Кого би то у куми запросити?« А царь повідає: »У нашому царстві є тринайцять баб віщунок, от тих і ми запросимо в куми. Они нашій дитині щастя навіщають.« А цариця каже: »Відки-ж нам, чоловіче, запросити усіх тринайцять віщунок у куми, коли у нас лиш дванайцять золотих лижочок та й чарочок, то-ж для одної би не стало.« »Ну, то запросім хиба лиш дванайцять,« каже царь. От они запросили лиш дванайцять, а тринайцяту ні.

А зараз по вечери стали баби приговорювати і офіровщину давати. Одна дарувала єї щастєм, друга здоровлєм, трета красою великою, четверта долею доброю, і так дальше, аж прийшло до того, щоби дванайцята єї дарувала. Аж тут і явила ся та тринайцята

баба, що була не прошена, та й каже з серцем: »А я дарую царівочку Глогорожечку так, аби она на пятнайцятім року уколола ся на вертено, та й від разу померла!« Як она се сказала, так і зникла. Але та дванайцята баба, що то приходив на ню ряд, сказала: »Ні, (каже,) она не має умерти, але має лиш твердо заснути, та через сто рік спати!« Тогди і розійшли ся всї.

А Глогорожечка росте собі та росте, аж виросла собі така красна, що такої і в світї не було. А царь і нагадав собі, що та недобра баба віщувала, та й дав такий розказ, щоби у єго царстві усї кужілки та веретена попалити. От і попалили усї кужілки та веретена, а Глогорожечка нічого і не знає, але лїтає собі пустенька по царских палатах та дворах, аж побігла она одної днини — а се було саме тогди, як їй пятнайцятий рочок кінчив ся — до одної старесенької кімнати, що була она на золотий ключ замкнена. Але она тим не питала, відчинила борше кімнату, дивить ся — аж тут сидить собі стара старесенька бабуся, тай пряде. »Ох бабусю, а се ви що таке?« питає Глогорожечка. »Пряду, доню,« каже баба, киваючи головою, а веретено так і фуркотить! А царівочка стала просити: »Ану най і я, бабусечко, буду прясти! ану най і я, сизокрила!...« От і вихопила бабі веретено з рук, та коли не вколе ся!... а як скоро вкололась, так від разу і повалилась на ослін, неначе мертва, та й твердо заснула, а за нею і все, що було не було у царскім дворі, стало твердо спати: і царь, і цариця, і слуги і кухарі, і конї на стайни, і голуби на хатї, ба навіть і мухи на стїнї, як лазили, так позасипляли. І мало того, але навіть старший кухарь, як термосив кухтика здорово за чуприну, так з чуприною у руках і заснув, а пiродраха, що дерла піря на печи, шубовстнула зовсїм у піря, що аж єї не видно стало, та й уснула.

А доокола царского двора став рости глоговий живий пліт, та такий уже високий, та густий вріс, що навіть і золотого когутика на вежи не видно було, такий то густий та високий глоговий пліт уріс! А як о тім чутка по світї розійшлась, так стали молоді ца-

ревичі з усіх країв з'їзджатись, аби прекрасну Глогорожечку видіти, та єї с проклятя освободити: так коли все годі! як котрий лиш приближить ся до глоголового плоту, так гологи єго як ухоплять, як обгорнуть своїми галузками, то вже і не пускають. Але так їм і добре стало ся, бо не хотіли слухати старенького одного пустельника, що близько замку сидів, та кождого напоминав, хто прийшов, аби там не ближив ся.

Але одного разу приїхав туди оден молоденький, прехороший царевич, такий, що такого мабудь і в світі не було. А пустельник каже до него: »Не іди туди, синку, бо тебе би шкода було, аби ти такий молодий так марно погиб, як ті другі!« Але царевич каже: »Щож робити, дідусю, коли я мушу іти, бо мені так у сні казано, щоби я ішов!« От і пішов він до глоголового плоту. Але пліт не ловив єго своїми колючими галузками, як тих других, лиш проступив ся єму красненько, бо то минало тої днини сто рік, як Глогорожечка спала. От він увійшов у палату, аж тут усе єще спало, як з разу: і король, і краля, і слуги, і коні, і пси, і голуби на даху, і мухи по стінах, і кухарь з кухтиковою чупруною у руках, і піродраха на печи у пірю, і дівка, як каплуна скубала, і все. Але царевич не дивив ся на нічо', лиш пішов право у ту кімнату, де Глогорожечка спала. »Яка-ж она красна!« думає він собі: »ану хиба я єї прибуджу!« От і будить[1]) єї, а она тогди від разу і зірвалась! і все, що спало, пробудилось: і король, і краля, і слуги, і коні, і голуби, і мухи, і піродраха на печи, і дівка з каплуном, і все, а кухарь термосив кухтика далї все за чуприну, та ще єго раз і в потилицю здорово лупнув. — Тогди і зробили Глогорожечці з хорошим царевичем весїля. І я там був, сїм пар чобіт гуляючи подер, а як стали на віват стріляти, то я зо страху аж сюди забіг, аби вам сю казочку розповісти. От она і вся!

---

[1]) В перводруку похибка: пудить.

Друковано в книжочцї п. н.: »Ластóвка, читанка для руского народу коштомъ и заходомъ тов. »Просвѣта« у Львовѣ 1874.« стор. 57—61.

Друкуємо з перводруку. Казка сеся — се перерібка народної теми поміщеної у збірцї братів Ґрімів п. з. »Dornröschen« (Kinder u. Hausmärchen, Berlin 1880. 195).

Золота кісочка.

Прекрасна казочка для руского народа.[1])

Уповів Ю. Ф.

Була то раз одна вдовиця-стариця, та мала лиш одним-одну доньку. — Але та їй[2]) донька була така красна як сонечко, а коси мала золоті по саму землю. А мати каже раз до неї: »А знаєш ти доню, що? — Твій отець покойний заручив тебе ще маленьков за одного царевича з тридевятої землї, за шклянними горами, та за солоним[3]) морем, тай таке собі дали слово, аби ти, як скоро тобі буде у шістьнадцять рік, сама до него поїхала — а сегодня кінчаєсь тобі шістьнадцятий рік, то треба, абесь[4]) їхала у тридевяту землю, до твого наріченого,[5]) бо я присягла твоєму вітцеви, що тебе на реченець відошлю. — Я би сама з тобов поїхала, але і сама видиш, яка я стара, та слаба...«

»Добре, мамо, (каже царівна,) я поїду, але скажіт менї осїдлати моєго коня срібногрива, та й дайте менї зо мнов мою пістунку, що мня викутала: бо она менї вірна.

»Добре, доню!« каже стариця, та й сказала зараз осїдлати коня-срібногрива для дочки, а для пістунки другого коня, буланого. — А дочку убрала у дорогі царскі шати, поклала їй золоту корону на голов, та й каже до неї: »На-ж тобі, доню, ще й отсей золо-

---

[1]) В автоґр. переч. і написаною чужою рукою: для рускої молодїжи. [2]) В перводруку: єї. [3]) В перводруку: соленим. [4]) В автоґр. поправлено: абись, і так надруковано. [5]) В перводр.: нареченого.

тий перстінь! [1]) — Се є памятка по твоєму батькови покойному, але уважай, абесь го не загубила, бо лихо тобі буде! — А ти, пістунко, служи моїй донці а своїй пани вірно, бо ти від мене кривди з роду не мала, то Бог би тебе за мою дитину покарав, як ти би їй кривду зробила.

Я буду своїй пани вірне служити,« каже пістунка. — От і посідали на коні та й поїхали, царівня [2]) на срібногривім, а пістунка на буланім.

Але по дорозї схотїлось царівнї дуже води пити: бо то було лїто, та дуже спарно. [3]) — А як приїхали они до одного броду, так она каже до служницї: »Возьми, любко, мій золотий кубок, та зачерни менї води з броду, бо я згоріла пити!« — А служниця каже до неї: »Колисте згоріли води пити, то зачерніт собі сами, бо я не можу, мене голов болить!« [4]) Отже царівна [2]) мусїла сама с коня встати, та й піти води пити.

Але як она схилилась води пити, то випав їй с пазухи той золотий перстінь, [1]) що їй мати дала, тай упав у воду. — А лукава служниця, як скоро се вздріла, [5]) так зараз і скочила с коня, зірвала з царівнї корону, зірвала дорогі шати, та й каже до неї: »Що теперь хочеш? — Чи хочеш, аби я тебе тут утопила, чи хочеш менї за служницю бути, та до землї святої присягнути, що нікому в світї не скажеш, що ти царівня, а я служниця, але кождому казати меш, що я царівня, а ти моя служниця?« — Отже-ж царівня взяла та й присягла до землї святої, що так казати ме: бо она ще була дуже молоденька, та жаль їй було умерати. [6]) — Тогди посїдали обі на конї, та й поїхали далїй, царівня [2]) на буланім, та у простім одїню, а служниця на срібногривім, у коронї, та у царских шатах дорогих.

А як приїхали они у тридевяту землю за шкляні гори, та за солоне море, то царевич ждав уже на свою

---

[1]) В перводруку: перстень. [2]) В перводр.: царівна. [3]) В автогр. тут перечеркнено: а она каже до служницї. [4]) В перводруку: болить. [5]) В перводр.: узріла. [6]) В перводр.: умирати.

нарічену з усім своїм[1]) панством,[2]) з усім своїм боярством, та й каже:

»І слихом слихати!
І видом видати! —
А з наріченою,[3])
Та зарученою
В неділеньку рано
До слюбу ставати!« —

А невірна служниця каже:

»Ой ні, князю, ні, соболю,
Аж не вволиш мою волю:
Вели дівку с конем взяти,
Вели обом голов стяти!«

»А то за що?« — питає царевич у служниці, бо він гадав, що се єго нарічена.[4])

»От тому,« — каже лукава служниця, — »бо отся дівка та отсей кінь срібногривий хотіли мене[5]) затратити.«

»Коли-ж так,« каже царевич, »то коневи зараз голов стяти та на воротїх на паль застромити! — Дівці же голов не стинати, але післати їй[6]) в поле, най там мої морскі стада на шовкових травах випасає.« — От і взяли коня — срібногрива, стяли єму голов, та й застромили на царских воротїх на зелїзний[7]) паль. — Царівню поклали з одним маленьким хлопчиком Іваськом, морскі стада пасти, а служниця повінчалась з молодим царевичем, та й жили собі у великих роскошах.

Але одного ранку вигоняла царівня з маленьким Іваськом морскі стада на шовкові трави пасти, аж тут дивит ся — стримить[8]) голов коня-срібногрива на зелїзним[7]) пали на царских воротїх, а она заплакала та й каже:

»Гой — гой, мій, коню! ти срібная грива!...«

---

[1]) В автоґр. переч.: державним. [2]) Переч: та боярством. [3]) В перводруку: нареченою. [4]) В перводр.: наречена. [5]) В автоґр. перечерк.: з сьвіта. [6]) В перводр.: сї. [7]) В перводр.: зеленім. [8]) В перводр.: стритить.

А голов заплакала і собі, та й каже:
»Гой — гой, царице моя нещаслива!
Аби тя мати-цариця уздріла, [1])
Сім раз на годину она би умліла!...«

Я як вийшли они з [2]) стадом в поле — тогди царівня сіла собі у шовкову траву, розплела золоті свої коси, та й стала чесати. А Івасик уздрів та й каже:

»Які-ж у тя [3]) прекрасні косо́чки!
Даруй мені хоть три волосочки! — «

А она каже:

»Звій, вітрику, божий душок,
Івасеви капелюшок!
Та кочай ним полем - колом
Колесочком як соколом,
Доки косу золоту
Я росчешу, заплету! —

Тогди вітер ухопив від разу Івасів капелюшок, покотив ним далеко у поля, а Івасик доки єго ймив, то царівня [4]) вже і зачесала і заплела золоті свої коси.

А там у поли полював на тогди сам [5]) царевич, та й здибає Івасика, як він плачучи за своїм капелюшком гонит ся. — А царевич питає єго; »А ти що тут робиш, що стада не пантруєш?«

Тогди він став царевичеви все росказувати: і як царівня [4]) з головов коня-срібногрива розмовляла, і як она золоті коси чесала, і як з вітром говорила. — А царевич каже до него: »Знай-же, Івасику, аби ти се нікому в світі не вповів, бо буду бити!«

»Не вповім,« каже Івасик, та й побіг далї за своїм капелюшком.

А на другий день, як царівня [4]) морске стадо знов на пашу виганяла, то пішов царевич за нев назирці, а она знов каже до голови своєго вірного коня-срібногрива:

---

[1]) В перводр.: узріла. [2]) В перводр.: зо. [3]) В перводруку: тебе. [4]) В перводр.: царівна. [5]) В перводр.: тогди; слово: сам пропущено.

»Гой, — гой, мій коню! ти срібная грива!...«
А голов знов каже до неї:

»Гой — гой, царице моя нещаслива!...
Аби тя мати-цариця уздріла —
Сім раз на годину она би умліла!...«

А в поли стала она знов золоті свої коси чесати, а Івасик став знов до неї казати:

»Які-ж у тебе прекрасні косочки:
Даруй мені хоть три волосочки! — «

А она знов каже:

»Звій, вітрику, божий душок,
Івасеви капелюшок!
Та кочай ним полем колом,
Колосочком як соколом.
Доки косу золоту
Я розчешу, заплету! — «

А як Івасик побіг за своїм капелюшком — тогди морске стадо перестало шовкові трави пасти, та й упустило голови в землю: а царівня каже до стада:

»Гой стадо моє! морске моє стадо! —
Чого ти травам шовковим не радо?
Солоне море чого не спиваєш?...«

А стадо тогди каже:

»Царска ти дочко — чого нас питаєш? —
Слуга невірна в короні сидит,
Царская дочка все стадо пасет!...«

А царевич вибігає тогди з за корча, де був ся сховав, та й каже:

»Доле моя наречіна, [1])
З маленької заручена!
Чого правду не казала-сь,
Яка зрада с тобов сталась? — «

А она тогди каже:

»Царевичу нарічений, [1])
Ще й друже мій заручений!

---

[1]) В перводр.: наречена, наречений.

Тому правду не казала,
Земли святій присягала! — «

Та й стала тогди царевичеви всю правду казати, а царевич каже до неї: »Покидай-же теперь стадо пасти, та ходи зо мнов у мій двір, але так, аби ніхто тебе не видів, аж доки я тебе не закличу.« От взялись они, та й пішли.

А царевич як прийшов у двір, так зараз велів [1]) усе своє панство, усе своє боярство на великий обід запросити. — А як позасідали всї за стів, цариця на покутї, тогди став царевич казати: »Що такі [2]) служници йдет ся, котра над своєв панев таку і таку зраду зробить? — «

А цариця перша похопилась та й каже: »Така служниця варт, аби єї дикому коневи до фоста присилити та в чисте поле пустити!«

»То ти сама на себе суд засудила, лукавий ти рабе!« каже царевич, та й уводить тогди праву свою заручену. — Тогди здоймили зараз з невірної служниці корону, здоймили дорогі царскі шати, та й убрали на царівню, [3]) а служницю вивели на подвірє, привязали дикому коневи з морского стада до фоста, та й пустили [4]) в чисте поле. — Царь с царицев повінчав ся, зробили гучне весїля, та й гуляли цїлий тиждень. — А до слюбу їхала царівня [3]) на своїм вірнім срібногривім: бо як скоро пустили невірну служницю з диким конем в чисте поле, а кінь їй розніс по кісточці, що і ворон би їх не позбирав. [5]) тогди срібногривий від разу ожив, та й заірзав на ввесь двір. [6])

А старенька царичина мати также була на весїлю. — Бо як дочка їй [7]) золотий перстїнь [8]) у воду впустила — то прилетїла срібнопера щука, вхопила той перстїнь, [8]) та й принесла аж у царичин став, де їй [7]) риболовцї у невід їмили, та до царинї принесли.

---

[1]) В автоґр. перечеркнено: сказав. [2]) В перводр.: такій. [3]) В перводр.: царівну, царівна. [4]) В автоґр. переч.: на волю. [5]) В перводр. пропущено слова: а кінь їй розніс по кісточці що і ворон би їх не позбирав. [6]) В автоґр. перечрк.: світ. [7]) В перводр.: сї [8]) В перводр.: перстень.

Тогди старенька цариця догадала ся, що їй дочка лихо погостила — казала собі [1]) золотогривого коня осідлати, та й поїхала у тридевяту землю дочку свою знати.

І я там бував! —
Коваль коні кував
В срібні підківки;
Летіли ластівки,
Та все щебетали,
Казки вповідали
З загіря [2]) шкляного,
З за моря солоного:
А я там був,
Сю казочку чув,
Та й вам вповів. —
А журавель летів
Та й сів собі на даху: »кла-ка-ка!
Не варт твоя казочка пятака! —

Друкуємо з автоґрафу: чотири пів'аркуші сїрого канцелярийного паперу записані по обох боках, власність тов. »Руска Бесїда« в Чернівцях. Автоґраф поноправлюваний чужою рукою; правопись фонетична змінена на т. зв. етимольоґічну. На першій сторонї автоґрафу написано чужою рукою, синїм оловцем: Zu »Для науки и забавы als erster Artikel.« »Для науки и забавы,« се був постійний титул фейлєтонів »Буковини«. Приписка показує нам, що казка сеся була призначена до »Буковини« — але не була там надрукована, лиш у »Бібліотецї для молодїжи« за р. 1885 стор. 129—137. Народна основа сеї казки запозичена Федьковичем з казки поміщеної у збірнику бр. Ґрімів п. н. »Die Gänsemagd« »Kinder und Hausmärchen« 1880. 345.) — з якою вона схожа не лишень у головному мотиві, але також у епізодах.

---

[1]) В автоґр. перечерк.: коня. [2]) Переч. в автоґр. моря.

Голодний чорт

або

Дорога до пекла.

(Казка.)

Се не зза нас діялось, але давно колись, ще за панщини, як жив у одним селї оден [1]) честний та богатий господарь, а сей мав таку установу, що клав кождої днини коло гостиця стів, а на стів хлїб, сіль і усіляку [2]) страву, а то для бідних подорожних, аби мали чим у [3]) прикрім разї душу покріпити, та Господу Богу дякували, що дав такого сумлїнного та честного чоловіка.

Але і оден чорт ходив по світї, щоб людем пакости творити, та так єму лучилось, що і він сердешний зголоднїв. Тогди він, не богато гадаючи, прискіпав ся до того стола, що був, для бідних злагоджений, та давай халасувати, що там не попав: і хлїб і сало с чистником [4]) і голубцї з солонинов, [5]) і книші з сиром і пироги в сметанї, а до того ще і випідив собі оківку-фляшу вареної горівки [6]) з медом, та вже аж тогди, як не стало нї крапельки, пішов собі такий гарно закрохмалений гостинцем далї. [7])

[1]) В перводруку всюди: один. [2]) В перводр.: всяку. [3]) В перводр.: в. [4]) В перводр.: чостником. [5]) В перводруку: з солонинною. [6]) В перводр. всюди: горілки. [7]) В перводр.: домів.

Але про се довідав ся найстарший чорт у пеклї та давай по Юдика, бо так [1]) халасун звавсь, аж два післанцї слати. А як сї єго привели о-перед Старшого, так сей зараз на него і гримнув.

»А ти сякий та такий сину, що ти менї знов на світї побоїв?!«

»Таже я« каже Юдик переполошений »нїчого такого.«

»Так, нїчого такого? А бідним подорожним хто [2]) виїв і голубцї і пироги і горівку варену що до краненьки випив, про книші і сало не згадуючи? То ти так менї робиш, паничу? що теперь ті смутчі-пресмутчі люде будут собі гадати? Будут гадати, що ми чорти, та вже на таке дрантя перейшли, що мусимо вже старецким хлїбом годуватись! — Що ти собі, мой, теперь гадаєш?

»Таже я лиш те —«

»Стули морду, [3]) аби я тобі ю [4]) не стулив! — А теперь в сей час підеш [5]) менї у [6]) той і той край, у то і то село, а там наймеш ся у котрого небудь [7]) господаря, і будеш єму цїлий рік вірно і без симбрилї служити, а то так, аби я на тебе жадної скарги не чув, бо шкіра буде ся мати в роботї. Руш! Заберай ся!

На се Юдики ошкробав ся в голову, [8]) перекинувсь [9]) простим наймитом - мужиком та і потяг у то село, куда єму найстарший чортиско повелїв.

А то село, куда Юдик зайшов, було велике, дуже велике, але таке то вже бідне та нїжне, [10]) що навіть і воробцї з него світа половили, не то що! Та й не було і дива: бо се дїялось, [11]) як я вже казав, ще зза панщини, а у тім селї був дїдич такий то вже лютірь, [12]) що як би був міг, то би був з людей і паса дер, не то що! У таке то село попавсь наш Юдик за своє халасоване: став серед села, та і думає собі: коли я вже тут свої роги не покочу, то їх не покочу нїколи!...

[1]) В автоґр. переч.: наш. [2]) В перводр.: кто. [3]) В автоґр. переч.: кунею, собако. [4]) В перводр.: сї. [5]) В перводр.: пійдеш. [6]) В перводр. всюди в зам. у. [7]) В перводр: нибудь, [8]) голов, [9]) ся, [10]) нуждение, [11]) ся, [12]) лютий.

Аж іде оден чоловік гостинцем, а то такий цундравий та обдертий, що і дурень би був покмітив, що се таки с того села чоловік. Так Юдик зараз єму і вклонив ся.

»Добрий вечер, ґаздо!«

»Добре здоровє, парубче! а куда Бог провадит?«

»Та я, бадічку, хожу служби шукаючи. — Може би тут у вашім селї — «

»Ха, ха, ха!« аж зареготавсь [1]) чоловік, »таже ми всї у старцї збераємось. [1]) та лиш тілько нам гія, що нї с чого нам торби пошити, а то би вже давно нас по цїлім світї повно!...« [2])

»Та як же-ж« каже Юдик задумавшесь, [3]) »то аби у вашім селї і одного господаря не було, щоби конї тримав? бо я признам ся, що до коний з роду дуже велику охоту маю!...«

»Ба є у нас оден такий дурень« каже чоловік, »що пару дерлюг тримає, але то таких, що їх мусит коликами підперати, бо би вже давно пси з них страву мали. Коли тебе кортит, небоже, без плати та без кавалка хлїба служити, то я тебе справю!«

»О, справте, вуєчку, прожитя би вам счасливе, каже Юдик — за решту моя жура.«

Отже-ж той чоловік взяв та й справив єго до Дмитра Моргала.

А Дмитро Моргало був колись передний господарь у селї, та зза [4]) лихого пана на таке перейшов, що і в печи затопити нїчим було, не то що! От і сидит собі з жінков [5]) на присні та й плачут обоє, а на загородї, присилені до старої верби, куняє пара конят, та такі то вже худі та сухі, що як би не шкіра, то би кости вже давно порозсипались. Моргало дивит ся на них та й плаче нишком, аж на се убігає Юдик.

»Добрий вечер, ґаздо!«

---

[1]) В перводруку: зареготав ся, уберай ся зам. форм скорочених, [2]) полно, [3]) низадумавши ся, [4]) за, [5]) з жінкою.

Добре здоровє, парубче! Ти хто?« [1])

Таже ваш слуга, бадічку!

А менї-ж до чого слуги!«

»Або до ваших коників, бадічку!«

»До оттих там дерлюг!...« аж закричав Моргало. »Хиба прийшов їх лупити?«

Еге, каже Юдик, лупити! Я ще з них маю такі конї справити, що і вашому дїдичеви не сором буде ними їхати!...«

»Ба, чи ти лиш, хлопче — сохрань Боже — не з піярів гдесь вирвавсь, та сюда на мою голову прийшов?! Іди лучше до нашого дїдича.«

»Еге, до вашого дїдича! я ще і вашому дїдичеви прислужу ся, а тим часом я ваш слуга, та й годї. — Але шкода пустов [2]) бесїдов [3]) час марнувати, бо треба коники мої погрижати, щоб з ними завтра хоть два левки вам заробити.« А се кажучи ухопив верітку, що на плоту висїла, та і повіявсь з нев [3]) хто знає куда, звичайно, як сотона. А Моргало каже до жінки:

»А се що знов за нову кару Господь на нашу бідну та несчасливу [4]) голову зіслав?!... Ще лиш того нам не ставало, аби з варіятами голов свою лоточити!...«

»Цить, чоловіче, каже жінка, »та Бога не гнїви, бо менї сеї ночи чорт — щез би — снив ся, а то приповідают старі люде, має бути велике счастє.«

»А чи-ж нї?« каже чоловік, »подивись лиш, яку онде коницу [5]) трифою з вівсом таскає о-перед себе, що аж задихав ся!... А вадь що з панского лану або оборога вкрав!... Та як житарі довідают ся!... О, годино-ж ти моя, годино!...«

Але Юдик не приніс лиш коницу трифою з вівсом, але ще до того і два великі струцлї жидівскі і печену гуску сабашову і фляшу оковитої горівки [6]) і усїляких жидівских лакіток і свічку велику воскову, з тих, що жиди на судний день світя, [7]) та й каже до Моргала: »Анумо, бадічку, в хату, та занємо могорич,

[1]) В перводруку: кто, [2]) пустою бесїдою, [3]) нею, [4]) нещастливу, [5]) коницю, [6]) в перводр. всюди: горілки, [7]) світят.

аби менї легко у вас служилось, а вам зо мнов [1]) не скучно було!

От і пішли [2]) всїма в хату.

Дослужує Юдик у Моргала рік, а у Моргала вже і кілька [3]) своїх оборогів в поли, і пара волів на загородї, і дві корові, [4]) і турма овец, а конї так Юдик вифутрував, що і самому дїдичеви не сором би ними їхати.

Але Моргало сему і рад і не дуже, бо єму усе дїдич на гадцї, що як довідаєсь, [5]) так єго і до щенту знищит, бо у него лиш тілько і розривки було, аби над підданими збиткуватись. А як приїхав одного вечера з Юдиком с поля, так і застав дома позев, [6]) аби в сей час до двора ставив ся. Отже-ж він перекрестившесь [7]) і пішов. [2])

»А що« каже пан, »у тебе, чую, гарні конї?«

»Які Бог дав, милостивий пане,« каже Моргало кланяючись.

»А ти знаєш у моїм лїсї той камінь, що єго звут чортів-двір?«

»А хто-ж [8]) би єго не знав, пресвітлий дїдичу!« — каже Моргало.

»Отже-ж той камінь привезеш менї завтра своїми кіньми і поставиш єго на моїм подвірю, право над самими пивницями!«

»Ох пане-ж мій милостивий, якже-ж се може бути?!« — аж зарув бідний Моргало. — »Таже-ж той камінь і шістьдесят пар коний з місця не кинут?! — А хоть би і кинули — где-ж такого воза дібрати, аби під ним на шкамут не розсипавсь?!...

»Се вже твоя жура« — каже пан. — »Завтра рано або приставиш менї камінь на моє подвірє, або підеш з жінков і з дїтьми, куда тебе ноги [9]) нести мут, і то голий як палец! — Заберай [10]) ся!«

---

[1]) В перводр.: мною, [2]) пійшли, [3]) скілька, [4]) корови, [5]) в перводр. все форми повнї: довідає ся і т. п., [6]) позив, [7]) перекрестивши ся, [8]) ктож, [9]) в автогр. переч. очи, [10]) в перводруку: забирай ся.

Отже-ж пішов [1]) бідний Моргало, ударившись [2]) по полах руками. — А дома Юдик єго і питає: »А що там, бадічку? — як гостили?«

»Ох, годино-ж ти моя чорна та несчаслива!...« [3]) став Моргало голосити, та й уповідає свою нужду. — Але Юдик в сміх:

»Та ви сего, бадічку, журитесь?! Завтра скоро світ єму і три такі камені на подвірю поставю [4]), коли 'му треба! — Ха, ха, ха, ха, ха!... А ходіт-ко [5]) лиш у хату, та покоштуйте, який то мені гарний ґіґель [6]) Мошкова Сура спекла! Такого матбути і ваш дідич не їв!...«

На другий день був уже і камінь на подвірю, хоть Юдик ним, ідучи у браму, трохи що не пів [7]) двора розвалив. А як ним дуркнув на пивниці, так і слуху не стало, де [8]) панскі дорогі вина, та напитки стояли! Але пан не смів на се і слова сказати, бо сам такий розказ дав, от лиш ходит собі по покоях, скілько єму їх там лишилось, рве на собі чупер, та й штудерує, яку би то нову напасть на Моргала покласти. Нарешті закликав Моргала до себе, та й каже:

»Ти знаєш ту мою діброву, [9]) що ю »Безмірнов« [10]) звут?«

»А хтож-би [11]) »Безмірну« [12]) не знав пресвітлий пане?! Таже більшої діброви [9]) матбути і на світі не має!... [13])

»Отже-ж ту діброву [9]) маєш мені за три дни і зрубати і в латри поскладати і сюда повозити і на округ моєго двора скласти. Чувєсь?

»Ох, пане мій пресвітлий — «

»Мовчи, та роби так, як я кажу, або за три дни, аби тобі і слиху у моїм селі не було. Руш!

»Ох годино-ж ти моя, годино!...« каже Моргало, ударившись [14]) по полах руками, а дома Юдик і питає:

---

[1]) В перводр. постійно: пійшов, [2]) вдаривши ся, [3]) нещастлива, [4]) поставлю, [5]) но, [6]) гугель, [7]) піл, [8]) где, [9]) дуброву, [10]) Безмірною, [11]) ктож, [12]) Безмірної, [13]) нема, [14]) ударивши ся.

»А що-ж там бадічку? — контентний [1]) пан з нашого каменя?«

»Він уже за камінь і забув, та от що теперь видумав!...« каже Моргало плачучи, а Юдик у регіт:

»Ха, ха, ха, ха, ха!... та ви сим зажурились?! На завтра на рано складу єму цілу »Безмірну« на около двора, а то так близко, що і світа видіти не буде! Але на мене гірша отце халепа впала, бо жиди всї хочут [3]) з села виноситись, щоб з голоду не виздихати, то відки менї вітак [4]) буде і струцлїв, і індиків, і гусок печених взяти? — Але они усї дурні та божевілні, бо я їх і в Єрусалимі відшукаю, не то що! От ходіт-ко лиш у хату бадічку!...«

На другий день стояла уже ціла діброва [5]) на около панского двора у латрах, а смутчий Юдик так ними цїлий панский двір обмурував, що всї панскі слуги мусїли цїлий тиждень упрівати, доки лиш тільку діру [6]) вибили, аби можна возом проїхати. А пан ходит по покоях кусаючи собі руки з злости, та думає, яку би то ще гіршу напасть на Моргала покласти. — На решті видумав тай кличе єго до себе:

»А що, каже, сякий такий сину: твої конї дома?«

»Дома, пресвітлий дїдичу: припочивают, бо мали тяжку роботу.«

»Найже-ж їх сегодне [7]) припочивают, а завтра рано о осмій годинї поїдеш ними зо мнов [8]) до пекла! Воза не потребуєш брати, бо я дам свою кариту! Чув-єсь?«

»Ох, пане-ж мій милостивий, «каже Моргало,« »та-же ми Бога просимо, аби нас від пекла боронив, та заступив, а ви....«

»Що тобі до того собако?« каже пан, »завтра рано або поїдеш зо мнов [8]) до пекла, або тебе с торбами вижену, навіть без окрушка хлїба! — Вон!«

---

[1]) В перводруку: доволен, [2]) біда, [3]) хотят, [4]) відтак, [5]) дуброва, [6]) диру, [7]) сегодня, [8]) мною.

От і пішов бідний Моргало плачучи, а Юдик єго дома питає:

»А що там бадічку? — загадав пан нову яку роботу?«

»І то ще таку, що Бог дай про ню ні чувати та ні слихати у світі!...«

»Та що-ж там такого?« питає Юдик.

»Таже каже нам завтра з ним до пекла їхати!«

»Гурра!...« крикнув Юдик, та аж підскочив з радіщ, »коли счастє, то й счастє!... А я вже думав, що завтра буду мусів пішки дорогу до пекла бити, а то ще і панских каритов [1]) поїду!...

»Та цур тобі скажений!« каже Моргало, хиба ти...

»Чорт бадічку! згирішний чорт, що мусів за макітрю анафтемских старецких пирогів, та кусак сала, вам цілий рік вірно служити. Але сего вечера мені рівно рік кінчит ся, так завтра поїду з вами разом! Гурра!!!...«

»Свят, свят, свят!« каже переполошений Моргало хрестючись: »я думав, що ти лиш який знахарь або характерник, а ти вижу такій, [2]) теє то....«

»Ви отсе бадічку пусту бесіду завели« каже Юдик, »хиба я вам вірне не служив? — або вас два рази від панскої напасти не виратував? — Але ходім припочивати, бо завтра маємо далеку дорогу перед собов....« [3])

От і забрались оба до спочинку.

А на другий день встав Юдик досвіта, пофутрував коні, напоїв, дав вівса, убрав у шори, сів на одного а Моргало на другого, та й поїхали до двора. — А пан уже у вікні чикає та й карита вже на подвірю стоїт готова. А доки пан зійшов на долину, доки у кариту сів, то і коні уже були впряжені, уже і Моргало сидів на козлі, а Юдик за льокая з заду. От і помчали як вітер. На решті приїхали они на одно дуже велике поле, на таке, що єму і краю не було видко.

[1]) В перводруку: панскою каритою, [2]) таки, [3]) собою.

»От вам і пекло!« каже Юдик до пана, »ідіт лиш право на оттой там димок що ся курит, там найдете, що вам треба.«

Пан пішов, а Юдик каже до Моргала:

»А ви бадечку, [1]) обертайте кіньми та стійте тут, але не обзерайте [2]) ся, сохрань Боже, аж доки не прибіжит до вас чорний пес. Тогди можете обіздрітись, [3]) щоб виділи, що з вашим паном сталось. — А як надивитесь, тогди їдьте тов дорогов, [4]) куда вас чорний пес справит, він вас право до вашої хати запровадит.« Се сказавше [5]) — попрощавсь Юдик з Моргалом, та й пішов у слід за паном, а Маргало обернув кіньми та й стоїт не обзераючись, [6]) аж доки чорний пес не прибіжит. На решті прибіг і чорний пес. Тогди аж відваживсь Моргало обіздрітись [5]) та Господи!... где було поле там зробилось озеро кипящої смоли [7]) поміш з сїрков [8]) а сина [9]) половінь [10]) так і бухає в гору, неначе то цїлий став горівки [11]) горит!...

Моргало перехрестивсь, [12]) та й поїхав за проводом чорного пса до дому собі. — Але пан не повернув і до сегоднїшної днини.

В автоґрафі на кінці приписка:

»За однов моравско-волосков казков по нашому переповів Федькович.«

»Друкуємо з автоґрафу (власність тов. »Руська Бесїда в Чернівцях.«) Автоґраф займає шість пів-аркушів сїрого, канцелярийного паперу з друкованими синіми лїніями. На послїдній, 11-тій з ряду стороні підпис автора, без дати. В текстї чужою рукою поправлено правопись фонетичну на т. зв. »етимольоґічну« — і пороблено ті зміни, які бачимо в перводруку. Казка сеся була надрукована в »Буковинскôмъ календарю на зв. р. 1885, изданьемъ и накл. литер. общ. »Руска Бесѣда« составилъ секретарь общ. Эмилїянъ Алекс. Поповичъ, стор. 53 — 59. Автор міг знати сесю тему не лише »з мо-

---

[1]) В перводруку: бадичку. [2]) обзирайте ся. [3]) обізрити ся, [4]) тою дорогою. [5]) сказавши. [6]) обзираючи ся, [7]) В автоґр. було первісно: зробилась кипяша смола; опісля поправлено рукою автора так, як друкуємо. [8]) В перводруку: з сїркою, [9]) синя, [10]) поломінь. [11]) горілки. [12]) перекрестив ся.

равсько-волоської« казки, — бо тота казка про чорта-наймита у бідного чоловіка — широко розповсюднена у нашого народу. Порівн. О. Роздільський, »Гал. нар. казки« ч. 17. »Як чорт у бідного служив« (»Етноґр. збірн.» I. 60 — 63.); В. Гнатюк: »Етноґр. матер. з угорськ. Руси II. Казки, байки« і т. д. ч. 28 (»Етн. збірн.« IV. 140—143.); Манжура: »Сказки« 127—128: »Як чорт оделужував шматочок хліба.«

Іголка-угорка претонесенькая!

Казка Г. А. Андерзена.

Перевів на волю ІГОРЪ ФЕДЬКОВІЧ.

Була то собі раз іголка, а то з тих, що ними міхи шиют, та старі ходаки латают. Але она сего і чути не хотіла, бо мала ся собі за дуже тоненьку, за таку, що ними великі пані шовком шиют, та золотом гафтуют. А хоть не була она у великих панів, але по просту у Марусякової Хими, що у арендаря Іцка за наймичку служила, то се їй бувало і не згадуй, бо від разу тобі втне, що она з панских, та що така собі тонесенька, як то бували давно ті іголки-угорки, що їх жидівки лиш по дві за крейцар продавали.

А коли одного разу Химині ходаки підрались, а Химині пальчики за нашов тонесеньков посягли, аби нев ті подерті ходаки латати — тогди-ж она і задивовалась чи мало, та й каже до пальців: »Беріт же-ж мене простими вашими пушками делікатно, та уважно, аби-м не впала, бо як впаду, то так загубюсь, що ніхто мене і з восковов свічков не найде! — Хиба-ж ви не видите яка то я собі тонесенька?«

»Но, но! — якось тото буде, добродійко!« — кажут пальці, та й узяли нашу тонесеньку по під боки, щоб усилити в ню грубу прядівну дратву.

»А ви що отсе?« — каже наша тонесенька; »ви хочете крізь мене таку грубу та мужицку дратву силяти? — Та же я вам від разу вломюсь, яка я тонесенька!« — Але не вломалась она, а пальці справили нев право до Химиного ходака, бо ніколи їм було.

»Фе! пищит наша тонесенька не своїми голосами: »якаж се проста та мужицка робота! — я не перелїзу! — я зараз уломюсь!« От і вломилась таки.

»Хіба я вам не казала, то таке буде?« каже наша тонесенька: — таже я собі деликатна!...«

»Ого!« кажут пальцї — »уже по нїй!« — Але по нїй ще не було, бо Хима взяла воску, зробила їй головку, та й заткала на пазуху биля другої простої шпильки.

»От так!« каже тогди наша тонесенька: »теперь я собі панска шпилька з великою головкою! — Я давно вже казала, що з мене непростого щось буде! — З людей люде бувают!« — О так репетовала она собі на голос та обзираєсь на всї боки, чи то їй усї чуют, та чи то всї на ню дивлят ся. Аж тут і узріла просту шпильку биля себе, та й питаєсь у неї: »А ти з золота, голубко?«

Нї!« каже шпилька: »я собі таки проста!«

»Видно то по тобі, та по твоїй малій головцї;« каже наша тонесенька. — »Але що-ж робити, серце? всї ми не можемо бути панами, та нї воскові головки мати! А тото що там? — море?«

Нї!« каже шпилька: то ровець, що плине биля нашої корчми, а наша пана, Хима отсе, несе жидівскі помиї, щоб висипать їх у той ровець. Сокотїт ся, щоб не задивились дуже, та не впали — преч би ся казало — в помиї!«

Фе! — каже наша тонесенька — »у помиї? — то не помиї та не ровець, але то море! — ти се, голубко, не знаєш, а ми знаємо, бо ми собі панскі та ще з восковов головков! — письменні! — Ми підемо собі світа знати!«

От і скочила собі наша тонесенька у ровець у помиї, неначе та утка у ставок. — »От так!« каже она тогди, »от теперь аж! — то лиш великі пани їздять собі по чужих краях: але і ми, славити Бога, не прості!...«

Аж тут і несе болото ровцем тріски, солому, луспиння, скаралупцї з яєць, та пусте папіря, бо то упав був раптовний дощ на тогди. А наша тонесенька ле-

жит собі у ровци та думає: А диви! як то они собі плинут по над мене, та ні в той бік, що я тут лежу!... Коби то они знали!... Але що-ж — коли то я собі така тонесенька, що мене ніхто і не видит? — Як оттам отта погана тріска вихиляєсь та виколисуєсь, неначе мужичка в танци!... а отто пусте соломяне сміття як крутит ся!... сміття — тай годі! — А оттой пустий папір як онде надув ся!... неначе пан який в канцелярії або Ляшок на соймі!... Дурні они усі!... Їм не снит ся, хто тут лежит, та ще і з восковою головкою?... Але нехай їх!... Ми нічо не кажемо, бо ми знаємо, хто ми, та й що ми!...

Оттак розважала собі наша тонесенька — аж тут і несе болото щось лискучого та блескучого, та й застановило биля неї. Се був шкляний черепочок, але она думала, що се дорогий камінь — от і вклонилась єму низенько, та й питає: »А ви добродію — чи не діямант?«

»Ага!« каже черепочок, — щось недалеко від діяманту! — ми не чужі собі!«

»А я,« каже тонесенька, »я панска шпилька! Я була у одної дуже великої пані, що їй Химов звали, а була я у великім пошанівку!... Але що з того, коли у тої Хими було пять пальців, а то всї пять такі мужицкі та прості, що я мусїла від них аж світа ловити!... Ви-ж і сами, видите, добродію, яка то я собі дуже тонесенька, та делікатна!... не призвичаєна до їх простоти!...«

»Або-ж я сліпий, чи що?« — каже черепочок. — »Як би ви, добродійко, з простого стану, то не була би у вас така головка, та ще і з воску!... Ті мужицкі пальці мусїли бути дуже прості, що они вас не пізнали!...«

»Ох, та ще які то прості, добродію!... Якби я не боялась, що се по мужицки, то я би вам про їх всїх оповіла. — Але я боюсь, що се би було по мужицки!...«

»Або-ж то великі пани не сидят собі по цілій днині, та не цокочут?« — каже черепочок.

»Ваша правда, добродію! — се зо всїм по пански! То слухайте-ж!

Найстарший з них звавсь Палько. — А хоть він з усіх і найкоротший був, бо лиш два чиколінки мав, то чванив ся він та дувсь дуще всіх, бо казав, що без него всї чотири братя, ба навіть ціла рука нічого не варт. — Ба й не то ще, але навіть казав, що якби не він, то і царів би не було на світї, бо й войска би не було, а якби войска не було, то люде не одного би пана нагнали кози пасти, як то вже не раз бувало на світї. — О такий то був той Палько! — Звичайно мужик!

А другий з них, добродію, звавсь Лизун. — А то тому так, бо лизав бувало, де що єму рука лиш давала: і горшки, і ринки жидівскі, і всячино. А як бувало попадесь до меду, або до жидівского гугля, то і відорвати годї! — Лиже було, та лиже, а то так, що від лизаня аж потонк та побілїв! — Простий хлоп, та й годї!

А третий з них звавсь Григір, а то тому, що як бувало моя паня перенесь тов хлопсков горівков, та дуже їй в серци занудит, то він єї зараз поможе.

А четвертий з них, паноньку, звавсь Смик, а то тому, що був для скрипників дуже потрібний, та в обручках. — А я ним дуже бридилась, бо ті єго перстенї та обручки були зо всім прості та хлопскі, а я собі, як сами здорові видите, тонесенька та панска; не така!...

А пятий з них звавсь Мизинець. — Се ще був найделикатнїйший з усіх, але що з того, коли все таки мужиком пах.

О такі тото були ті пальцї, для того-ж я і взялась та і пішла преч від них!... Не менї то, добродію, такій тонесенькій, та було з такими мужицкими пальцями пробувати!... Я не до них!... Я собі тонесенька, а они мужицкі та грубі!...

»А теперь сидимо собі тут, та сіяємо краще сонця!« каже черепочок.

»А так, добродію! — сидимо та сіяємо! — А ви з далеку?«

»Я? — Я був колись шклянний збанок у одного дуже великого пана, у пана економа Хляпніцкого. — Але він доти посилав мнов до сего Іцка по горівку, що я вже не міг витримати, та і розбивсь на кавалки! — Бо я, добродійко, не відси, я аж з Чехів, дуже далеко; а ті Чехи мают дуже довгі пальці, не такі, як то у ваної Хими, для того-ж і думаю я у свої краї вертати. — Бувайте здорові, добродійко! — От і поплив далї.

»З Богом!« каже наша тонесенька, — »та й славити Бога, що мя не вкрав, а то була бих на віки пропала!... Бо де Чех ступит, то там і трава не поростає, не то ще!... Але він матбути боявсь нас, бо ми дуже собі тонесенькі!... Ох, як-же то добре паном бути!... Але може я зовсїм не панска? — Може я просто такі сонечкова дочка? — А вже-ж, що я сонечкова дочка! — не інак! — я сонечкова дочка!... Або-ж хіба я не покмітила, як то мене то сонечко, матіночка моя рідная, у одно шукає? — Але що-ж, коли я така тонесенька, що мене і сонечко не видит... Ох, — на що-ж то я така тонесенька?... А то там що за мнов сягає?«

»Кік! кік!« — верещут жидинята, що там у ревци[1]) у болоті бовтались та й на нашу тонесеньку попались, — »кік, яке оно єму нівроки товсте!...«

»А цур же вам, та пек, ураги ви жидівскі! Хіба-ж ви не видите, яка то я тонесенька, та ще й з восковов головков? — Матбути вам повилазили, чи що?« А жидинята сего і чути не хотїли, але взяли борше скаралущу з яйця, що там ревчиком плила, заткли в ню нашу тонесеньку сторцом, тай пустили долїв болотом.

»Оттак!« каже она тогди, обзираючись на всї боки, чи то на ню хто дивит ся, — »оттак! — теперь то аж я собі кругом паня, бо їду собі в ридвані як цариця, а то матбути до сонечка в гості, до моїй ма-

---

[1]) Так в перводруку зам. у рівци.

тінки отсе, аж геть у Рахмани, у тридевяту землю, за шклянні гори, де морскі стада шовкові трави пасут!...« От і поїхала.

Друк. »Буковиньскій Календарь на р. 1886 уложив Ем. Ал. Поповичь« стор. 55—59. Репродукуємо з перводруку.

Казка сеся — се перерібка Андерсенової казки »Die Stopfnadel« H. C. Andersen: Sämmtliche Märchen. Achte Auflage. Leipzig. S. 373—377.

Нікс.

Нарідна фрашка. — Переписав Федькович.

Так називает ся у Німців »нічо,« а у аптиці така сіль, що ю мішают з рожевов водов, і закапуют очи, як кого болят.

І бабу Перуниху очи боліли, отже-ж і взяла она чотири крайцарі, тай каже до свого сина Андруся: »Біжи синку у місто, та купиш мені за сі крайцарі у аптиці »нікс.«

»Коли я мамо забуду, як то єму у досади звет ся,« каже Андрусь кріз плач, шкрібаючись у голов, — »від нас до міста дві мили, а ви знаєте, мамо, який я дурний; доки зайду до міста, доки те — а то вже і тепер забув, як оно звет ся, — аптика чи як там....«

»Нікс, синку, нікс!« каже стара, гладивше свого пестюха по голові, — говори цілов дорогов, як меш іти, голосно собі: Нікс! Нікс! Нікс! — то вже безпечно не забудеш. Іди-ж тепер, Андруську, у добрий час, та все собі голосно: Нікс! Нікс! Нікс!«

»Нікс! Нікс! Нікс!« зачав Андрусько і собі на ввесь рот репетувати, та й помчав у місто.

Іде Андрусько гостинцем — аж тут ріжут у одного богатого шваба на подвірю пацюка, а Андруська закортіло подивитись. Отже-ж і спер ся він на пліт, але своє усе не забуває, та в одно репетує: Нікс! Нікс! Нікс! що' го аж на ціле село чути. Шваб слухав доки слухав Андруськового »Нікс« а далї як крикне на парубків:

»Нуте-ко хлопці, та дайте оттому там дурневи такого прочухана, аби тямив аж до нових віників! Що він має мені в одно своє Нікс репетувати, коли у мене сегодне не Нікс, але благодать божа, якої дай Господи кождому доброму господареви!« — А парубки як імут нашого Андруся, та як станут парити!... Забув неборак і за Нікс, і за все, та лиш просит ся у старого шваба: »Помилуйте, добродію, та не вигоніт душу, бо мене ціле наше село знає, що у мене не сповна розуму! — От волієте мене навчити, що я маю казати, як мені ще раз така оказія де лучит ся!« А шваб каже до него: »Як тобі, дурню, ще раз де так лучит ся, а ти так маєш казати: дай Боже вам ґаздо, сего добра і в коморах, і на столах, і в мисочках, і в кожді ринці, і в кожді судинці! — розумієш? — А тепер заберай ся мені с перед очий, дурбасе ти оден!«

Пішов наш Андрусь чухаючи собі хорбаку, що му навісні шваби так гарно облатали, а за Нікс уже зо шумом забув, та лиш у одно репетує то, що го шваб навчив.[1]) Аж тут лежит пяний чоловік у шанци, тай — не до вас кажучи — ригає. — А Андрусь зараз до него: »Дай вам Боже, ґаздо, сего добра і в коморах, і на столах, і в мисочках, і в лижечках, і в кожді ринці, і в кожді судинці!« — А пяниця як зірве ся на ноги, та як стане нашого Андруська кулаками молотити!

»А ти, сякий та такий сину, ти як смієш з мої пригоди ще і кепи собі бити? — Хіба ти не знаєш, що пянство є найогиднїща річ на світі, і що кождий пяниця робит з себе скота, і не то що скота, але гирішного діявола, котрий дар духа святого, то єст: розум під ноги толочит? — За для того, хлопче, як уздриш де пяниц, а ти не кажи їм інак, як лиш так:

»А гі на вас та цур на вас, та у камінє з вами та шкрепіте, де кури не допівают та дзвони не доглашают, безвстидники та безличники ви одні! — бодай

[1]) В автоґр. перечеркнено: »Дай Боже вам ґаздо сего добра і в коморах, і на столах, і в мисочках, і в лижечках, і в кожді ринці, і в кожді судинці.

на наші Руси такого вже більше ні чувати та ні видати![1]) Рузумієш хлопче? — А тепер руш собі та заберай ся, та не забудь мої науки, бо ще гіршого прочухана дістанеш, як від мене отсе!«

Пішов наш Андрусь далї, чухаючи собі накулаковану потилицю, аж тут іде громадка людий від хресту, отец на перед, моша з дитинов за ним, а далї куми, роди, сусїди, гості, а Андрушко до них: »А гі на вас та цур на вас, та у камінє з вами та в шкрепітє де кури не допівают та дзвони не доглашают, безвстидники та безличники ви однї! — Бог дай на наші Руси такого вже більше ні чувати та ні видати!« — Люде стали, та лиш вивалили очи, а далї як станут нашого Андруся бучками обертати!... а то так, що отец дитини ледви єго вирвав понапилим кумам з рук, тай каже до него: »А ти що хлопче отсе, чи з розуму зійшов, чи що? Таже як тобі таке лучит ся, а ти не кажи так погано, але кажи: »дай Боже таке і чувати і видати, у кождім селї по сто і по двісті на рік а у кожді хатї по двоє, по троє на раз!« Оттак абес казав, дурню, а тепер заберай ся до дїтчої матери, аби тобі і попаху тут не було!«

Пішов наш Андрусь далї, та вже не чухаючись, бо не було де вже єму і чухати ся, такий то оббитий сїромаха, аж тут несут мерця, а Андрусько ще з далеку до них: »Дай Боже таке і чувати і видати, у кождім селї по сто і по двісті на рік, а у кожді хатї по двоє, по троє на раз! — Люде зупинились та тілько що хотїли нашему Андрусеви нову халазїю дати, але панотец не дали та й кажут до него: »А ти що отсе, небоже, нафляворив? — Другий раз, як тобі таке лучит ся, а ти скинь капелюшину, перехрестись, та й кажи:

»Со духи праведними Христе Боже упокой до раю світлого, до покою вічного, де ангели співают, де Святї пробувают!« — так синку, маєш казати, а не таке плести, що аж сором слухати. — Заберай ся!«

---

[1]) В автоґр. перечеркнено: слихати.

Пішов наш Андрусь плачучи далї, аж тут сидя дві бабі на присні, та обіскают ся, а Андрусько скинув зараз капелюшину, перехрестив ся, та на ввесь рот: Со духи праведними Христе Боже упокой, до раю світлого, до — « але вже не доказав, бо баби як схопились, як узяла одна маґлївницу а друга пранник с під присни, та як станут Андруська прати!... С тяжков бідов випросив ся сирота, а они кажут до него: »А ти-ж, друку, с котрої шибеницї урвав ся та прийшов з нас кепи бити? — Таже як видиш що де обіскают ся, а ти нхай борше і твою голову аби і тебе пообіскали, а не плети такі дурницї якес перше плів, та лїпше будеш гостити. — А тепер шуруй далї, та на другий раз з бідниц кепа не бий! — Руш!«

Поволїк ся наш безталанний Андрусь[1]) дебя з душев далї, аж тут їст ся стіквище псів на гостинци. А Андрусь, як був розумний, так і тицьнув свою голов межи нї, аби — як баби казали — і єго пообіскали. А пси як єго стали обіскати, то обіскают єго може і до сегодне...! Бідний наш Андрусь!...

Друкуємо з автоґрафу (власність тов. »Руска Бесїда« в Чернівцях). Автоґраф написаний на 3-ох піваркушевих листках такого самого паперу, як автоґр. казки »Голодний чорт.« На 5-тій сторонї дата і підпис автора.

Сеся фрашка основана на народній темі, котрої взірцї бачимо у бр. Ґрімів: (Märchen 132. Nr. 32.) а в українсько-руських народних переказах у Чубинського (II. 489: »Про дурня,«) у В. Гнатюка (»Галицько-руські анекдоти,« Етноґрафічний збірник, т. VI. стор. 341. Кузьмина,) у М. Зубрицького (»Віршована фацеция про дурного Кузьмину,« Етноґр. збірник V. 224—226.) і п.

Між паперами Федьковича найшли ми відривок народної фрашки, що представляє лишень иньшу редакцию тої теми.

Подаємо той фраґмент на сьому місцї:

»і на колїна бух — та плаксивим голосом як і заведе »Со духи праведними упокой Христе Боже раби твої,« бо так мене — бачите — Панотец учили, як мене с поганих рук спасали! — Та гарно они мене і навчили!... як імут мене... як станут мене кулаками по го-

---

[1]) В автоґр. пропущено: далї від тілького битя вже.

лові товкмачити!... аж думав — що аж тепер мені амінь!... Але на моє щастє над'їхав чоловік — таки з нашого села — фірою — а випросивше мене від бабів — повіз до мами просто на піч — де я не оден руский місяць над моїм розумом думаючи вилежав!... А тепер же судіт усї громадою — котрий з нас трох найбільший дурень на світї?«

Фраґмент сей написаний рукою автора на піваркуши сїрого паперу, має приписку: »За однов індійсков казков вольно написав Марко Нестерюк.« Маємо тут або псевдонім Федьковича, або імя того що казку написав з уст люду. Зміст сеї приписки промовляє більше за першим нашим здогадом.

Мудра жінка.

Казочка.

З німецького переповів Ю. Федькович.[1])

Одна жінка понесла раз когута і чотири курці на продаж,[2]) а оден мудрагель давай у неї торгувати: »Що правиш,[3]) (каже,) за когута і за кури разом!« »Дасте, пане, три левки, та й беріт собі.« — »Добре,« каже мудрагель, ухопив косць з курьми, та й пішов.[4]) Але жінка за ним: »Що ви робите, пане? — платіт!« — »Хиба ти ся мене боїш, чи що?« — каже мудрагель, — »таже я одного великого пана кухарь!« — »Чи великого, чи не великого, а за кури платіт; бо зараз кричати му на поліцію.« — »Та цур тобі[5]), чи сказилась? — Стій тут мінуточку, а я тобі гроші зараз винесу; бо дома забув.« — »Коби я така дурна, пустому вітрови свої кури давати, а вітак жди на него, хто знає доки.« — »То-ж на тобі когута в застав, коли ся мене так вже боїш!« — Я зараз з грішими прійду, лиш най кури віднесу.«

На се мудра жінка зараз пристала, а коли не вмерла, то жде ще до сегоднїшної днини на гроші.

---

[1]) Сеся приписка додана автором при кінцї казочки. Чужою рукою поміщено її під заголовком. [2]) В автогр. перечеркнено: на торг, [3]) переч.: правите, [4]) в автогр. поправлено мабуть чужою рукою: далї — так і надруковано, [5]) переч. в автогр.: бісиувата.

Друкуємо з автоґрафу (власність тов. »Руска Бесїда« в Чернівцях.) Є се пів аркуша такого самого паперу, на якому написана казка »Голодний чорт.«

Надруковано в »Бібліот. для молодїжи« 1886. стор. 158—159.

Бідний Міхась.[1]

Казка.

Були тото тобі раз два братя, Іван та й Стефан. — У Івана було четверо дітий,[2]) але жили собі у гаразді, бо Іван заможний був, а у Стефана було їх лиш двоє, та й ті бідували, бо Стефан убогий був, отже-ж мусіли і єго діти недостаток терпіти, а звали ся они Лукась та й Міхась, чемні два хлопчики: працовиті, тихі, побожні, а то так, що Лукась, хоть єму ще і чотирнаціть рік не було, уже і служити пішов, аби на родичі легше було. — А Міхась не міг ще служити, бо єму лиш ще вісім рік було. Але за тото помогав він родичам при господарстві, як лиш міг.

Стефан був з роду слабовитий, але жура та недостатки так єго зневолили, що сильно захорував. — А як видів, що єму прийшло умерати, тогди казав він закликати свого брата до себе, та й каже: »Брате Іване! я умераю,[3]) а тобі передаю мого Міхася, абесь[4]) єго вигодував і до людий привів, бо він добрий хлопець і буде тебе слухати. — За Лукася нема мені жури, бо він і сам вже свою душу погодує.« — Отже-ж узяв Іван Міхася до себе, а Стефана у кілька день і поховали.

Але дома як стане Іванова жінка сварити.... »Чи ти чоловіче, одурів, брати собі новий клопіт на свою

[1]) В автографі поправлено всюди: Михась. [2]) В перводруку: дітей. [3]) умираю, [4]) абись.

голову?! — Не доста тобі твоїх четверо дітий годувати, та ще тобі і нятого треба? — Добре, що тепер Бог дав урожу: але що буде, як би Бог дав голод? — Тогди [1]) бери свої діти, та пускай с торбами у світ!« Так Іванова жінка кождої днини пилила і солила, але Іван нічо собі с того не робив, а Міхась ріс собі як з води, бо благословеннїє господне [2]) і отецке опікувалось над ним очивидьки, хоть тїтка усе єго таки ненавиділа, і рада би єго ся була [3]) збути.

Але на другий рік дав Бог голод, і то голод великий. — Тогди Іванова жінка як роззявит ся!... »А що, чоловіче, що я тобі казала? — Тепер же або віджени менї дармоїда від хати, або я тебе з дїтми лишаю, а сама йду світ за очима, де свою душу лїпше погодую як у тебе. — Най тобі байстер [4]) помогає, коли тобі такий милий!...«

»Та що-ж з ним зроблю, жінко?« — каже Іван кріз плач, — »хиба заведу єго у лїс, най там з ним дієсь Божа воля!...«

»Отто менї аж розумна голова!...« кпит ся жінка, — »то ти гадаєш, що він такий опелїнок, аби з лїса до дому не трафив? — Але заведи ти єго у пусті руди, там, де давно колись золото копали, то відти єму вже і ворон кости не занесе.« — »Най буде й так,« каже Іван, закликав Міхася з надвіря, дав єму шкіряну свою тобівку, у тобівку грінку хлїба і ножик жирований, а сам узяв лїхтарню, та й каже до Міхася: »Ходім, Міхаську, аж у пусті руди. Там я знаю скарб, то може єго і викопаємо, а тогди уже не будемо бідувати на світї.« — От і пішли.

А як прийшли до пустих руд і відшукали вікно, тогди злїзли драбинами аж на саме дно, перейшли кладков ріку, що так під землев і шуміла, а Іван каже до Міхася: »Сиди-ж, Міхаську, [5]) тут, а я йду з лїхтарнев шукати того місця, де закопаний скарб: я ся не

---

[1]) В автоґр. перечеркнено: тогди нам байстер непоможе, а ти.
[2]) В перводр.: благословеніє Господне.
[3]) В автоґр. перечерк. позбути.
[4]) В автоґр. поправлено чужою рукою: гудованець — і так надруковано.
[5]) В перводр.: Міхасику.

буду бавити.« — Але він не пішов шукати скарбу, але пішов другим боком і другим вікном домів собі, лишивше [1]) бідного Міхася на погибіль. — А Міхась сидів — сидів, чикав — чикав, [2]) а на решті стало єму лячно, і він став догадуватись, що вуйко єго умисне лишив, аби го ся збути. — Тогди став він плакати і голосити, та у потемку мацати, аби домацатись хоть до тої кладки, що нев ріку переходили. — Але богато він мусів шукати, доки до тої кладки дошукав ся, а як дошукав ся, перейшов ріку, упав на коліна, помолив ся Богу, здоймив з землї два кругли, тяжкі камені, що біля него лежали, кинув у тобівку, домацав ся до драбини, вилїз нев у гору на світ Божий, подякував ще раз небесному опікунови всїх спріт, і пішов у світ за очима, бо до вуйка, що так лукаво з ним обійшовсь, не хотїло єму ся вертати.

Так зайшов він під оден дуже великий і красний замок, а тут сїв собі на лавочку, чи може хто не вийде, аби у него кавалок хлїба попросити, бо був дуже зголоднїв. — На се вийшов оден старенький слуга і виніс єму не лиш боханець [3]) хлїба, але ще й до хлїба. А коли посяг Міхась у тобівку по ножик, аби собі хлїба укроїти, то ті два камені, що він їх с пустих руд узяв, так засіяли, що аж пан того замку, сидячи собі на той час у вікнї, здивував ся, казав собі закликати Міхася до себе, та й став єго розпитувати. Тогди Міхась єму усю правду росповів, та й каже на останку: »Вельможний пане! коли вам сї два камені до вподоби, то затримайте їх собі, бо я однако не знаю, що з ними робити.« — »Нї, сину,« каже пан, »сї два камені будут твої, бо они чисте золото, а ти будеш мій, бо я дїтий [4]) не маю, і тебе за свого сина приймаю, лиш будь честний і побожний, як єсь доси був!« От і зістав ся Міхась при панови, вивчив ся великі школи, а вітак обходив пана як тата свого рідного. — А пан єго за єго щирість так дуже полюбив, що як умерав, [5]) то на него увесь свій великий маєток запи-

[1]) В перводруку: лишивши, [2]) чекав. [3]) В автоґр. переч. кавалок, в перводр. слово хлїба пропущено. [4]) дїтей, [5]) умирав.

сав. Але про тото Міхась однакий був: тихий, простий, побожний, нікім не гордував, нікого не цурав ся, а для бідного би був бувало і сорочку з себе дав, бо не забував, що і він колись бідний був.

Але одного разу приходит до него старець, ніжний, обідраний, такий, що і Татарин би був над ним змилував ся. Міхась зараз пізнав, що се єго вуйко Іван, але не признавав ся до него, лиш став єго подалеку розпитувати про жінку, діти, і яким способом він на таке убожество перейшов. — Тогди став єму старець уповідати: »Я, каже, не був богач, але і бідний не був, бо мав усего достатком. — Але як моя жінка раз недоваренов картофлев удавилась, троє дітий [1]) на вісну вмерло, а найстарший син Павлик, на таке ледащо перейшов, що і увесь мій маєток змарнував, і сам повісив ся: [2]) тогди мусів я старецкі торби пошити і за прошеним хлібом піти. — Отак зайшов я і до вас, ясновельможний пане, і прошу о кусник хліба, бо сегодне ще і кришечки в устах не мав!...« — »В сей час, дідусю!« каже Міхась, побіг у другу хату, і вніс на блюді бохонець хліба, а на хлібу той самий ножик, що єму вуйко у тобівку був дав, як єго у пусті руди відводив.

»Про Бога святого, ясновельможний пане! відки у вас сей ножик узяв ся?«

»Або що?« питає Міхась, ніби задивований.

»Таже я сей ножик дав....«

»Мені, Міхасеви, як сте мене у пусті руди відводили. — Але не бійте ся нічого, бо я вас давно простив. А тепер зістанете ся при мині, [3]) як при синови рідному, та ще і мого брата Лукася привезете, аби при мені був. — Чи жиє [4]) він ще?«

»Жиє: [4]) а то таким величним господарем, якого матбути і у цілім краю не має. — О, мій Павлик, мій Павлик нещасливий!...

---

[1]) В перводруку: дітей. [2]) В автогр. поправлено чужою рукою: затратив ся, так і надруковано. [3]) В перводруку: мені, [4]) жіє.

Але приповідка правду каже, що:

Добрі діти вінец, [1])
А лихі конец. [1])

---

19. н. ст. Новембря 1886.

Друкуємо з автоґрафу: 3 піваркушеві листки такого самого паперу, як автоґр. казки »Голодний чорт.« На шестій стороні дата і приписка: По нашему переповів Федькович.

Надруковано в »Бібліотеці для молодїжи« 1886. стор. 187 до 192.

[1]) В перводр.: вінець, конець, конець.

Хитрий кравец.

(Казка.)

Був тото собі раз один [1]) кравец, та такий бідалах, що не мав у своїм маєтку більше. [2]) як одного пятака. — От і став він собі думати: »Що я тепер с тим пятаком зробю? — Але я знаю, що: столиця не далеко: помандрую я туда, може мені там яке щастє лучит ся.« — От і звязав він свої манатки в хустину, та й пішов.

Іде він, що іде, іде що іде, аж тут і зголоднів. — »Що я тепер з моїм пятаком зробю?« думає він собі, — »от поверну я хиба до оттої там корчми, купю собі за два ґрейцарі хліба, а за три кисляку, то і пообідаю собі, як який барон.« — От і повернув він до тої корчми, казав собі дати хліба, молока, та й став затинати, як який змолотник.

Але у тій корчмі було страх-страшенне богато мух, а як завітрили молоко, так і злетілись [3]) усі до кравця і присіли стів роєм, а се так кравця роззлостило, що тарахнув обома руками по столови і убив тілько мух, кілько лиш під обі долоні влізалось. [4]) — Тогди він був ще цікавий і знати, кілько то він їх убив, і нарахував аж сто, а сим рицарским ділом так дуже врадував ся, що взяв великий аркуш паперю, і написав на нім великими буквами:

Я бю, моспане,
Сто душ на снідане!

---

[1]) В перводруку: оден, [2]) більше, [3]) злетіли ся, [4]) злізлось.

Сей аркуш пришив він собі на плечи і помчав у столицу.)

А у столици зайшов він невмівки аж перед цісарский палаць [2]) на й став. — Цісарь сидів собі тогди у вікні, та й дивив ся, як люде ходя, [3]) а як уздрів нашого кравця з аркушем на плечах, та й прочитав, що на тім аркуши було написано, так зараз післав він одного служалого, аби закликав кравця до него.

»А ти хто?« — питає цісарь.

»Той, що мені на плечох написано.«

»Такого мені давно треба було,« каже цісарь, »бо в мене є за містом один двір, але в тім дворі ніхто не може сидіти, бо кождої ночи приходя [4]) туда дванаціть медведів, а кого найдут у дворі, того від разу на дрібні кавалки розривают. — Убий [5]) ти тих медведів, то будеш мати від мене велику надгороду.«

»Се мені фрашки,« каже кравец, надувшесь [6]) як индик, — »лиш дайте мені, найяснїщий [7]) пане, через три місяці добре їсти й пити, а тогди не бійтесь, що я і сто медведям капурис [8]) зроблю!«

Цісарь на все пристав, а кравець так собі гадає:

»Хоть мене цісарь за три місяці скаже і стратити, то най хоть знаю, що-м попожив собі добре!...«

А як три місяці минули, тогди казав кравець завезти у пустий двір велику бочку доброго, солодкого вина і цілого печеного вола, взяв з собов остру шаблю, вино казав виточити у цебри, а сам сховав ся добре у закуток, аби єго не видко. — На се прийшли і медведі, аж дванаціть [9]) їх, а як занюхали печеного вола, так ну єго собі затинати!... Але по такі суті [10]) вечери схотїлось їм і пити, а они гай до вина!... та так собі підтрубили, що як стояли, так і попадали пяні. — Сего-ж кравцеви лиш треба було: взяв шаблю, та й повідтинав усім голови.

А цісарь каже до кравця: »З тебе зух хлопець, нема що й казати! — Але як мені ще одно діло зро-

---

[1]) В перводруку: столицю. [2]) цісарську палату, [3]) люди ходят, [4]) приходят, [5]) убий. [6]) надувшись, [7]) найяснїйший, [8]) конець, [9]) дванацять, [10]) такій сутїй.

биш, то дам тобі мою доньку і половину мого царства. Якже гадаєш?« — »Буду, чути найяснїщий [1]) пане,« каже кравець. — »Річ така:« каже цїсарь, — »у мене є прекрасний город: але нїхто не може до него приступити; бо унадили ся там три велити, а то такі непевні, що кождого в кавалки рвут, хто лиш до того города наближит ся. — Якже-ж гадаєш?« — »І се в мене фрашки,« каже кравец, »лиш дайте менї, найяснїший [1]) пане, через цїлий піврік добре їсти й пити, тогди не журіт ся, що і велетів туда не виряжу, куда медведів.« — Цїсарь пристав і на се.

А за піврік узяв кравец глобє [2]) свіжого сира, завив єго у сивий папір, аби виглядав як камінь, та й пішов у город. — Аж тут зараз і велет встріт него: »А що, сякий-такий сину? — прийшов з нами бороти ся? — будемо видїти...« На се вхопив з землї камінь, та й подавив єго в кулаці, а то так кріпко, що на дрібні кавалки розсипавсь. — »А що, кравче? — як тобі ся штучка вподобалась?« — »Овва!« каже кравец глумячись, »що менї за дїло показав! — Але зроби ти так, як я....« На се взяв нишком сир, здоймив єго нїби то камінь з землї, подавив у кулаці, а з сира почурів дзер. »А що?« питає тогди велета, — »потрафиш так?« — »Сего я вже не потрафю,« каже велет. — »Але знаєш ти, що? — коли-ж ти такий дужий та такий с тебе козак, що можеш с каменя воду видавити, то пристань до нас!« »І овшем,« каже кравец, »коли лиш маєте що пити, а то аби було лаштом!« »Лиш тим не журі ся,« каже велет, — »у нас минаєсь що днини бочка вина, то буде і для тебе доста.— А тепер ходи зо мнов, най тебе обзнакомю з моїми товаришами.«

Але другі велети були з сего дуже недовольні, та й радят ся сами межи собов: »Що нам тепер з бідов робити? — Але упіймо ми єго добре, а вітак єго убємо.« — Але хитрий кравец зараз покмітив, що они собі гадают, та й каже: »Я, братчики, дуже тру-

---

[1]) В перводруку: найяснїйший. [2]) В автографі поправлено: длобс, в перводр.: глобє.

дний, ляжу на годину, а як прісню ся, тогди встану, і будемо пити аж до білої днини.« — Се було велетам дуже вигідно: от і завели они єго у одну кімнату [1]) і положили в постіль, а самі пішли у світлицу, [2]) аби ждати, аж доки кравец засне. — Але кравец не був дурний; як лиш уздрів, що велити забрались, а він назберав всілякого фаитя, зробив з него ніби чоловіка і положив у постіль, а сам вліз під пістіль, і став ніби то хропіти. На се ввійшов оден велет по тихоньку з булавов, та як утаращит нев по лахманах, то аж постіль розломилась. — Тогди велети вернулись у світлицу, [2]) та як станут з радіщ пити, то так попились, що аж під стів попадали. — А кравец вилїз по тихоньку з під постелї, взяв шаблю з клинка, і повідтинав усім голови. — Тогди цісарь видав великий баль, і заручив кравця з свойов [3]) доньков, а за місяць мало бути весїлє.

Але се учув близький король, що сватав цісарску доньку за свого сина, та й видав цісареви війну, а цісарь каже до кравця: »Тепер же, сину, покажи, що ти варт моїм зятем бути, і дай ся тому гордому королеви в знаки, аби єго другий раз не кортїло, цісарскі доньки сватати!« — »І се в мене фрашки,« каже кравец, пошкрібавшесь [4]) нишком в голов, »кажіт лиш, коли маю на війну рушити?« — »Про мене і завтра,« каже король, [5]) »а з мої стайнї най тобі осїдлают котре найкращого і найдущого коня.« — Але кравец не брав цісарского коня, але казав собі осїдлати худого та слїпого бороняка, такого, що ледви ноги за собов волочив, а то з тої причини, що бояв ся на доброго коня сїдати: бо він ще з роду на кони не сидів. — Отак і поїхав він на війну, на сміх та на вдивовижу усему війську.

А як стали до огню, [6]) і начали з гармат стріляти, то стара дерлюга так ся під кравцем перепудила, що як чкурнула, так би ся ніхто був і несподївав, аби стара здохлятина тілько сили мала. Але що була

---

[1]) В перводруку: комнату, [2]) світлицю, [3]) своєв, [4]) пошкрібавшись, [5]) цісарь, [6]) в автоґрафі перечеркнено: то стар.

сліпа, так летіла она навгадь, а то просто простісько на оден великий, деревяний крест. Тогди наш кравец не знав зо страху що робити, і обчепив ся креста. Але крест, як був порохнавий, так і вломив ся, і як хруснув, то наш бороняк ще дуще [1]) перепудивсь, як від гармат, і давай назад утікати, але не до свого війська, але прямісько на неприятеля. — А неприятіль знов, уздрівше [2]) таку неслихану та невидану дивоглядію-рицаря з превеликим крестом, як верже зброю до землї, та як дасть драла!... Аж закурилось!...

Тогди [3]) цісарь казав зробити гучне весїлє, дав кравцеви доньку, царство і корону, а сам сидит собі у запічку та онуки колише.

З нїмецкого на наш лад переповів [4]) Федькович.

22. н. ст. Новембра 1886.

Друкуємо з автоґрафу (власність тов. »Руська Бесїда« в Чернівцях), що займає 2 аркуші такого самого паперу, який ми описали говорячи про автоґраф казки »Голодний чорт.« На кінцї дата і підпис автора.

Казка сеся, се очевидна перерібка того тексту народного оповіданя, яка знаходить ся у збірцї бр. Грімів: »Kinder und Hausmärchen« Berlin 1880. стор. 85 — 92. п. з. »Das tapfere Schneiderlein.« Українсько-руський текст тої самої теми бачимо у Чубинского (Труди, II. 635: »Швець богатир,« Ян Фабіян, (»сто душ зараз убіям« ; В. Гнатюка (Етноґрафічні материяли з угорскої Руси. II. Етноґр. Збірник т. IV. »Циган воїн.«) Сесю Федьковичеву казку надруковано в »Бібл. для молодїжи« 1886. стор. 167—172.

---

[1]) В перводруку: дужше, [2]) узрівши, [3]) в перводр. додано: той, [4]) перше було в автоґрафі: перевів.

Дурний гуцуляк.

(Повісточка.)

Гуцулів звут [1]) усї дурними. Але я вам росповім як оден такий дурний Гуцуляк — та поннив усїх парубків у славнім селї Мудрівцех у великі дурнї. А се так було:

У славнім селї Мудрівцех, про котре я вам ще не одно цікаве маю росповісти, сиділа собі одної недїлї по полудню громадка парубків та й пили пиво, бо у Мудрівцех, видите, навіть слинаві баби горівки не пили, а с того на таке прийшло, що орендарь Ицко у такім подертім кафтанї ходив, щоби і раки були до него не починялись, не то що!

Мудрівскі парубки не мали що робити та кпились з Ицка, аж на се уходит оден обдертий гуцулячок у корчму, уклонив ся парубкам, та й пішов до жида, а парубки давай собі з него кепи бити.

— »Еге« каже оден, »чи сей лиш не прийшов у Ицка за льокая найматись? Се би пара собі!...«

»Може Ицко в него,« каже другий. — »Хіба ти не видиш, яку здорову та набиту мошенку зза пазухи таскає, та каже Ицкови дати собі цїлу кварту пива, та ще і снїдане до того?«

»Ану, хлопцї, що ми сего підгоцкаємо, а то без рукавиц!« каже третий. — »Зачни ти лиш, Петре, з твоїми загадками, як се тобі не раз уже вдалось. — Ану хлопцї! хто має порожну карабушку від сїрників?«

---

[1]) В перводруку: звуть.

»Знайте, хлопці, аби він лиш нас не підгоцкав!« каже четвертий, — »гуцули не такі дурні як їх пишут.«

»Ге! ледіню!« каже пятий підкручуючи собі уса, — »сідай собі коло нас! — Відки родом? — чи лиш не з Драгитгузів?«

»Нє, ште-братчики! я родом з Дурнолупів,« каже гуцуляк, — »позволите мені коло вас [1]) сісти?

»І овшем! і овшем! ледіню годний!« — каже Петро, моргнувше [2]) хитро на товаришів, — »ми загадали собі сегодне у загадки грати; може і ти пристанеш до нашої співки?«

»Буду чути,« каже гуцуляк, усміхаючись [3]) і собі, — »єсли лиш моя мошенка вистатчит...«

»Фрашки!« каже Петро сміючись. — »У нас заліжка така: кождий з нас по черзі загадає загадку; якже-ж ту загадку котрий небудь з нас відгадує, то загадочник платит шістку кари до складки в отсу порожну карабушку. — Але, як хто таку круту загадку загадає, що ю ніхто не годен відгадати, той бере собі усі складені гроші. — Пристаєш, годний Дурнолупче?«

»Для чого-ж би я до такого годного товариства не мав пристати?« — каже гуцуляк, — »лиш буду просити, аби моя загадка на послїди осталась!«

»Нехай і так буде!« каже Петро. — »Отже я зачинаю: Кілько доріг сходит ся у Чернівцех на ринку?«

»І одна нє,« — каже Василь, »бо на ринку лиш люде сходят ся, а не дороги. — Але відгадайте мою загадку:

»Як їдеш до Чернівців — що тобі на праві руці?« — »Пять пальців,« каже Іван, — »для того клади і ти, Василю, шісточку [4]) до карабушки, як се поклав Петро, аби здоров нам за се був! — А тепер хто з вас відгадає мою загадку?:

»Для чого шкрепче баба моркву?«

— »Бо піря не має,« каже Тимофій, — бо якби морква мала пірє, то баба би ю не шкрептала але

[1]) В перводруку: себе, [2]) моргнувши, [3]) усьміхаючись, [4]) шістку.

скубла. — Для того сюда з шестаком, пане Іване! — А тепер слухайте мою загадку:«

— »Котру страву ніхто би з вас не їв?«

— »Котюжу страву,« каже Семен, — »бо здохлу кобилу а чей ніхто з нас не буде їсти? — Ану шестака, брате Тимофію! — А тепер прошу мою загадку:

»Для чого біжит[1]) пес за заяцем?«

— »Бо заяць не хоче бічи за псом,« каже Штефан. — »Шістку, Семене! — А тепер хто се відгадає:

»Хто видит більше: чи той що одно око має, чи той що дві?«

— »Той що одно, — каже Андрій, — »бо він видит у другого аж дві. — Шестака, пане Штефане! — А тепер слухайте:

— »Де найвищі гори?«

— »Там, де найглібші доли« каже Сідор, — »ану до карабушки, премудрий мій Андрію! — Так! — А тепер на тебе черга, годний наш Дурнолупче! — Ну?«

— »Я би просив годне парубоцтво, аби мене слободили; бо я знаю лиш о д н у загадку, та і то аж трояку!...«

»І овшем! і овшем!« — каже Сідор; — »але за тото заплатиш аж три шестаки, як угадаємо. — Сюда з нев, тов твойов трояков загадков!«

»То-ж послухайте, ласкави будьте,« каже гуцуляк:

Одно лиш я знаю а ви не знаєте:
Друге лиш ви знаєте а я не знаю;
А трете ні ви не знаєте, та ні я не знаю,
відгадайте, коли ласка ваша!«

Парубки витріщили очи як баньки, а гуцуляк посяг за карабушков, спорожнив ю у свою мошенку та й поклав, кланяючись ґречно усім парубкам, порожну на стів.

»Твоя виграна!« — каже Петро по хвили, — »та й не дурно ти, вижу, у Дурнолупах родив ся, бо нас гарно у дурні пошив, та ще до того і облупив!« Але за тото скажи нам хоть, що оно таке є, що ти лиш знаєш, а ми не знаємо?«

---

[1]) В перводруку: біжить

»Се вибачайте! — мої дрантиві ногавиці...« каже гуцуляк, обертаючись плечима до парубків аби їх приконати, що се не загадка, а правда.

»Виграна!« — крикнув Василь плюнувше; — »але що оно таке є, що ми лиш знаємо, а ти не знаєш?«

»Се то,« — каже гуцуляк, наставивше свою пидрану капелюшину, — »кільно ви менї шестачків скінете, аби я собі — або нові штанята купив — або старі дав полатати.«

»Виграна!« — крикнув Іван, кидаючи гуцулякови два шестаки у наставлену капелюшину — »але скажи нам, що тото є, що нї ти не знаєш, та нї ми не знаємо?«

»От що: чи схоче менї хто за ваші два шестаки ногавиці продавати? — А тепер, Ицку, пива на стів для кождого кварту, аби нїхто не казав, що дурнолупский ледїнь мудровецких парубків змудрував!«[1])

12. серпня 1887.

Друкуємо з автоґрафу (дар Павла Кирчова до бібліотеки Наук. Тов. ім. Шевченка). Автоґраф займає 3 півкушеві листки гладкого, канцелярийного паперу. На кінці, на 5-тій стороні дата і підпис автора. Повісточка сеся була друкована в »Буковині« 1896. ч. 50.

---

[1]) В автоґрафі переч.: обіграв.

Місяцї-королї.

(Словацка казка).

По нашему[1]) переповів Ю. Федькович.

Була тото собі раз баба, та мала дві доньцї: Маруся тай Ганнуся. — Ганнуся-ж була єї рідна донька, для того-ж ю стара любила і дула на ню як на дорогий камінь, а над Марусев збиткувалась як лиш могла, бо се не була єї рідна дитина, але пасербиця, від покойної першої жінки єї чоловіка донька. — Але за тото ю і стара і Ганнуся найдуще ненавиділи, що була собі дуже красна, а то така, що парубки до неї бувало липнут як ті пчоли до меду, а на Ганнусю нїхто і[2]) не подивит ся.

С тої причини і стара і Ганнуся мучили та мордували Марусю невгаваючи, бо думали, що таким способом краса єї змарнїє, і парубки до Ганнусї залицяти мут ся.[3]) — Але Маруся не тілько що не марнїла, але день від-у-дня усе краща була. — Для того-ж то і радит ся Ганнуся з мамов:

»Анумо, мамо, (каже,) пішлїм ми Марусю у лїс по фіялки, відти она безпечно не верне.«

А стара і кличе Марусю: »Марусю, (каже,) руш менї зараз у лїс і нарви Ганнуси фіялків, і то свіжих, запашних, аби мала чим завтра на танець уквітчатись, а то і я би рада, свіжих фіялків понахати.«

---

[1]) В перводруку: нашому, [2]) в автоґр. перечеркнено: тилом. [3]) в автоґр. було перше: залицяти ся мут.

»А відки-ж мені, мамо, (каже Маруся плачучи,) теперь, місяця січня, свіжих фіялків дістати?«

»Руш!« верещит стара, витрутивше [1]) Марусю с хати і засунувше [1]) двері, — а як мені ще сегодне свіжих фіялків не принесеш, так абес [2]) знала що тебе на смерть убю!«

Ходит Маруся лісом та й плаче, а плачучи зайшла аж на одну високу гору. — Тут, я, думає она собі, мушу гинути, коли не від звіри то від студени; коби то лиш Бог милосерний [3]) дав, аби не богато каратись!... Аж тут дивит ся она — а на горі великий огонь горит. — На около [4]) огня стоїт дванадцять тесаних каменів, [5]) на кождім камени сидит оден царь у короні, а найстарший з них, білий як молоко, сидит повище всїх, і тримає у руках золоту булаву. З решта царів були три молоденькі, три старші, три ще старші [5]), три зовсїм старі, а найстарший з них той, що сидів повище всїх з золотов булавов.

До сего приступила Маруся несміливо, уклонилась покірно, та й каже: »А не можна би менї, пресвітлий пане, коло вашого огню загрітись?«

»І овшем, доню,« каже старий, »грій ся, а відтак нам уповіж, що тебе місяця січня у таку пустиню загнало?« — Тогди стала Маруся усю свою біду та нужду уповідати. А старенький обернув ся до одного молоденького короля та й каже: »А що, брате Березню? — возьми на годинку [6]) нашу булаву в руки, та зрости сїй бідній дївчинї пахучих фіялків!« — На [7]) се став сто сяжінь до окола снїг гинути, земля розмерзатись, трава рости, фіялки цвисти, а старий і каже до Марусї: »Нарви собі, дївчино, фіялків, кілько сама злюбиш, і неси до дому. — А як твоя мачуха, ще якої примхи забагне, то приходи сюда, а ми тобі раду дамо.« — Маруся уклонилась покірно та й пішла.

А стара з Ганусев аж тріскают від злости, що Маруся у лїсї не тілько що не загибла, але ще до

---

[1]) В перводруку: витрутивши, засунувши, [2]) абис, [3]) милолосердний, [4]) перше було в автографі: на окола, [5]) в автографі переч.: а, [6]) в перводруку: годину, [7]) тут перечеркнено: став.

того і свіжих, пахучих фіялків принесла. А мачуха і фукає на Марусю: »Ти що отсе, така та сяка дочко, за фіялків принесла? — Таже я таких і на смітю назбираю! — Руш мені зараз у ліс, та набери [1]) Ганусі свіжих малин, або такі домів не вертай ся!« Се сказавше [2]), витрутила Марусю на двір, і двері хоромяні засунула.

Пішла Маруся плачучи у ліс, але не блукає вже лісом, а пішла право до тих дванацять королів, що так ласкаво з нев обійшли ся, та й уповідає свою нову нужду. — А старенький король каже до одного молодого короля: »А що, брате Косень? — хіба на тобі булаву та зароди сій бідній дівчині малин, а то таких, аби і стара відьма, єї мачуха, не мала чим ґрамасувати.« — Тогди устав король Косень, узяв від старого булаву, здоймив у гору, і в сей час зробило ся літо, трава уросла у пояс, а лісом зродили такі малини, що й сам цісарь таких великих та красних ще не видів. — А старенький король і каже до Марусі: »Набери-ж, дівчино, малин кілько тобі треба та й неси мачусі; а як ще якої примхи забагне, то приходи просто до нас, ми тобі поможемо.« — Маруся набрала повну хустку малин, уклонилась королям низенько, та й пішла собі домів.

А дома мачуха з Ганусев аж руки собі кусают, що Маруся у лісі не пропала, але таких малин набрала, що і сам цісарь таких не видів. — Але мачусі не ходило о малини, але ходило о те [3]) аби Марусю з світа зігнати, для того-ж і зіпає на ню: »А ти що, така та сяка прояво, мені отсе за малин набрала? — Я таке діло і на пометках найду. — Руш мені в сей час у ліс, та нарви Ганусі повен отсей кошіль винограду, а то такого, аби і самому цісареви не сором їсти; бо як не, то тебе на смерть убю як ту суку.[4]) — Рушай!«

Пішла Маруся знов у ліс, але вже не плаче, а іде просто на гору до королів, і уповідає своє нове

---

[1]) Переч. в автоґрафі: назберай. [2]) В перводруку: сказавши, [3]) в перводр.: о то, [4]) в перводруку слова: як ту суку, пропущені.

лихо. — »Смій ся з сего, моя доню,« каже старенький, а вітак обернув ся до одного з старших уже королів та й каже: »А що, брате Жовтень? — хіба бери на часок булаву, та зароди отсій бідній дівчині винограду!« — Тогди устав король Жовтень, узяв від старого булаву, підніс у гору, і в сей час зробила ся осінь, лист пожовк, цвіт усох, а до окола зродив такий виноград, що віти аж до самої землї під гроздами повгинались. — Тогди каже старенький до Марусї: »А знаєш ти, добра дівчино, хто ми? — Ми є місяцї, і є нас дванацять; я називаю ся Січень, сей за мнов Лютий, за ним Марот, вітак Березень, вітак Травень, вітак Пчолень, [1]) вітак Косень, вітак Серпень, вітак Копень, вітак Жовтень, вітак Падолист, а послїдний Грудень. — Нарви-ж собі тепер винограду і біжи домів, бо мачуха уже гадає, що тебе нема.« — Маруся поклонилась аж до самої землї, і пішла домів.

А дома мачуха не знала уже що казати, такий то красний виноград Маруся принесла. — Але за тото Ганусе до неї прискіпалась, та й каже: »А вадь, ледащице, що ти найкрасший виноград сама похаласувала, а менї лиш недоїдки принесла? — Ану піду я сама та приконаюсь! — Де-ж той виноград у досади солоної зародив?«

»А я піду с тобов, (верещит стара), а як приконаємось, що ся шельма не принесла нам найкращий виноград, тогди ю на смерть убємо та й у ліс заволочим, [2]) аби ю там дикі звірі розшарпали.« — Отже повберались [3]) обі у довгі теплї кожухи, та й пішли у ліс, куда їх Маруся справила.

Але король Січень знав, що дїєт ся, та як пустив бурю, заверюху, та сніжницу, а то таку сильну, що злющу мачуху з єї Ганусев на сім сажнів снїгом та ледом, та шерешерев укрив. — А Маруси лишила ся хатка, а до хатки найшов ся скоро і молодий, хороший господарь, а там жиют собі обоє, а Маруся уповідає діточкам про лиху Мачуху, про непевну Ганусю,

---

[1]) В автогр. перечеркнено: Рійник, [2]) в автогр. перечеркнено: понесемо, [3]) в перводруку: повбирались.

та про дванацять місяців-королів, що на високій горі до окола великого огню сидя, а найстарший з них, або на котрого черга прийде, золоту булаву у руках тримає.

От вам і казка,
(Казала баба Параска.)
А кому [1]) она не в лад,
То най підотре собі нев .... [2])

Друкуємо з автоґрафу (власність тов. »Руска Бесїда« в Чернівцях). Прикмети сего автоґрафу такі самі, як автоґр. казки »Голодний Чорг.« Анальоґічні народні теми подибуємо на пр. у Чубинского II. 448—458.

Надруковано в »Буков. Календарю« 1887. стор. 75—78.

[1]) В перводр.: коли. [2]) В автоґрафі сеся послїдня стрічка перечеркнена і чужою рукою написано: То я з нев собі назад; так і надруковано.

Коточий каменец

або

Мр-няв-вав-вав-вав!

(Казочка.)

Лесь був собі парубчак бідний але огідний. — Родичі єму давно померли, от він і згодував ся по межи чужі люде, [1]) а люде [1]) єго дуже любили, бо був кождому услужний, і не ждав, аж доки єго хто буде кликати або просити, але як лиш видів, що хто в потребі або в пригоді, так він зараз прибіг, поміг, поратував, а смутного ще й розвеселив, бо був собі дуже веселий. — Люде єму бувало кажут, чому він не наймет ся де служити, але він не хотів, бо мав гадку піти собі в світ, та світа зазнати, бо до сего мав з роду велику охоту. — А як єму минуло шістнацять [2]) рік, і літечко боже настало, тогди звязав він свої річенята в хустину, попрощав ся з добрими людьми, та й пішов собі свищучи та співаючи у світ.

Так зайшов він у оден ліс, аж тут несе одна стара-престара бабуся вязку ріща, та й стогне, а то так, що аж трохи не плаче. — А Лесь зараз ухопив з неї вязку, завдав собі на плечі, та й каже жартівливо: »Еге, матусю, мої плечі молодші, ще й вас би занесли, не то ще вашу вязочку. — Ану сідайте лиш на ваше ріщачко, як я вас гарно потаскаю!« Бабуся

---

[1]) В автоґр.: люди, [2]) в автоґр. перечеркнено шістнацять.

з разу не хотіла, але на решті не мала що робити, сіла на вязку, а Лесь помчав з нев аж до єї халупки, в одно собі співаючи та свищучи, та усілякі фіґлї приповідаючи, а то так, що аж бабуся сама мусіла реготатись.

А як оперед бабусиної халупи зсадив Лесь і бабусю і вязку, тогди каже она до него:

»Слухай, синку: ти, як я вижу, чемний хлопець, а я тебе хочу за тото надгородити. — Гроший [1]) не маю; але на тобі отсей каменець, а як прийдеш у перше село, не далеко відси, то питай ся, де двірник сидит. — У того двірника проси ся на ніч: він тебе прийме, бо він добрий чоловік, хоть і богач. — А як обнучуєш ся, і всї полягають спати, а ти дивись, абес [2]) отсей каменець поклав у піч і загріб у попів, а вітак лиш уважай, що будет ся робити. — Ти хлопец розумний: зараз будеш знати, як собі поступити і як собі заспособити; бо там тобі щастє паде.« — Се сказавше, [3]) дала бабуся Лесеви каменец [4]) як яблучко завбільшки, та й пошкутульгала у хатину, а Лесь пішов собі свищучи та співаючи далї, і за годинку став у тім селї, де єму бабуся казала.

Двірник приймив Леся з охотов, казав 'му дати файно повечеряти, постелив 'му сам против печі на ослонї, і всї полягали спати: двірник з малим своїм синком Онуфрашком на постели, двірничка з доньков свойов Катеринов на печи, сини — було їх аж пять — наокола ослонами, а Лесь, як я вже казав, на ослонї против печи. — Але Лесь не спав, ждав, доки всї повсипают; а як всї вже захропіли на цїлу хату, тогди він устав по тихоньку, загріб бабусин каменец у попів, тай ляг собі знов, але спати не спав, бо мусїв ждати, на який конец дїло вийде, се так єму бабуся казала.

Запіли перші кури. — Двірничка перша пробудилась, та й будит доньку: »Катерино! Катерино! ану час нам уставати та ватру класти! — Чуєш? —

---

[1]) В перводруку: грошей, [2]) абись, [3]) сказавши, [4]) в перводр. постійно каменець.

уставати та ватру класти! — Подай менї борше кужівку!« — Катерина не хотїла, не хотїла, але нарештї прокорізмалась, устала, засвітила каганец, та й пішла до печи. — Але тілько она зачала попів розгрібати, та на весь [1]) рот: »Мр... няв! вав! вав! вав! — Мамо! бійте ся Бога! — Мр... няв! вав! вав! вав! Мурлу... няв!...« — Двірничка схопилась з печи, до доньки — та і собі як заведе на все горло: Мр... няв! вав! вав! рняв! чоловіче бій ся Бога! Няв! Мр... няв! вав!...« — Двірник зірвав ся як опарений з постелї, Онуфрашко переполошений за ним, біжут оба до печи, та і собі: »Мр... вав! вав! няв! Ур... вав! вав!... Петре! Василю! Штефане! — Мр... няв!... біжіт до старого дяка, най прийде с псалтирев! — вав! вав! няв! Марку! Тимофію! духом по бабу Химу! — Няв! Мрвав! урвав!..«

Доки Катерина, двірничка, двірник, Онуфрашко коло печи обедувались, шкандибає вже і старий дяк з псалтирев під пахов! — Але як тілько зробив ся коло печи, так і собі в сей час: »Мр... няв! вав! вав!...[2]) Аж тут уже і стара Хима прибігає задихана; до печи — та і собі як заведе капливим голосом: »Мр... ав! вав! няв! няв!... се ви, матбути, коточий камінь переступили, або дурману [3]) напились — Мр... няв! няв!... На се я вже вам нїчо не поражу... вав!... на се хиба лиш лїсова бабуся... та озде она й сама... Няв!... вр... вав!...«

А лїсова бабуся і справди зробилась у хатї, стоїт коло Леся, і шепче єму щось ув [4]) ухо, а двірник, як ю тілько вздрів, так зараз бух їй в ноги: »Бабусечко-матусечко, ратуй, та не гнївайсь на мене, що я тобі тогід казав гарного прочухана дати, але то не я, то наші присяжнї смутчі... Мр... вав!... Ратуй, зазулько, ратуй! даю тобі половину мого маєтку, лиш давай раду! бо що скаже завтра громада, як я стану перед нев, та Мр... ва... вав! няв!...« — »Гм!« каже лїсова

---

[1]) В перводр.: увесь. [2]) В автоґрафі перечеркнено: Блажен муж, іже не іде на совіт Мрмр... мрав... вав... вав... [3]) В перводруку: дурмана, [4]) В перводр: в ухо.

бабуся, »тут ніхто не порадит, як лиш отсей стороньский парубчак. — Єго просіт: коли схоче — добре, а як нє — то будете усі нявкати доки вашого житя. — Будьте здорові!« — »Мр... мр... няв!...« каже двірник, та й до Леся: »Парубче годний, прав у мене, що сам схочеш, лиш ратуй нас у сій великій пригоді! — Даю тобі доньку мою Катерину, даю тобі половину усего мого маєтку, покладу тобі своїм коштом хату як двір: лиш ратуй нас, ледіню честний!...« — »Пристаю:« каже Лесь, »лиш дайте мені на ваше слово руку! — Так! — А теперь відверніт ся всі від печи, і зажмуріт очи!« Усі відвернулись, Лесь пішов до печи, вигріб с попелу каменец, сховав у пазуху, а у місяць відограло ся гучне весілє. — Мр... няв! вав!

За однов данійсков казочков по нашому переповів Федькович.

29. л. Декембра 1886.

Другуємо з автоґрафу (власність тов. »Руска Бесїда« в Чернівцях). Прикмети автоґрафу, що займає 3 листи, такі самі, які має автоґраф казки »Голодний чорт.«

Надруковано в »Бібліотецї для молодїжи.« 1887. стор. 5—8.

Бідалашко.

(Казка.)

Був тото собі раз бідний чоловік, та мав ще біднїщого сина, бо був і слабовитий, і хоровитий, і мізерний, і піжний, і худий, і сухий, і боязливий, і замлїлий, а люде [1]) і назвали єго »Бідалашко,« бо був і справди бідалах. — Але доки старий ще жив і на него заробяв, то ще було, як було; але як старий помер, а той господарь, що они у него у комірних сидїли, нашого Бідалашку на улицю витрутив, тогди він став як пень, не розуміючи і третої. — Але на решті схаменув ся, та й думає собі: »Піду я хиба у місто, може там менї ся що лучит. А не лучит — то може хто змилует ся, та мене погодує.« — От і поволїк ся в місто.

А у містї — звичайно, як то у містї: Одні люде ходя [2]) сюда, другі туда, а єго нїхто навіть і не спитає, чи він їв сегодне, чи не. Аж тут отворяєсь у одній дуже великій каменници вікно, а с того вікна як стане одна стара-пристара [3]) та препогана бабуся верещити [4]) на цїлу улицю:

»Сходїт ся, сходїт!
Готовий обід:
Ковбаска та й кишка.

---

[1]) В перводруку всюди: люди. [2]) В перводруку: ходят. [3]) В перводр.: престара. [4]) В автографі перечеркнено тут: кличе з того вікна.

Ще й пражена гишка,
Сходіт ся, сходіт!
Готовий обід.«

»Таже се добре!« думає собі наш Бідалашко. — »Я однако голоден [1]): може чим бабуся помилує.« От і пішов до каменниці. — А бабуся стала єго питати: »А ти чого, хлопче?«

»Таже ви кликали, матусю, на ковбаси та на кишки, так я думав...« А бабуся тогди в регіт!... »Хиба ти одурів, хлопче? — Таже я не кликала тебе, та ні других таких, але кликала усіх сусідских котиків та песиків, аби моїм не скучно було. — Але нічо' тото: найде ся і для тебе де що пообідати. — Сідай!« — На се дала бабуся Бідалашкови добре пообідати, а вітак каже до него: »Може би ти, хлопче, у мене наймив ся? — У мене тобі добре буде, бо не будеш мати иншої роботи, як лиш мої котики та песики обходити, та з ними гратись. Пристаєш?«

»Пристаю,« каже Бідалашко, а сам такий рад, що єму так борзо служба трафилась, та ще і така легка. — От і став він служити.

Служит він місяць, служит два, служит піврік, а бабуся за плату і ні згадує. — На решті став він допомогатись, а бабуся в крик: »Ти що се, сякий та такий сину?! — ти не рад, що такого здохляка годую, та ще тобі і плати треба? — Я тобі зараз такої тут плати надаю, що не понесеш, лиш мені не сиди тихо!« — На се бабуся забралась у місто, а Бідалашко собі гадає: »Нема мені що тут робити: от утікаю я хиба від сеї злющої бабусі, доки ще не битий.« — От і звязав він свої манатки у хустину, та й пішов.

Але на дверех перебігає єго оден песик, що він єго дуже любив, та й тягне єго за собов. — Він з разу не второпав, чого песик хоче, але на решті пішов за ним, бо песик так дуже скомлїв та так єго дуже тяг за собов, що він аж задивував ся. А песик завів єго до одної комірки, що всігди під замком сто-

---

[1]) В автографі перечеркнено: як пес.

яла, а сегодне роззлощена [1]) бабуся замкнути забула. — Та що з того, коли у тій комірчині не було нічо', як лиш самі відемскі тереферні: мотовила, самотоки, зіля, охаблені коси, серпи, ножі, і хто знає що, а лиш чемного не було нічого, принаймє такого, аби Бідалашкови здало ся. — Лиш одні старі черевики та одна паличка стояли у кутику, а Бідалашко собі гадає: »І се мені здаст ся,« узув [2]) черевики на ноги, узяв паличку та й пішов.

Але бо ті черевики не були такі, як другі черевики, але були несамовиті, такі, що як стали з Бідалашком летіти, то єму аж дух заперло, і мусів він аж три рази »Гов!« кричати, доки они стали і єму віддуху дали. — Тогди упав він мов неживий на землю і заснув, а в сні показует ся єму песик, та й каже до него: »Ти, Бідалашку, не знаєш ще добре, що с тими черевиками робити, але я тебе навчу: як підеш ними так, як ся всігди ходит, то зробиш ними сім миль на годину; але як обкрутиш ся три рази на обцасі, то они тебе на млі-ока занесут, куда ти сам загадаєш. А с тов паличков так знов річ ся має: як прийдеш з нев на таке містце, де гроші закопані, то она зараз у землю штуркне; як буде срібло, то два рази, а як буде золото, то три рази. — А тепер іди собі, Бідалашку, у добрий час; а як не будеш дурний, то добре тобі буде!« На се Бідалашко пробудив ся.

А як Бідалашко пробудив ся, так [3]) зараз став думати, що би єму робити, аби з свого щастя користувати. — Аж тут упало єму на гадку, що як би він пішов до столиці, то міг би ся зараз наймити у цісаря [4]) за післанця, а там би єму лїпше було, як у сварливої бабусї коти бавити. — На се обкрутив ся він тричи на обцасї і став від разу у цїсаря на подвірю. — А цїсарь став єго зараз питати: »А чого ти хлопче хочеш?« — »Та я би у вас наймив ся за післанця,« каже Бідалашко, шкрібаючись у голов. — »Хто? —

---

[1]) В перводруку: роззлющена. [2]) В автоґрафі перечеркнено: убрав. [3]) Перечеркн. в автоґрафі: він. [4]) В автоґрафі поправлено чужою рукою і надруковано всюди: князя.

ти?« — каже цісарь сміючи ся, — »богато би ще тобі хлїба їсти, аби у мене за післанця бути!...« »Спробуйте, світлий пане,« каже Бідалашко сміливо, — »а як вам не збігаю у двоє борше, як найлїпший ваш післанець, то тогди ваша воля зробити зо мнов, що хотїти, про мене і повісити.« [1]) — »То добре,« каже цісарь, »Наж тобі отсей лист, тай біжи з ним до того і до того царя. А як менї за тиждень відповідь принесеш, то будеш у мене за мого найпершого післанця.« — »Добре!« каже Бідалашко, узяв ся та й пішов.

Але зараз за містом обкрутив ся він три рази на своїм черевицї, погадав собі, де аби він був, а черевики занесли єго на мглї-ока просто до того царя, котрому він мав лист віддати. — Царь відписав єму в сей час: він знов обкрутив ся на черевицї, і став оперед цісаря: »А що?« каже, »борзо вернув ся?« — Цісарь лиш видивив ся на него, а нарештї каже: »Коли-ж так, (каже), то будеш у мене за першого післанця, і буду тобі платити на рік, що сам схочеш.« — От і став Бідалашко у цісаря на службу, а цісарь єго так полюбив, що без него бувало і обідати не буде.

А другі двораки за се бий-забий на него, та ну єго чорнити у цісаря, де лиш могли. — Се дуже болїло Бідалашка, бо він був добрий хлопець, і став він думати, що би то єму робити, аби двораки на него не ворогували. »Коби я мав богато гроший [2]), (думає він собі), то я би уже знав, що робити: я бих обсипав усїх двораків аж доти грішми, аж доки би они не перестали на мене ворогувати та цісаря троюдити.« Аж тут упала єму на гадку бабусина паличка, і він лиш ждав ночи, аби з нев у цісарский город піти, бо чутка ходила, що старий цісарь, теперішного цісаря тато, мав там закопати дуже великий скарб. — От і зібрав ся він у ночи, взяв з собов паличку, лїхтарню, рускаль, мішок, та й пішов у город. — Тут не довго він шукав, бо паличка штуркнула під однов старов яблонев три рази в землю, він став копати, викопав

---

[1]) В перводруку: убити, [2]) грошей.

великий котев з самими червоними, набрав у мішок, кілько лиш міг понести, решту закопав так, як було, та й пішов у свою станцію.

Коби-ж був Бідалашко розумний був, то би був грошики собі сирятав, та й нічо нікому не казав. — Але бо нє: він став зараз усїх дворяків грішми обсипати, сто раз гойнїще як сам цїсарь, а двораки зараз до цїсаря: »Найяснїйший [1]) пане, (кажут), Бідалашко мусит ваш скарб обкрадати, бо відки би він мав тілько гроший [2]), аби нас усїх так гойно обдаровувати?« — Цїсарь зараз повірив, та й кличе Бідалашка до себе [3]): — »Відки в тебе тілько гроший [2])?« — Бідалашко став крутити, але цїсарь як єго сиритискував, так він на решті мусїв признати ся і за паличку, і за скарб, а на решті і за черевики. — Тогди цїсар казав від него відобрати і паличку, і черевики, і гроші, казав усе замкнути у свою скарбницу, а Бідалашка нагнав ще біднїйшого, як був прийшов.

Іде Бідалашко, що йде — аж тут зайшов він у оден дуже великий ліс. — Дивит ся він, аж тут стоя[4]) над однов річков дві груши, а на них такі уже красні та великі грушки, яких він ще з роду не видів. — »Таже се добре, думає він собі, буду мати зараз що поснїдати«. Пішов до крайної груші, нарвав собі грушок, наїв ся добре, та й пішов до річки, води ся напити. — Схилив ся він води пити — аж тут дивит ся — а єму виросли такі уже уха, як у якого старого віслюка, — та ще до того такий величезний ніс, як у индика. — »Так менї треба, думає він собі, бо я і с правди заслужив собі віслюкові уха. — Але най хоть собі і з другої груші грушок наїм ся, а тогди піду до ріки, та й утопю ся«. — Наїв ся він і з другої груші грушок та й приходит до води — аж тут дивит ся — пропали вже віслюкові уха, і индиків ніс, а він аж підскочив з радіщ! — »Еге — каже, він — тепер я вже знаю, що робити!« Нарвав в одну тайстру з одної груші грушок, а в другу з другої, та й вернув

[1]) В перводруку: найяснїйший, [2]) грошей, [3]) в автоґрафі перечеркнено: А ти сякий-такий сину, [4]) в перводруку: стоят.

ся назад у то місто, де цісарь мешкав. — Тут зайшов він до одного знакомого чоловіка, перебрав ся як простий хлоп, намастив собі лице, прилїпив великі уса, насунув кучму на голов, насипав у кошіль перших грушок, та й пішов право у цісарский двір.

Але цісарь як уздрів, такі прекрасні грушки, так не міг надивувати ся, заплатив Бідалашкови гойно, а сам скликав зараз усї свої сини та й доньки, аби їх таков новинов обдарувати, бо у ту пору навіть і в єго садах не було ще здрілих грушок, та ще таких превиборних. — Тогди стали усї тих грушечок затинати, цісарь найперший, аж тут глип — глип — одно на другого, та в крик!... »А вам, тату, що за уха виросли?!« — »А тобі, жінко, який отсе ніс увис?!« — »А у тебе, доню, які отсе уха, та ще до того й ніс?! — »А ви, служалі, чого вивалили слїпи?! — Зараз менї усїх дохторів з цїлого міста скликати!« — »Ох мої уха!...« »Ох, мій ніс!...« »Як я завтра стану опеpед війська на муштрунок?!...« »А я як завтра гуляти му на балю?!...«

Доки так усї охтїмкались і дохторі позбігались, а Бідалашко побіг борше в місто, купив собі за ті гроші, що за грушки дістав, дохторску уберію, пішов на свою господу, перебрав ся за дохторя, набрав собі повні кешенї тих других грушок, та й пішов до цісаря, нїби то він дохторь, що акурат тепер з другого краю приїхав. А цісарь каже до него: »Ратуй, чоловіче, бій ся Бога, бо отсї дурнї, отсї другі дохторі, лиш очи повивалювали, як цапи, а нїчо не розуміют.« — »Спробуємо,« каже Бідалашко, узяв одну грушку, та й дав наймолодшому принцеви[1]) покоштувати, а сей як покоштував, так в сей час і уха і ніс зробились так, як були, а цісарь каже до него: »Ходи зо мнов чоловіче, у мою скарбницу, і вибери собі, що сам злюбиш, лиш випратуй мене і мою фамілїю від такого сорому!« — На се взяв цісарь Бідалашка за руку, і повів єго у ту комору, де єго скарби стояли.

---

[1]) В перводруку: синови.

Але Бідалашко нічо не брав, як лиш свою паличку і свої черевики. А як узув свої черевики на ноги, тогди каже до цісаря: »Ви мене не пізнаєте, пресвітлий пане, але я той сам Бідалашко, що у вас за післанця служив, і котрого ви без суду, без права нагнали. — Бо я ваш скарб не обікрав, але викопав собі єго у вашім городї, а при тім скарбі було отсе письмо вашого покойного вітця, а в тім письмі стоїт, що той скарб того є, хто єго найде.« — Се сказавше [1]) — обкрутив ся Бідалашко на своїм черевиці, і погадав собі, аби зараз у своїм селї зробив ся. — На се понесли єго черевики у єго село, а цісарь лишив ся з довгими ухами та й з пидиковим носом.

За однов нїмецков казков по нашему переповів Федькович.

Друкуємо з автоґрафу, що є власностию тов. »Руська Бесїда« в Чернівцях. Прикмети сего автоґрафу, що займає 5 піваркушевих листів, такі самі, які ми описали при казцї »Голодний чорт.«

Надрук. в »Бібліотецї для молодїжи,« р. 1887, стор. 22—30.

[1]) В перводруку: сказавши.

АДАМ і ЄВА.

(Казочка.)

Я би вам хотів казочку написати, але таку, аби вже т а к а!... та лиш не знаю, відки зачати. — От зачну я хиба від Адама і Єви, але не від тих, що у раю прогрішили, а по просту від того Адама і від тої Єви, що у нашім селї жили, у комірних сиділи, і деньками годувались, а найбільше [1]) у нашого таки барона.

А сей барон був собі ще молодий чоловік, нежонатий, веселий, богатирь без рахуби, жартівливий, а ще до того такий добрий, як кавалок хлїба. — У него-ж то і наш Адам з Євов мали заробок, та ще і добрий, і були би собі файний гріш склали, як би не були були такі ледащі. — Але они — коби здорові! — що бувало за день заробя, то навіть у мошенку не ховают, але несут у кулаці просто до корчми, де собі здоровенькі під лавицев і заночуют, а другої днини ідут знов до барона робити.

А одної днини — було се у саму лїтну спрагу — заставили їх у городї стежки чистити, бо вже були позаростали, а Адам каже до Єви, утераючи собі рукавом піт з чола:

»Ох! (каже), як же то ми через ту смутчу Єву мусимо тепер бідувати!...«

»Через котру Єву?« — каже жінка, вивіривше[2]) на него очи.

---

[1]) В автографі стояло зразу найбільше, але потім додано: ь; так і надруковано. [2]) В перводруку: вивіривши.

»А через котру-ж, як не через ту, що у раю прогрішила? Та коби хоть було через що, то би вже і дива не було; а то через кусник якогось там червивого яблука....«

»Та коби я їй лице вздріла, — каже Єва, — »то дала би я їй таких яблук, що тямила би аж до нових віників!... Хиба не мала у раю що жерти,[1]) чи що? — Таже там, кажут, кури уже печені, готові, пішя ходя: лиш лови та їж, кілько [2]) ся влїзе, а хочеш пити: то кождий потік сама горівка, і то чиста, оковита, не така люра, як Гершко нам дає.«

»Ой то правда!« каже Адам плюючи. — »Через Євину лакомість — та от що нам довелось пити: брагу, та й то ще таку, що і чорт би порскав від неї! — Менї лиш дивно, для чого Господь Бог, коли вже хотїв Адама і Єву покарати, не казав їм через оден цїлий рік лиш Гершкову горівку пити?«

»Ой кажу! — та ще і передтогідними обаріпками закусувати, що їх Герщиха [3]) напекла, та й то ще такі тоненечкі як нитки!«

Оттаке то собі наш Адам з Євов правили, та нї в тот бік, що барон стоїт їм за плечима, та усе слухає, а на решті каже до Єви:

»То-ж то так, Єво? — ти би не була така цікава та лакома, як наша праматка Єва?«

»Дуля їй під ніс, тій нашій праматцї!« — каже Єва, тикнувше Адамови кулаком під ніс, нїби то він отсе Єва. — »Аби то яблуко і золоте було про мене, то я би на него і глянути не хотїла, не то що. — З рештов — ви мене, пане, не від сегодне знаєте, яка я собі дуже розумна!...«

»А як би ти претцї таки не витримала, та дала цікавости волю? — що би тогди було?«

»Тогди кажіт менї, пане, гарнїщого прочухана дати, як дав Адам Єві отсе, коли їх, сердешних, з раю видрулили? [4])

---

[1]) В перводруку: їсти. [2]) Перечеркнено в автоґрафі: тобі ся хоче. [3]) В автоґр. перечеркнено: богдай на коросту здохла. [4]) В автоґрафі перечеркнено: а они щоб свій жаль забути, до першої лїпшої корчми повернули, аби нуждочку свою забути.

»Коли-ж так, каже пан, то кидайте сапи на стежку, та ходіт за мнов у двір!« — От они і пішли.

А у дворі отворив пан одну хорошу, вигідну світлицу,[1]) та й каже до Адама і Єви: »Отсу[2]) світлицу я вам даю; тут будете собі жити, як у Бога за дверьми: їсти, пити будут вам мої слуги доносити чотири раз на день; убранє на вас справлю як найлїпше, а роботи не будете мати иншої у мене як лиш їсти та пити, а то лиш саму панску страву, то, що я сам уживаю. — Пристасте?«

»Таже на таке би і сам Гершко пристав,« каже Єва, цїлуючи пана в руки та в ноги, — »цїлу божу днину нїчо не робити як лиш їсти та пити, та красно ходити, та у перинах спати...«

»То не велика штука,« каже пан, »але штука буде, у однім дїлї мене послухати, що я вам казати му.«

»Кажіт, вельможний пане! — а коли вас не послухаємо, тогди скажіт нас випарити, а то так, аби аж до Гершка чути було.«

»То-ж слухайте,« каже пан. — »Мої льокаї будут вам приносити чотири рази на день по шість полумисків усїлякої страви. — Але семий полумисок буде всїгди другим полумиском накритий, а ви аби не важили ся менї єго роскрити, бо як тілько єго роскристе, то не то що вас голих як палец з двора вижену, але ще й скажу так гарно випарити, що вам і кропиви не треба буде. — Пристаєте?«

»Та для чого-ж би нє, ясновельможний пане?« — каже Єва. — »Аби лиш шість полумисків повних було, а семий най собі буде як там хоче, ми єго запевне і палцем[3]) не рушимо, не то що!«

»То-ж добре,« каже пан, та й вийшов усміхаючись с покою, а за годинку унося льокаї сїм полумисків, так як пан казав, становя на стів, світя світло, та й прося Адама і Єву до вечері, а сї не дали ся два рази просити, бо голодні були, а ще до того і запахи с панскої страви так їм під ніс ударили, що і ситому нїяк було не їсти.

---

[1]) В перводр постійно: світлицю. [2]) отсю. [3]) В перв.: пальцем

»Але-ж бо се і пирожечки!...« каже Єва цямкаючи,[1]) — »таких матбути і сама Герциха не наліпит!...«

»Або ся курятинка печена!...« каже Адам затинаючи, що аж кісточки хрупостіли, — »такої, матбути, і сам рабін не втне, не то що наш Гершко!...«

»Та чорт[2]) тобі з твоїм рабіном та й з Гершком! — Але я би претці рада знати, що за діло таке в оттім там накритім полумиску? — матбути торта? — а вже-ж!...«

»Яка тото у досади торта?« — питає Адам, заберaючись до смаженого карася, — »може то риба яка, чи що?«

»Говори з дурнем! — риба яка! — Торта то має бути найделікатнїйша страва на цілім світі, а то така, що сама в устах розпливаєсь!...«

»Гм! — А ти відки се знаєш?«

»Се менї моя матка, що мене до хресту тримала, росказувала. — А она — покойна — знала, бо служила у старої ще панї за покойову, то як же їй не було знати? — Ану я подивюсь....«

»Чи тебе, жінко, хорбака лиш не свербит! — — Ти-ж не чула, що пан казав?«

»Тинди-ринди! хорбака лиш не свербит! — хиба я хочу тої торти їсти, чи що таке? — Я лиш хочу подивитись, як она виглядає, а за решту най собі здорова буде!...«

»Я і сам цікавий видїти тоту торту,« каже Адам, облизуючи собі палцї[3]) від масних голубчиків, що так у сметанї і плавали.

»То-ж ходи та диви ся...« каже Єва, роскриваючи полумисок. — Але ще і полумисок добре не роскрила, а з него воробец фуррр по комнатї.

»Свят, свят, свят!« крикнув переполошений Адам, — Торта утекла! торта! — Хто в Бога вірує — ловіт! — Гершку, де ти у досади солоної?!...»

Але Гершко не прийшов, а прийшов пан з слу-

---

[1]) В автографі перечеркнено: як свинка, [2]) в перводруку: біс, [3]) пальцї.

гами. — Узяли нашего Адама і Єву, вибили, вибили добре, кілько влїзалось, та й пустили на вітер.

От вам і казочка
Без наказочка!

По нашему переповів Ю. Федькович.

Друкуємо з автоґрафу, (власність тов. »Руська Бесїда« в Чернівцях.) Прикмети сего автоґрафу, що займає 3 піваркушеві листи, такі самі, які ми описали при казцї »Голодний чорт.« Отся казочка, се перерібка Андерсенової казки: »Der Garten des Paradieses« (Sämmtliche Märchen 167).

Надрук. в »Бібліотецї для молодїжи,« 1887. стор. 53—57.

Вівчарь.

(Не казка а правда.)

Той пан, що цілов державов рядит, звет ся у кождій державі інак. У нас, у Австрії на примір звет ся він »Цїсарь,« котре слово походит з римского слова »Цезар.« — У Німеччині знов звет ся він »Кайзер,« котре слово походит з грецкого слова »Кайсар.« — У Росії звет ся він »Царь,« в Туреччині »Султан,« а у Перзії »Шах,« і так далї.

Але у Перзії жив оден шах, котрий називав ся Абас, муж дуже честний і поправедний. — Сей пішов раз у гори на стрілецтво, а полюючи заблудив і приблукав ся на одну велику прогаль, де у той час малий оден [1]) вівчарик вівцї свої випасав, виграваючи собі на сопівцї. — Утомлений шах сїв собі коло хлопця, і став з ним про се і те балакати, звичайно як то с простим хлопчиной. І так питає він у него: »А маєш ти, синку, вітця?«

»Я маю їх аж три,« відповів хлопець.

»І всї три жиют?«

»А жиют, славити Бога.«

» І де-ж они всї три жиют?«

»Оден жие на небесїх, і дає менї житє, сонечко, хлїб, сіль, воду і все, чого менї треба. — Се перший мій отець.«

»А другий де?«

---

[1]) В перводруку постійно: один.

»Другий жиє у столичнім місті Ісфагані, і звет ся Абас, наш благий, добрий і любий шах. — Він рядит цілов державов, і старает ся о то, аби увезде порядок був, і аби нікому кривда не робилась, за що єму дай Боже щасливе прожитє і довгий вік.«

»А третпй твій отець?«

»Третпй мій отець жиє у нашім селї і звет ся Силїм. — Сей мене згодував, мене годує і вберає, а за тото я єго поважаю, слухаю, і за него Бога прошу.«

Таким тепом розмовяв шах ще довго с хлопцем, аж на се надходит везір (мінїстер.) котрий свого пана відшукував.

Слухай, везіре, (каже шах,) я сего хлопця беру з собов і дам єго до школи, бо з него можут люде бути. А ти пішли по єго вітця, аби поклав на мій кошт другого собі вівчаря до овец, і скажеш 'му, аби що місяця за свого сина у мене у столици перевідував.«

Се сказавше,[1]) узяв шах хлопця з собов, дав єго до школи, і не мав причини жалувати за своє добродійство. Бо хлопец учив ся як з води, був четений, чемний і угідний, а то так, що як укінчив школи і виріс у гарного чоловіка, то шах єго зробив мінїстром, і передав на єго руки цїлий свій великий і богатий скарб.

Молодий мінїстер звав ся Алїй, і доки старий шах ще жив, то добре єму у него поводилось. Бо шах був чоловік розумний, мудрий, повільний, і не слухав нї на пльотки та нї на клевети, котрі єму двірскі заушники на молодого мінїстра доносили. — Але як старий шах помер, а на єго місце єго син Софій шахом став, то вода пішла Алїєвим ворогам на лотоки. Бо Софій не вдав ся анї раз у свого покойного вітця, але був нерозважний, прудкий, загонистий, яростливий[2]) і легковірний, а такого шаха Алїєвим ворогам лиш треба було, і стали они Алїя оперед[3]) молодим єго паном як день так ніч чорнити.

---

[1]) В перводруку: сказавши, [2]) ярославний, [3]) перед.

Шах з разу і слухав і не слухав сих бріхонь. — Але одного разу — а все з намови ворогів, — забажав він видїти ту предорогу шаблю, що турецкий султан давно ще єго покойному вітцеви у дар прислав, і котра у реєствах єго скарбу була записана. — Але ся шабля не найшла ся, а сердитий шах каже до Алїя: »Ти злодїй єси, і від сеї мінути уже не моїм мінїстром. — А тепер поїдеш зо мнов зараз у твій двір, нехай я на свої очи прикопаюсь, кілько ти з мого скарбу добра понакрадав.« На се бідний Алїй не відповів анї слова, але уклонив ся покірно, і поїхав з шахом у свій невеличкий дворок.

Та якже здивував ся той, не найшовше тут не тілько що панских вигід, але навіть і тої вигоди не, яку можна застати у кождого заміжного селянина. — Шах подивив ся на заушників своїх грізно, але сї не боялись, бо винешпорили у однім закутку желїзні двері, котрі були зачинені аж двома великими колодками. — До сих дверей завели они шаха, котрий Алїєви дав росказ, їх у сей час отворити. — Та якже-ж здивував ся він, не найшовше тут нїчого иншого, як лиш одну торбинку з засхлим хлїбцем, одну сопівочку, і одну вівчарску паличку.

»Се що?« питає задивований шах.

»Се усї ті речі,« каже Алїй заплакавше, »с котрими мене покойний ваш отец — дай єму, Боже, царство! — у свій двір привів, і я благаю вашої милости, менї хоть сей скарб не відобрати, нехай менї буде прикладом, яке марне є все щастє сего світа!...«

Шах задумав ся. — Аж тут уходит кілька старушків, котрі давно у покойного шаха служили, та й кажут: »Ми чуємо, пресвітлий пане, що ви допитуєтесь за тов дорогов шаблев, котру турецкий султан покойному вашому вітцеви дарував? — Ся шабля не пропала, пресвітлий пане, бо ваш отец подарував ю покойному своєму братови а вашому вуйкови Солїманови за ті великі прислуги, котрі він єму у однім великім і тяжкім походї зробив.«

»Для чого-ж она стоїт записана у реєстві мого скарбу?« — питає шах.

»Бо попередник годного отсего Алїя був уже старенький чоловік, і певне забув вимазати ту шаблю з реєства, а там назначити, що з нев стало ся.«

»А що ти зробив з тими великими грішми, котрі яко мінїстер через так многі роки поберав?« — питає шах Алїя.

»Я за ті гроші побудував шпиталї, сиріцкі доми, храми божі, школи, а тогід ще оден великий дім для калїк і уломних«.

Тогди шах обіймив Алїя сердечно, іменував 'го своїм першим мінїстром, а всїх заушників казав [1]) из свого двора понаганяти.

Друкуємо з автоґрафу (власність тов. »Руська Бесїда« в Чернівцях.) Прикмети автоґрафу, що займає 3 піваркуші, такі самі, які зазначено при описї автоґр. казки »Голодний чорт.« В половинї першої сторони 3-го піваркуша, конець автоґр. і підпис автора.

Надрук. в »Бібліотецї для молодїжи« 1887, стор. 90 – 93.

[1]) В автоґр. перечеркнено: казав добре вибити.

Премудрий Саломон.[1]

(Притча.)[2]

Премудрий Саломон не був усїгди такий мудрий, як єго пишут, бо зза молодих лїт, бувше[3]) прінцом, стоваришував ся він з синками великих панів, своїми ровесниками, а се були лайдаки,[4]) котрі і прінца до усїлякого непотрібства привабили, а найдуще до тої проклятої піятики, котра вже не одного молодого чоловіка до нещастя привела. — Се видів пророк Натан, принців учитель, і постановив собі, свого молодого учня[5]) на праву дорогу навернути. — Послухайте, як се єму удало ся.

Одного вечера іде прінц понапилий від своїх товаришів до дому, а царскі слуги перебігают єго с криком та з галасом: »Пресвітлий царевичу! (вечеща[6]) они) — зібралась юрба шибеників і пустоша,[6]) котре найкраще і найдороще дерево у садах твоєго вітця!« — А принц зараз до меча: »Де-ж они, ті анахтемскі розбишаки, нехай їм зараз голови повтинаю, як тим бодякам?! — Що їм завинив мій отець, аби они над єго найкращов деревинов таку пакість робили?!« — се сказавше,[7]) побіг Саломон з голим мечем далї. Але єго учитель Натан єму на зустрічь, та й каже:

»Верни ся, прінце, та повтинай голови тим твоїм товаришам, що тебе на лиху дорогу навели. — Бо то

---

[1]) В автоґрафі всюди: Саламон, чужою рукою поправлено: Соломон, [2]) автоґрафі і перводруку притча, [3]) в перводруку: бувши, [4]) нетрібні, [5]) ученика, [6]) верещат, пустошат, [7]) сказавши.

коштівне дерево у садах твоєго вітця. то не садовина яка, але ти сам. о царевичу, а ті розбишаки. що єго жахуют. то ті твої негідні товариші, котрі тебе на беззаконну путь справили. А після смерти твоєго вітця який є тебе може бути рядитель цілої держави, коли ти сам собов не вмієш рядити? — «

Саломон засоромив ся. спрятав свій меч, взяв свого учителя за руку, і пішов з ним у царский двір, а своїм давним товаришам казав дати росказ, аби до него не приказували ся більше, а то під каров смерти.

Вникай сину вітрогонів,
Будеш парень Саломонів.

10. серпня 1887.

Друкуємо з автоґрафу (власність тов. »Руська Бесіда« в Чернівцях). Автоґраф. се піваркуш сірого, гладкого канцелярийного паперу, по боках обдертий. так. що декуда знищений текст треба було репродуковати з перводруку. На кінці дата і підпис автора.

Надрук. в »Бібліотеці для молодїжи« 1887, стор. 159—160.

Ярмарок на мухи.

(Повісточка.)

Ви вже чули, читателї мої молоді, що є ярмарок на воли, на корови, на конї, на вівцї, і так далї. — Але аби хто мухи продавав, сего сте [1]) запевне ще не чули, для того вам хочу про се диво дещо уповісти, але вперед вислухайте пару слів за Угорщину.

Угорщина — по угорски Мадяр - Орсаґ — є найбільший [2]) і найситнїйший край у цїлій нашій австрийацкій державі, бо держит [3]) 3845 давних квадратових миль і коло 10 мліонів душ.[4]) — По самій серединї краю плине славна ріка Дунай, а над Дунаєм збудоване по правій руцї столичне місто Пешт, а на против него Буда, властива угорска столиця, бо там від часу до часу угорский король — се наш пресвітлий цїсарь — пробуває.

На Угорщинї рекрутуєт ся войско так, як і у нас тепер, але давними часами була там така поведїя, що кожде місто або село мусїло убрати, узброїти, і укінчити кождого двацятого ледїня, котрий до войска був здалий. — А поневаж число »двацять« звесь по угорски »гус,« то називав ся кождий такий [5]) узброєний кінний ледїнь [6]) »гусар,« а по сему звесь і до сегоднїшної днини уся угорска кіннота »Гусари.«

---

[1]) В перводруку: сьте, [2]) більший, [3]) перечеркнено в автоґрафі: рахує, [4]) в перводруку поправлено: 324.045 кільометрів і коло 16 міл. душ, [5]) в автоґрафі дописано чужою рукою: двацятий, [6]) в автоґрафі перечеркнено: муж.

А оден такий гусар їхав раз одної літної дуже спарної днини, та й повернув до корчми попасати. — Корчма була велика, гарна, а жидиско в ній ще гарніщий. — Сего би варт підгоцкати, думає собі гусар, але як? — Так! — думає собі далї, та й каже до жида: »То-ж то у вас богато мух, пане орендарю! — на що вам тілько?«

»Я би і одної не хотіло,« каже жид, — та що буду з ними робити?...«

[1]) »Продайте м е н ї їх,« каже гусар.

»Герсте?!« — каже жид задивований, »ви би діправди купили? — чи може лиш так жертуєте?«

»Менї жерти не в голові,« каже гусар, — »ну? — продаєте, чи не?« — »Вей мір ґешейн!« — каже жид утїшний. — »Та що би ви менї за них дали?«

»У перед най чую, що заправите?«

»Я у вас богато не озму,« каже жид, — »от дасте два леви, тай беріт їх собі що й до одної!«

»Згода!« каже гусар, виймаючи два леви з мошенки і подаючи жидови, — а ви люде[2]) абесте[3]) свідоми, що я собі у сего купця усї мухи купив!« — Се сказавше[4]) узяв своє набите пістоле, вицїлив нїби у одну муху, що на грубі сиділа, та грим у ню с пістолети, що аж груба потріскала!...

»Ґевалт! ґевалт!« верещит жид на цїлу корчму, »ви що отсе хочете робити, пане від гусар?!...«

»Та що-ж бих робив?« каже гусар лагідно, — »хочу усї свої мухи вистріляти!«

»Я не хочу! я не хочу!« верещит жид не своєми голосами.

»Нате вам ваші два леви назад, лиш менї у корчмі не стріляйте!...«

»Коли хочете, аби я у мої мухи не стріляв, то відкупіт собі їх від мене! — Я не богато у вас заправю!«

»Таже я вам даю ваші два леви назад!« каже жид мичучи собі бороду.

---

[1]) В автоґрафі перечеркнено тут слово: То. [2]) в перводруку постійно: люди, [3]) абисьте, [4]) сказавши.

»Коли бо я не дурень, такі красні мухи за два леви лишати,« каже гусар, набиваючи пістолє. — я-ж предсї не від сегодне мухами гиндлюю [1]) !«

»То кількє хочете? — кількє хочете?« — каже жид нї живий нї мертвий, дивячись то на пістолє то на гусаря.

»Дасте десять баночок, та й мухи ваші! — що вже буду з вами робити? — Та то лиш вам так я лишаю, — бо як би другому — то бих і на двацять банок не дивив ся!«

Жид виймив нову десятку, поклав на стів, та й пішов у другу хату, мичучи собі то пейса, то бороду. — А гусар сховав десятку, сїв на коня, та й далї поїхав.

13 IX. 1887.

Друкуємо з автографу (власність тов. »Руська Бесїда« в Чернівцях.) Прикмети автографу, що займає аркуш канцелярийного паперу, такі самі, як автографу казки: »Голодний чорт.« На кінцї дата, і підпис автора.

Надрук. в »Бібліотецї для молодїжи« 1887, стор. 122 — 125

---

[1]) В автографі поправлено чужою рукою: торгую — і так надруковано.

Підмінче.[1]

Казка.

Се діялось зеленими святками. Усе зеленіло, усе пахло, усе співало, усе щебетало, лиш одна стара качка ні співала та ні щебетала, бо сиділа собі на яйцях та й виводила молоді каченятка. — А де она сиділа? — Не в хаті під лавицев, але аж гет десь за горами під одним дуже великим лопухом, і то крадьки, аби панска[2]) пташниця не знала, бо ся качка не була собі проста, але панска.[2]) — Але пташниця дуже добре знала, лиш нічо не казала, а чому? — се лиш она сама знала, а більше ніхто.

Сиділа наша качка, доки сиділа, але на решті їй знудилось, бо де-ж в одно сидіти та сидіти, а качат як нема, так нема. А то коби хоть одна качка з двора догадалась, єї відвідіти[3])! — Але деж там!... Їм млинівка та став у голові, а ти небого,[4]) як сиди так сиди собі під великим лопухом!...

Аж на решті — о слава Тобі Господи! — заворушилось в гнїздї, і з кождого яєчка повиказувались жовті писочки, за ними жовті головки, а на решті прекрасні манесенькі каченятка. Усї жовтки пооживали! — Піп! піп!« стало з кождого писочка обзиватись.

»Рап! рап!« каже мати, »нуте, діточки, на сонечко, та грійтесь, та гуляйте собі по травици, бо се здорово!«

[1]) В перводруку всюди: Підмінча, [2]) в перводруку: паньска, [3]) відвідати, [4]) в автографі слово небого додано автором пізнійше.

»Піп! піп!« кажут каченятка гуляючи, який же се світ широкий!...«

»А вже-ж ширший, як у яйци,« каже стара. — »Але що ви знаєте, діточки!... сей світ тягнесь аж до нашого пана стодолї, але я там ще не була!...«

Аж на се приходит єї посестра з двора. — »А що, кумко? — Бог поміг?«

»Славити Господа! — Лиш одно яйце в гнїздї, тото велике!«

»Ануко покажи, сестричко!... Ох менї лишенько! — таже се підмінче! — я собі зараз даю голов [1]) втяти, коли се не підмінче!...«

»Та яке-ж тобі у досади підмінче?! — що тото є підмінче?!«

»Яка-ж бо ти ще дурна, голубко!... Хиба ти не знаєш, що ті люде [2]) підкладают під нас то курячі, то трюші, то пантарчині, то чорт [3]) знає які там ще яйця?! — А ти вітак сиди та латай ся! бо таке [4]) враженя у воду тобі не піде, хоть гинь! — Ануко покажи го ще раз.... Коли-ж се не підмінче — то я жаба не качка! — Фі! — лиш 'го у нетрудне!«

»Ще до завтра сидїти му, а вітак!...

»Роби собі як розумієш, що менї до того? — Але треба менї вже йти: бувай здорова! — Та приходи борше у двір! нам скучно без тебе!« — Тай пішла.

Але другої днини обізвалось й підмінене яйце. — »Піп! піп!« — »Рап! рап!« каже урадована стара. — »Але вилази борше, най тя вижу, що ти за одно! — Гм! — Як менї ся видит, то кума брехала, а ти таки моя дитина. — Але про всяке, мусиш менї зараз у воду, бо я не Бог, абих усе знала! — Рап! рап! — а де ви, діточки? — ану за мнов у млинівку, та робіт так, як я отсе робю, дивіт ся! плюсь! і я вже в водї! — Ану, діточки!« Плюсь! плюсь! плюсь! — і за малу мінутку були усї вже у водї, підмінче найперше.

»Ти нї трюшя, та нї партарчина, але таки моя, питома дитина!« каже мати. — »Що би ті люде сего-

---

[1]) В перводруку: голову. [2]) в перводруку постійно: люди. [3]) хто. [4]) в автографі перечеркнено: тобі.

дне ще не вигадали!... як то тої приповідки: ще й не народилось, а вже й обсудили! — Але де ви, діти? — Підемо тепер у двір! — та лиш [1]) мені котів сокотіт ся, та тих смутчих воронів, то я вам кажу!«

»Піп! піп!« обізвались усі каченята у оден голос.

»Рап! рап!« каже стара, »от видите, се наш двір! тут будемо пробувати! — Лиш сокотіт ся, аби вас хто не настолочив! — Та ще й того вражого когута сокотіт ся, бо той як кого дзюбне, то вже тямити ме цілий руский місяць! — А тепер ходім та поклонім ся нашій паніматці! — Она турецка, для того їй перевязана лаба червоним стрямком, аби всі знали, що она не проста.«

»А що, небого? — Бог поміг? — А гарні діточки, ні що й казати! — Лиш то одно там...«

»Та се, паніматочко [2]) — не во гнів вам — се перестояло цілу добу в гнїздї, та тому матбути таке. — Але оно у мене чемне, — А плавати вам уміє, [3]) коби-сьте знали!... далї і я так не потрафю! — Та що ви на се скажете, паніматко? — тілько що перший раз скочило в воду, так зараз вам і нурка!...«

»Тїшит мене се чути!« — каже турецка, — а тепер розгостіт ся, та справуйтесь! — А як найдете деголовку з оселедця, то можете менї принести!«

Оттак і привелось на світ наше підмінче. Та гіренький же-ж він єму був, єго той світ!... Качки єго скубли, кури кусали, пидик гонив ся за ним, як єго лиш де вздрів, дївка-пташниця єго ногов копала, ба навіть коти фоскотїли та втїкали від него, а всї казали як змовлені: »Яке-ж бо ти бридке та погане! Фе!...« А оно, сиротя, каже до старої: »Я, мамо, хиба ловю світа! — я тут не витримаю!...«

»Іди, сину, іди, дитино моя нещаслива, бо ще тебе тут на шматочки роздзюбают!...« каже стара плачучи, та й провела єго аж по за млинівку. — »Іди туда, у ті поля там! — Там — кажут — є богато багон та ставів з очеретами: там проживати меш, як

---

[1]) В перводруку: лише, [2]) паніматко, [3]) до сего місця друкуємо з автографу, дальше — з перводруку.

тобі Бог поможе! — Іди-ж!...« От і пішло наше підмінчє в світ за очима, і само не знаючи, куди.

А над вечір зайшло оно до одної маленької хатиночки, що стояла над одним дуже великим ставом. — Та хатиночка була уже дуже стара, але ще старша була та бабуся Хима, що у ній проживала з своїм котом Мацьком, та й з свойов курков Рябушков, котра їй як в зимі так в літі неслась, та й то що днини. Для того-ж ю бабуся і любила, як свою рідну дитину, а кота інак не звала, як сини »синку мій!« — А як узріла наше підмінчє, так і врадувалась, що і сказати годі! »Отто, (каже) будемо мати качачі яйця! — То коби лиш не качур у досади!...«

»А ти хто?« питає Рябуха.

»Хиба я знаю?...« каже біднятко.

»Матбути якийсь проходан або колохатник, коли не що гіршого,« обізвавсь Мацько з просоня.

»А знаєш ти нестись?« — питає Рябуха.

»Та відки там, тітусю?...« каже підмінчє.

»А прясти вмієш?« — питає Мацько протягаючись.

»Що тото є: прясти?«

»І се не знаєш?!« — каже Рябуха збивши крильми. — »Ти — як я вижу — таки нічогісінько не знаєш! — Та дякуй Богу, що попалось на такий дім, де є тебе кому навчити! Але чого так насупилось, та голов упустило? — Ну? — не скажеш?«

»Мене тітусю кортит на став!...«

»На [1]) став?! — Ох мені лишенько! — Та чого тобі там шукати?«

»Там так красно! так весело! хвилї грают аж повище голови! а як нурка піду — то менї здаєсь, що я — не іначе — але в раю!...«

»Отто ми рація!« аж крикнула Рябуха, а то так, що нещасне підмінчє аж переполошилось, — »хиба ти виділо мене вже, аби я нурка йшла, або Мацька, аби єму хвилї аж повище голови грали? — От скажи лїпше, що як нічо' не вмієш, так нічо' не розумієш, та тому тобі якоїсь примхи забагаєсь! — От учись пря-

[1]) Від сего місця друкуємо знов з автографу.

сти, та що днини нестись, то ліпше зробиш, як по ставах швендяти!«

»Що ви знаєте, тітусю!...« каже підмінчє, та й сльози 'му закрутились в очех.

»Чи чуєте ви, Мацьку, що отся проява мені важит ся казати, мені, Рябусі, що кождої днини по яйци несе, а то часом аж з двома жовтками? — То я нічо' не знаю? — Руш, забери ся мені, приблудо, з хати, а то зараз твої погані пиньки будут ся мати в роботі! — Ти ще мого дзюбка не знаєш, небого! — Руш! заберай ся мені, кажу ти!!!«

Бідне підмінчє не дожидало Рябусиного дзюбка, але стрібнуло на двір, а відти просто на став....

Там оно перезимовало у шуварях при голоді і при холоді, бо зима люта була, а з шуварової ряски наїдку не богато. Але Бог дав весну: потепліло, зазеленілось, аж тут летя великі та красні птахи, усі білі як сніг. Се були лебеді, що повертали з теплих країв. А наше підмінчє собі гадає: »О, Боже милий! коби они тут упали та мене заїли!... Від таких прекрасних птахів матбути і смерть мила!«

Але ще підмінчє сю гадку і не догадало, а лебеді вже єго і обсіли. — »Убийте мене!« каже підмінчє. — »Та якже ми тебе маєм убити, кажут лебеді, коли ти наш? — коли ти так лебідь, яко і ми? — Ану поглянь лиш у воду!... Підмінчє глянуло, уздріло у тихій воді свій образ та й лиш тілько уміло сказати: »Ох, Боже мій!...«

А лебеді кажут до него: »Тото нічо' не шкодит, у качачім гнїздї вивестись, аби з лебединого яйця!«

За однов данійсков казков по нашому переповів Федькович.

19. Вересня 1887.

Друкуємо з автоґрафу (власність тов. »Руська Бесїда« в Чернівцях.) Автоґраф займає 3 півкуші гладкого канцелярийного паперу. В текстї рукою редактора пороблено поправки і перемінено

правопись фонетичну на т. зв. етимольоґічну. При кінці дата і підпис автора. Казка сеся, се перерібка Андерсенової казки п. н. »Das hässliche junge Entlein.« (Andersen: Sämmtliche Märchen 8-te Auflage. 188—199.)

Надруковано в »Бібліот. для молодїжи« 1887. стор. 186—192.

Два себні хлопаки.

(Не казка а правда.)

Королевство Чехи — то є великий і красний край у нашій австріяцкій державі, держит у собі 944 квадратових миль і до $5^1/_2$ миліонів душ. [1]) — Головне місто звет ся Прага, збудоване по обох боках ріки Мольдави.

У Чехах є також одно місто, що звет ся Бистриця, а не далеко від того міста мешкала в селї одна бідна удова з двома синами; одному було дванацять рік, а другому вісїм, оба себні [2]) хлопаки, котрі і себе, і свою хору маму годували, а до того ще і до школи ходили, і за всї хлопцї добре вчились. Два себні хлопаки, та й годї!

Але одної зими не стало їм дров, а они кажут до мами: »Ми завтра рано поїдемо у ліс по дрива!« [3]) »Та добре, дїти,« каже мама, — »беріт собі саночки, сокиру, воловід, хлїбця у торбинку, та й ідїт у добрий час!« — Отже в'ни зібрались та й пішли, а то ще було досвіта.

Але йдут они попри одну капличку, що недалеко ліса стояла, а молодий [4]) каже до брата: »Янку, (каже,) менї чогось так тяжко на души; я вступю до каплички та зговорю Отченаш?«

---

[1]) В перводруку: 520 М. м² і 5½ міліона, [2]) в автоґрафі пояснено чужою рукою: відважні, сильні; в перводруку стоїть тут приписка: жваві, [3]) в перводруку: древа, [4]) в автоґрафі дописано ш, і надруковано: молодший.

»Одної єсмо [1]) гадки,« каже Янко, — »бо і менї сеї ночи таке переснилось, що най то з нічов іде!...« На се вступили оба до каплички, помолились Богу, вибили поклони, та й пішли в ліс.

У лісї они скоро опорались, бо ріща було лаштом. Они позносили єго на одну велику прогаль до своїх саночок, і тілько що хотїли складати: а тут летя право на них два вовки з роззявленими пащеками. Від них утечи не було як, а дерева близко также не було, аби могли були на него вихопитись. Та й що би то було помогло? Вовки би були доти на них чатували, аж доки би були або не злїзли, або з голоду не загинули.

Що-ж тут робити? — Але Янко, не богато гадаючи, перевернув санчата дном до гори, запхав під них [2]) малого свого брата, ухопив сокиру, і уцїдив нев першого вовка, що на него летїв, так себно у саму голов, що вовчиско лиш протяг ся на снїгу. — Але бо тим часом прибіг уже і другий вовк, ухопив єго за ліву руку, і звалив до землї, а то так сильно, що сокира аж під самі саночки бризла. — Се видит менший брат, відвалює саночки, хапає сокиру, і гатит нев другого вовка так кренко у саму хорбаку, що сей лиш лабов дриґнув, та і собі коло свого товариша протяг ся.

Оба братя, як стояли, так на колїна впали і Богу святому за єго ласкавий поратунок дякували. — Вітак склали ріща на саночки, на ріща обох вовків, перевязали воловодом і повезли у село просто до начальства. [3]) — Тут збіг ся нарід, хвалив відвагу і себиість обох хлопаків, начальник [3]) обдарував їх гойно, а другої днини дістали від цїсарского уряду з Бистриці два золоті червонні у надгороду.

21 IX. 1887.

---

[1]) В перводруку: єсьмо, [2]) В автоґрафі: него. [3]) В перводруку: начальства, начальник.

Друкуємо з автоґрафу (власність тов. »Руська Бесіда« в Чернівцях.) Прикмети сего автоґрафу, що займає 2 піваркуші, такі самі як попереднього. На кінці дата і підпис автора. На послідній стороні переписано рукою редактора »Бібл. для рускої молодіжи« поезию Ол. Кониського »Сиротина.«

Надрук. в »Бібліотеці для молодіжи« 1887. стор. 169—170.

Хлопчик сирота і єго котик.

(Не казка а правда.)

Як Відень є столиця цілої Австрії, так Льондин знов є столичне місто цілої Анґлії, збудоване по обох боках ріки Темзи, котра то ріка така велика, що нев кораблї ходят, як кажут, трицять тисяч рочне. — А Льондин сам має 2 милї вздовж, 1 милю в поперек, 370.000 домів, 180 великих ринків, 15.000 улиць і коло 4 мілїони мешканців, для того-ж то і пишут се місто за найлюднїще цілого світа.

А люди у тім великім але всїгди сумнім Льондонї не так як у нас, що є і богаті, і середні, і бідні, бо там люди лиш двоякі є: або дуже богаті, або дуже бідні, а то такі бідні, що виробивши останні свої сили за кавалок сухого, насущного хлїба ідут по під чужі мури, або на береги глїбокої Темзи умерати.

Так загиб і старий Гвітінґтон, не лишивши на світї нічо, як лиш одного свого осмолїтного синка, котрий Річерд звав ся. — Але се був не син, а божа благодать для старого недужного вітця, бо бувало вештає ся від досвіта аж до в темну ніч по кораблях, замітає, миє, послуговує матрозів (керманичів корабля отсе.) за що діставав достатком і хлїба і теплої страви, а то так, що мав не лиш сам чим поживитись, але ще і недужного вітця погодувати, і не то ще, але навіть і свого котика Марка, що єго — ще котятком — хотїли пусті хлопчиска у Темзї топити, а він собі єго у них випросив.

А як старий сконав і єго міскі гробарі другої днини на кладбище потаскали, то бідний Річерд лишив ся сам уже лиш з своїм котиком і не відходив уже від кораблів. — Але найбільше пробував він на однім дуже великім корабли, котрий ладив ся за кілька день рушити у далеку дорогу на купецтво. — Тут Річердови добре було, бо єго за єго послушність не лиш усі матрози дуже любили, але навіть і капітан корабля, котрий казав єго не лиш добре хранити, але навіть і убранячко тепле нове на него справив. — А як прийшов той день, що корабель мав у дорогу рушити, тогди каже капітан до Річерда: »А що хлопче? — поїдеш з нами за море?«

»Та я би, пресвітлий пане, з радної душі... але на кого лишит ся мій бідний котик?... Таже він гірший сирота від мене!...« Та й заплакав бідний хлопчина ревними сльозами. — Але капітан засміяв ся, та й каже: »Я тобі позваляю, і твого котика з собов узяти. — Де — як на моїм корабли кілька сот душ годує ся, там чей і твоєму котикови не буде кривди.« — Хто-ж був утішнїщий, як не наш Річерд? — Другої днини, скоро світ, рушив корабель у дорогу.

За три місяцї прибив корабель до одного дуже великого острова у теплих краях, де були люде дикі, але добрі. — Тут зараз розпочав ся замінний торг: Дикі приносили золотий пісок, дороге камінє, слоневі зуби, струсї пера, кокосові горіхи, райскі птахи, морскі мушлї (скойки.) і таке инше, і мняли з Анґлїками за сіль, ножі, пістолятка, кресі, порох, хусточки, пацьорки, перстенї, гребенї, перкаль, полотно, так далї, а король острова запросив усе начальство корабля до себе на обід.

Обід був сутий, нема що казати, але що з того? — Через незраховані мини та щури не міг нїхто і кусня до уст взяти, бо ґалиця з рук усе видерала. — А капітан корабля каже до короля: »Чи то так, у вас усїгди, світлий пане?«

»А вже-ж!« каже король нуждуючись.

»А що би було, (каже капітан,) як би я вам дав таку звірину, що она би ваші непрошені гості за одну годину витлумила?«

»Від разу даю такий завеликий мішок чистого золота, як та звір велика,« відповів король недовіряючи. Але капітан шепнув одному з своїх людей, сей пішов, а за пів години уводит Річерда з єго котиком, котрий вигодував ся за той час на корабли у такого гарного котиска, як добрий ягнюк. А як уздрів лиш кіт тілько мишей та щурів, так вирвав ся Річердови з рук, та давай їх тлумити, а то так, що за пів годинки і попаху їм не стало, бо одних позаїдав, а другі повтікали без вісти на несповіту радість та вдивовижу королеви і єго міністрам. — Тогди казав король принести гарний мішок золота, подав 'го Річердови, та й каже: »Се твоє, хлопче! — А як ще загостиш коли у мій край, то привези з собов богато таких звірят, а за кожде дістанеш від мене по мішкови золотого піску.«

Не за довгий час повернув корабель до Льондону набитїський несповітим маєтком. — А властитель корабля — пан дуже чесний і сумлїнний — каже до Річерда: »Се твоє золото беру я під свою опіку, а тебе приймаю до себе за рідного сина. — Зараз від завтрішної днини підеш до школи; а як укінчиш добре усї школи, то будеш у мене купецтва вчити ся, і прийму тебе вітак до співки.«

І як казав честний купець, так усе стало ся. — І не приймив він Річерда лиш до співки, але дав за него ще і свою одиначку-доньку, а місто Льондин вибрало єго опісля своїм Льордмайором, то єсть першим бурґмистром.

Надрук. в »Бібліотеці для молодїжи« 1887, стор. 101—105. Друкуємо з перводруку.

Чудатий кінь.

Весела повісточка.

Про того чудатого гусаря, що мухами торгував, я вже вам перше розповідав, а тепер най вам ще розповім одну штучку за єго коня, бо і єго кінь був собі чудатий, хоть уже не так, як єго пан.

Одної зими їде той самий гусар дорогою, а тут така лють, що аж око вяне, отже-ж він мусів повернути до одної корчми на ніч, хотівши, аби і себе і коня не затратити. — Тут він зараз завів коня до стайні, дав 'му сіна, укрив єго своїм плащем, а сам увійшов до корчми, аби загрітись і переночувати.

Корчма була широка, але доста тепла, бо жид топив у великій кафльовій грубі як день так ніч. — Та що з того, коли годі було до неї приступити, бо пянюги обсіли ю до вкола, а то так густо, що ніде було і шпильку пропустити, не то що. — Але наш гусар узявсь за мудрішки, та й каже до жидівки:

»А дістану я у вас що повечерати, орендарко?«

»Ох, чому нє?! — лиш скажіт що? — може би яйця на мягко?«

»Най будут і яйця,« каже гусар, — лиш аби богато! дуже богато!«

»Скажіт лиш кілько, пане гусар, а за ренту моя жура! — Ну? — може шість? — може вісім? може ґур десять?«

»І трицять за мало!« каже гусар сміючись, — »але най уже буде трицять!«

»Вей мір! вей мір!« — заголосила жидівка, — »тепер кури — ніроки єму — не несут ся, відки менї трицять яєц взяти? — не знаю, чи і двацять нашукаю.

»То най уже буде і двацять,« каже гусар, — »але лиш скорше! скорше! прошу вас, арендарко!«

»Зараз, зараз!« каже жидівка, — »окріп уже у мене готове, ніроке, то зараз і яйця вам будут...« А за пів годинки уносит жидівка повну миску варених яєць, та й кладе на стів. А гусар до неї: »О, дякувать вам, арендарко, що так поспорили! — Озьміт же-ж тепер — будьте ласкаві — сї яйця, і понесїт мому коневи у стайню!«

»Ґевалт! ґевалт!« верещит жидівка, — »а се вже чув хто таке, аби від пан кінь — та варені яйця єму їло?! — Ану ходїт, люди, на се диво та чудо дивитись...« На се ухопила жидівка миску з стола, та й побігла до стайнї: люди всї за нев росм. — А гусар сего лиш тілько хотїв: люди на двір — а він борше до груби, протяг ся на ослонї, як за довгий, поклав і шаблю коло себе, та й регочет ся як коник. — Аж на се убігає жидівка з яйцями: »Айвай! (каже,) оно єму не хоче і дивитись на яйця, та ще хотїло мене і кусати трохи!...«

»Бо не голодний«, каже гусар, — »але нїчо' тото; коли він не хоче, то я ззїм, але аж потому трохи, бо менї здрімалось....«

Та й захропів гусариско на цїлу корчму, а змудровані пяницї палицї у руки — та в ноги!...

Надрук. в »Бібліотецї для молодїжи,« 1887, стор. 171—173. Друкуємо з перводруку.

Провід Божий.

(Притча.[1])

Був тото собі оден чоловік, і то добрий, праведний, милосердний чоловік, але мав тоту одну змазу на собі, що в одно а в одно Богу дорікав, що Бог і се і те не так робит, як би ся годило. — А Бог милосердний постановив собі єго поправити, бо то був, як я вже казав, чоловік добрий, а за доброго чоловіка Бог ніколи не забуває.

І так стало ся, що того чоловіка закортіло в світ, аби видіти, що у світі робит ся, та чи і там Бог так не робит, як би ся годило. — От він і пішов. — Але ще він далеко не зайшов, аж тут здоганяє єго оден молодий, хороший, веселий парубок, та й каже до него: »Слава Ісусу Христу.«

»Во віки слава! — А куда Бог провадит леґіню?«

»От іду у світ, аби світа видіти.«

»І я того самого пішов у світ, то може би ми стоваришувались?«

»З охотов, — але я знаю, що ти зо мнов не схочеш товаришувати, чоловіче, бо я у дорозі дуже дивак великий.«

»Та який то з тебе дивак?«

»Такий, що я у дорозі люблю усілякі фіґлї вистроювати, а мій товариш не сміє мене навіть запитати, чому я се так або сяк вистроїв, бо я зараз беру, і єму голов утинаю! — А инак, то я такий вірний та щирий товариш, якого в світі пошукати, не лишу тебе

[1]) В перводр: притча.

ні в пригоді, ні в слабости, ні у ніякім трафунку!«

»То ми собі товариші!« каже чоловік, подаючи парубкови руку, — »бо що мене має то обходити, що ти будеш у дорозі робити? — Аби ти мені лиш инак добрий товариш був.«

От узяли ся, та й пішли.

Ідут они що ідут, ідут що ідут, аж тут стало вже і вечеріти, а чоловік каже до парубка: »Де би ми переночували, товаришку?«

»У корчмі не,« каже парубок, »бо я в корчмі ще з роду не ночував. — Але просім ся у якого богатого ґосподаря на ніч, от хоть би і в оттій там крайній хаті. — Там, здаєсь, не аби який ґосподарь проживає.« От і повернули они до того ґосподаря.

Ґосподарь приймив їх дуже файно, так що краще не може бути. — Казав їм добре вистелити, покласти перед них суту вечеру, сам уточив збанок вина, насипав гостям по шклянці, а для себе здоймив з полиці велику золоту чарку, та й пют усі три, а ґосподарь, любуючи свою чарку, каже до гостів:

»Сю чарку, гостеньки любі, подарував мені наш покойний дідич тої днини, коли я ся женив. — Добрий то пан був, дай єму Боже царство, а я єго так любив, що ся чарка мусит коло мене кождої ночи на столі стояти, бо мені ся видит, що я би без неї навіть ока не зажмурив. — Але тепер лягаймо припочити, бо ви матбути трудні, та і я нині до волі наробив ся.« От і полягали всі три.

Але другої днини досвіта будит парубок по тихоньку свого товариша, та й шепче му в ухо:

»Утікаймо чоловіче, але утікаймо хутко, доки ще всі спять!«

»А то чому?« — питає чоловік задивований.

»Бо я украв золоту чарку.«

»А то чому«, — хотів чоловік питати, але умовк, бо нагадав собі, яка межи ними умова була.

От і викрались тихонько з хати, та й пішли далі. Але другої днини, як стало вечеріти, питає знов чоловік парубка: »А де ми сеї ночи заночуєм, товаришку?«

»Тамтої ночи« каже парубок, — »ми ночували у богача, а сеї ночи годит ся, абих у бідного переночували. — Але квапмо ся, бо зараз буде така злива, що світ топити ме! — От уже і накрапує!...«

Повернули они до одної бідної хатки, а ґосподарь против них з костуром: »А чого тут, сякі, такі волоцюги? — може на ніч? Я таким проходаням, як ви, зараз так вистелю отсев бучагов, що аж до нових віників тямити мете! — Руште, заберайтесь!«

»Змилуйтесь, ґосподарю честний!« молит парубок, — »хиба не видите, що зараз гікати ме як з ведра?! Де-ж нам тепер бідну свою голов притулити?...«

»То лізьте там до примхи у хлївець, та дякуйте Богу, що я нині доброї волї, а то би я вам зараз...« Та й забіг у хату, бо дощ і справдї зачав сипати, як з ведра, а то так, що наші подорожні з тяжков бідов у хлївець позапихались.

Другої днини вилїзли они з хлївця, а господарь вже їх дожидає. — »Як же вам спалось?« — гукнув.

»Господу милосерному дякувати, а вам бодапрости, ґосподарю честний — дуже добре! А за ваше чоловіцтво приймiт — ласкави будьте — від нас отсю золоту чашу в дар! — Бо то великої речі варт гостя під свій халаш приймити, а ще при такій лихій годинї, як зночи була!«

Ґосподарь засоромив ся та й хотів щось відповісти, але подорожні вклонились низенько, та й пішли собі далї. А третого вечера питає знов чоловік парубка, де ночувати мут, а парубок каже: »Сеї ночи, товаришку, заночуємо у самого війта. — Тут нам буде лїпше ще, як перед тої ночи, бо війт — що добрий, що щирий, а що гостеприємний, як рідко!«

І як парубок казав, так ся стало: Війт приймив гостів лїпше як свою родину, показав їм свої убрані світлиці, свої набиті комори, земники, загреби, стайнї, стодоли, а на решті показав їм і свого малого синка-одинака, котрого лїпше любив, як свої очи, як свою душу, як своє здоровє, і без котрого він нї пообідав, нї повечерав, ба навіть і спати не ляг.

Але у ночи будит парубок свого товариша, та й каже: »Утікаймо, чоловіче!«

»А то чому знов?« — питає чоловік.

»Бо я задушив війтового синка. — Ходім!«

Другої днини була неділя. — Наші вандрівники ідут по при одну, стареньку, маленьку, деревяну церковцю, а чоловік каже до парубка: »А що? — не повернемо трохи до церкви? — мене кортит Богу помолитись. — А хоть церков ще заперта, то можна і у порога молитви зговорити і поклони вибити.«

»Ходім!« каже парубок. — Але доки чоловік молитви говорив, а парубок дістав — ніт вісти відки — кілька віхтів соломи, виймив сірник, і підпалив церков з усіх боків. — Вогонь зачав бухати, а парубок каже до чоловіка: »Тепер же утікаймо швидко, доки люде повстают, аби нас у селі не виділи!«

А на вечер зайшли они — але вже не до села, а до одної пустої корчми, що сама у поли стояла. — Тут видобув парубок, — ніт вісти відки — крест, два ліхтарі, дві великі свічки, зажог, упав на коліна, та як стане Богу молитись, та поклони бити!.. Так єго і ранок захопив. — А чоловік каже тогди до парубка: »Ледіню!« каже, — »товариш єсь мені за товариш, але я з тобов далї не піду, бо не можу на твоє таке свавільство дивитись. — А хоть я тебе не смію питати, на що ти се або те зробив, бо така була наша згода: то зроби мені хоть ту одну ласку, та скажи мені, хто ти є?«

»Зажмури очи!« каже парубок. — Чоловік зажмурив ся.

»Подиви ся!«

Чоловік подивив ся — а перед ним стоїт ангіль, красний — красний! сто раз кращий, як єго в церквах малюют, і каже до него:

»Питай ся тепер що сам хочеш!«

»Ти хто!?«

»Слуга Божий, Господом присланий, аби тебе навчити.«

»І на що-ж ти у того доброго ґосподаря золотий кубок украв?«

»Бо би ся був доти ним бавив, аж доки би був ся не розпив, з того маєток утратив, а на останку жебраним хлібом пішов!«

»А на що-ж ти такий дорогий кубок тому розбишаці подарував, що нас у кучу запхав?«

»По перше на те, аби засоромивсь, бо такий сором є перше лікарство для душі. — А по друге на те, аби усігди, як який подорожний прийде, собі гадав, що і від сего дарунок дістане. — Таким способом привикне він благотворити, а хто до того раз привикне, хто небесну солодість, котра у тім лежит, раз покоштує, той уже не понехає того ніколи.«

»А для чого-ж ти тому преблагому війтови єго єдину радість, єго єдину дитину задушив?«

»Бо він би був того хлопця на нінащо розпестив, а то так, що з него би був зробив ся найбільший ледащо, котрий би був свого вітця убив і на шибеници завис.«

»А для чого-ж ти дім Божий, святу церков запалив?«

— Аби собі громада нову, красну і велику поклала. — Бо то є ганьба цілого світа, аби у селї корчми як палаци красувались, а церков аби стояла гірш тої кучі, у котрій ми другої ночи ночували.«

»А на що-ж ти у сїй охаблиній корчмі цілу ніч так щиро Богу молив ся?

»Чи-ж не було за кого? — Бо де-ж більше беззаконий, де більше гріхів творит ся, як не по корчмах? — Тут бє, збиткує, кровавит син вітця, донька маму, чоловік жінку, брат брата, товариш товариша. — Тут судит, обговорює, чорнит громада начальство, старшину, а старшина громаду. — Тут вяжут ся пути усему злодійству, убійству, рабівництву, нечистоті, і усему плюгавству. — За тих я ся так щире Богу молив і єго благав, аби люди уже раз спамятались.«

Так казав ангел божий і знемидів, а чоловік пішов до дому, і вже більше на Бога не нарікав: бо пізнав, що »неізслїдимі суть пути Господні.«

Надрук. в »Бібліотеці для молодїжи« 1888 р., стор. 1—7.

Притча сеся основана на народнім оповіданю про ангела-товариша, або наймита. (Порівнай »Ангел на службі у попа« »Етноґрафічний збірник« III. 114—115; »Ангел на службі,« Етноґрафічний збірник т. IX. 42—43) і в дальшій лінії на середньовіковім оповіданю, поміщенім у Gesta Romanorum" і перекладанім відти богато разів на польську і на нашу стару мову. (Порівнай Ів. Франко, Карпато-руське письменство XVII—XVIII. в. стор. 103, ч. II).

Милосердний хлопчик.

Придабанка.

Оден чоловік їхав раз з своїм малим синком. На дворі було дуже душно, дорога прикра, коні повпрівали, а синок каже до тата: »Тату (каже), не видите, як наші бідні коники утомились? — аж упріли серденні!... Чому-ж бо їх не возьмете на віз, аби трохи підвезли-сь?«

Надруковано в »Бібліотеці для молодїжи« 1888, с. 16.

По щирости.

Придабанка.

Оден ґосподарь прийшов з міста, дає свому синкови медівник, та й каже: »На Васильку! — та поділи ся з Петриком по щирости!«

»А то як ділят ся по щирости?« питає Василько.

»О так синку,« каже отець: — »Як переломиш медівник, то даш більшу половину Петрикови, а собі лишиш меншу. — Се називает ся по щирости.«

»То дайте Петрикови медівник, най він ділит по щирости!« каже хитрий Василько.

Надруковано в »Бібліотеці для молодїжи« 1888, с. 32.

Новий капелюх.

Придабашка.

Оден парубок, про котрого не дуже добре говорили, вийшов одної неділї у новім, гарнім капелюсї на село. — Парубки — як то уже звичай — зараз єго обступили, обзерают капелюх, та й питают, що дав за него.

»Я і сам не знаю,« каже парубок — »бо як я єго купував, то нікого в склепі не було.«

Надруковано в »Бібліотеці для молодїжи« 1888, с. 48.

Порядок ощадок.

»Порядок великий ощадок,« говорив усе Дмитриків тато, а Дмитрик собі байдуже. Не спостигне бувало зі школи прийти — ого! вже й порозкидав книжки в один кут, каламар у другий, сердачок у третий, капелюшок під лавицю — доста того, що в кождім кутку Дмитрових річів було повно.

Але одної днини каже сестра до Дмитрика: »Дмитрику, збирай ся борзо-борзенько, підеш зі мною в ліс на ягоди!« — Дмитрик аж підскочив з радости! до шапки, до сердачка — хто знає де єго шапка, де сердачок, коли їх би й за цілий тиждень не позбирав у хаті. — »А йдеш?« питає сестра; »днина проходит, а я би вже від тогди глечок ягід назбирала, від коли на тебе чекаю!« — та й пішла, а Дмитрик лишив ся плачучи дома! Так єму треба було, най тримає свої річі в порядку.

А що він за свій непорядок від тата та від мами не раз набрав ся, то аж сором казати. — Бувало, вже до школи дзвонят, а Дмитрикови ще чобітки відшукуют, або каламар, або олівце. — Часом тато нічо не каже, а часом як осердит ся, та Дмитрика таки гарно за чуприну потормосає.

От-же діти: »Порядок — ощадок.«

Кілько ти часу втратив шукаючи то сего, то того — то бисі за той час богато уробив.

Надруковано в »Бібліотеці для молодїжи« 1889, с. 191—192. Друкуємо з перводруку.

Горда качка.

(Байка.)

Качка плаває собі по воді, а лис прибігає.

»Добрий день, вашеці!« каже лис.

»Здорові були, добродію! Що там доброго скажете?«

»Та не маю коли; бо біжу з двора. — А чи то ви тота качечка, що люде кажут, що нема кращої на ціле село?«

Качка аж не стямилась з радощів. »Таже може й я,« каже.

»То ходіт же борше зо мнов до двора: бо паня аж гинут вас видіти! Ви не знаєте, які ви скрізь славні, навіть у дворі за вас знают!«

Дурна качка не богато гадаючи, штрик! на беріг, а хитрий лисок тогди за шийку: цуп! »Оттак,« каже, »гордість не одному вже шию скрутила.«

Надрук. в »Бібліотеці для молодїжи« 1889, стор. 127—128.

Свиня не до коня.

(Казка.)

Одній свинцї прийшло було щось до голови, й вона відблукала ся від гурту, та стала ходити з кіньми. »Ей цьоню,« каже єї мати, — »покинь ся стада, та ходи з нами: бо »свиня не до коня!«

»Е, що ви менї маєте казати,« — відзиває ся свинка, — »хиба я не маю свій розум, чи що? Ви привикли з свиньми, та гадаєте, що нема понад них!«

Але одної ночи, коли конї пасли на полї, приходит вовк. Коники збігли ся на-млї-ока до купи, збили ся у круг, та й гадают собі: »Най тепер і сто вовків іде, ми не боїмо-сь«.

Аж тут свинка в писк, у вереск: »Пускайте,« — каже, — й мене межи вас, та-ж я з вами товаришую!«

Конї в сміх: »Або-ж ми тебе за собов кликали? А цю, погане рило!«

Тимчасом видит вовк, що конї в крузї, та що не може їм нїчого вдїяти, а щоби не пусто ходити, вхопив свинку та в лїс.

Не знаю, як там єму свининка смакувала, але се знаю, що:

»Свиня не до коня,
Бо шерсть не одна.«

Накруковано в »Бібліотецї для молодїжи« 1892, стор. 15.

Нарис із гуцулського житя

написаний німецькою мовою.

(Skizze aus dem Huzulenleben).

Skizzen aus dem Huzulenleben.

Von einem Huzulen.

F. F. Wer mochte wohl den schmucken, munteren, und dabei doch so stolzen Huzulen gesehen haben, ohne ihn gleich lieb zu gewinnen? — Namentlich ist es die nette, malerische Tracht, welche so sehr gefällt, und mit Recht: denn nach der schottischen, ungarischen und griechischen dürfte sie die schönste in Europa sein. Und welcher Tourist, der den Huzulengau besuchte, brachte nicht ein Erinnerungszeichen heim? etwa einen Kelef, einen Toporez, ein Pulverhorn, ein Messer, ein Fässchen aus Tissenholz oder dergleichen? Ja: der Huzule lässt bei jedem eine angenehme Erinnerung zurück, der ihn zu sehen Gelegenheit batte, und somit glaube ich keinen Missgriff zu thun, wenn ich dem freundlichen Leser aus dem Leben dieses Völkchens Skizzen in Novellenform bringe. Dass diese Form die angenehmste ist, wird kaum jemand bezweifeln; und damit meine Erzählung auch einen inneren Werth habe, werde ich bemüht sein, Thatsachen, wie sie im Volke wirklich erlebt wurden, mit möglichst gewissenhafter Treue wieder zu geben. Möge nun der freundliche Leser wenigstens meinen guten Willen anerkennen!

I.

Ein Don Juan.

Marko N. war vielleicht der schmuckste Bursche im ganzen Huzulengau, und vielleicht auch der beliebteste, denn eine treuere Seele, ein wärmeres Herz mochte es weit und breit nicht geben. Dass er es aber mit dem schönen Geschlecht nicht eben sehr genau nahm, war eine Schwäche, wie denn überhaupt jeder Sterbliche seine Schwächen hat. Bei Marko war es eben die genannte, was übrigens nicht sehr auffiel, denn ein echter und rechter Huzule hat warmes Blut, und ist nichts weniger als Kopfhänger. Da aber Herr Marko die Sache denn doch zu arg trieb, so möge es den freundlichen Leser nicht wundern, wenn Väter, Mütter und Ehemänner manchmal denn doch die Nase rümpfen zu müssen glaubten.

Wenn ich auch die Schwächen Marko's weder theilte, noch gut hiess, so hatte es doch nichts zur Sache, dass wir die innigsten Freunde, ja sogar Waffenbrüder wurden. Und wir mussten es eigentlich von Rechtswegen werden, denn nicht nur, dass wir die nächsten Nachbarn waren, galten wir auch für die besten Schützen und die tüchtigsten Raufer der Umgegend. Ja, wir erlegten sogar einige Bären gemeinschaftlich, und dies knüpft die Herzen der Huzulen zum innigsten Freundschaftsbunde. Und Freunde waren wir in der That, obwohl wir weder daran dachten noch es einander ausdrücklich gestehen mochten, denn ein echter und rechter Huzule darf nichts weniger als sentimental scheinen, obwohl es schwerlich wo gefühlvollere Herzen geben mag, als es eben die Huzulenherzen sind. Genug an dem: wir waren die intimsten Freunde, ohne darüber auch nur ein Wort zu verlieren.

Für einen Huzulenburschen giebt es kaum eine kritischere Zeit, als wenn die schmucken k. k. Offiziere mit ihren scheppernden Säbeln zur Assentirung kommen. Da heisst es meistens, den dunkelblauen Bergen „Ade“ sagen und Gott Allmächtige weiss es allein, wie schön doch diese Berge sind, und wie sie es einem so zauberisch anthun können, dass man alles andere lieber missen würde, als ihre blumigen Triften. Doch es lässt sich nun einmal nicht anders machen; und woher sollen es auch die Herren Offiziere wissen, wie das Gebirge dem Huzulen so unendlich lieb ist?

Ja, ja, die Berge,
Ja, die kennt niemand, nein!
Nur der Huzulenbub
Kennt sie allein.

Wenn ich gestorben bin,
Geb ich den Himmel hin,
Nur in mein Hochland grün
Heim will ich zieh'n! —

Auch mich und den Marko rief man auf den Assentplatz. Doch der reiche Vater des Marko erlegte für ihn sogleich die Befreiungstaxe, und er war frei, während ein Herr Korporal meine üppigen blonden Locken mit einer Silberscheere ganz gemüthlich schor, ohne vielleicht auch nur zu ahnen, daß mir um jedes, jedes Haar das Herz blutete. Doch es liess sich nichts machen: ich wurde assentirt, nahm Abschied von meiner armen alten Mutter, von meiner herzinnigen Schwester, von meinen Waffen und von meinem Schweissfuchs, und war eben im Begriffe zum Marko zu gehen, um auch ihm Lebewohl zu sagen, als er hastig in's Zimmer stürzte:

— Guten Morgen, Bruder! du gehst?

— Ja.

— Und mir hast du nichts zu sagen?

— Ich wollte eben zu dir gehen, um dir Lebewohl zu sagen.

— Sonst hast du nichts auf dem Herzen?

— Nein. Du warst ja mein Freund!

— Und?

— Meine Schwester bleibt schutzlos... Du weißt, die Burschen waren nicht gut auf mich zu sprechen, — sie nannten mich stolz... Und...

— Ich weiss es. Du glaubst, sie könnten deine Schwester beleidigen?

— Ja wohl.

— So lange ich am Leben bin, geschieht's nicht, das glaube mir! Glaubst es?

— Ja!

— Nun lebe wohl! Der Alte wird brummen, dass ich eine Stunde Arbeit versäumt habe.

Marko wischte sich eine Thräne aus den Augen; ich that's auch, und jeder gieng seiner Wege.

Ich diente bereits ein Jahr, und es gieng mir bei den schmucken kaiserlichen Jägern eben nicht schlecht, wie es überhaupt einem echten und rechten Huzulen nie schlecht gehen kann, als mich eines Tages der Hauptmann in der grössten Eile zu sich rufen liess.

— Du hast einen Brief per Estafette erhalten, — sagte er zu mir.

— Ich kann nicht lesen, Herr Hauptmann.

— Darf ich den Brief öffnen?

— Ich bitte sehr, Herr Hauptmann.

Der Hauptmann, der mich überhaupt sehr lieb gewonnen hatte, las den Brief flüchtig durch, und ich glaubte zu bemerken, dass er sich etwas entfärbte. „Deine Mutter liegt auf dem Sterbebette“, sagte er dann zu mir.

— O Gott!... Und?

— Bittet dich auf einige Tage nach Hause zu kommen. Hier schickt sie dir einiges Geld. Hast du weit nach Hause?

— Etwa zwanzig Meilen, Herr Hauptmann.

— Dann musst du eilen. Gehe sogleich zum Oberjäger, er soll dir einen Urlaubpass auf vierzehn Tage ausfertigen.

Ich ging.

Eine Stunde später befand ich mich auf dem Wege in die Heimat.

Es dämmerte bereits, als ich in unser Dorf kam; in meinem Hause war weder Feuer noch Licht zu sehen. Mit bebendem, geängstigtem Herzen trat ich in die Stube; es herschte Todesstille darin; jemand lag auf dem Bette, es war meine Mutter, ich erkannte sie sogleich, obwohl es bereits finster im Zimmer war. Wer sollte auch eine Mutter nicht erkennen?

— Sind Sie es Mutter? — fragte ich, nachdem sich der Sturm meines Herzens etwas gelegt hatte. — Eine unheimliche Ahnung durchbebte alle meine Nerven.

— O mein Sohn! — schrie die Kranke fast schrecklich auf, — mein einziger, mein unglücklicher Juri!...

Und die Kranke streckte ihre abgemagerten Arme sehnsuchtsvoll nach mir aus, die jedoch gleich darauf kraftlos auf die Bettdecke fielen. Ich blickte scheu im Zimmer herum.

— Und so allein, Mutter? Wo ist denn die Marie? (meine Schwester nämlich).

— Frage den Todtengräber, mein Sohn, und deinen nichtswürdigen, treulosen Freund! Ja der, der hat mein unglückliches Kind getödtet, und heute oder morgen bringt er auch mich ins Grab!... O, wenn alle Flüche des Himmels und der Hölle ihn treffen würden!...

— So erzählen Sie doch um Gotteswillen, was geschehen ist? Wo ist Marie?

— In der äussersten Ecke des Friedhofes, — lallte die Kranke im Fieberwahn — dort haben sie mein Herzblut begraben, ohne Priester, ohne Gesang, ohne Glocken! Wie eine todte Hündin haben sie sie begraben, und das hat alles dein ehrloser, treuloser Freund gethan!...

— Doch nicht der Marko? — fragte ich fast athemlos, und ein fürchterlicher Gedanke durchzuckte mein Gehirn.

— Und wer sonst, als dieses Ungeheuer? Er hat sie verführt, sie sprang ins Wasser.

Ich hörte den Rest dieser Worte nicht mehr, denn den nächsten Augenblick war ich schon in Marko's Hause, ein blankes blitzendes Messer in der Hand.

Marko stand am Tische und lud eine Pistole, die er soeben gereinigt hatte, als ich in sein Zimmer stürzte. Er wurde bleich. dann roth und dann wieder bleich, doch dies dauerte nur eine Sekunde, denn in der nächsten hatte ich ihn bereit am Halstuche gefaßt und das Messer an seine Brust gesetzt. Er liess alles mit sich geschehen.

— Elender, wo ist meine Schwester? — schrie ich vor Wuth bebend und meine Rechte holte eben aus, um ihm das Messer in's Herz zu stossen, als sie von seiner Hand wie von einer eiserner Zange gepackt und festgehalten wurde. Vor Aufregung ermattet, war ich für den Augenblick unmächtig, sie ihm zu entwinden.

— Was willst du thun? — fragte er mich nach einigen furchtbaren Sekunden, während dem es mir roth und funkelnd vor den Augen tanzte, — du willst doch nicht —

— Ja, ich will! ich will! schlachten will ich dich, Verräther, und dann dein Fleisch stückweise den Raben vorwerfen und deine Knochen den Hunden, dass sie daran bis zum jüngsten Tage nagen!... Elender! hattest du nicht einen Funken Gewissen in deiner Seele, nicht ein Atom Treue in deinem Herzen? Lass los meine Hand! —

— Ja, aber einige Worte erlaube nur noch, ich beschwöre dich bei unserer Waffenbrüderschaft! — dann magst du thun, was dir gut dünkt!

— Sprich! — sagte ich.

— Ich habe nicht viel zu sprechen, denn ich habe deine Schwester wirklich verführt, und weiss auch um so gewisser, dass ich deiner Rache nicht entrinnen werde; denn wenn nicht heute so morgen, wenn nicht morgen, so in einem Jahr, in zwei Jahren, zehn Jahren jagst du mir ein Messer durch die Brust oder eine Kugel durch den Kopf. Was geschieht aber dann mit dir?

— Mit mir? — als ob's dich was angehen würde. Doch gleichviel, einer von uns muss sterben.

Und neuerdings zuckte ich mein Messer nach Marko's Brust.

— Nur noch ein einziges Wort! — sagte Marko und fest, so dass ich unwillkürlich innehalten musste, während Marko im nämlichen Tone fortfuhr:

— Und wenn ich nur nach meinem Gesinde rufe, welches dich augenblicklich festnimmt, bindet und der Justiz überliefert, was dann? — Doch ich will nicht Verräther an dir werden zum zweiten mal. — Das Blut sühnt alles!

Dies sagend, griff er nach der Pistole, und ehe ich noch zu einem Entschluße kommen konnte, stürzte er als Leiche zu meinen Füssen nieder. Die Kugel hatte mitten in's Herz getroffen.

Оповіданє се було надруковане в »Czernowitzer-Zeitung« 1868. Nr. 51 і 53. з д. 3 і 7 цьвітня. Є се перерібка з оповіданя Федьковича: »Побратим«. Німецький нарис не має підпису автора, лише перед коротеньким переднім словом стоїть кріптонім F. F. Що сей кріптонім означує не кого иньшого, як Федьковича — на се вказує приписка: »von einen Huzulen«, дальше зміст переднього слова, де сказано, що автор хоче по можности вірно списати дійсні події знані йому із безпосередної обсервациї; в кінці за авторством Федьковича промовляє у кождій стрічці само оповіданє, особливо уступ, (пор. стор. 467) де оповідач каже себе називати Юрієм. [Порівн. О. Маковей: Про Федьковича (»Буковина« р. 1901 ч. 134)].

Воно не є перекладом оповіданя »Побратим« надрукованого перший раз у »Ниві« р. 1865, але свобідною перерібкою тої самої теми, при чім змінено імена і пропущено епільоґ. Оповіданє се друкуємо з перводруку на основі копії, яку завдячуємо д-рови Осип. Маковеєви.

Наголовок «Skizzen«, зміст переднього слова а також порядкове число I. поміщене перед сим оповіданєм показує нам, що автор мав намір написати цілий ряд таких нарисів, але не вспів своєї гадки перевести в діло.

Пізнійше, вже в 80-их роках бачимо кілька Федьковичевих оповідань у фейлєтонах німецьких часописів, н. пр. „Der Wahlbruder“ (Wiener Allgem. Zeitung 1887; Bukowinaer Rundschau 1888 Nr. 496.) „Ein Soldat“ (Wiener Allg. Zeitung 1887), але се дословні переклади Федьковичевих оповідань »Побратим« і »Сафат Зінич«, довершені не Федьковичем. З тої причини сих німецьких нарисів тут не друкуємо.

Додаток.

СЛАВА ІГОРЯ.

СЛАВА ІГОРЯ

відспівав

Ігорь [1]) Федькович.

Перевід без дозволу автора запрещаєть ся во імени законів і чести.

Бояринy

ІВАНУ ФЕДОРОВИЧУ

клонить

Співак.

Боярине!

Не синого шеломом випю Дону,
Ні соколів я на лебедів стадо
На лови пущу, але ліпо й радо
У золотії струни я задзвоню.

І слова їх глагол тобі поклоню,
І буде слава Русев рокотати,
С хиж кмета ся переселить в палати,
А там на княжескім засяде тронї.

Але ще копіє би приломити
В чужому поли, і багровим щитом
Ту руську землю перегородити;

---

[1]) В автоґрафі сеї поеми пише автор постійно: Игорь.

І комоні ті борзі осїдлати.
Ті уму комоні, святі, крилаті:
По тому аж Половців зустрічати!

Половцї! — Де-ж они, ті дїти Хина? —
Хіба за тим хиновським довгим муром? —
О, би! — арку. — Але присїли юром
Ту Русь, і хочуть нічев вкрити дипну.

Да тяжко, пане, бути полонену!
Ще тяжше, бути полонену дуром,
Найтяжше же, тим сїверним Овлуром,
А пренайтяжше, — за рублї куплену!

І чую вже опівнічні телїги,
Як в Осмомисла княжество ся точуть,
І отьн [1]) єго престол присїсти хочуть!

Да злат престол не стане за телїгу:
На юзї [2]) сїверну топитись снїгу!
Так мої віщі [3]) струни ми рокочуть!

А що-ж минї, спитаєш, до Хозарства? —
Боярине! — як Дону є без моря,
Главі без плїч, а без небіся зорям,
Так Руси є без своєго боярства!

Уви лиш того ляцкого коярства!...
На свій убій, на своє й наше горе
Узяли запад крамолний за взори.
І кождому запраглось свого царства!

У нему же нещастні й утонули!...
За ними в слїд боярство поленуло,
Шукаючи — чого? — й самі не знавше!

---

[1]) Так в автоґрафі зам.: отьнь. [2]) В автоґрафі було первісно, опісля перечеркнено: В востоцї. [3]) Се слово в автоґрафі дописане над стрічкою; пер. було: струни віщі.

Нещастні в'ни! нещастні і пропавші!...
Чи-ж кращі є над волю караули,
Над свіжий лавр — криваві і зовявші?...

Ляхи!... що-ж є тими? — запитаєш, пане.
Відомстов писані світам закони!
Хто брата топить, той і сам з ним тоне! —
Забули зовсім, що й они Славяне....

Але не йди на брата, брате, в брани! —
Криваві є крив зберають лиш полони,
А Каїна страшне то знамя оно
Горить во вік на Каїнові скрани!

А шкода!... О, би в час ся схаменули,
Берзеркерську піяну лють проснули,
І в круг Славян, круг міра, повернули!

Тогди благі би їх витали Лари,
Мутного сну розсунули би хмари,
А Руси й Польщі би не було пари!

Слава Ігоря.

І БОЯР НАШИХ СЛАВА!

До Велеса!

Великий наш великих пісень Боже,
О Велесе, о. Місяцю, Королю!
Начати мою [1]) пісню ми [2]) не гоже,
Аж прежде я тобі ся не помолю!

Прабожий сине ти у синих рожах
На голубім припочивая ложи!
Коли-ж така свята вже твоя воля.
Мя засудити на співацку долю:

Подаждь же ми й орган, настрій ми й струни,
Навчи й гармонії небесні руни,
І віщі персти як на ні вскладати!

Й вооружи в огненнії прамуни
Ти мого духа, хай як море руне,
І ме во вік ти славу рокотати!

---

[1]) Перв. було: свою. [2]) Перечеркнено: я.

До Бояна!

Й до тебе, Бояне, времен Траяна
Віщуне, півче, творче, соловію,
Й до тебе клоню ніжну свою скраню! —
До кого-ж ї і склоню? — д' кому й смію?...

Душа як море сине то леліє.
По нему думи, як в неділю рано
Лебеді білі по тих фалях пяних,
Порозсувались, а оно лиш мріє.

Як в срібні мглї запінене то море!
О, Бояне, співацкий наш ти княже,
Десь Даждбога святі, жемчужні двори?...

На тих шклянних леліють зорев горах!...
А хто-ж же путь до них мині покаже?...
Ти, Бояне, ти вічна моя зоря!

До Ісаї![1])

Й до тебе, князю Скальдів, Ісаіє,
Коліно своє у покорі клоню!
Валгальскії тереми вже леліють,
І Скальдів лик во златі арфи дзвонить.

А ти засів єси на княжім троні,
І Валдера-Даждбога пісень ся піє...
Як місяць, що в рожеві мглї він мріє,
О так ринуть їх віщія гармони!

А я лиш стою, та й ся прислухаю....
О, так шклянне лиш ваше море грає,
Великий Тора-Бога ти віщуне!

---

[1]) Розуміє ся Ісаія Теґнер, автор поеми „Frithjofs-Sage“, яку далї наслїдує Федькович.

Ти віщі персти на живія струни
Поклав єси..... ожили давні руни.....
А я лиш стою, та й ся прислухаю!

До Ігоря!

Тобі же, полюбовниче Боянів,
Що синого хотів-єс випить Дону,
Тобі-ж колїно своє не приклоню? —
Заграли в срібло-злато вельми рано!...

В недїлю вельми рано, князю й пане!
Але не в поход вже, й не пити Дону:
Во струни золоті Бояни дзвоня
У твою путь, у світлу тропь Трояню!

А ти пусти соколів десять, пане,
Соколів десять ясних вельми рано
На тих лебедів стадо: мої думи!

А нї, то я їх пущу, мій соколе!
Червонним щитом переложу поле!
А ти благослови ми, Осмоуме!

Слава Ігоря.

І БОГАМ НАШИМ СЛАВА!

І.

Княждвір.

О, Дніпре, Дніпре наш, женеш у синє море
Як кругав у лісі, як сокіл в чорні гори.

І мало чи времен с тобов переминуло,
І у [1]) часу морях с тобою утонуло.

Втонули времена, а ти усе ще граєш,
І своїм берегам всю правду вповідаєш,

Як в гуслех Велеса та віща струна струні,
Старих віщебниках святая руна руні.

О так, старий Дніпре, ти з берегом говориш
І в твоїх зерькалах ті вічні зорі зориш.

А ясна зіронька у зіроньки питає:
О, чий то, чий то двір [2]) так в золоті сіяє? —

То князя Олена пресвітлий княжий двір,
А в княжеских садах все рожа та самбір.

Та темний кіпарис, та сріблисті сокорі,
Та як при серденьку — калина при яворі,

---

[1]) Тут перечеркнено початок слова: чуж. [2]) Перечеркнено: у.
[3]) В автографі: манбуть.

А він якусь чудну ї казку вповідає,
Ніхто її не чув, ніхто ї й не вгадає,

Хіба ялиця та, що так за кидром тужить,
За кидром золотим, що він в Лівані служить.

Далеко то матбуть [3])!... нещасна ти годино!....
Але вернїм хиба до білої калини,

Що так склонила ся при пишному яворі,
А явір той пишний здоймаєть ся аж в зорі,

Як Даждбога шелом, що в сонечку леліє:
О, зелен явір ти! хай бурий вітер віє,

Нехай він княжий сад до долу нагинає,
Тебе однако він як райгород минає.

Тиму й калина так до тебе горнесь дуже,
І ніби тя блага: осокоти мя, друже,

Бо я ще молода, най ягодочки врожу.
Та гай увесь скрашу ще краще по над рожу!

А райські пташки ті збиточливі як діти.....
Тиму-ж до тебе я і горну свої віти.

Ти яворочку мій! — я твоя є єдина
У княжеских садах червонная калина!

II.

Ігорь і Ярославна.

То не вітер, то не явір в княждворах хитає,
А то в князя, у старого, Ігорь виростає,

У рицарство виростає молодий та гожий,
А з ним разом Ярославна, краща стократь-рожий.

Краща рожі, краща цвіту, що в садах леліє,
Гляне рицарь на княгиню, мало не зомліє.

О, бих мав я, каже, зорі, й сам ще був зорею,
Я окув би ся в монество на ї лебідь-шию!

О, бих мала я той місяць під уповня ясний,
Я-б окути з него дала щит єму прекрасний!

О, бих мав я всї жемчуги, що земля 'го родить,
Я би врінив дорожечки, де ї ніжка ходить!

О, бих мала райські пюрця, Дойнину шириньку,
Я зладила би постільку білу білесеньку! —

Так то в'ни ся полюбили, що й сами не чули,
Та й на віщо було чути? — в'ни щасливі були!

По садочку си гуляють — він на гуслех грає,
А она 'му з мірту й рожі все вінки сплїтає.

Видиш, милий? — о, що красні!... як підем до дому
Уквітчу ти срібні тули, та й усї шеломи!

На що, сиза? — до шеломів квіточки не вють ся!
Ще підоздря тії слуги.... вже і так сміють ся...

Най сміють ся пренедобрі! — це-ж що незвичайно? —
Я поскаржусь завтра батьку!... муть в'ни чути, най-но!

Твому батьку? — ох недобра!... що ти се говориш?
Я-б від разу, як тут стою, скочив в сине море-ж! —

Та й втонув-бесь?.... Що, ти плачеш? — я-ж це лиш [жартую!
А! жартую!... жарту сего я не потребую!..

Йди! я гніваюсь на тебе!... Де-ж я, душко, піду? —
Ще й питає! — батько ждати ме нас до обіду! —

А поїдеш так на лови? — Де? у ту діброву?
Там так темно!... та бо... що знов? чо' так супиш брови?

Я-ж поїду! — о, мій Боже!... ти бо як дитина!...
Як я кажу, що поїду... Бож не сердь-сь,[1]) єдина! —

А, не сердь ся!... батько кажуть... Що они казали? —
Що-б казали?... але чо' вни вчора ся сміяли?...

Вчора, кришко? — а то с чого? — с чого, моя мила?
Чи-ж я знаю?... я в кросенцях, знай, ширинку шила...

Шовком, мила? — Відь що шовком!... так я й помилилась...
Помилилась? — Я-ж не кажу?... Я таке нашила...

Що такого? — Я-ж за сором бих не уповіла,
Бесь і плакав!... але... зараз... що я то хотіла?...

Що, голубко? — А! вже знаю! — Чо' ти, Ігорь, вчора...
Що я вчора? — А учора, як вернув з собора —

Що-сь так думав? — Я? — не думав! я не памятаю...
А учора, як-сьте з батьком повернули з раю?

А! вже знаю! — це-ж ми були в Даждбога континї —
Аж над морем? — чо'-ж ходили це ви до святинї?

Були й братя? Гнївош? Благош? — Правда, сиза, були:
В'ни-ж бо горді, не входили — отже-ж і не чули.

Як той прастар, старесенький! — Знаю, милий знаю!
Що-ж, мій сизий? — Угадай лиш! — Як-же-ж я вгадаю?

Він розказував про Долю... Що-ж казав про Долю?
От!... Це що ти? — Я до сонця Даждбога помолю!

Він є ліпший, як та Доля!... правда, сизокрилий?...
Так они все розмовяли, так они любили:

Він Добрини уповів би, та гаразд не вміє,
В'на би батькови сказала — що-ж, коли не сміє. —

Тілько й сміє та уміє, що на ті ширинци
Шовком... то-ж на ній малює[2]) серце при серденьци!

---

[1]) В автоґр. було перв.: не сердь ся мила: [2]) В автоґр. перечеркн.: ще.

Так то красно!... ще і мирсов-золотом обводить!...
Все мисливця вишиває, як на лови ходить

Побережям, або бором, або темним лугом,
А стрільця тобі усего виведе жемчугом.

Так що так вже!... А княжевич дебрами гуляє,
Та і те лиш, те одне лиш він на думці має,

Як би ймити райську пташку в золоті сплечка,
Бо она-ж ї так і любить, так їх до сердечка

Було й тулить!... що стрільцеви аж ся вчинить горе! —
Може й диво? — А на скелях-шпилях понад море

Процвитає сонзіль-квітка пречудесним цвітом,
Процвитала, та й гадала, що ніяким світом

Ї ніхто вже [1]) так високо там займать не буде? —
Так про віщо-ж [2]) у Прабога ті рицарські люде!?

Би лиш оленя гонили, та ті дикі кози?
О, княжевичів на тоє не создали Бози!

А на тоє їх создали, би в шклянних тих скалах
Для княгинь тих рожетварих сонзіля шукали.

Ігореви-ж молодому того тілько й треба,
Бо він рад би, би ті скелї до самого неба

Досягали, ті шклянні та жемчужні скелї!
Аби там аж добувати сонзіль свої милї!

III.

Ігорь і Добринич.

Той гой, Добрине, це зовсім лихо! —
Який же біс? —
А не кричіть так, бо можна й тихо —
Відь тут не ліс! —

---

[1]) В автоґр. слово: вже — написане над стрічкою. [2]) В автоґр. було перв.: так же не на що.

Бо вчує князь ще у кеменаті,
Хоть князя доч:
Тогди вже ух не позатикати —
Роби що й хоч!

Та-ж то бо й щось, о тота княгівня,
Той рожев гай!
Та чарівниця, та чорнобрівня!
Хоть пропадай!...

То відти вітер!? — такої віє?! —
Гай гай, та й ну!...
Хорошу, вижу, отцей ми піє
Тут новину! —

Та ти лиш твої ті примхи, деду! —
О, всї Боги!...
Ей [1]) Мерту, що нї руки не зведу,
Та нї ноги!

Такої?! — гарно! — та цю хоробу —
Нехай ї біс! —
Зазнав і я: не одному хлопу
В'на втерла ніс! —

То чо' вклинаєш? — Або-ж кохати —
Богам се в прек? —
Ач дала в'на ся й Богам тим знати! —
Лиш Цур та Пек! —

Га ну, що-ж діять! — така вже доля! —
Та це-ж не жарт!
Дай раду, батьку, єли твоя воля,
І єли-м в тя варт!

Не дуже, друже, бо мусиш знати,
Що — чорта з сїм! —
Тобі нїчо' тут не облизати! —
Бо ти вновім:

---

[1]) В автографі переч.: Бо.

Сей князь, сей Олеш, Прабоже ложе,
Кесарський внук:
Тиму й не мірять тобі, небоже,
З ним твій тулук!

По друге, треба тобі ще й знати —
На це Боги! —
Що Ярославни ті горді братя
Нам вороги!

О так, мій сину, така причина! —
Хоть дій, що хоч,
То не для тебе отця калина,
Князів сих доч!

Старий — то ще би! це муж є правий,
Не крутоус:
Але сини 'го, той рід лукавий
Не любя Рус!

Тиму-ж си вибий дурні ті кави
Ти з голови,
Та до княгині коточі гави
Ти не лови!

Бо батько дав тя, абе-сь рицарства
Ти тут набув,
А він — ади що! аж до кесарства
Клепаню здув! —

Або-ж то що я? — який Половець,
Чи Печиніг?
У мене кождий напередовець,
Що носить ріг

Отцей зелїзний, що кровйов грає:
Що носить меч!
А ним [1]) хто грає, той світ палає,
І глави є плеч!

---

[1]) Перечеркнено: меч.

А доки ратай ще той при мині,
Та я си царь,
І здойму очи хоть до богині,
Бо світ базарь.

Де той торгує, що в зброю дзвонить,
І пряже лук!
У вершу зброя тобі нагонить,
Великих щук!

Тиму-ж красуй ся, ти моя роже,
Над Красопань! —
За ню й с тобов я, святий Даждбоже,
Риснув бих в брань!

IV.

Ярослав і Олеш.

У Олеша теремах два престоли,
Два золоті, оба порфіром вкриті,
На них сидя праясні два соколи,
У білі кудри як у сніг сповиті.

О, не соколи се, а дві се скели,
І не дві скели се, а два се други,
Що душі дві в одну в'ни душу злили,
Як в лук оден би два жемчужні пруги.

Князь Олеш це, і Ярослав той славний,
Що золотим він Кієвом владіє;
Що той старий, а сей ще більше давний,
Буй кучер їх як срібен сніг леліє.

Оттак сидя оба в'ни на престолі,
На їх чолі, як давні божі руни
Написані тяжков рукою долі,
Тяжкії думи, як Богів прамуни.

Вже вечеріє, Ярославе, брате!
Рече князь Олеш по великі хвили;
Уже соколами нам не літати,
І в сонце нестись вже не стало сили.

І вже непитий в чаши мід чорніє,
Рука мечеви вірно вже не служить,
Вже підмогильний вітер мразом віє,
І Мерота той чорний ворон кружить.

Але Богів да будеть вічна воля!
Не нам святі закони їх судити,
А та неублагаємая доля
Як трощу тре хоть би й булатні щити.

Тиму й велів синам я нашим, брате,
Се Ігорю, і Гнівошеви мому,
О-перед сей престол сегодне стати,
Бо їм обом не має буть окрому.

І в дружестві обом їм вік пробути,
Як ми єго пробули, мій ти брате,
Тиму-ж я їх і хочу упімнути,
Нім Мерот ще відойме слово злате. —

Сказав, — махнув — князї два молодії
Ввійшли в терем, і вдарили поклони,
Оден чолом, як з білої лелії,
А другий знов понурим як два скони.

У того меч у пояса сияє,
Як Даждбога той меч, що з світла кутий,
А в сего знов вогнем увесь палає,
Неначе він у Пекола добутий.

Вклонили ся княжевичі тай стали,
Оден як жар, а другий цвіт лелії,
І на мечі ся ясні посперали,
Як дуби два, два дуби молодії.

А Олеш князь здвигнув ті божі брови,
І на князів як ясним сонцем глянув: —
Ну, рицарі, як дужі, як здорови? —
Що вижу? — чо' мій Ігорь так зівянув? —

Не гоже так, не гоже, мої діти! —
Що доки Лель вам младість сіє з неба:
Не в Мерота долішний край гледіти,
А в Даждбога веселе око треба.

Як нам ся двом у него заглядало! —
Да що-ж робить! — минуло, то й минуло! —
Кому-ж би то і сего світа стало,
Єсли би в нім нікого не відбуло? —

Тиму-ж, сини, зладили-сь ми в дорогу,
У Даждбога жемчужнії тереми,
І дякуєм найпаче же Прабогу,
Що добру лиш там славу два ведем ми.

А вас лишаємо на сему світі,
Аби і ви таку собі добули,
І в лавор Даждбога жемчужнім цвіті
За много літ до нас прибули.

Тиму-ж любіте ся як рідні братя,
Як ті вітці ся ваші два любили!
Бо що варт меч, єсли без рукоятя,
Чи рукоять що без меча знов сили?

А меч да будь ваш народу сторожев,
Не катом! — О, се памятайте, діти!
Меч має буть городам [1]) обгорожев,
І ворогам писати лиш завіти!

А щит ваш крий лиш ратая стодолю,
Тогди-ж він і твердий як кремінь буде,
І у найтяжці дни, в тяжку недолю,
Укриє й народа і ваші груди.

---

[1]) В автоґрафі було перв: стодоли.

Однов руков світ Даждбог наш тримає,
А другов смерть і надгороду сіє:
Оттак і князь тримати правду має.
Без ї він чирв, що світить а не гріє.

Тиму-ж, як вічевий ти дзвін ударить,
Тогди там меч не має що робити,
А ні шелом там має подлогарить,
Найменше же гулять жемчужні щити.

Бо там лиш розум, мудрість лиш та воля
Давати мають князеви совіти:
Однакий там і князь і ратай з поля,
Душа одна, і всї Прабожі діти:

То й всїм нехай однакі судя-сь суди!
Нам Даждбог не закрив долонев неба,
А ростворив на ввесь 'го світ і люди, —
З Богів князям же приклад брати треба.

Тиму й не будь ти каменем нїколи,
А будь бгачким та чистим тим булатом! —
Найлучший меч збигаєть ся на поли,
Твердий шелом здобя наймягшим златом.

Чужий жупан нїколи не загріє,
Нї хлем чужий ти наготу укриє:
Так той, що на батьків ся честь надіє,
Й за славою чужу могилу риє.

Тиму старай-сь ти слави сам добути,
Тогди-ж она і твоя буде слава! —
Чужу усе землев, могилов чути;
Чим свіжя, тим і пожитнїща страва.

За много розуму нема нї в кого,
Аби і як він мудрий звавсь на світї
Да тих людий, що знають се, не много
Находить ся на земському повітї.

Але дурний однако дурнем буде,
Хоть скрань єго в короні хай сняє;
А мудрого-ж бо почитають люде,
Хоть в нищий кут стола він засідає.

До друга ти дорога не далека,
Хоть навіть би на шпиль, на чорногору,
Але до ворога она велика,
Хоть мешкав-би і поуз твого двору.

Пуста, порожна хата пустков віє.
І кождому в'на на роствір зїпає:
От так і з тим ся, діти мої, діє,
Що дружества він з кождим си шукає.

Тиму й оден тобі най друг лиш буде;
Сли твою тайну знають більш одного,
То знатимуть і всї і зараз люде: —
Два други о одного вже за много. —

Оттак, сини, оттак то, мої чада! —
Міркуйте-ж си останні сї завіти,
Бо я іду у путь Дажбога Лада,
А то тяжка дорога, мої діти,

Бо в'на до Мерота провадить суду,
Де кожду лож беруть під гострі коси:
То лож і я казати вам не буду,
Як уста сї не знали ї і доси.

О Прабоже, отце-ж моя й надія!...
Позволь ся вздріть в святих твоїх теремах,
Де щити твої вічну світлість сїя,
А не у Пекола тих чорних зимах. —

О Даждбоже!... А ти, мій милий брате,
Товаришу!... ми красний вік пробули,
Тиму-ж нам ся і красно розпрощати,
Щоб світ се знав, і діти наші чули! —

---

[1]) Перв. було: твої.

Товаришу! як скели дві над морем
Стояли ми у кожді бури віку,
І з долею бороли ся, і з горем,
І все, як то пристоїть чоловіку.

Лукавства ми і підлости не знали,
І вірним щитом крили-сьмо друг друга,
Враз плакали, враз же і гуляли,
Одна нам була й слава і наруга;

І куснем ми одним ся поділили,
І правдою однов оба горіли,
І вірне ми друг друга сокотили,
І все, що нам Богове заповіли:

Спасибіг же тобі, єдиний друже!
Теперь ся дій Богів святая воля! —
О, брате мій, мій заповідний луже,
Прощай, прощай!... розлука — людзка доля!...

На се устане Ярослав той славний,
І соболем утре жемчуг си с твари...
Ні, брате мій, товаришу мій давний:
А чей Боги нас не розібють с пари!

А Мерота ті гострі смерти коси
Перетнуть вік, да дружество ніколи,
Ішли враз ту земску путь ми доси,
То й підемо враз по Божі воли

На другий світ, у Прабога терем,
В чертог єго той світлий та величний,
З витязями звитатись там старими,
На весел пир Даждбожий безконечний!

А ви, сини, останетесь на світі,
Чи на гаразд, чи горе — звістно доли!
Да мете чтить ви Прабога завіти,
То й доля не поборе вас ніколи.

Бо доля, сину, бєть ся в наших грудех,
І Пекола вогонь нам в жилах грає.
Однако, як в народах так і в людех,
І нами в'на сюда й туда турає.

Але Боги обвели-ж бо завіти,
Як золотий вікарь нам на сторожи:
О, сохранїт, о сохранїт їх, дїти,
Й не дайте ся звести з них світа ложи!

Бо в'ни як ті небесні, вічні дуги,
Що світ увесь на них супочиває:
Переступи-ко лиш святі ті круги —
Ого! вже й Пекола гадє тя має! —

А йме вас тая раз у свої шпони,
Тогди пропали-сьте, сини, на віки!
Тогди сами-ж Богів святі закони
У вогняні [1]) ся перекинуть ріки! —

Оттак князї ще много говорили,
Неначе би з віщебників Бояни,
Неначе давні руни ті з могили,
Неначе два времен старих Траяни.

А Олеш ще ізрік се злате слово
До Гиївопа, до сина свого люба:
О сину, щит кріпкий, й сиця багрово,
І слонить тя він від меча і руба:

Оттак і правда від неправди, сину,
Хранить і заступає чоловіка:
Держи-ж ся її, а у лиху годину
Она в пригодї стане ти до віка.

А твій народ ти довжен почитати,
І чоловіка мать за чоловіка;
Бо благодать росте лиш з благодати,
А з волї воля знов, се є поконвіка!

---

[1]) В автоґрафі: вовгняні.

Бо хоть і слад, сидіти на престолї,
І в порфір та в соболї грудь вкривати:
Да краще народа коритись воли,
І сладше з ним, анїж над ним стояти. —

Тиму же й ти сваволї сокоти ся,
Як мати від вогню тя сокотила!
Бо над тираном три мечі аж вися,
Й проклонами укрита 'му могила. —

Знов гордости ми сокотіт ся, чада,
Бо гордостев нікого не напудиш,
А кождому ся омерзиш гірш Ада,
І від розумного осміян будеш.

Знов не хвали пред вечером ти днину,
Як не велич[1]) по шатах чоловіка,
Нї мід, котрого єсь не пив ще, сину;
Твердий дерен, да твердша ще осїка.

А добрий меч досвідиш аж у брани,
А не тогди, як в пішві ясно дзвонить;
Над піснев суд най судя[2]) лиш Бояни,
А князь най люд від напасти боронить.

За все-ж ти поручити, сину, мушу
Сестру твою, доньку мою єдину:
О, сокоти ї чисту, божу душу
Від всего зла, від кождого загину!

Бо много є єго у сему світї,
І много сїтий зрада накладає;
Як мило процвитає рожа лїтї —
Під нев нераз бо й гадина чигає.

А тая гадь є престраст і нарови,
Що душу в'ни ведуть у вічну згубу;
Богам вірь, не горячі юні крови,
В любов вірь, да нїколи в престрасть любу!

---

[1]) Перв. було в автоґр.: хвали.
[2]) В автоґр: сюдя.

А сли ї трафить ся від Лада пара,
То не розбий ї, сину, без причини:
Нелюбе дружество, то чорна хмара,
А любе — сонце світле, небо синє.

А вік, о сину, не трива на віки,
Одна часиночка — а більш нічого!
У море-ж бо усі стікають ріки,
Безсмертних нїт, кром Прабога одного. —

Оттак князї ще много рокотали
Як буркуни, — як сиві два голуби,
А їм сини оба ся поклоняли
Як к' сонцям двом два горді райські дуби.

Рукопись незвісної до тепер поеми »Слава Ігоря« віднайшов д. М. Павлик, впорядковуючи папери М. Драгоманова — вже тоді, коли перший том писань Федьковича був у руках публїки. З тої причини долучуємо ту поему як додаток до другого тому, аби не гаючись подати її приклонникам буковинського поета. Згадана рукопись — се автоґраф. Писаний він на девятьох у двоє зложених аркушах звичайного, сїрого, канцелярийного паперу, обложених у синю обкладинку з написом: »Слава Ігоря«. На першому аркуші поміщено лиш наголовок поеми, застережене права перекладу і присьвяту. Заспів п. н. »Боярине« — складає ся з чотирох сонетів, а з них кождий займає одну сторону другого аркуша. Так само уступи п. н. »До Велеса«, »До Бояна«, »До Ісаї«, »До Ігоря« писані в формі сонетів, так, що кождий сонет поміщений на одній сторонї пів-аркуша. Дальші частини поеми мають уже иньшу метричну форму.

Між паперами пок. М. Драгоманова віднайшов д. М. Павлик три листи Федьковича з р. 1875 і 1 з 1876. В одному 1875 р. з д. 2 IX згадує поет про переслані Драгоманову пісні. Ледви — чи той лист відносить ся до поеми »Слава Ігоря«. Автоґраф не має дати. Не знаємо отже докладно часу, в якому написана поема. Можемо одначе догадуватись, що плян її зародив ся і дозрів у Федьковича тоді, коли він займав ся »Словом о полку Ігоря« і виготовлював переклад сеї староруської поеми; як час написаня сеї поеми треба отже приняти конець 60-их або початок 70-их років. Що з початком 70-их років перші її пісні були вже готові, — се можемо висновати із споминів М. Бучинського про Ю. Федьковича, записаних п. Р. Заклинським. (Порівн. »Літер. наук. вістник« р. 1901 кн. I. стор. 20).

»Коли Федьковича покликано до Львова на редактора просвітних книжочок«, — говорить М. Бучинський, — »вступив він до мене в Станїславові. В якийсь час потім приїхав я до Львова

на нараду із за заснованя тов. ім. Шевченка, а заставши там М. Драгоманова пішли ми в двійку відвідати Федьковича. Був він тоді маломовний, але проте радо відчитував уступи із зачатої епопеї про скандинавсько-руську старину, котра з вимкою імени руських князів і героїв видалась мені наслідуванєм мало звісної тоді в Галичині „Fritjofssage".

Коли зважимо, що »Слава Ігоря« як раз дуже близько споріднена із поемою Теґнера і під зглядом форми і змісту, що уступ п. н. »Ігорь і Добринич« — се свобідний, знаціоналізований переспів першого уступу скандинавської епопеї п. н. „Frithjof und Ingeborg", котрого конець розвинув Федькович в епізоді п. н. »Ігорь і Добринич«, — коли запримітимо, що уступ „Frithjofs-Sage" п. н. „König Bele und Thorsten Wikingssohn", — се первовзір уступу Федьковичевої поеми п. н. »Ярослав і Олеш« — то прийдемо до переконаня, що »Слава Ігоря«, се та сама поема, яку відчитував Федькович М. Бучинському і М. Драгоманову. Висновок сей підпирає й факт, що поема сеся знайшла ся між паперами Драгоманова; він хотів був мабуть близше з нею познайомитись і дістав її відпис від автора. Коли собі ще нагадаємо, що Драгоманов приїхав до Львова в серпни р. 1873 (порівн. »Австро-руські спомини« Львів 1889 стор. 151, 189) — то переконаємось, що перші пісні »Слави Ігоря« були вже написані перед тою датою, т. є. до серпня р. 1873.

Уже технічний бік автоґрафу показує нам, що поема »Слава Ігоря« не має кінця. Зміст поеми говорить нам більше. І широкі вступні заспіви: до Бояриа (Ів. Федоровича), до Велеса, до Бояна, до Ісаї, до Ігоря, — дальше уступи: »Ігорь і Ярославна«, та »Ігорь і Добринич«, де бачимо завязок романічної теми, що мала бути широко розвинена в дальших пісиях поеми, — в кінці найбільша пісня IV-та п. н. »Ярослав і Олеш«, що з одного боку споріднена з Теґнеровою епопеєю а з другого нагадує Мономахове »Поученіе дѣтямъ« або афоризми староруських дидактично-моральних збірників як н. пр. »Измарагдъ« — усі ті частини поеми, які ми маємо перед собою, показують нам, що вони становлять лишень початок широко заложеної автором поеми. В ній коло романічного сюжету мав бути очевидно зґрупований цілий ряд суспільно-побутових картин із княжої доби нашої історичної бувальщини, а вершок її мала становити »слава Ігоря«, про яку ми нічого ще не довідуємось із знаного нам тексту. Сей текст мусимо отже вважати початком більшої поеми. Чи поема сеся була в цілости написана, чи може лиш обдумана, чи автор викінчив лиш ті її пісні, що дійшли до нашої відомости — на те все не можемо нині дати відповіди. Може така сама щаслива нагода, яка дала нам у руки незвісну доси поему Федьковича, — позволить нам прояснити й сї питаня.

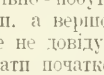

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

PG
3948
F4
1902
T.2
C.1
ROBA